

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Televizyonda Yayınlanan Evlilik Programlarındaki Hitap Şekilleri

Seçil Alaca

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

Televizyonda Yayınlanan Evlilik Programlarındaki Hitap Şekilleri

Seçil Alaca

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

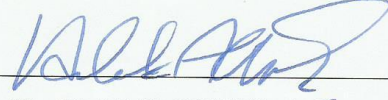
Türk Dili Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

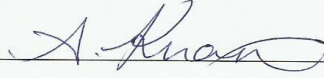
Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

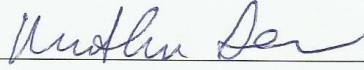
Seçil ALACA tarafından hazırlanan "Televizyonda Yayımlanan Evlilik Programlarındaki Hitap Şekilleri" başlıklı bu çalışma, 27.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

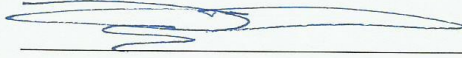
Prof.Dr. Şükrü Halûk AKALIN (Başkan)

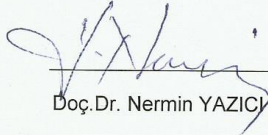
Prof.Dr. Ayşe KIRAN (Danışman)

Prof.Dr. Nurettin DEMİR

Prof.Dr. Işıl ÖZYILDIRIM

Doç.Dr. Nermin YAZICI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

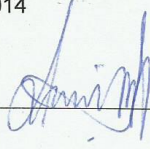
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun ...5... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27.06.2014

[İmza]

Seçil Alaca

TEŞEKKÜR

Bu tezin ortaya çıkmasında en başından son anına kadar yol göstericim, destekçim olan; her soruma cevap veren, her sorunuma çözüm bulmaya çalışan ve bir danışmanın yapması gerekenden çok daha fazlasını yapan, bana yeni ufuklar gösteren Sevgili Hocam Prof. Dr. Ayşe KIRAN'a bütün kalbimle teşekkür ederim. Kendisi ve desteği olmasaydı bu çalışmanın gerçekleşmesi mümkün değildi.

Aldığım dersler boyunca sorularımı sabırla cevaplayan, beni dilbilimle tanıştıran, bana yol gösteren ve bu konuda çalışmam için beni yüreklendiren çok değerli hocam Prof. Dr. Emine YILMAZ'a, desteğini ve ilgisini esirgemeyen sevgili hocam Prof. Dr. Zeynel KIRAN'a ve üzerimde emeği olan bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında sevgisini, arkadaşlığını, desteğini benden esirgemeyen annem Aslı ALACA'ya ve her kararımın arkasında olan, akıl danışmanım, en büyük destekçim babam Ahmet ALACA'ya her zaman yanımda oldukları, bu çalışmayı gerçekleştirmemde umutsuzluğa düştüğüm anlarda bile beni yüreklendirdikleri için; benim için her zaman bir kız kardeşten daha fazlası olan, ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan, bu çalışma sırasında pek çok konuda bana yardımcı dokunan, varlığıyla bana güç veren sevgili Melis ALACA'ya minnettarım.

Fikirlerimi olgunlaştıran, beni tezin yazım süresi boyunca hiç yalnız bırakmayan Kübra DURSUN'a ve Emek YILMAZ'a, Çiğdem ŞAHAN IŞIK'a, Işın Hazal AÇIKGÖZ'e konuyla ilgili bulduğu her bilgiyi benimle paylaşan Pınar SEL'e ve benden desteklerini esirgemeyen Deniz ÖNEN'e, Özer MERÇ'e, İlhan IŞIK'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

ALACA, Seçil. *Televizyondaki Kadın Programlarındaki Hitap Şekilleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Bu çalışmada televizyonda yayınlanan 'evlilik programları'ndan derlenen bütüncü Edimbilim Çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın odak noktası hitap sözcükleri ve adılar aracılığı ile karşılıklı konuşmada yer alan konuşucu, alıcı, zaman, uzam gibi kavramları değerlendirerek dilin günlük, toplumsal kullanımı ile genel bir fikir edinmektir. Evlilik programlarında yer alan çeşitli toplumsal sınıflardan konuşucuların söylemleri ve kullandıkları hitap sözcükleri aracılığı ile güç-dayanışma, imâ ve söylem belirteçleri incelenmiştir. Hitap terimleri farklı başlıklar altında sınıflandırılarak söylem içerisinde bağlama bağlı kalınarak çözümlemeleri gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Edimbilim, Hitap, Adılar, Söylem, Güç, Dayanışma, Sözcelem, Benveniste, Grice

ABSTRACT

ALACA, Seçil. *Televizyondaki Kadın Programlarındaki Hitap Şekilleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

In this study, the corpus, compiled from 'Matchmaking Shows' on TV, is examined using Pragmatics Analysis method. The study aims to get a general idea about social and everyday use of language by analysing such concepts involved in dialogues as speaker, receiver, time and space through words of addressing and pronouns. Power-solidarity, implication and discourse adverbials are examined through words of addressing and discourse of speakers from various social classes who appear on matchmaking TV shows. The analyses have been done by classifying words of addressing under different headings and sticking to the context in discourse.

Key Words

Pragmatics , Address , Pronouns , Discourse ,Power, Solidarity , Enonciation, Benveniste, Grice

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
 GİRİŞ.....	 1
1.BÖLÜM: KURAMSAL GİRİŞ	5
1.1. Yöntem: Edimbilim Çözümlemesi.....	5
1.2. Sözcelem/Sözce Nedir?.....	11
1.3. Çift Eklemlilik.....	13
1.4. Söylem Nedir?.....	19
1.5. Üç Söylem Belirteci: Kişi, Zaman, Uzam.....	26
1.5.1. Zaman.....	29
1.5.2. Uzam.....	31
1.5.2.1 Kamusal Alan.....	33
1.5.3. Kişi.....	39
1.5.4. Grice'ın İlkeleri.....	44
1.6. Karşılıklı Konuşma Nedir?.....	63
1.6.1. Karşılıklı Konuşmada Güç ve Dayanışma İlişkisi.....	63
1.7. Ön Ad Kullanımı.....	75
1.8. Sosyolekt-İdiolet-Teknolect.....	78
1.9. Dil Düzeyleri.....	85

1.9.1 Argo Dil.....	85
1.9.2 Teklifsiz Dil.....	86
1.9.3 Ölçünlü Dil.....	87
1.9.4 Seçkin Dil.....	88
 2. BÖLÜM : ÇÖZÜMLEMELER.....	90
2.1. Aile İlişkileri Terimleri.....	93
2.1.1. Abla.....	93
2.1.2. Ağabey.....	100
2.1.3. Kız/Kız Çocuğu.....	104
2.2. Akrabalık İlişkileri Terimleri	106
2.2.1. Teyze.....	106
2.2.2. Amca.....	109
2.3. Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimleri.....	117
2.3.1. Hanım.....	117
2.3.2. Bey.....	144
2.4. Diğer.....	161
2.4.1. Canım.....	161
2.4.2. Efendim.....	164
2.4.3. Sayın.....	167
 SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	172
 EK 1. Bütünce.....	179

GİRİŞ

Dil, kültürün taşıyıcısı olduğu kadar kültürün kendisi olabilir mi? Dil ve kültür birbirinden beslenerek gelişebilir mi? Bir toplumun toplumsal ilişkilerini dil aracılığı ile incelememiz mümkün mü?

Bu sorular pek çok dilbilimci tarafından yanıtlanmış ve özellikle toplumdilbilim alanında pek çok araştırmaya kaynak olmuştur. Dil ve toplum ilişkisi şüphesiz ki günümüzde inkâr edilemez. Bu durumda dil üzerine yapılan çalışmalar toplum üzerine yapılan çalışmaları destekleyebilmekte ya da kaynak olabilmektedir. Bu konuda son yıllarda yöntem ve araç veren edimbilim çok yararlı ve etkili araştırmalara araç olmaktadır.

Bu çalışma tümü kapsayıcı olmasa da bu alanda küçük de olsa bir adım atmaya niyetlenerek hazırlanmıştır.

Çalışmamızın temelini oluşturan hitap şekilleri toplumsal ilişkilerin yansımalarını gösteren çok önemli bir araçtır. Kime, nasıl hitap ettiğimiz, toplum içindeki statülerimiz ve karşımızdaki alıcıyı kendimize göre nasıl konumlandığımızla yakından ilgilidir. Hitap, mesajımızı alıcıya iletmek için söze başlama, seslenme aracı olmaktan çok daha fazla anlam taşır. Konuşucu hitabı bazen alıcıya kendi aralarındaki mesafeyi hatırlatmak, mesafe oluşturmak ya da bu mesafeyi ortadan kaldırmak gibi amaçlarla kullanabilir. Kadınların ve erkeklerin benzer durumlarda tercih ettiği hitap sözcüklerinin farklılığı toplumsal konumlanmada cinsiyet farkını ortaya çıkarabilir. Bu sebeple bir dilde kullanılan hitap şekillerin incelenmesinin o dili kullanan toplumun, toplumsal ilişkilerine de ışık tutacağı söylenebilir.

Türkiye’de hitap şekilleri üzerine yeterince dilbilgisel çalışmanın yer alması fakat dilbilimsel çalışmaların azlığı bu çalışmayı gerçekleştirme nedenlerimizden en önemlisidir. Çalışmanın genelinde hitap şekilleri dışında, bütüncemiz aracılığı ile “kullanımda olan dil” olarak Türkçenin toplumsal izlerine ilişkin kısa incelemeler de bulunulacaktır.

Farklı dillerde bulunan hitap çeşitliliği, hitap kullanımlarının karşılaştırılması da hem dilbilimsel olarak hem de toplumbilimsel olarak pek çok veri elde etmemizi

sağlayacaktır. Bu çalışmada Türkçede yer alan hitap şekilleri farklı dillerle karşılaştırılmasa da farklı dillerde yapılan hitap kullanımları araştırmaları, çalışmamıza ışık tutmuştur.

Bu bağlamda çalışmamızın bütüncesini oluşturmak üzere karşılıklı konuşmaları inceleyebileceğimiz ve günlük kullanıma en yakın olan, çok çeşitli olmasa da değişik toplumsal sınıfların gözlemlenebileceği bir ortam seçmek istedik. Kolay ulaşılabilir ve tekrar dinlenebilir, yazıya dökülebilir olması isteğimiz, bizi televizyon programlarına ve istenen şartları sağlaması açısından da evlilik programlarına yönlendirdi.

Bu doğrultuda çalışmadaki bütünce televizyonda yayınlanan çeşitli evlilik programlarından oluşturulmuştur. Bütünce, televizyon programlarının Eylülde başlaması ve Haziran aylarında tatile girmesi sebebiyle 8 aylık bir süreçte tesadüfi tarihler seçilerek oluşturulmuştur. İzlenme oranının yüksek olması, bazı programların kısa sürede yayından kaldırılması, hitap kullanımlarının daha fazla olması, toplumun farklı kesimlerinden katılımın diğer programlarla karşılaştırıldığında eşit dağılımı gibi nedenlerle daha çok “Esra Erol’da Evlen Benimle” programından sözceler toplanmıştır; karşılaştırma yapabilmek için farklı programlardan bazı örnekler de kullanılmıştır.

Yapılan kimi araştırmalar “Esra Erol’da Evlen Benimle” programının sadece evlilik programları arasında değil, televizyonda yayımlanan bütün programlar arasında da ‘en sevilen program’lardan olma özelliği ile öne çıkmaktadır. (TÜRKÖĞLU, 2012: 61)

Çalışmada beşi “Esra Erol’da Evlen Benimle”, biri “ Ne Çıkarsa Bahtına”, diğeri “İzdivaç” isimli olmak üzere yedi farklı programdan toplanan 12 örnek bütünce üzerinde çözümleme ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bütünce 14.10.2011 ile 11.05.2012 tarihleri arasındaki programlarda farklı tarihlerde özellikle hitap kullanımlarının olduğu bölümlerden oluşturulmuştur. Bütünce derlenirken genel ağ ve medya takip programları aracılığı ile videolar izlenmiş ve gerekli görülen bölümler yazıya aktarılmıştır.

Bütünceyi oluştururken konuşucuların sözcelerinin olduğu gibi aktarılmasına özen gösterilmiştir. Bu sebeple çeşitli sözcükler yazım kuralları dikkate alınmadan konuşucunun telaffuz ettiği şekilde yazıya dökülmüştür. Örneğin “orada” sözcüğü

konusucunun sesletimi doğrultusunda “orda” olarak aktarılmıştır. Bizim çalışmamızda bu sesletim farkları ve bu farkların dilin toplumsal boyutu ile ilişkisi üzerine inceleme yapılmamıştır. Fakat ileride yapılabilecek çalışmalara kaynak sağlaması amacıyla ve konuşucuların idiolektinin daha iyi gözlemlenebilmesi açısından aktarmanın bu şekilde yapılması daha uygun bulunmuştur. Çalışmada sesbilim (fonoloji) alanında hiçbir değerlendirme yapılmadığı için ayrıntılı transkripsiyon yapılması gerekli görülmemiştir. Bu sebeple bütüncü idiolektleri yansıtabilecek kadar ama bütün sesletim özelliklerini de göstermeyen bir sistemle oluşturulmuştur.

Programa katılan bireylerin bir bölümü kendilerini ilk katıldıkları programda ayrıntılı olarak tanıtmakta ve genel olarak sonraki programlarda seyircinin katılımcıyı önceden tanıdığı varsayılmaktadır. Bu sebeple değişik isimler taşıyan programlarda yer alan katılımcılardan sadece bir kısmının yaşları ve geçmişleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

Programlarda kullanılan hitap şekillerini çalışmanın “Çözümleme”¹ bölümünde incelemek üzere “aile ilişkileri terimleri”, “akrabalık ilişkileri terimleri”, “toplumsal ilişkiyi gösteren terimler” ve “diğer” olmak üzere dört gruba ayırdık. Bu çalışmada “Aile İlişkileri Terimleri” başlığı altında Türkçede kan bağı bulunan birinci dereceden akrabalık ilişkilerinin bulunduğu yakınlar için kullanılan terimlerin programlar aracılığıyla toplumsal hayattaki kullanımları incelenmiştir. “Akrabalık İlişkileri Terimleri” başlığı altında ise “amca, teyze” gibi ikinci dereceden akrabalık ilişkilerini yansıtan terimlerin programlarda kullanılışları ele alınmıştır. “Toplumsal İlişkileri Gösteren Terimler” başlığı altında da “hanım, bey” gibi günlük hayatta saygı ve mesafe ilişkilerinin bulunduğu durumlarda kullanılan hitap terimlerinin programda kullanılışı irdelenmiştir. Son olarak “Diğer” başlığı altında ise bütün bu gruplara dahil olmayan kullanımlar değerlendirilmiştir.

Bütüncenin çözümlenmesinden önce edimbilim çözümlemesi aracılığı ile kuramsal tanımlamalar ve kurama bağlı bütüncedeki ilgili bölümlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

¹ Bkz. Bölüm 2. Çözümleme

Çalışmada temel olarak edimbilim ve toplumdilbilim aracılığı ile Türkiye Türkçesinde kullanılan hitap şekillerinin, toplumsal ilişkilerin, dayanışma ve güç ilişkilerinin dile yansımalarının adıllar aracılığı ile değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde kuramsal girişe yer vererek edimbilim ve toplumdilbilim çerçevesinde bütüncüyü incelememize yardımcı olacak kuramların tanıtımı ve bütüncenin bazı bölümleri üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle temel kuram olarak çalışmaya yön veren edimbilim ve edimbilimle bağlantılı kavramlar açıklanmıştır. Edimbilim çerçevesinde ilerleyerek Benveniste'in "Sözcelem Kuramı" ve "Üç Söylem Belirtecisi" konuları kuramsal çerçevede aktarılmıştır.

Edimbilimi destekleyen bir diğer yaklaşım olarak "Grice'in İlkeleri" ve ardından toplumdilbilim çerçevesinde güç ve dayanışma ilişkileri bütüncü üzerinden örneklerle açıklanmıştır. Karşılıklı konuşmada yer alan söylemlerin çözümlenmesinde konuşucuların dil düzeylerinin etkisi ve sosyolekt, idiolekt ve teknolekt kavramlarının önemi de vurgulamak amacıyla bu terimlerin işlevleri de aktarılmaya çalışılmıştır.

Son olarak, çalışmadan elde edilecek sonucun Türkiye Türkçesinde farklı bütüncüler aracılığı ile edimbilimsel çözümlemelere kaynak olmasını temenni ediyoruz.

1. BÖLÜM: KURAMSAL GİRİŞ

1.1. YÖNTEM: EDİMBİLİM ÇÖZÜMLEMESİ

Dil ve söylem kavramı üzerine yapılan çalışmalar beraberinde birtakım soruları getirmiştir. Dil kavramı konuşucudan, konuşucunun etkileşimde bulunduğu ortamdan, konuşucunun etkilerinden bağımsız olarak incelenebilir mi? Dil sadece bilgi aktarmak için mi kullanılır? En önemlisi bağlamın söyleme etkisi nedir?

Dilbilimin göreceli olarak yeni alanlarından olan edimbilim, yukarıdaki sorulara farklı bakış açılarıyla cevap aramaktadır.

Vershueren; “Edimbilim; insanların dil kullanımı, davranış şekli ya da toplumsal eylemleri üzerine çalışır.” demektedir. (Vershueren, 1999:6)

Edimbilim çalışmaları söylem incelemesinde diğer şartları (konuşucu, kişi, zaman, uzam, bağlam, gönderge, v.b...) göz önünde bulundurmaktadır. Söz konusu şartları göz önünde bulundurmak için de farklı bilim dallarından yararlanmaktadır.

Edimbilim, ne tek bir kuramdır ne de tek düzeyli bir araştırma alanıdır. Tam tersine hareket noktaları ya da kaynakları ve yönelimleri birbirinden farklıdır. [Toplumdilbilim, ruhdilbilim, antropoloji, dilbilim, v.b.] Edimbilimin özellikleri bir dilbilim okulundan diğer dilbilim okuluna değişmektedir. [...] [Öte yandan] kimi dilbilimciler hareket noktası olarak sözü alırken diğerleri söylemi almaktadırlar. En önemli ikinci özellik ise toplumbilimlerini ilgilendirmesidir. (G.Sarfati- E.Sarfati, 2005:5-6)²

Edimbilim, dil davranışlarını ya da, başka bir deyişle, dilin davranışa, davranışın dile etkisi üzerinde de incelemeler yapar. Bir sözcenin incelenmesinde önemli olan sözcenin kullanım durumu, yani bağlamdır.

Edimbilimde söz konusu olan sözcelerin kullanım durumlarıdır. Edimbilimde sorulabilecek sorular şunlar olabilir: Herhangi bir sözce duruma uygun mudur? Ya da tam tersine duruma uygun değil midir? Hangi dil edimleri soru, emir gibi iletileri yerine getirir? Hangi tepki/ sözce belli bir alıcıyı gerektirir? Bir yanıt mı, bir soru mu, bir eylem mi, bir emir mi? (Tutescu, 1979:10)³

Edimbilim, dilbilimin sorduğu soruları sorar ve buna ek olarak sözceleri kullandığımız durumları ve bu durumlardaki sözce seçimlerimizle de ilgilenir. Aynı

² Çeviri Ayşe Eziler Kıran'ın tarafından yapılmıştır.

³ Çeviri Ayşe Eziler Kıran'ın tarafından yapılmıştır.

duruma farklı bağlamlarda verdiğimiz tepkilerin ve bu tepkiyi dile getirmek için seçtiğimiz sözcelerin nedenleri üzerinde incelemeler yapar.

Edimbilim, dili kullanım eylemleri içinde açıklamayı amaçlayan dilbilimin bir alt dalıdır. Bir konuşucu (sözceleyen) sadece dil dışı dünyaya gönderimde bulunmakla yetinmez. Dilin sadece içeriği anlatan bir işlevi yoktur, dil aynı zamanda kendisi bir eylemdir. Bu nedenle edimbilim önce neyin, niçin, kime, hangi, amaçla, hangi koşullarda söylendiğini araştırır. Edimbilime göre, ancak bu noktalar zihinde saptandıktan sonra konuşucu eyleme geçer ve söylemek istediğini ortama uygun bir biçimde dile getirir. Çünkü tüm dillerde, aynı içeriği farklı yollarla dile getirmek mümkündür. Örneğin; kolundaki çanta birisi tarafından çekip alınan konuşucu “İmdat, hırsız var!” diye bağırır. Bu ortamda ve koşullarda kimse “Ey, şu anda yolda yürüyenler, başıma ne geldi biliyor musunuz? Birisi kolumdaki o çok sevdiğim, geçen yıl dünyanın parasını ödeyerek aldığım çantayı çekip aldı. İçinde de önemli şeyler vardı. Lütfen bu hırsız yakalamama yardımcı olur musunuz?” diye bağırır. Aslında bu iki sözcenin içeriği aktarılacak istenen iletisi (olayla ilgili saptama, keyfiyet) aşağı yukarı aynıdır. İnsan başına gelenleri belli bir zaman aralığıyla başkasına anlatırken farklı bir biçim kullanabilir. İçerik aynıdır ama amaç ve koşullar değişmiştir. (Z. Kıran, Ders Notları, 2012-2013)

Konuşucu içinde bulunduğu durum ve alıcısına göre sözcelerini seçer. Başka bir deyişle, bağlam konuşucuyu seçeceği sözce konusunda yönlendirir.

“Taşıdığı içeriğin yanında her sözce, alıcısına göre belli bir dil edimi gerçekleştirir. Örneğin; söz verme, soru sorma, tehdit etme, emir verme, açıklama, kesinleme, v.s... Her sözcelem durumunda konuşucunun sözcenin hangi dil edimi ile ilgili olduğunu bilmesi gerekir.” (Z. Kıran, Ders Notları)

Edimbilimin oluşmasında ve gelişmesinde bir kaç temel yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki şüphesiz ki J.L. Austin’in söz edimini (speech acts) bulmasıdır.

Austin’in söz edimleri buluşu söylem incelemesine yeni bir boyutta yaklaşmamıza imkân vermiştir. Edimbilim’in temellerini atan Austin, ilke olarak “Söylemek yapmaktır” (Z. Kıran, A. Kıran, 2010: 221) varsayımıyla söz edimlerini açıklar. Öyle ki dil, bilgi aktarımının dışında emir verme, ilan etme ve en önemlisi yetki bildirimlerini de içerir.

“‘Sizi karı koca ilan ediyorum.’, ‘Toplantıyı açıyorum.’ sözcelerini işiten bir alıcı doğru/yanlış sorularını sormaya gerek duymaz. Bu söz konusu sözcelerle ne bir eylem iletmek ne de onu betimlemek söz konusudur. ‘İlan ediyorum’, ‘açıyorum’ diyen konuşucu aynı zamanda ilan etmek ve açmak eylemlerini de yerine getirmiştir.” (Z. Kıran, A. Kıran, 2010: 221)

Toplantıyı açma ve ilan etme eylemlerini gerçekleştiren konuşucuların aynı zamanda yetki sahibi olduğunu da belirtmek yanlış olmayacaktır. “Sizi karı koca ilan ediyorum.” sözcelerini işiten alıcı bu söylemin bir nikâh memuruna ait olduğunu tahmin edecektir. Bu söylemin bir hakeme, ya da öğretmene ait olmadığı, zira bu yetkinin sadece nikâh memuruna ait olduğu alıcı tarafından bilinmektedir. Yani söylem aracılığı ile bir edimi gerçekleştirmek kimi durumlarda yetki sahibi olma önvarsayımını da içermektedir.

Bu bilgilerin ışığında “Hoşgeldiniz stüdyoma”⁴ diyerek program açılışını yapan bir sunucunun da yetki sahibi olduğunu ve belki de bu yetkiyi göstermek amacıyla açılış konuşmaları yaptığını varsaymak mümkündür.

Edimbilim denilince akla gelen bir diğer kavram Oswald Ducrot’un *Önvarsayım* tespitidir. Konuşucuların sözceler aracılığı ile dil ve dil dışı dünyaya ait gönderimleri sözcede yer almasa da önvarsayımlar aracılığı ile sözcede yer almayan kavramlara ve olgulara dair çıkarımlar yapması mümkündür.

Mantıkta, bir önvarsayım bir önermenin doğruluğu için gerekli bir ön gerçektir. Dilbilimde ise sözcenin sözlüksel ya da sözdizimsel yapısına bağlı örtük bir tümcecik ve aynı zamanda karşısındakinin itiraz etmesi zor olan bir söylem durumunu kapsayan bir edimsözdür. Örneğin: [...] ‘Katil aramızda.’ demek [...] bir katilin varlığını önceden kabul etmektir. [...]

Aynı biçimde, bir soru için kabul edilen yanıtlar kendi önvarsayımlarını koruyan yanıtlardır. ‘Sezar’ı kim öldürdü?’ diye sormak birinin Sezar’ı öldürdüğünü [...] kabul etmektir. (Z. Kıran, A. Kıran, 2010: 229)

‘Sezar’ı kim öldürdü?’ sözcesinde birinin Sezar’ı öldürdüğü önvarsayımının yanı sıra Sezar isimli birinin var olduğunu ve Sezar’ın öldüğü önvarsayımı da mevcuttur. Konuşucu iletişim esnasında bu önvarsayımları bildirmeyi gerekli görmez. Konuşucu ve alıcı arasında bu önvarsayımların sezinleneceğini dair örtük bir anlaşma

⁴ Bkz. Bütünce - 5. örnek

mevcuttur. Dili ekonomik kullanmak için ‘Sezar diye biri var, biliyorsun. Sezar öldü ve hatta Sezar biri tarafından öldürüldü. Ve şimdi soruyorum Sezar’ı kim öldürdü?’ demek yerine ‘Sezar’ı kim öldürdü?’ demek daha kullanışlı, daha tutumlu ve mantıklıdır. Konuşucu ve alıcı arasındaki kodlar ve örtük anlaşma sayesinde dilin ekonomik kullanımını sağlamak mümkündür.

Aynı yaklaşımla bütüncede yer alan karşılıklı konuşmalarda kimi önvarsayımların varlığını kabul ederek değerlendirmeler gerçekleştirdik. Ayrıca kimi sözcelerin önvarsayımlarının farklı bağamlarda değişebileceğini de göstermeye çalıştık. Örneğin “çay içmek” sözcüğü evlilik programlarında teknoloji özelliği taşıyarak programda yer alan “katılımcı” ve “talibin” birbirlerini tanımak amacıyla kısa bir görüşme yapması anlamını taşır. Bu durumda sözün içerdiği kod bu bağlamda başka bir kod içerir ve programda yer alan herkes, programı televizyon aracılığı ile takip eden izleyiciler bu kodu bilir. Bu durumda bu sözün önvarsayımı belirli bir bağlamda kültürel öğeler de içeren başka bir önvarsayım taşımaktadır.

“[...] O. Ducrot’ya göre, dil sadece bilgiler aktaran basit bir araç değildir; sözlük ve sözdiziminde yer alan bir insan ilişkileri kodunu da kapsar.” (Z. Kıran, A. Kıran, 2010: 230)

Bir söylem üzerinde çalışma yaparken önvarsayımların varlığını dikkate almak toplumsal kodların keşfedilmesine ışık tutacaktır. Zira bir sözün önvarsayımları toplumsal ilişkileri gösteren kodları da içerebilir. Hitap sözcükleri ve adılar ise bu kodları açıkça ortaya koyan araçlardan biridir. Karşılıklı konuşmada konuşuculardan birinin “Hanım” hitabını kullanırken diğerinin ön ad kullanımını tercih etmesi iki birey arasındaki toplumsal farkların, güç ilişkisinin olduğu önvarsayımını ortaya koyabilir.⁵

Sözcedeki önvarsayımlar bağlama göre alıcıya farklı anlamlar iletmek amacıyla kullanılabilir.

“[...] ‘Ali sigarayı bıraktı’ sözcüğü, bir sigara tiryakisine sigarayı bırakıp bırakmama konusunda gösterdiği kararsızlığı belirtmeye yönelikse, bu sözün, ‘Biraz gayret etsen bu iş olacak’, ‘Bak Ali senden daha güçlü çıktı’ gibi imalar içermesi olanaklıdır. Burada konuşucu, sorumluluğu üzerine almadan sözün yorumunu tümüyle alıcıya bırakır.” (Z. Kıran, A. Kıran, 2010: 231)

⁵ Bkz. Bütünce-Örnek 7

İmâ söz konusu olduğunda edimbilimin temellerini oluşturan bir diğer kuramdan Grice'in "Konuşma ve İşbirliği İlkeleri"nden bahsetmek yerinde olacaktır. Grice'in ilkeleri ve konu hakkındaki makalesi bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenecektir. (bkz. 1.4.3 Grice) Genel olarak ele alacak olursak Grice konuşmada yer alan "Nitelik", "Nicelik", "Bağıntı" ve "Yöntem" ilkelerinin konuşucu tarafından kasıtlı olarak ihlal edildiği durumlarda imânın ortaya çıktığını belirtir.

Dil, bize her şeyi, her zaman açık açık söylemeden toplumsal kodlar aracılığı ile farklı mesajlar iletmemizi sağlayabilir. 'Bugün hava çok sıcak sanırım.' iletisini farklı bir bağlamda ele alırsak alıcıya farklı iletiler vermesi mümkündür. Bu sözceyi, havanın çok soğuk olduğu bir günde yanında ince bir kıyafetle bulunan alıcıya ileten konuşucu aslında 'Hava çok soğuk ve böyle giyinmen oldukça garip.' mesajını iletmek istemiş olabilir. Konuşucu bu sözcede gerçek olmayan bir bilgi aktarmıştır, fakat bunu yalan söylemek için değil kasıtlı olarak imâda bulunmak için gerçekleştirmiştir.

Edimbilim çevresinde gelişen farklı yaklaşımların bulunduğu önemli bir ortak nokta vardır. Sözceler bağlam içerisinde ele alınmalıdır. Dilin sadece dilbilgisel açıdan ve sözcelerinin birinci anlamları açısından incelenmesi bize her zaman doğru sonuçları vermeyebilir. Bağlam içerisinde incelenen sözlere dil, toplum ve toplumsal kodlar hakkında pek çok bilgi edinmemizi sağlar. Kısacası 'Bağlam her şeydir!' edimbilimin temel sloganı olarak değerlendirilebilir.

Edimbilimde bağlam kadar anlamın ve sözcelemin de önemi vardır. Benveniste'in sözcelem ile ilgili kuramı dilbilime ve edimbilime katkıda bulunmuştur.⁶ Benveniste'in izinden giden dilbilimciler edimbilimi dilbilimin bir parçası, bir kuramı ve araçlarından olarak kabul etmişlerdir.

"Edimbilimde anlamın rolü önemlidir. En önemlisi de söylemek ile söylenen arasındaki ayrımdır. Edimbilimde anlam edimbilimin neresindedir? Bir sözcenin anlamı sözcelem durumundan ayrı olarak gözlemlenebilir mi?" (Reboul, 1998)⁷

⁶ Benveniste ve sözcelem ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız bölüm 1.3 Üç Söylem Belirtecisi: Kişi, Zaman, Uzam

⁷ Çeviri ve yorum Ayşe Eziler Kıran tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmada edimbilim bu açıdan ele alınarak dilin özgün kullanımı durumunda incelemeye çalışılmıştır. Benveniste’i izleyerek sözcelem kuramından yola çıkarak sözcelerin kişi, zaman ve uzam içindeki ilişkilerini dikkate alarak evlenme programlarındaki hitap şekillerini karşılıklı konuşmalardaki etkileşimin incelenmesi açısından değerlendirmeye çalışılmıştır. zmlerlerin ilk aşamasında toplumdilbilimden dayanışma ve g ilişkisi, dil düzeyleri konusunda yararlanılmıştır. Bu çerçevede genel dilbilim araçlarını kullanarak programlardaki insan, ast-st, kadın-erkek ilişkilerini karşılıklıları açısından incelenmesi ve edimbilim zmlemesi aracılığı ile değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2 SÖZCELEM/SÖZCE NEDİR?

Saussure’ün *dil/söz* ayrımından sonra dilbilim çalışmaları bir süre sadece dil üzerinden gerçekleştirilmiş ve dilin bireysel kullanımı olan söz, dilbilim çalışmaları dışında bırakılmıştır. Fakat ilerleyen çalışmalar sonrasında anlam sorunu ve “kim, nerede, ne zaman, kiminle, ne konuşuyor?” sorularını ayrıntılı olarak yanıtlayamamak, dilbilimcileri *söz* üzerinde de çalışmaya yönlendirmiştir.

[...] F. de Saussure’dan N. Chomsky’e kadar bir çok dilbilimci, dilbilimin inceleme alanını sınırlayarak <<dil>>i kuramsal bir biçimde açıklayabileceklerini düşünüyorlardı; oysa, düşündükleri gibi olmadı; çünkü her kuram dili kendi bakış açısından ele alarak, farklı yöntemlerle incelenmektedir. Dilbilimin konusunu sadece <<dil>>in incelenmesi olarak sınırlamak, zamanla bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle, dilin kendi işleyişi içinde kavranmasında son derece önemli bir yer tutan anlam sorununa değinildiğinde, bu sınırlamanın bir engel oluşturduğu görülmüştür.

Kısacası ne yapısal dilbilim ne de Üretici-dönüşümsel Dilbilgisi bir etki yaratmak için “kim, nerede, ne zaman, kiminle, ne konuşur” sorularına yanıt verememiştir. Bu nedenle, bazı dilbilimciler, dilbilime bilimsellik niteliği kazandıran F. de Saussure’ün dil/söz karşıtlığını aşarak, dilin bireysel kullanımı olan <<söz>> olgularıyla ilgilenmiş, bu alanın özgül ve yapısal bazı işleyiş biçimlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Böylece dilbilim kendine rağmen, bugün dilbilimsel çalışmalarda önemli bir yer tutan sözcelem sorununa eğilmek zorunda kalmıştır. (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 183)

Sözü incelemeye başlayan dilbilimciler, Benveniste’nin önerdiği sözcelem kavramıyla dilin bireysel kullanımının edimi üzerine çalışmaya başlamışlardır. Sözcelem terimini dilbilim çerçevesinde ilk ele alan Emile Benveniste’dir. Benveniste sözcelemi kısaca dilin söyleme dönüştürülmesi süreci olarak tanımlar.

“Sözcelem bireysel bir kullanım edimiyle dilin işleyişe geçirilmesidir.” (Benveniste,1995: 139)

Sözcelem bireyin dili kullanım edimi ve hatta bu edimin sürecidir. Konuşucu kendisine özgü olan bu edimi gerçekleştirirken sahip olduğu dil yetisi aracılığıyla sonsuz sayıdaki olasılıklardan seçim yaparak dili söyleme dönüştürür. Benveniste bu çeşitlilik ile ilgili şunları söyler:

Tüm dilsel betimlemeler ‘biçimlerin kullanımına’ çoğunlukla önemli bir yer verirler. Biçimlerin kullanımı dendiğinde, olanaklı seçimlerin

dökümünü yapan bir diziye bağlanmakla birlikte, biçimlerin genellikle ortaya çıkmalarını sağlayan ya da zorunlu kılan dizimsel koşulları belirleyen bir kurallar bütünü anlaşılır. Bu kullanım kuralları, biçimbilimsel değişimlerle göstergelerin birleşim olanakları (uyum, karşılıklı seçim, ilgeçler, adların ve eylemlerin kullanımı yöntem kurallar, konum ve sıra, vb.) arasında bir bağlantı kuracak biçimde, önceden belirlenmiş yapım kurallarıyla eklenir. İki tarafta da seçimler sınırlı olduğundan, kuramsal olarak hem kullanımların, hem de biçimlerin tümü kapsayıcı nitelik taşıyabilecek bir dökümü yapılabilir ve böylece dilin kullanımda sunduğu görüntü, yaklaşık olarak da olsa, elde edilebilir. (Benveniste, 1995: 138)

Benveniste, seçimlerin “sınırlı” olduğunu ve dilin sunduğu görüntünün “yaklaşık olarak” elde edilebileceğini belirtse de sonsuz olasılıkta farklı söylemlerin oluşturulabileceğini belirtmek gerekir. Bireyin edimi, seçim süreci ile gerçekleştirmesini, Benveniste’in bu açıklamasında sonra, ayrıntılı olarak *dilin çift eklemli* oluşu özelliği ile açıklamak yerinde olacaktır.

1.3 ÇİFT EKLEMLİLİK

İlk kez Martinet tarafından değinilen ve modern dilbilim araştırmalarında dil ile ilgili kabul edilen özelliklerden biri dilin *çift eklemli* oluşudur. Bütün doğal dillerin söze dönüşmesi yani sesler aracılığı ile anlamlı bir ileti oluşturulması için konuşucunun zihninde iki seçim aşamasını düzenlemesi gerekir. Bunlardan ilki sözcüklerin çeşitli ekler ile birbirine bağlanarak sıralanması, ikincisi ise sesbirimlerin yani fonemlerin seçilişı ve sıralanışıdır. Örneğın bir Türkçe konusu “Kitaplar masada duruyor” tümcesini oluştururken öncelikle seçimini ilk eklemlilik düzeninde “[...] tümceleri ya da sözceleri oluşturan en küçük anlamlı birimlerden, başka bir deyişle en küçük dil göstergelerinden [...]” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 77) seçerek yapar. Dilbilgisi terimleri ile açıklarsak ekleri köklerden ayırarak en küçük anlamlı birimleri elde etmiş oluruz.

Kitap-lar-masa-da-dur-uyor.

Bu tümce 6 birimden oluşmaktadır. Tümcedeki her sözceyi en küçük anlamlı birimlerine ayırarak *anlambirimleri* ve *biçimbirimleri* elde etmiş oluruz.

A. Martinet anlambirimleri ikiye ayırır: sözlükbirimler ve biçimbirimler. Sözlükbirimler, anlambirimın sözlük kesimine bağlanır; dilbilgisel nitelik taşımazlar. Örneğın, çocuk, ev, misafir, anne, halı birer anlambirim olup Türkçenin sözlüğünde yer alırlar. Biçimbirim ise sözlüksel kesime bağlanmayan, bu nedenle de genellikle sözlüklerde yer almayan, dilbilgisel özellikli anlambirimlerdir; örneğın, /-di/, /-e/, /-ecek/ vb. (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 77)

Yukarıda verdiğımız örnek aracılığı ile açıklayacak olursak *kitap*, *masa* sözceleri anlambirimler, /-lAr/, /-dA/, /-Xyor/ birimleri ise biçimbirimlerdir.

Martinet’ye göre, insan dilindeki, birinci diziliş düzeni adı verilebilecek olan düzen hem belirten’i, hem de belirtilen’i içerir. Örneğın Türkçedeki şu tümceyi ele alalım: Kapı-nın ön-ü-nde dur-ma! Burada yer alan öğeler, daha küçük anlamlı birimlere ayrılamaz. Ama bunların her biri, sonsuz sayıda yeni bildirimler içinde yer alabilir: kapıcı, kapılar, Topkapı; odanın, Fatma’nın, arabanın; öncü, önermek, önyargı... gibi. (Aksan, 2009: 110)

Farklı anlambirimler ve biçimbirimleri seçim ve sıralanışlarının değıştirilmesi ile sonsuz sayıda değışik iletiler elde edilebilir.

“İkili boğumlama sistemi insana ekonomik bir biçimde sonsuz sayıda çeşitli bildiri düzenlemek imkânını sağlar. Boğumlamaya baş vurmada, ses ya da başka bir gereç üzerine kurulu bir sistemin, konuşma dili kadar verimli ve zengin olabilmesi için

sayısız belirtiler seçmesi, onları akılda tutması gerekir ki bu da imkansızdır.” (Bayrav, 1969: 45)

İkinci eklemcilik düzeni ise sözcelerin seçimi aşamasını gerçekleştirir. Yine örneğimiz üzerinden açıklayacak olursak konuşucu “*pikaplar*” yerine “*kitaplar*”, “*kasa*” yerine “*masa*” sözcüklerini seçer. İkinci eklem düzeninde seçimler sesbirimler aracılığı ile gerçekleştirilir. Konuşucu sesleri seçerek (*m.a.s.a*) bir araya getirir ve sözcükleri oluşturur. *Masa* sözcüğü için seçim aşamasında ilk fonemi /k/ fonemi ile değiştirirsek *k.a.s.a* sözlük birimini elde etmiş oluruz.

Örnek olarak Türkçe **çam** kelimesini inceleyelim. Burada üç ses parçası duyarız: **ç-a-m**. Bu seslerden hiç birinin tek başına anlamı yoktur. Birinci sesin yerine başka bir ses meselâ **t** koyacak olursak değişik anlamlı bir kelime, **tam** elde ederiz. Deneye devam edelim. Birinci ses parçasını değiştirerek, anlamlı başka kelimeler buluruz:

çam-tam-bam-sam-nam-şam-gam-dam-cam-zam-ram, v.s.

Birinci ses parçasını bırakıp, ikincisini değiştirelim:

çam-çim

İlk iki ses parçası kalsın, son ses değişsin:

çam-çan-çat-çap-çağ-çal- v.s.

Deneyi, tabii başka ses grupları için de tekrarlamalıyız. Yeterince örnek üzerinde çalıştıktan sonra belli bir dildeki fonemleri (phonème), yani ayırıcı niteliği olan ses birimlerini buluruz. Her dilin kendi ses birimleri vardır. Bir dilde ayırıcı niteliğe sahip bir ses başka bir dilde ayırıcı sayılmayabilir. Seslerin ayırıcılık niteliği yerlerine göre değişir: Türkçe’de **d** ile **t** kelimenin başında ve ortasında ayırıcıdır, fakat kelime sonunda ayırıcı değildirler: kat-kad gibi iki ayrı anlamlı belirti olamaz. (Bayrav, 1969: 44-45)

Dilin çift eklemli olma özelliğini açıklamak bir dil konuşurunun da zihinsel olarak geçtiği süreci açıklamaktadır. Sözcelem bireyin bu süreci gerçekleştirip dili söyleme dönüştürmesi olarak da tanımlanabilir.

Görüldüğü gibi “ Sözcelemden önce, dil yalnızca dilin bir olanağıdır. Sözcelemden sonra, dil bir konuşucudan kaynaklanan, dinleyiciye ulaşan, sesli bir biçim ve karşılığında başka bir sözcelem doğuran bir söylem edimi olarak gerçekleşir.” (Benveniste, 1995: 140)

Bu genel tanımlama aslında sözcelemi en basit haliyle açıklamaktadır. Fakat biraz daha derine inildiğinde, farklı terimler ile karşılaştırmalar yapıldığında sözcelem terimi için daha ayrıntılı açıklamalar yapma gereği duyulur.

“[...] sözcelem belli bir bağlam ve durum içinde bir sözce üretme edimi, <<söz>> ya da <<edim>> ise, dilin birey tarafından kullanımının somut sonucu olarak gerçekleşmesidir. Özet olarak, sözcelem bir somut ve devinimsel bir dilsel üretim sürecidir.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 183)

Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü’nde *sözceleme* maddesinin karşısında şu tanım yer alır:

[Alm. Äusserung] [Fr. énonciation] [İng. enonciation]:

Sözce üretme edimi; bireyin sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi. // Sözceleme kuramları, dili bir edim olarak kavramaya çalışmakta, sözceyi salt göndergesel işlevi dışında, konuşucunun edimiyle özdeşleşmesi ve dinleyicide bir etki yaratması açısından ele almaktadır. Adıllar, yer ve zaman belirteçleri, vb. ancak sözceleme çevresinde bir anlam kazanır. (Vardar, 1980: 133)

Benveniste sözcelemi dilden söyleme giden bir yol, bir eylem olarak tanımlamaktadır. Sözcelem olmadan dilin gerçekleşmesi, gözlemlenmesi ve ya incelenmesi mümkün değildir.

“[...] sözcelemi konuşucunun dil aracılığıyla gerçekleştirdiği bir işlemler bütünü, bir edim olarak düşünebiliriz. Başka bir deyişle, sözcelem konuşucunun ‘dili kendi hesabına kullanım’ edimidir. Konuşucu dili bir araç olarak alır ve onu <<söylem>>e dönüştürür.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 185)

Benveniste “Bireysel gerçekleşim olarak, sözcelem dile oranla bir üstlenim süreci olarak tanımlanabilir.” (Benveniste, 1995: 140) diyerek sözcelemin öznelliğinden ve bireyin söyleminin sorumluluğunu almasından söz etmektedir.

Sözcelemin gerçekleşebilmesi için bir konuşucu ve bir dinleyicinin olması gerekmektedir. Konuşucu kendi kendine konuşurken karşısına bir ‘sen’ yerleştirebilir.

Birey kendini konuşucu olarak ortaya koyup dili üstlendiğinde, ona verdiği varlık derecesi ne olursa olsun, karşısına bir başkasını yerleştirir. Açık ya da örtük her sözcelem bir konuşma edimidir ve bir dinleyici gerektirir. (Benveniste, 1995: 140)

Sözcelem işleminde kişi, zaman ve uzam olmak üzere değişmeyen üç ana öğe bulunmaktadır. Yani bir söylemde kişi adılları, zaman belirteçleri ve uzam belirteçleri bulunur.

Benveniste kişi ögesini, sözcelem işleminin koşulu olarak belirttiği konuşucu ve dinleyici ile ilişkilendirir.

“Öncelikle, ancak sözcelem içinde ve sözcelemle oluşan kişi belirtilerinin (ben-sen bağıntısı) ortaya çıkmasıdır: *ben* terimi sözcelemi oluşturan kişiyi, *sen* terimi de bu sözcelemde dinleyici olarak bulunan kişiyi belirtir.” (Benveniste, 1995: 141)

Sözlü ya da yazılı herhangi bir anlatıda, sözcelemin gerçekleşmesi yani söylemin iletilmesi, karşıda bir dinleyicinin var olmasıyla ya da var olduğunun varsayılmasıyla gerçekleşir. Benveniste’in *ben-sen bağıntısı* olarak bahsettiği sözcelemin gerçekleşmesi için gereken konuşucu ve dinleyicinin kişi adları bağıntısıdır.

Kişi ögesi, söylemde örtük ya da açık olarak her koşulda bulunur. Aynı şekilde söylemde bir uzam ve zaman ögesi de yer almaktadır. Söylemi oluşturan sözcelemlerin ya da tümcelerin içinde uzam ve zaman belirteçleri bulunmasa da söylem, kendine özgü olarak bu iki ögeyi içinde bulundurmaz. Eylemleri ele alarak daha net bir açıklama getirilebilir. “Geldim.” sözcesinde eylemi gerçekleştiren kişi, zaman ve uzam bellidir. Söylemin anlamında örtük olarak verilen *Ben, şimdi, burada* “*Geldim.*” dir. Eylem içeren sözcelemlerin dışına çıkıp “Evet” sözcesini değerlendirecek olursak yine aynı öğeleri söylemin içerisinde göreceğiz. “Evet” sözcesiyle bir onaylama bildiren konuşur bir diğer iletiye göndergeyle “*Ben, Şimdi, Burada* onaylıyorum.” sözceleme sürecini yaşar ve bu sürecin ürünü olarak “Evet” sözcesini iletir.

Kişi, zaman ve uzam kavramları ile ilgili daha ayrıntılı bilgiye söylem belirteçlerinin açıklandığı bölümde yer verilecektir.⁸

Sözcelemin söz ve dil ile farkına kısaca değinmiştik. Sözcelem ile birlikte akla gelen bir diğer terim ise *sözcü*dir. Sözcelemin sonucu olarak ortaya çıkan söylem⁹ ile sözce birbirlerine çok yakın olan ve ayrımı zor yapılan iki terimdir. Söylemin sözceyi kapsayan; sözceyi ve daha birçok terimi içerisinde barındıran bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. “Söylem sözcüğünün çok belirsiz bir kullanımda, <<söz>>, <<metin>>, <<sözce>> kavramlarını içine alarak anlam bulanıklığı içeren bir terim olduğunu belirtmek gerekir.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 288)

⁸ Bakınız bölüm 1.5 Üç Söylem Belirtecisi: Kişi, Zaman, Uzam

⁹ Söylem terimin ayrıntılı açıklaması 1.3 Söylem Nedir? Bölümünde tarafımızdan vurgulanmıştır.

“Sözce, her şeyden önce, her türlü çözümlemeye gelen söylemin bir parçası olarak kabul edilir. Sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucu olarak belli bir kişinin belli bir zamanda ve yerde ürettiği somut bir dilsel üründür.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 222)

Bazı dilbilimciler ise sözce ile söylemi eş anlamlı terimler olarak kullanırlar. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde *sözce*’nin karşılığında *söylem* terimi verilmiştir.

sözce [Alm. *Äusserung*] [Fr. *énoncé*] [İng. *utterance*] [es. t. *ifade*]: Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem. // Tümce, sözün çözümlemesiyle elde edilen bir birimdir, sözce ise bu türlü bir işlemten önce belirlenen bir bütündür. Kimi dilbilimciler sözceyi, bir edim olgusu biçiminde yorumlayarak edinç olgusu saydıkları tümceye karşıt bir kavram olarak ele alır; kimi dilbilimciler ise, tümce ya da birbirini izleyen tümceler bütünü olarak görür. (Vardar, 1980: 133)

Benzer şekilde Berke Vardar da *söylem* terimin karşılığının başka bir deyişle *sözce* olduğunu belirtir:

“Öte yandan, dil ile söz arasındaki ayrımı benimseyen G. Guillaume, Saussure’ü bütünlemek amacıyla *söylem* kavramını kullanır. Söylem, dildeki aşamalanmış dizgeler düzeyinde yer alan uzlaşımların söz eylemi sırasında uygulanmasıyla oluşan tümce, v.b. birleşimler, bir başka deyişle sözcedir.” (Vardar, 2001/b: 48)

Aslında söylem sözceyi, tümceyi, v.b. terimleri içine alan ve bunların bütünü olan bir kavramdır. Söylem ile ilgili tanımlamaları ve ayrıntılı bilgiyi bir sonraki bölümde vereceğiz. Şimdilik bu sade tanımla yetinip sözce teriminin açıklamalarına geri dönelim.

İnternet tabanlı hazırlanan Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından internet tabanlı hazırlanan *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü* terimin karşılığını şöyle aktarır:

“sözce

(Alm. *Äußerung*, f, Aussage, f; Fr. *énoncé*, m; İng. *utterance*) **dilb. fel. yazb.** Bir konuşmada, konuşmacının ürettiği, iki susku arasında yer alan, bir düşünceyi, duyguyu başkalarına bildiren söz parçası.” (<http://www.tubaterim.gov.tr/>) Görüldüğü gibi söylem yerini ‘söz parçası’na bırakmıştır.

Bir örnek verecek olursak “Bugün hava çok güzel.” iletilinde iletinin tamamı bir söylemdir. ‘Bugün’ sözcüğü sözceleme zamanını belirten bir belirteçtir. Çünkü “bugün” sözcüğü ile konuşucunun zamanına gönderme yapılmıştır. “Bugün hava çok güzel.” iletili dilbilgisel açıdan tümce ya da cümle olarak adlandırılabilir fakat dilbilim açısından bir iletinin tümce olabilmesi için her koşulda doğru olması gerekir. Fakat bu ileti bağlama göre anlam farkı taşır. Havanın çok yağmurlu olduğu bir günde bu ileti farklı bir anlam taşırken, havanın gerçekten güzel olduğu bir günde aynı ileti betimleme amacı taşıyabilir.

Son olarak incelediğimiz bütünceden bir örnek ile açıklayacağız:

Şükran Hanım: Ben 54 yaşımdayım. Küçükçekmece’den katılıyorum.

Bu ileti de konuşucu “Şükran Hanım” dır. İletinin tamamı söylemdir. İleti sözceleme sürecinde “‘Ben, şimdi, burada’ 54 yaşımdayım.” ve “ ‘Ben, şimdi, burada’ Küçükçekmece’den katılıyorum.” olarak sözceleme süreçlerini önvarsayar.

1.4 SÖYLEM NEDİR?

Bu bölümde söylem teriminin dilbilim çerçevesinde açıklaması yapılmaya çalışılacak ve bugüne kadar bu terim hakkında yapılan farklı tanımlamalara yer verilecektir.

“Söylem” teriminin açıklanabilmesi için ilk olarak Saussure’ün ortaya attığı dil/söz ayrımı kapsamında “dil” kavramının açıklanması gereklidir.

İnsan dili, kullanımı ve farklı doğal dillerin oluşumu yüzyıllardır tartışılan ve üzerinde çeşitli araştırmalar, sorgulamalar ve yorumlar yapılan bir konudur. Bu soruların cevaplarını ilk olarak Yunan filozoflar aramaya başlamıştır. Fakat dile bakış açısını değiştiren ve bizim bu bölümde açıklamaya çalışacağımız dilbilimin temel çalışma aracı olan “dil” olgusundan bahseden ve dilbilimin sistemli bir bilim haline gelmesi için ilk adımı atan Ferdinand de Saussure olmuştur.

Saussure dili sistemli bir göstergeler dizgesi olarak, sözü sesler aracılığı ile dilin eyleme dönüşmesi olarak tanımlamıştır. Yani dil zihinsel bir işlem, söz ise bu zihinsel işlemin bir tür sesler aracılığı ile gösterilişidir. Saussure’e göre dil konuşana ait bir işlev değilken söz bireysel bir eylemdir.

Söz, bireylerin söylediklerinin toplamıdır ve **a)** Konuşanların istencine bağlı bireysel birleştirmeleri, **b)** Bu birleştirmelerin gerçekleşmesi için zorunlu ve gene istençli sesleme eklerini kapsar.

Demek ki söz’de toplumsal hiç bir şey yok. Sözün tüm görünüşleri bireysel ve gelip geçici.” (Saussure, 1976-1978: 40)

Saussure dilin toplumsal özelliğini de vurgular:

“Toplum içinde dil, her beyinde bulunan bir izler bütünü olarak yaşar ve birbirinin eşi tüm örnekleri bireylere dağıtılmış bir sözlüğü andırır. Görüldüğü gibi bu öyle bir şey ki herkesin ortak malı ve kişisel istenç dışı olmakla birlikte, ayrı ayrı her bireyde de bulunur.” (Saussure, 1976-1978: 40)

Saussure’ün dil kavramını yeniden ele alması ve dilin bir sistem olduğunu öne sürmesi dil ile ilgili yapılan çalışmalara yeni bir bakış açısı getirmiştir.

XX. yüzyılın modern lengüistiğine gelinceye kadar dil kelimesi ile, ancak **kelimeler** anlaşılmaktaydı. Bu yüzden bir dilin kelimelerini öğrenme, o dilin kendisini de öğrenmiş olma ile bir tutuluyordu. Söz konusu birlikler sadece kelimelerdi. Dil tartışmaları kelimeler üzerinde yapılmıyordu [...] **Modern lengüistik** denebilecek XX. Yüzyıl çalışmalarında ise dil, bir dizi bir düzen, belli bir sistem gösteren bir mekanizma olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Saussure’ün, ‘Dil bir sistemdir’ sözü ile özetlenecek olan bu yeni akım XX. yüzyılın ilk yarısında gelişmiş ve **yapısal lengüistik** adını

almıştır. Yapısal lengüistiğin en belirgin özelliği ise dili bir yapı, bir sistem olarak ele almasıdır. (Başkan, 2003:75)

Önsözünde belirtildiği üzere çağdaş genel dilbilimini toplu bir şekilde özetleyerek tanıtmak için yazılan, dilbilime ait temel kavram ve terimlerin açıklandığı “*Yapısal Dilbilimi*” adlı kitabında, Saussure’ü yakından izleyen Süheyla Bayrav, “dil” kavramını şöyle açıklar:

[...] dil belli kurallardan, düzenlerde ortaya çıkan bir sistemdir. Başkalarıyla alışverişe girmek istiyorsak bu kurallara uymak zorundayız, yoksa sözlerimizi kimse anlamaz. Tıpkı satranç ya da tenis oynarken bazı kurallara uyduğumuz gibi. Dil, yalnız kural değil, bir de değer sistemidir. Her kelimenin, her belirtinin dilde değeri vardır... Dil önceden hazırlanmış bir şifre sistemi gibidir. O dili konuşanların bildikleri ve kurallarına boyun eğdikleri bir şifre. (Bayrav, 1969:37)

Doğan Aksan dilin işlevsel yönünü de vurgulayarak dilin tanımını şöyle yapar: “Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yaralanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.” (Aksan, 2009: 55)

Dil ile ilgili farklı açılardan birçok tanım yapan V. Doğan Günay ise aynı bakış açısı ile dilin bir dizge oluşuna dikkat çeker: “ Dil, bir kavram ya da anlamsal içerikle (gösterilen), bir sessel imgeden oluşan (gösteren) gösterge dediğimiz saymaca ve uzlaşım sal nesnelerin kullanıldığı bir dizgedir.” (Günay, 2004: 14)¹⁰

Saussure’ün dil/söz ayrımı ve tanımlamalarından sonra ve özellikle modern dilbilimin gelişmesinin ardından günümüze kadar dil ile ilgili şüphesiz pek çok tanım ve açıklama yapılmıştır. Dilin bir dizge, bir sistem olduğu dilbilimciler tarafından kabul edilmiş ve daha sonra gelişen çalışmaların ardından da bu durum kabul görmüştür. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda dilin bir dizge, bir sistem olduğuna dair karşıt bir görüş yer almamıştır. Fakat burada bugüne kadar dil ile ilgili yapılan açıklamaların hepsini paylaşmak veya değerlendirmek amacımız değildir. Dilin dilbilim çerçevesinde yapılan genel tanımını ve bu tanımların altında yatan temel dil anlayışını aktarabilmek, çözümlemelerimizde kullanacağımız terim ve dilsel araçları aktarabilmek için bazı tanımları burada paylaşmayı ve son olarak anlatılanların tek cümlelik özeti niteliğinde

¹⁰ Saussure’ün dil/söz ayrımı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız adı geçen eser sayfa 34.

olan bir dil tanımını eklemeyi yeterli görüyoruz: “Dil, aynı dilsel topluluk üyelerinde ortak olan bir sesli göstergeler dizgesidir.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 45)

Saussure’ün dil tanımlaması yanında ‘söz’ terminden de bahsetmiş ve bu terimi dil tanımlaması ile karşılaştırarak yapmıştır. Saussure’ün dil/söz ayrımı ve terimlerin tanımları ile ilgili görüşlerini yukarıda aktarmıştık. Söz terimine ait temel tanımlamaları da aktarmak ‘söylem’ teriminin tanımını aktarabilmemiz için önemlidir. Süheyla Bayrav yukarıda adı geçen eserinde¹¹ dil/söz ayrımını belirtir ve söz için şunları söyler:

“ İşte kişinin dili kullanmasına, onu eylemlemesine (actualiser) dilciler değişik adlar vermişlerdir... Biz ona <<söylev>> diyeceğiz... Dil üstünde yapacağımız incelemelerde gereç, unutmayalım, hep **söylev**dir. Bir dilin varlığı onu konuşanların söylevleri dışında düşünülemez.” (Bayrav, 1969:36)

Bayrav’ın “söylev” olarak dilimize çevirdiği ve tanımladığı terim aslında Saussure’in dil/söz ayrımı çerçevesindeki “söz” terimine eşdeğerdir.

Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü’nde söz maddesinin karşılığı şu şekildedir:

“**söz** [Alm. *Rede, Sprechen*] [Fr. *parole*] [İng. *speech*] [es. t. *kelam*]: Dilyetisinin kişisel bir istenç ve anlak eylemiyle özdeşleşen bireysel yanı. // F. de Saussure’ün yaptığı ve bir çok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, toplumsal nitelikli dilden (bkz. **dil**) ayrı olan söz, konuşan bireyin, kişisel düşüncesinin anlatmak için dil dizgesini kullanmasını sağlayan birleşimleri ve bunların dışa iletilmesini olanaklı kılan anlalsal fiziksel düzeneği kapsar.” (Vardar ve diğerleri, 1980:132)

Gramer Terimleri Sözlüğü’nde ise terimin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“**söz** (Alm. *Rede, Sprechen*; Fr. *parole*; İng. *speech*; Osm. *kelâm*)

Bir maksadı anlatmak üzere söylenen kelime veya kelimelerden oluşan dizi; toplumsal bir kurum olan dilin kişi tarafından özel olarak kullanılması.¹²” (Korkmaz, 2010: 198)

Dilin modern dilbilimde bir dizge; sözün ise dil dizgesinin kullanımı ve dilin fiziksel olarak varoluşu olarak benimsendiğini aktardıktan sonra “söylem” kavramına değinebiliriz.

Söylem sözcüğünün çok belirsiz bir kullanımda <<söz>>, <<metin>>, <<sözce>> kavramlarını içine alarak anlam bulanıklığı içeren bir terim olduğunu

¹¹ Bayrav, Süheyla, (1969) “*Yapısal Dilbilimi*”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

¹² “özel olarak kullanılması” ifadesinin söz dizisinin “dilin bireysel kullanımı”nı ifade ettiğini düşünüyoruz.

belirtmek gerekir... Edimbilimsel anlamda, söylem kimi zaman olaylar ardışıklığı olarak anlaşılır. Konuşucunun ‘söz alması’, sonra bir suskunluğu izleyen bir tümceler dizisinin gerçekleşmesi gibi... Bu betimleme, sözce ve metin terimleri için de geçerli olabilir. (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 288)

Yukarıda dilin eyleme dökülmesi olarak belirttiğimiz söz kavramının kişiye özel gerçekleşmiş bir durum olarak ele alınışı ‘söylem’ olarak değerlendirilebilir. İki bireyin konuşması esnasında gerçekleşen her bir ileti aynı zamanda birer söylemdir.

“Söylem, sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucudur. İletişim amacıyla dilsel araçların kullanılmasından kaynaklanır. Söylem, yalnız bilgilerin iletilmesi için değil, alıcıyı eyleme teşvik etmek ya da sadece kişiler arası ilişkiler kurmak için de kullanılır.” (Z. Kıran-A. Kıran, 2010: 222)

Yukarıdaki tanımları örneklerle ifade edelim. Bir öğretmenin sınıfta herhangi bir konuyu anlatması ya da annesinin ‘Bugün okulda ne yaptınız?’ sorusuna cevap veren bir çocuk, söylemi bilgi aktarımı amacıyla kullanmış olur. Alıcıyı eyleme teşvik etmek için kullanılan söylemler emir kipi ile oluşturduğumuz iletilerde karşımıza çıkmaktadır. “Buraya gel!”, “Tabağındakileri bitir!” gibi söylemler kişiyi bir eylem için harekete geçirmek amacı ile kullanılır. İlişki kurmak için kullandığımız pek çok terim günlük hayatta sık sık karşımıza çıkmaktadır. İlk defa karşılaştığımız biri ile tanışmak için ‘Merhaba!’ dememiz ve kendimizi tanıtmamız ilişkiler kurmak için kullanılan söylemlerden biri olarak değerlendirilebilir. “Off! Çok sıkıldım.” ileti de konuşucunun kendi duygusal durumunu bildirerek alıcıdan cevap vermesini ya da durumu değiştirmek için bir eylemde bulunmasını beklediğini gösterdiği için ilişki kurmak için kullanılan bir söylem olarak değerlendirilebilir.

Söylem, içeriğinde; bireyin konuşma biçimini, bilgi birikimini ve bağlamı da bildirebilir. Başka bir deyişle her zaman bir tepki beklenmeyebilir. Yani söylem sadece konuşucunun dili sesler aracılığı ile aktarması değildir. Yukarıda verilen “Off! Çok sıkıldım.” örneğini yeniden ele alırsak, bu iletide konuşucunun sadece durumunu bildiren bir ileti aktarmadığını belirtmek yanlış olmaz. Konuşucu alıcıdan iletisine bir eylem ya da bir söylem ile cevap vermesini isteyebilir de istemeyebilir de. Bir yanıt bekliyorsa durumunu bildirmekle kalmaz, durumu değiştirme isteğini/beklentisini de alıcıya dolaylı olarak iletir. Bu iletinin, alıcının yapmış olduğu bir eylem ya da uzun bir konuşma ardından söylenmesi ise konuşucunun eylemin sonlanması isteğini belirtebilir.

İletinin; hangi şartlarda, kime, ne zaman aktarıldığını bilinmesi söylemi daha anlamlı kılabilir.

“ ... her söylemin ardında bir söylen, bir düşüğü, kısacası bir anlam evreni bulunduğunu söylemek hiç de abartılı olmaz.” (Yücel, 1998: 11)

Berke Vardar yönetiminde hazırlanan *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde *söylem* maddesinin açıklaması şöyledir:

[Alm. *Diskurs, Rede*] [Fr. *discours*] [İng. *discourse, speech*]: 1- Söz; dilin sözü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2- Sözce; bir ya da bir çok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3- Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce. / / Z.S. Harris'in tümceleri de öbür birimler gibi dağılımsal açıdan incelemeye başlamasıyla dilbilimin önünde yeni bir alan (söylem çözümlemesi) açılmıştır. Böylece tümcelerin birbirlerine eklenme kuralları araştırılmış, dağılımsal ölçütler dışında dönüşümsel ölçütler de incelemelere yön vermiştir. (Vardar, Güz, Öztokat, Rifat, Senemoğlu, Sözer, 1980:131-132)

Söylem terimi ile ilgili yukarıda “*Dilbilime Giriş*” adlı kaynaktan aktardığımız ilk tanımda terimin farklı anlamlarda kullanıldığı ve ‘anlam bulanıklığı içeren bir terim’ olduğu belirtilmişti. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'ndeki söylem tanımında da hem *söz* hem de *sözce* karşılıkları verilmiştir. Aynı sözlükteki *söz* maddesini yukarıda aktarmıştık. Sözcenin tanımını da bir önceki bölümde yaptığımız için tekrar burada açıklamayacağız. Terime dair kesin bir kavram karşılığı konusunda çeşitli açıklamalar ve görüşler bulunmaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi - TÜBA tarafından internet tabanlı hazırlanan *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü* terimin karşılığını iki farklı görüş açısından vermiştir:

“**söylem** (Alm. *Diskurs, m, Rede, f*; Fr. *discours, m*; İng. *discourse*) 1. **dilb. fel.** Yapısal bakış açısına göre tümce ötesi, tümceden büyük iletişim birimi; işlevsel bakış açısına göre ise boyutuna bakılmadan iletişim değerli bir birim.” Bu tanımda eksik olan dilin bireysel kullanımı; özne, uzam, zaman bağlantısının verilmemesidir. Söylem her zaman iletişim kurmak için oluşturulmaz. Bu sebeple ‘iletişim değerli birim’ tanımlaması yeterli değildir.

Emile Benveniste ise terimi dili gerçekleştirmenin bir sonucu, sözcelemin somut sonucu olarak açıklar. “Dil gerçekliği *yeniden yaratır*. Bu sözcüğü sözcüğüne şu anlama gelir: gerçeklik dil aracılığıyla yeniden yaratılır. Konuşan kişi söylemiyle olayı ve olaya

ilişkin deneyimini yeniden oluşturur. Dinleyen kişi de önce söylemi algılar ve bu söylem aracılığıyla olay yeniden oluşur.” (Benveniste, 1995: 30)

Benveniste için söylem dilin birey tarafından kullanılan durumudur. Kişinin iletisinin tamamı söylemi oluşturur. Yani bir iletide sesler aracılığı ile oluşturulan tümceler ve tümceler bütünüünün tamamı söylem olabilir. Benveniste’e göre dilbilimcinin de çalışma aracı ve nesnesi zaten söylemdir. “ Ancak özellikle dilbilimcinin aslında örtük bir biçimde dille özdeşleşen söylem üstüne çalıştığını belirtmek gerekir.” (Benveniste, 1995: 18)

Benveniste’in görüşleri akıllara hemen “söz” terimini getirmektedir. Zira çeşitli açıklamalarda sözün dilin sesler aracılığıyla gerçekleşmesi olduğu belirtilir. Benveniste de bu durumun farkında olduğu için ‘söylemin’ ‘söz’ ile karıştırılmaması gerektiğini; söylemin sözden farklı bir kavram olduğunu da belirtir:

Her konuşulduğunda üretilen, sözcelemin gerçekleşmesi olan söylem yalnızca ‘söz’ değil mi diye sorulabilir. Sözceleme özgü koşula dikkat etmek gerekir: konumuz bir sözce oluşturma edimidir, sözcenin metni değil. Bu edim, konuşucunun dili kendi adına işleyişe geçirme olgusudur. Konuşucuyla dil arasındaki ilişki sözcelemin dilsel özelliklerini belirler. (Benveniste, 1995: 139)

Kısacası aslında Benveniste için söylem sözceleme sürecinin gerçekleştirdiği dilsel olgudur. Bir önceki bölümde belirtildiği gibi söylem sözcelemin somut ürünüdür.

Aslında söylemin söz terimi ile eş ya da yakın anlamalı kullanılmasının sebebi ikisinin de dilin bireye özgü kullanımını anlatmasıdır. Fakat eğer derecelendirme ile bir açıklama yaparsak belki de hem aradaki ince fark hem de her iki terimin anlamı daha kolay belirlenebilir. *Söylem* söze göre daha bireysel bir kullanımı belirtir. Zira kişinin sözceleme süreci tamamen kişinin geçmişini, yaşadığı duruma, dil kullanım tercihlerine, v.b. gibi durumlarla ilişkilidir. Ancak bu ilişki her zaman açıkça görülmeyebilir. Ve bütün bunların sürece etkisi, seçimi ve böylece de söylemi etkileyecektir.

E. Buyssens de üçlü bir ayrım benimser: *Dil/söz/sözceleme*. Bu üçlü, Saussure’ün söz kavramının ikiye bölünmesinden kaynaklanır. Yukarıda da belirtildiği gibi, söz hem konuşan bireyin dili kullanırken başvurduğu birleşimleri, hem de bu birleşimlerin dışa iletilmesini sağlayan düzeneği belirtir. İşte, Buyssens ‘birleşimler’i söylem diye adlandırır, sözü ise yalnızca ikinci anlamda kullanır. Bilgine göre, söylem sözün işlevsel bölümüdür ve dilbilimci somut olgular karşısında soyutlamaya başvurarak işlevsel yönleri saptamaya çalışır; söylem; dil ile sözü birbirine bağlar ve böylece Saussure’ün öngördüğü dil bilimi / söz bilimi ayrımına gerek kalmaz. (Vardar, 2001: 49)

Bu tanıma göre de söz, dilin gerçekleşmesini sağlayan düzenek, söylem ise bu düzenden ortaya çıkan somut olgudur. Yani bu durumda bu düzenek dilin bütün konuşanlarında bulunduğundan söz toplumsallık da içerir. Söylem ise her bireyin sözü kullanma farkını gözlemleyebileceğimiz tamamen bireye özgü bir kullanımdır.

Kısacası söylem sözcelem süreci aracılığı ile dilin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan bireye özgü somut dilsel üründür. Bu ürün içinde sözceleri / tümceleri / suskuları bulundurabilir.

Sözcelem kuramı aracılığı ile yapılan incelemelerde ise söylem iletinin tamamı olarak değerlendirilir. Bu çalışmada da söylem bireylerin iki susku arasında gerçekleştirdiği tümceler, sözceler bütünü olarak değerlendirilmiştir.

1.4 ÜÇ SÖYLEM BELİRTECİ: KİŞİ, ZAMAN, UZAM

“Bir dilin sözvarlığında iki tür dilsel gösterge vardır: Birinci tür göstergeler yalnız kavramlara, ikinciler ise, sözcelem edimine ve durumuna göndermede bulunurlar.” (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 186)

Kavramlara göndermede bulunan öğeler karşılığında bir eylem, durum, nesne gibi zihinde canlandırılabilen anlamlar içerirler. Bu kavramlara bir dilin sözlüğü içerisinde bulunan sözcükler de diyebiliriz. Dilin Çift Eklemliliği kavramını açıklarken¹³ değindiğimiz gibi ikinci eklemlenmede bulunan bir göstereni bulunanlar bu grupta yer almaktadır.

Bu göstergeler bağlamdan ve kullanım koşullarından bağımsız olarak genel ve sürekli biçimde bir kavrama göndermede bulunurlar. Buna ‘kedi’, ‘küçük’, ‘içmek’ vb. göstergeler örnek gösterilebilir. ‘Kedi’ göstergesinin bir <<gösterilen>>i olup ‘her türlü’ sözcelem dışında gücül bir göstergeler dizgesine göndermede bulunur’ (D. Maingueneau, “embrayeurs et repérages spatio-temporels” s. 22). Aynı şekilde ‘küçük’ ve ‘içmek’ göstergelerinin de gücül bir gönderimi vardır. (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 186)

Dilde ancak bulundukları söylem içerisinde değer kazanan dil dışı dünyada karşılığı olmayan göstergeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında söylemsel öğeleri oluşturan kişi adıları, zaman ve uzam belirteçleri de bulunur. ‘Ben’, ‘Sen’, ‘yarın’, ‘burada’ gibi dilsel birimler sözceleme durumuna bağlı olarak anlam kazanırlar. Bunlar tek başlarına göndermede bulunmazlar ama söylemin oluşması için gerekli öğelerdir. Bu öğeler olmadan sözcelemin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Amerikalı mantıkçı Y. Bar-Hillel sözcelemin bu söylemsel öğeleri içerdiği düşüncesine kişisel bir deneyim sonucu inanmıştır. Araştırmacı kendi sözvarlığının sadece söylemsel öğeleri kapsamayan birinci sınıfını kullanmak ister. Sabah uyanır uyanmaz kişi adılarını, işaret sıfatlarını, uzam ve zaman bildiren belirteçleri kullanmamak için büyük özen gösterir. Ama bu boşuna bir uğraştır; çünkü çeşitli mantık oyunlarına başvurmasına karşın, ‘Karnının aç olduğunu ve sabah kahvaltısını yatağında yapmak istediğini’ anlatamaz. (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 187)

Aynı şekilde bu dilsel öğeler tek başlarına, sözcelemden bağımsız olarak oluşamazlar. Benveniste bu bağıntıdaki sözcelemin önemini şöyle belirtir:

¹³ Bakınız Bölüm 1.2 Sözcelem/Söce Nedir?

“[...] sözcelem, tam anlamıyla var olmalarını sağladığı kimi gösterge sınıflarından doğrudan sorumludur. Çünkü bu öğeler ne tek başlarına oluşabilirler, ne de dilin bilisel kullanımında kendilerine yer bulabilirler.” (Benveniste, 1995: 142)

Dili üstlenip sözcelemin sorumluluğunu alan, sözcelem öznesi¹⁴ söylemini “Ben-Şimdi-Burada” noktasını temel alarak gerçekleştirir. Öyle ki söylemde bulunan kişi belirteçleri ‘Ben’e, zaman belirteçleri ‘şimdi’ye uzam belirteçleri ise ‘burada’ya bağlı olarak ve göndermede bulunarak değer kazanırlar.

“*Yarın saat on birde ofiste olunuz.*” tümcesini ele alalım. Söylemin bildirimi ve önvarsayımının ele alınarak yapılması gereken açıklaması aslında “Ben şimdi size yarın saat on birde ofiste olmanızı söylüyorum” dur. “*Yarın saat on birde*” değerini “*şimdi*”ye göre kazanır, eylemin gerçekleşmesinin istendiği zaman şimdi değil, şimdiden sonraki bir zaman dilimidir. “*ofiste*” değerini “*burada*”dan (burası değil, ofis) alır. Eylem söylemin gerçekleştiği bağlama göre değişerek *burada* ya da *burada değil* olarak ortaya konacaktır. Söylem tümcede belirtilen ‘*ofiste*’ gerçekleşiyorsa konuşucu dinleyicilerden belirtilen zamanda ‘*burada*’ olmalarını; söylem başka bir uzamda gerçekleşiyorsa konuşucu dinleyicilerden belirtilen zamanda ‘*burada değil*’ ‘*ofiste/orada*’ olmalarını beklemektedir. Söylemde bulunan kişi, zaman ve uzam belirteçleri başlangıç noktası olarak ‘Ben- Şimdi-Burada’ yı alır ve bunlarla olan ilişkisi içinde anlam ve değer kazanır.

Şema 1

¹⁴ Buradaki özne kavramı sözcelemi gerçekleştiren konuşucu olarak değerlendirilmektedir. Dilbilgisi terimleri içinde cümlede eylemi gerçekleştiren kişi tanımlaması olarak algılanmamalıdır. Zira söylemde eylemi gerçekleştiren kişi farklı, söylemin sorumluluğunu üstlenerek sözcelemi gerçekleştiren kişi farklı bireyler olabilir.

Sıfır noktası olarak belirlenen 'Ben-Şimdi-Burada'nın temel alınarak sözcelemin gerçekleşmesi sonucunda kullanılan belirteçler, bağlam ve sözcelemin gerçekleştiği koşullar değiştiği için, her seferinde farklı değerler kazanırlar.

“[...] her zaman yalnızca kavramlara gönderme yapan ad nitelikli terimlere karşıt olarak bu biçimler ister kişi, ister zaman, ister yer olsun, her zaman yalnızca birimlere gönderme yapar. Oysa bu ‘dilsel birimler’ niteliği bir sözceleminde ortaya çıkışlarına bağlıdır, doğal olarak nitelendirilebilecek bireysel olgunun ürünüdürler. Bir sözcelem oluşturulduğunda yeniden üretilirler ve her kullanımda yeni bir şey belirtirler.” (Benveniste, 1995: 141)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih:

02.04.2012 17:00

Esra Erol: Şuhayip Amcacım kendini tanıtır mısın? 76 yaşındasın.

Şuhayip Bey: Evet. Ben 76 yaşındayım. 50 senedir Almanya'da çalışıyorum şimdi artık bir senedir eşimi kaybettim. Yeni bir eş arıyorum.

Yukarıdaki örnekte Şuhayip Bey'in iletisi sözcelem durumunda “Ben-Şimdi-Burada 76 yaşındayım.”, “Ben-Şimdi-Burada 50 senedir Almanya'da çalışıyorum.” “Ben-Şimdiden Önce-Burada Olmayanda Eşimi kaybettim.” ve “Ben-Şimdi-Burada yeni bir eş arıyorum.” önvaryayımlarıyla gerçekleşmektedir. Sözcelem durumu önvaryayımda “Şimdi” anı değişeceği için konuşucuya ait aynı ileti, aynı konuşucu tarafından bir dakika sonra bile paylaşılmış olsa iletinin bağlamı değişecektir. Aynı ileti farklı bir uzamda, farklı koşullarda yeni anlamlar kazanabilir. Örneğin; iletinin bir evlilik programı değil de bir komedi programında aktarılması izleyicilerin gülmesine sebep olacaktır. İzleyiciler ya da katılımcılar bu iletinin Türkiye'de pek çok kanalda yayınlanan “Evlilik Programları”na göndermede bulunduğunu anlayacaklardır. Dolayısıyla her ileti en azından sadece zaman, yani sözcelem sürecindeki “Şimdi” etkeni ile yalnızca bir kez gerçekleşir ve eşsizdir. Bağlamı oluşturan durumlar, konuşucu, konuşucuya ait etkenler, uzamın ve söylemin aktarıldığı kişilerin değişkenliği gibi pek çok etken de bu eşsizliğin sebeplerini oluşturan maddelerden bazılarıdır.

1.5.1 Zaman

Yukarıda belirttiğimiz gibi sözcelemde zamanın kaynağı ‘şimdi’ yani şimdiki zamandır. Fakat ‘şimdiki zaman’ sözcelemin gerçekleştiği anda konuşucunun bulunduğu şimdiki zaman olarak algılanmalıdır. Zaman birimleri şimdiye göre konumlanarak şimdiden önce ve şimdiden sonra olarak anlam kazanırlar.

“Sözcelemin zamanla bağıntısı üstünde durulması gereken bir sorundur: zorunluluğu ve neye dayandığı üstüne düşünmek gerekir. Zamansallığın düşüncenin doğuştan gelen bir çerçevesi olduğu sanılabilir. Aslında sözcelem içinde ve onun aracılığıyla oluşur. Şimdiki zaman ulamı sözcelemden, zaman ulamı da şimdiki zamandan oluşur. Şimdiki zaman tam anlamıyla zamanın kaynağıdır. Şimdiki zaman, yalnızca sözcelemin olanaklı kıldığı bir dünyada var olmalıdır; çünkü iyi düşünülürse insanın ‘şimdiyi’ yaşaması ve onu gerçekleştirmesi için, dünyaya sözcelemi katmaktan başka bir olanağı yoktur.”(Benveniste, 1995: 141)

Benveniste zaman kavramının sözcelem ile doğrudan ilişkili olduğunu hatta sözcelemin zaman algısının kaynağını oluşturduğunu belirtir. Zaman bildiren diğer belirteçlerin tek başlarına oluşamayacaklarını; söylemde bulunan zamanın şimdiki zaman olacakla artık şimdiki zaman olmayan arasında oluştuğunu söyler.

Bu açıklamalar doğrultusunda incelediğimiz bütüncede zaman kavramı stüdyoda gerçekleşen şimdiki zaman olarak değerlendirilmiştir. Bütüncedeki söylemler, değerlendirme ile ilgili söylemlerin gerçekleştiği şimdiki zamana göre geçmişte kalan yani artık şimdiki zaman olmayan bir zaman dilimi içerisinde ortaya konulmuş olsa da söylemi kendi içerisinde değerlendirip, bulunduğu bağlam üzerinden incelemek daha doğru olacaktır.

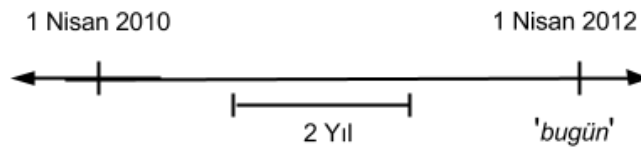
İncelediğimiz bütünceden örnekler aracılığı ile zaman belirteçlerinin bir kısmını değerlendireceğiz:

“**Esra Erol:** Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde [*şimdiki zaman olmayan*] canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. Onların ilişkisinin başlaması da olaylı olmuşt. [*şimdiki zaman olmayan*] Bazen her olaya değil mi itibar etmemek gerekiyor. Efendim bugün evliliklerinin ikinci yılları...”

Yukarıdaki söylemde altı çizili olan zaman belirteçleri stüdyoda söylemin gerçekleştiği andaki ‘Şimdi’ye göre ele alınmaktadır. Sunucu ‘*bugün*’ sözcüğü ile stüdyodaki ‘şimdi’ye işaret eder. Değerlendirmelerin yapıldığı tarih daha ileride

olduğundan elbette ki değerlendirmeyi yapan için söylemdeki “*bugün*” sözcüğü geçmişe aittir ve değerlendirmenin yapıldığı andaki ‘*şimdi*’de yer almamaktadır. Aynı şekilde değerlendirmeyi okuyan okur için de “*bugün*” sözcüğü daha uzak bir geçmişe (1 Nisan 2012) gönderimde bulunur. Söylemin bağlamını bilmeden yani söylemin gerçekleştiği zamanı, tarihi bilmeden yine bu değerlendirmeyi yapabiliriz. Çünkü gerçekleşen her söylemin ‘*Şimdi*’si zaten o an o söylemi dinleyen için bile geçmişte kalmıştır. Zaman ögesindeki ‘*Şimdi*’, ‘şimdiki zaman’ kavramları konuşur için önem taşır ve sözcelemin gerçekleştiği anda sıfır noktası alınarak konuşucunun iletinin düzlemini belirlemesini sağlar.

Söylemde belirtilen ‘1 Nisan 2010’ tarihi değerlendirmenin yapıldığı zaman diliminde ve değerlendirmenin iletildiği okuyucu da aynı zaman dilimini oluşturur. Fakat zaman algısında bir görecelik oluşturur. Konuşucu için söylemin gerçekleştiği anda geçmişte kalan tarih değerlendirici için daha geçmişte, okuyucu içinse değerlendiriciye göre daha da geçmişte kalmıştır. Konuşucu, tarihin kendinde yarattığı zaman algısını ‘*bugün evliliklerinin ikinci yılları*’ sözcüğü ile belirtir.

Şema 2

Zaman belirteçleri her zaman iletilerde kullanılmayabilir ya da ‘*şimdi*’ye gönderimde bulunan belirteçler aracılığı ile konuşucu sözceleme sürecini yansıtabilir.

“**Esra Erol:** Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü

“hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız. Fakat cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu.”

Konuşucu iletisinde ‘*şimdi*’yi belirtmemiştir; geçmişe ve şimdiye gönderimde bulunan zaman belirteçleri kullanmıştır. Konuşucunun ‘*şimdi*’sine göre ‘*cuma günü*’ ve ‘*cuma akşamı*’ sözceleri artık şimdiki zaman olmayanı, ‘*pazartesi*’ [*bugün*] ise şimdiki zamanı bildirmektedir. Ayrıca ‘karşınızdayız’ sözcisi de şimdiki zamanı vurgulamaktadır.

“**Esra Erol:** Sen bilmiyorsun ama sana ‘ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle..”

Yukarıda paylaşılan örnekte zaman ve uzam öğeleri açısından diğerlerinden farklı bir durum söz konusudur. Konuşucu başka bir iletiyi kendi söylemi içerisinde aktarmıştır. Aktarılan söylemlerde konuşucunun söylem anındaki ‘Ben-Şimdi-Burada’sı ve aktardığı söylemdeki konuşucunun ‘Ben-Şimdi-Burada’sı söz konusudur. Yani iki farklı zaman ve uzamdan söz edilmektedir. Bu örnekte hem söylemin gerçekleştiği andaki ‘şimdi’ durumu hem de aktarılan söylemdeki ‘şimdi’ durumu söz konusudur. Fakat konuşucu için aktarılan söylemdeki zaman ‘artık şimdiki zaman olmayan’ durumundadır yani geçmişte kalmıştır.

İletide sözcelem belirteçleri “*sen*” ve şimdiki zamanı işaret eden çekimli fiil “*bilmiyorsun*” açıkça görülmektedir. Söylemi aktaran Esra Erol (sunucu) doğrudan aktarılan söylemde “*ben*” diyerek kendini değil, başkasını işaret etmektedir. “*geldim*” çekimli fiili ile şimdiki zamandan önceki bir zamanı belirtmektedir. “*kanal*” sözcüğü ile Esra Erol ve söylemi aktarılan kişinin ortak olarak bildikleri bir yer gösterilmektedir.

1.5.2 Uzam

Tıpkı zaman ögesi gibi uzam da söylem içinde söylemin bağlamına göre ortaya çıkar ve anlam kazanır. Yukarıda belirtildiği gibi sözcelem esnasında konuşucu ‘Burada’ noktasını esas olarak alır ve zaman belirteçlerini bu noktadan hareketle bildirerek burada noktasından gönderimlerle burada ve burada olmayanı uzam belirteçleri ile bildirir.

Programın baştan sona belirlenen bir alan yani stüdyo içerisinde bulunmayı zorunlu kılması program içerisindeki hemen hemen bütün eylemlerin de stüdyoda gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu yüzden konuşucular çoğu iletilerinde ‘burada’ sözcüğünü kullanmışlardır.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:45**

Esra Erol: Peki, Hakancım sen *burada* kalıyorsun Nejla ablacım seni uğurluyorum.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:22**

Esra Erol: Nurselcim hoş geldin. Umut sen de hoş geldin. En son sizi bıraktığımda 3 ay oldu ı sizle karşılaştığımızda, görüştüğümüzde bu iş olmaz dediniz. 3 ay sonra *buradasınız*. Neden, niye niçin?

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:50**

Fikret Bey: Çocuklarla aram çok iyi, onları çok seviyorum. *Buradan* da selam gönderiyorum. Avustralya'dalar belki de izliyorlardır.

Bu örnekte “*buradan*” (stüdyo,Türkiye) ve “*burada olmayan*” (Avustralya) karşıtlığı kurulmuştur. Fikret Bey çocuklarıyla aynı zamanı (şimdi) paylaştığını varsaymakta ancak uzam konusunda karşıtlık kurmaktadır.

Program: **DEST-İ İZDİVAÇ** Kanal: **TNT TV** Yayın Tarihi: **21.11.2011 14:34**

Zeynep Hanım: Ben ne telefonunu aldım ne adresini aldım. Hiç bir şeyini almam yani *burada* da hiç kimseye telefonumu vermem sizlerden başka. Ta ki nişanım olacaksa.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012: 18:00**

Adnan Bey: Sedacım ben de bir yorum yapayım hani genelde evlenip ayrılan adamları uzaylı gibi görüyorlar ya... Ben sana şöyle söyleyeyim benim en çok Esra hanıma da *buradan* belirtmek istiyorum.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:45**

Esra Erol: Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. [...] Efendim bugün evliliklerinin 2. yılları... Fatma ve Hüseyin Bey *buradalar* alkışlar onlara...

Bu örnekte zaman belirteçleri de kullanılmıştır. Verilen açıklamaya göre “*bugün*” 1 Nisan 2012 olarak belirleniyor ve 1 Nisan 2010 şimdi olamayan, şimdiden önce olarak geçmişte kalan bir tarih olarak belirleniyor.¹⁵ Geçmişe atıfta bulunan 1 Nisan 2010 tarihi uzam belirtecini etkilemekte ve iletide zamana bağlı olarak iki farklı uzam oluşturmaktadır.

“*canlı yayın*”, “*sizin (izleyicilerin) huzuru*” doğrudan uzam olarak iki yıl önceki stüdyoya gönderme yapmaktadır. Ama sözceleme durumu değiştiği için ne kadar benzerse benzesin söz konusu olan artık geçmişte kalmış olan “*başka*” bir stüdyo, yani başka bir uzamdır. “*evlendirdik*”, “*olmuştu*” çekimli fiilleri de geçmişte kalan bir zamanı ve buna bağlı olarak uzamı göstermektedir. “*buradalar*” belirteci Ben-Şimdi-Burada’nın ‘burada’sı olarak o anki sözceleme durumunun değil, iki yıl öncesinin belirtecidir.

1.5.2.1 Kamusal Alan

İncelenen bütüncede sözcelemin gerçekleştiği uzam televizyon programlarının çekimleri için insan eli ile yaratılan yapay ortamlar olan stüdyolardır. Değerlendirilen bütün söylemlerin gerçekleştiği uzamın tanımlamasını yapmak ve etkenlerini incelemek, söylemlerin önvarsayımlarını anlamak açısından önem teşkil eder. Uzamın

¹⁵ Bu örnekteki zaman belirteçleri ile ilgili ayrıntılı inceleme için 1.5.1 Zaman bölümüne bakınız.

özelliklerinin bireylerin davranışlarına, söylemlerine etkisi bulunmaktadır. Özellikle incelenen bütündeki söylemlerin kameralar, izleyiciler karşısında gerçekleşmesi, kişinin kendisinin izlenildiğini bilmesi elbette bireylerin davranış ve söylemlerini diğer uzamlara göre daha çok etkilemektedir. Söylemlerin gerçekleştiği stüdyoların kamusal alan olarak tanımlanabildiğini belirtmek ve kamusal alan tanımlamasını açıklamak da önvarsayımların değerlendirilmesi açısından yararlı olacaktır.

Kamusal alan kavramı ilk kez “Kamusallığın Yapısal Dönüşümü” adlı eserinde Jürgen Habermas tarafından sorgulanmış ve beraberinde kavram üzerinde tartışmaları getirmiştir. Habermas’ın düşüncelerinden yola çıkılarak yapılabilecek en basit tanımıyla kamusal alan bir toplum içindeki bireylerin sorumluluklarının, devletin bireye yüklediği kimliklerin ya da mesleklerinin bağlayıcı etkenleri olmaksızın, düşüncelerini özgürce ifade edecekleri bir ortamı betimler. Habermas, kamuoyuna yakın bir alanın oluşabileceği toplumsal yaşamımızdan bir alanı kamusal alan olarak tanımlamaktadır ve bu alanın bütün vatandaşların erişimine açık olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde vatandaşların sınırlanmadıkları takdirde; kendi düşüncelerini özgürce ifade edebildikleri ortamlarda toplumdaki herkesi ilgilendiren sorunları konuşarak kamuoyu gibi davrandıklarını belirtir. Günümüzde ise bu alanları sağlayan gazeteler, dergiler, televizyon ve radyoları kamusal alan olarak örneklendirir. Habermas’a göre terim akla devletle ilgili bir alanı düşündürse de devletin kamusal alanda yeri yoktur. (Habermas, 1989: 136)

İncelediğimiz bütüncü de görsel kitle iletişim aracı olan televizyonda gerçekleşen söylemlerden oluşmaktadır ve programa katılan tüm bireyler özgürce düşüncelerini, isteklerini iletebilmektedirler. Yalnız, programların amacının evlilik olduğu düşünülürse bireyler daha çok özel hayatlarına yönelik isteklerini ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Bir başka deyişle, özel yaşamlarını kamusal alanda paylaşmaktadırlar. İncelenen programlar, bireylerin bir araya gelerek toplumu ilgilendiren sorunlar üzerine gerçekleştirdiği konuşmalar açısından sınırlıdır. Yalnız zaman zaman sunucuların belli bir haber üzerine yaptıkları konuşmalar ve toplumu ilgilendiren bir bilgiyi aktarmaları aracılığıyla bireylerin bu konularda fikirlerini açıkladıkları gözlemlenmektedir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-01-16 16:02:00**

Esra Erol: [...]cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu. Ben hep şöyle düşünüyorum benim için yıldızlar ölmez. Ülkeye, vatana, sinemaya, sanata her daim destek veren; insanların hayatlarında onlarla mücadele eden, kurucu olmayı başaran çok önemli isimler benim için ölmezler. Onlar benim için bir yıldız. Yıldızlar da sadece kayarlar. Bunlardan biri siyaset, diğeri de futbolun iki önemli iki değerli, iki büyük ismiydi ikisinin de ruhu şad olsun. Hayatını Kıbrıs Türklerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulmasına adayan Sayın Rauf Denktaş cuma günü hakkın rahmetine kavuştu. Mekanı cennet olsun, ruhu şad olsun. Başarıları imza attı. Bir de özlediğimiz bir tablo vardı ki o da futbolun en önemli ve efsane isimlerinden Lefter'in vefatıydı. O futbolun en önemli yıldızlarından biriydi. Mekanı cennet olsun ve en güzel sahne de bütün taraftarların Beşiktaşlısı, Trabzonlusı, Galatasaraylısı, Fenerbahçelisi aynı statda onun için gözyaşı dökerken verdikleri o kardeş tablosuydu. Her ikisinin de mekanı cennet olsun. Dediğim gibi onlar yıldızlar. Yıldızlar da ölmez sadece kayarlar. Tüm sevenlerine Allah'tan rahmet diliyoruz. Nasılsınız? Hoş geldiniz erkanlarınızın başına....

Aşağıda aktarılan örnekte sunucu ve programda yer alan psikolog 'Ankara'da yakılarak öldürülen 5 köpek' ile ilgili haber üzerine konuşmaktadır. Haberin ayrıntıları programda aktarılmamaktadır. Haberin programın gerçekleştirildiği tarihte güncel olması nedeniyle izleyenlerin ve stüdyodakilerin haberi bildiği varsayılmış olabilir. Sunucu ve psikolog köpekleri öldüren kişiler hakkında yorum yapmaktadır.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

Esra Erol: Rabbim onlara bunun vicdan azabını versin bak hiç öyle diyorlar ya asalım, keselim, yakalım... Yok, vicdan azabı vereceksin. O her gözünü kapattığı dakikada aklına gelecek. O zaten onun yangınıyla artık.

Uğur Bey (psikolog): Ama zaten bunu yapabilecek durumda bunu yapabilecek ruh halinde olan kişi de o vicdan azabını ne kadar duyar o da bir soru işareti tabi...

Esra Erol: Yani bilmiyoruz Uğur Bey daha neler yapıyorlar yemin ederim yani daha neler yapıyorlar, duymadığımız bilmediğimiz neler var...¹⁶

Konuşucular her ne kadar devlet otoritesi tarafından sınırlandırılmıyor gibi görünse de programın içeriği, dolayısıyla, konu bakımından sınırlandırılmaktadırlar.

Evlilik Programlarının çekimlerinin yapıldığı stüdyoların kamusal alan olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak, kamusal alan ve kamusal mekân tanımlarının net çizgilerle belirlenmemiş olmasından dolayı, çok mümkün değildir. Kısa bir değerlendirme yaparak konuya biraz daha açıklık getirmek bu noktada önem teşkil etmektedir. Habermas'ın çizdiği kamusal alan ve özel alan ayrımı daha keskin ve burjuvaya ilişkindir. Buna rağmen Habermas “Şayet kapalı topluluklarınkinden farklı olarak herkese açık iseler toplantıları ‘kamusal’ olarak adlandırıyoruz - tıpkı kamusal yerlerden veya kamusal binalardan söz ettiğimiz gibi.” (Habermas, 2013: 58) diyerek herkese açık olan bütün toplantıları da ‘kamusal’ olarak adlandırmaktadır. Yine de Habermas bu açıklamasının ardından ‘kamusal binalar’ tanımlamasında ‘devletin kurumlarını’ bulundurmalarının bu binaları ‘kamusal’ yaptığını belirtir. Habermas, 18. yüzyıl Avrupa’sındaki bazı evlerin toplantı odası olarak kullanılmaya başlamasıyla ve sadece evin bireylerine olan aidiyetini kaybeden salonların ‘kamusal alan’a ait olduğunu ve özel alan/kamusal alan arasındaki ayrımının ince bir çizgiye sahip olduğunu da belirtir.

“Özel alan ile kamu alanı arasındaki ayrım çizgisi, evin tam ortasından geçer. Özel şahıslar salonda oluşan kamusalığa, oturma odalarının mahremiyetinden çıkarak dâhil olurlar; ancak her iki alan birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir.” (Habermas, 2013: 119)

Habermas’tan sonra yapılan çalışmalar günümüzde özellikle kitle iletişim araçlarının hayatımıza etkisiyle özel alan ile kamusal alan ayrımının gittikçe azaldığını belirtmektedir.

Günümüzde kamusal ve özel alan arasındaki sınırlar muğlaklaşmakta, özel alana ait meseleler medya aracılığıyla kamusallaştırılmaktadır. Televizyonlarda yer alan realite programları,

¹⁶ Sunucunun “Ankara’da iki kişiye saldırdığı için yakılarak öldürülen 5 köpek” ile ilgili aktardığı haber üzerine sunucu ve programda psikolog olarak çalışan Uğur Bey’in haber hakkındaki fikirlerini açıklamaları, toplumsal bir konu ile ilgili görüş bildirmelerine bir örnek olarak gösterilebilir.

herşeyi kaydetmeye, paylaşmaya ve yeniden üretmeye imkân veren cep telefonları, bireylerin kendileriyle ilgili her türlü kişisel gelişmeyi kaydedebildikleri internet siteleri, blog sayfaları ve Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri görünür olmanın varolmanın kriteri haline geldiği bu dünyada bireylere yeni görünürlük imkânları sağlamıştır. Daha önce bir röntgenleme hazzı yaşanmasını sağlayan medya, bugün bir teşhir etme zevki yaşanmasını sağlamaktadır ve bu da pornografik niteliktedir; dolayısıyla kişisel ve ‘mahrem’ olanın medyadaki hakimiyetinden söz edilebilir. Kamusal alanın belirli iktidar ilişkileri üzerinden kendini üretmesi gibi, bugün artık özel alanlar da medya yoluyla biçimlendirilmekte ve sistemin gereklerine uygun düşünme ve yaşama biçimi izleyenlere dayatılmaktadır. Perspektife dayalı ideolojide varolmak görmekle eşdeğerken, yeni medya interaktif olma iddiasıyla varolmayı görünür olmakla eşdeğer kılmış ve röntgenciliğin yanına teşhirciliği de eklemiştir. (Özgül, 2012:18)

İncelemiş olduğumuz evlilik programlarında da özel alana ait olan, bireylerin kişisel yaşamları ile ilgili olan evlilik konusu kamusal alana tartışma konusu olarak taşınmaktadır. Bireyler özel alanlarına ait olması ve kişisel kararlar vermeleri gereken bir konuyu kamusal alanda herkesin görüşüne açmaya gönüllü olmaktadır. Programa katılanlar hayatlarına dair ayrıntıları, yaşadıkları zorlukları ve hatta günlük hayatta herhangi bir kamusal alanda konuşulmayan bireyin maddi durumu gibi özel bilgileri paylaşmaktadırlar.

Medyanın kamusal alan kavramını içerik açısından değiştirmesi stüdyoların yani programların gerçekleştiği mekânların kamusal alan olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine dair sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Zira stüdyolar ve televizyon programları mekânsal olarak incelendiğinde kamusal alan özelliğine sahiptir fakat Habermas’ın çizdiği kamusal alan içeriğini taşımamaktadır. Türkoğlu (2012: 52), ‘Stüdyo kamusal alan mıdır? Kamu insanı stüdyoya gelir mi? [...] Kolektif deneyimlerin yaşandığı kamusal alan kavramı, tarihsel gelişim içinde burjuva ve alternatif kamusal alanların yanısıra, bugünün medyanlanmış alanlarına da uzanmakta.’ demektedir.

Bu noktada ‘kamusal alanın modern hallerinden biri de stüdyolardır’ ifadesi yanlış sayılmaz. Çünkü günümüzde kitle iletişim araçlarının da dahil olduğu pek çok etken özel ve kamusal alan ayrım çizgilerini şeffaflaştırmış ve mahreme dair pek çok konunun kamusal alanda konuşulmasını olağanlaştırmıştır. Hatta kişiye özel konuların kamusal alanlarda konuşulması bireyin özgürlüğünün gereklerinden kabul edilmeye başlanmıştır. Kişi, istediği her konuya dair bilgiyi kamusal alanda paylaşmayı ve

başkalarının hayatlarına ilişkin bilgiyi edinmeyi iletişim özgürlüğü olarak değerlendirmeye başlamıştır.

Bütüncenin gerçekleştiği uzam *stüdyo*dur ve yukarıda aktarılanlar doğrultusunda bu çalışmada *kamusal alan* olarak değerlendirilmektedir. Sunucular uzam göndermelerinde de stüdyo terimini kullanmaktadırlar. Yukarıda paylaştığımız örnekte sunucu seyircilere ve izleyicilere “Efendim, hoşgeldiniz *stüdyoma*, ekranlarınızın başına.” diyerek uzamı *stüdyo* ile sınırlamaktadır. Programa katılan diğer bireyler ise aynı uzamı, zaman zaman, “*kanal*” olarak belirtilmektedir. Zira katılımcılar için ekranda görünmek, stüdyoda bulunmak ve kanala çıkmak kavramları eşdeğerdir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22:00**

Esra Erol: Sen bilmiyorsun ama sana ‘ben *kanala* geldim beni *kanala* almadılar, çıkarmadılar.’ diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum

Esra Erol: ...nasıl görüşürsün?

[...]

Gülşen: Yo yo biz onu konuştuk. *Kanala* gelmiş gönderilmiş ama neden olduğunu pek bilmiyorum ama Beyefendi gelicek *burda* biz çıkıcaktık bu şekilde anlaştık. O şekilde ...

Sunucu aktardığı söyleminde, katılımcı ise kendi iletisinde uzamı *kanal* olarak belirtmektedir. Bahsedilen kişi programın yayınlandığı televizyon kanalın binasına gelmiş, program yetkilileriyle görüşmüş fakat programda yer alması uygun görülmemiştir. Aktarılan söylemde “*kanala almak, kanala çıkarmak*” sözceleri kullanılmıştır. Aslında anlatılmak istenen programda yer almaktır. *Kanal* terimi ile belirtilen uzam ise stüdyo, program ya da kanalın binası olarak değerlendirilebilir. “...kanala almadılar, çıkamadılar.” söylemindeki *kanal* terimi televizyonda yayınlanan programı belirtirken; “*Kanala* gelmiş gönderilmiş...” söyleminde aynı terim muhtemelen kanal binasını, programın binada yer alan bölümünü belirtmektedir. Yine “*burda*” sözcüsü ile aynı uzam gönderimi yani program ya da stüdyo söz konusudur.

Terimin uzam göndermesi olarak kullanımına benzer bir örnek sunucunun bir letisinde yer almaktadır.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:14**

Esra Erol: ... Bana göndermiş olduğu kargoya vermiş olduğu mavi kapakları kargo şirketine veriyor ve birkaç gün sonrada *kanala* telefon açıyor diyor ki “ben mavi kapak gönderdim Esra kızım benim adıml anons etmedi.” ...

Bu örnekte kişinin telefonla aradığı mekân *kanal* olarak belirtiliyor. Yani programa telefon aracılığı ile ulaşmak isteyenlerin *kanalı* aradığı belirtiliyor. *Kanal* terimi yine burada da televizyon kanalının yayın yapmak, programları gerçekleştirmek amacı ile kullandığı mekânı/binayı hatta belki de stüdyoyu temsilen kullanılmaktadır. Bu örnekte sunucu terimi uzam gönderimi olarak kullanmamış bir mekânı belirtmek için kullanmıştır. Çünkü sözcelem sürecinde “...kanala telefon açıyor...” “/Burada Olmayan/a telefon açıyor...” önvarsayımı ile gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle bu letide kanal ve stüdyo birbirinden ayrı iki uzam olarak belirtilmiştir.

1.5.3 Kişi

Sözcelemin diğeri belirteci olan “Kişi” Benveniste tarafından Ben-Sen bağıntısı kapsamında değerlendirilmiştir. Benveniste göre konuşucu letiyi üstlenir ve karşısına her zaman bir “Sen” koyarak sözceleme durumunu gerçekleştirir. “Birey kendini konuşucu olarak ortaya koyup dili üstlendiğinde, ona verdiği varlık derecesi ne olursa olsun, karşısına bir başkasını yerleştirir. Açık ya da örtük her sözcelem bir konuşma edimidir ve bir dinleyici gerektirir.” (Benveniste, 1995: 140) Bu yaklaşımdan yola çıkarak Benveniste *ben-sen* bağıntısı kapsamında *ben* teriminin sözcelemleri oluşturan kişiyi, *sen* teriminin de bu sözcelemde dinleyici olarak bulunan kişiyi belirttiğini söyler. (Benveniste, 1995: 141)

Sözcelem öznesinin söylemin sorumluluğunu üstlendiği gerçeğinden yola çıkarak her söylemin örtük ya da belirtili bir “*ben*” taşıdığını belirtebiliriz. İletinin

içerisinde “ben” adılı bulunmasa da sözcelem durumunda konuşucu iletisini “Ben-Şimdi-Burada söylüyorum” varsayımı ile gerçekleştirdiği için her söylemin bir üstlenicisi yani sözcelem öznesi bulunmaktadır. Burada belirtilen “ben” konuşucunun iletlerinde aranılan adıl olmak zorunda değildir. Sözcelem öznesi ve iletideki kişinin aynı olduğu durumlarda ise “ben” adılı sözcelem öznesine göndermede bulunur. Benveniste’in belirttiği gibi konuşucu aynı zamanda karşısına daima iletisini aktardığı belirtili ya da örtük bir “sen” koyar. Bazı bilimsel-tarihi metinlerde karşımıza örtük “sen” çıkabilir, fakat sözlü iletişimde söylem bu çerçevede incelenmelidir. “ *Ben ve sen* adılarının bir kez bile kullanılmadığı çok uzun bir yazılı metin - örneğin bilimsel bir inceleme- düşünülebilir: tersine, ben ve sen adılarının kullanılmadığı kısa bir sözlü metin düşünebilmek bile çok güçtür. (Benveniste, 1995: 174)

Benveniste yazılı metinleri de bu bağlamda ikiye ayırmış ve kişi öğelerinin görülmediği metinleri “Anlatı” kişi öğelerinin gözlemlenebildiği metinleri ise “Söylem” olarak adlandırmıştır. Bu çalışmada incelenen bütüncü sözlü iletişim olarak gerçekleştiği için sadece bu bilgiyi aktarmakla yetineceğiz ve kişi öğesinin sözlü iletişimdeki yeri üzerinde duracağız.

Sözcelem “bir *üstlenim* süreci”dir (Benveniste, 1995: 140) ve bu doğrultuda ‘ben’ adılı iletide belirtili ya da örtük olarak karşımıza çıkar. Karşılıklı konuşmada bu üstlenim ve ‘ben’ adılının kullanımı iletişim süreci tamamlanana kadar yer değiştirir. Yani ‘ben’ ve ‘sen’ adılarının kullanımı konuşmayı üstlenen ve dinleyicinin yer değiştirmesi sonucu olarak yer değiştirir. Karşılıklı konuşmanın temel dizgesini bu adıların ve üstlenicinin (konuşunun) yer değiştirmesi oluşturur.

“Kişi adıları temel dizgeyi oluşturur. ‘Ben’, ‘Sen’ ile konuşan kişi olup her karşılıklı dilsel iletişim ‘ben’ ve ‘sen’in göndergesini değiştirir. Bu adılar birbirlerinin yerine geçerler: ‘Ben’, ‘sen’ olur, ‘sen’ de ‘ben’.” (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 187)

Ben-Sen bağıntısını ortaya koyan Benveniste ‘O’ adılının ise kişi kavramını içermediğini öne sürer. “*Ben, sen, o* terimlerini içerren kişi adılarının alışılmış tanımının ‘kişi’ kavramını ortadan kaldırdığını görmek gerekir. Kişi kavramı yalnızca *ben/sen’e* özgüdür ve *o* adılında yoktur.” (Benveniste, 1995: 173)

Benveniste’in *o* adılını kişi kavramına dâhil etmemesinin sebebi terimleri iki farklı açıdan değerlendirmesidir. *Ben* ve *Sen* adılarının hem gönderimi vardır, hem de bu adılar üstlenici-dinleyici olarak kişi kavramlarına gönderimde bulunur. Oysa *o* adılı

sadece gönderimi olan, sözcelem durumunda yeri olmayan bir gösterendir. “ [...] BEN öznel ve kişiseldir; oysa SEN kişiseldir; ama öznel değildir. İkinci dizgedeki O ise öznellik niteliği olmayan sözcelem durumundan kopuk bir kişi, nesne ya da kavram olabilir.” (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 187)

Söylem belirteçlerinin gönderimleri ve dil dışı dünyada gösterilenleri olmadığını ancak bulundukları söylem içerisinde anlam kazandıklarını belirtmiştik.¹⁷ Kişi başlığı altında ele aldığımız Ben-Sen öğeleri de bulundukları söylem içerisinde anlam kazanırlar. Karşılaştırma aracılığı ile ele alırsak; “Kalem” sözcüğünün dil dışı dünyada bir gösterileni vardır ve bu sözcüğü duyan-okuyan kişilerin zihninde bir anlam yaratır. Fakat “Ben” ve “Sen” adıları bulunduğu her söylemde farklı bir gönderimi içerebilir. “[...] *ben* adılının kullanım edimleri bir gönderim sınıfı oluşturmaz, çünkü bu edimlerin özdeş olarak gönderme yapabileceği ve *ben* olarak tanımlanabilecek bir ‘nesne’ yoktur. Her *ben* adılının kendine özgü bir gönderimi vardır ve her kullanımda, tek olma niteliğiyle ele alınan bir varlığa ilişkindir. [...] *ben* ancak içinde yer aldığı söylem edimiyle belirlenebilir. Yalnızca üretildiği edimde geçerlidir. Ama buna koşut olarak, *ben* adılı ayrıca bu edimde bir biçim olarak ele alınmalıdır: *ben* biçiminin yalnızca kendisini oluşturan söz ediminde dilsel varlığı vardır.” (Benveniste, 1995: 173) Benveniste “Ben” ve “Sen” adılarının tanımını da bu bakış açısından yola çıkarak şu şekilde yapar: “*ben* ‘*ben*’ dilsel edimini içeren söylem edimini gerçekleştiren bireydir. [...] ‘*sen* dilsel edimini içeren söylem ediminde konuşulan kişi”. Bu tanımlar *ben* adılının yer aldığı söylemde *ben*’in hem söylemin üstlenicisi olduğunu hem de adılın bu üstleniciye gönderimde bulunduğu; *sen* adılının bulunduğu söylemlerde ise *sen*’in hem dinleyici olduğunu hem de adılın dinleyiciye gönderimde bulunduğunu belirtir.

İncelediğimiz bütünceden paylaşıcağımız iki örnek üzerinde yukarıda belirtilen kişi kavramları ile ilgili daha ayrıntılı açıklama yapma olanağı vermektedir.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14 16:30**

Esra Erol: Canım benim, *senin* evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı ?

¹⁷ 1.5 Üç Söylem Belirteci

[...]

Meryem Hanım (45) : *Ben* ablama sordum, o kimseye söyleme sus dedi.

Yukarıdaki örnekte bir karşılıklı konuşma söz konusudur ve ilk iletide *sen* adılı ile hitap edilen kişi Meryem Hanım yani dinleyicidir. Konuşmanın üstlenicisi yani söylem edimini gerçekleştiren kişi ise Esra Erol yani sunucudur. Sunucunun iletisinde *ben* adılı yer almasa da söylem edimini gerçekleştirdiğine dair izler iyelik ekleri (*canım* *benim*) aracılığı ile gözlemlenebilmektedir. İlk iletide Meryem Hanım *sen* yani dinleyici iken ikinci iletide aynı kişi artık *ben* yani söylem edimini gerçekleştiren ve söylemi üstlenen kişidir. Aynı doğrultuda ilk iletide sunucu söylem edimini gerçekleştiren kişi iken ikinci iletide konuşucunun karşısına koyduğu ve karşılıklı konuşmayı gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan *sen* yani dinleyici olmuştur. İkinci iletide “sen” adılı gözlemlenmemekle birlikte sözcelem durumunda konuşucu iletisini “Ben-Şimdi-Burada *Sana* söylüyorum” dizgesiyle gerçekleştirmektedir ve dinleyici her zaman “söylem ediminde konuşulan kişi” yani *sendir*. Meryem Hanım’ın iletisinde bulunan “o” ise Meryem Hanım’ın sözünü ettiği ablasıdır. Karşılıklı konuşma sırasında orada olmayan, öznellik taşımayan göndergesidir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22**

Esra Erol: *Sen* [Gülşen] bilmiyosun ama sana ‘*Ben* [O=Gülşen’in talibi] kanala geldim *beni* [O=Gülşen’in talibi] kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım *ben* [Gülşen] o an bunları bilmiyodum.

Yine aynı sunucu tarafından kullanılan *sen* adılı bu kez başka bir kişiyi Gülşen Hanım’ı belirtmektedir. Aynı şekilde ikinci iletideki *ben* adılı söylemi bu iletide üstlenmiş olan Gülşen Hanım’a gönderimde bulunur. Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi *ben* ve *sen* adıları her sözceleme durumunda, her bağlamda değişkendir ve belirli bir gösterilen sınıfına gönderimde bulunmaz. Bu sebeple iki farklı örnekte iki farklı bağlamın ve ikinci kişilerin değişmiş olması sebebiyle adıların gönderimleri değişmektedir. Daha genel bir anlatımla örneklerdeki ilk iletinin dinleyicileri

değişmiştir ve bu sebeple ilk ileti için *sen* adılının; ikinci ileti içinse konuşucunun değişmiş olması sebebiyle *ben* adılının gönderimleri değişmiştir. İlk iletideki *sen* adılının gönderimi ve ikinci iletideki *ben* adılının gönderimi aynı kişi yani *Gülşendir*.

Bu örnekte daha ilginç olan durum ise ilk iletide gözlemlenir. Sunucu başka bir katılımcının söylemini aktarmaktadır ve bu noktada aktarılan söylemdeki kişi söylemi aktaran kişiden farklıdır. Bu ileti üzerinden aktarılan söylem için bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Öncelikle söz konusu iletide üç ya da dört farklı kişinin ve yine üç ya da dört farklı iletinin yer aldığını ve belirtmeliyiz. Aktarılan söylemdeki kişi iletisini Gülşen Hanım’a aktarmıştır; Gülşen Hanım bu iletiyi sunucuya ya da sunucu ile ortak tanıdıkları başka bir kişiye aktarmıştır; son olarak sunucu tekrar aynı iletiyi stüdyoda Gülşen Hanım’a aktarmıştır. Bütün bu süreçte aktarılan iletiler farklı zamanlarda ve farklı sözcelem durumlarında gerçekleşmiştir. Son olarak sunucunun iletisinde aktarılmış olan söylemin bu süreçten geçmiş olduğunu sadece sunucunun söylemi aracılığıyla gözlemek mümkündür. Sunucun iletisinde iki farklı sözcelem durumunda gerçekleşmiş iki ayrı söylem bulunmaktadır ve aktarılan söylemdeki *ben* adılının gönderimi farklı bir kişiye aittir.

Sunucunun aktardığı söylemde farklı bir zamanda gerçekleşmiş başka bir sözcelemde *ben* adılı kullanımının yanı sıra ‘... almadılar, çıkarmadılar.’ sözceleleriyle üçüncü bir kişiye gönderim bulunmaktadır. Benveniste’in *o* adılında kişi kavramının yer almadığını belirttiğinden yukarıda bahsetmiştik. Roman Jakobson da sözcelemin “Ben-Şimdi-Burada” dizgesiyle gerçekleştiğini, konuşucunun söylem içinde “ben” aracılığıyla yer aldığını ve karşısına sürekli bir “sen” yerleştirdiğini söyler. Jakobson göre dilin üç temel işlevine yanıt veren durum yani göndergesel etken özneye yani ben’e ilişkin olan *anlatım işlevi*, alıcıya yani sen’e ilişkin olan *çağrı işlevi*, üçüncü kişiye yani o’na ilişkin olan *göndergesel işlevi*dir. (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 197) Yani Jakobson *O* adılını da sözcelemin içine gönderge olarak yerleştirir. Gönderge işlevi “[...] ileti ile iletiye konu olan nesne (=gönderge) arasındaki ilişkileri belirler. Amaç gönderge konusunda doğru, nesnel, gözlemlenebilir ve doğrulanabilir bir bilgi vermektir.” (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 94) Jakobson sözcelemde *o* adılına Benveniste’in değindiğinden daha fazla değinmiştir fakat Benveniste gibi Jakobson da *o* adılının nesneye dair olduğunu belirtmiş ve yazılı türde baskın olduğunu söylemiştir.

1.5.4 GRICE'IN KONUŞMA İLKELERİ

Bu bölümde öncelikle Grice'in Konuşma İlkeleri ile ilgili kuramını ve konuyla ilgili yorumları Grice'in kendi örnekleri ve makalesinin önemli noktaları aktararak paylaşılacaktır.¹⁸ Ardından teorinin bir kısmı bütüncü üzerinde uygulanarak değerlendirilecektir.

H.P. Grice "Mantık ve İletişim" adlı makalesinde felsefi mantık yoluyla gerçekleştirilen çıkarımların doğal dildeki karşılıklarını nasıl gerçekleştirdiğimizi inceler ve bir dizi temel kural oluşturur. Felsefi mantıkta karşımıza çıkan çıkarımlar oldukça genel formüllerle yorumlanabilirler fakat doğal konuşmada bazı durumlarda ifadeler kesin olarak kabul edilmeyebilir ve bunun sonucunda tam olarak anlaşılabilirlik sağlanmayabilir. Grice, doğal dilde de gerekli açıklamalara konuşmanın içinde sahip olmasak da belli çıkarımlar yapabildiğimizi belirtir. Karşılıklı konuşmada konuşucunun imâ ettiği ifadeyi iletiden çıkarım yaparak ulaşmamızı felsefi mantıktan farklı isimlendirmek için 'Sezdiri'(Implicature) terimini kullanır. Sezdirinin nasıl gerçekleştiğini de örnekle ifade eder. "A ve B'nin bir bankada çalışmakta olan ortak arkadaşları C hakkında konuştuklarını varsayalım. A, B'ye C'nin işinin nasıl gittiğini sorar ve B 'Oldukça iyi, sanırım iş arkadaşlarını seviyor ve hâlâ hapse girmedi' şeklinde cevap verir." (Grice, 1975:43) Grice; bu noktada B'nin söylediğinin sadece C'nin hâlâ hapiste olmadığı fakat sezdirdiği C'nin işinin cazibesine kapılabilecek türde bir insan olduğu ya da C'nin iş arkadaşlarının hain insanlar olduğu ve bunlara benzer imalar taşıyabileceğini ifade eder. Grice, çıkarım yapmak anlamında 'sezdirmek' terimini ve bu terime bağlı oluşan diğer terimleri 'sezdiri' (imâ), 'sezdirilen' (imâ edilen) olarak belirler. Grice, sezdirimleri ikiye ayırarak öncelikle geleneksel sezdirimlerden söz eder ve şu şekilde örneklendirir: Eğer 'O bir İngiliz ve bu yüzden cesur.' sözcüğü aktarılsa O'nun cesur olma sebebinin İngiliz olduğu sonucuna ulaşılır. Özellikle neden-sonuç bağıntısı taşıyan sözcelerde çıkarımlar belirgin bir şekilde gözlemlenebilir bu çıkarımları Grice geleneksel sezdirimler olarak adlandırır.

İkinci sezdirimleri ise konuşma sezdirimleri olarak adlandırır. Konuşma sezdirimlerinin karşılıklı konuşmada izlediğimiz ilkelerin bilinçli olarak ihlali sonucu oluştuğunu belirtir. Felsefi mantıkta kullanılan temel işaretler aracılığı ile oluşturulan

¹⁸ Bölüm Grice'in 'Logic and Conversation' adlı makalesi temel alınarak yapılandırılmış, makalenin tamamı ve birebir çevirisi yerine önemli noktaların uygun görülen çevirisi aktarılmıştır.

formüller bizi bilimsel olarak kesin sonuçlara ulaştırabilirken dildeki ifadelerde birden fazla çıkarım yapılması söz konusu olabilir ya da bazı durumlarda bağlamı bilmek doğru çıkarımı yapmak için gerekli olabilir.

Grice, dildeki anlam karmaşalarını ortadan kaldırmak ve doğal dillerin sezdirimlerini mantık aracılığı ile inceleyebilmek, kesin ve doğru sonuçlar alabilmek için “*İşbirliği İlkesi*” olarak adlandırdığı bir ilke belirler ve bu ilkeyi de şu şekilde tanımlar: “ Konuşmanın meydana geldiği aşamada, katılımda bulunduğunuz karşılıklı konuşmanın kabul edilen yönü ya da amacı doğrultusunda karşılıklı konuşmaya gerektiği şekilde katkıda bulununuz.” (Grice, 1975: 45) Genel hatlarıyla verilmiş olan bu ilke beraberinde “Nitelik, Nicelik, Bağıntı ve Yöntem” olmak üzere dört ana başlıkta toplanan bir ilkeler ve bu ilkeleri tanımlayan kurallar dizisi oluşturur.

Nicelik İlkesi şu kuralları içerir: 1. Katkınızda istendiği/gerektiği kadar bilgi bulundurun. 2. Katkınızı gerektiğinden daha fazla bilgiden oluşturmayın. [Grice, bu ilkeyi şöyle örneklendirir:] “ Bir aracı tamir etmek için bana yardım ediyorsanız katkınızı beklenenden ne az ne de çok olmasını beklerim. Örneğin dört vidaya ihtiyacım var; sizden bana iki ya da altı yerine dört vida uzatmanızı beklerim.”

Nitelik İlkesi şu kuralları içerir: 1. Yanlış olduğuna inandığınız bir şeyi söylemeyin. 2. Yeterli kanıtınızın olmadığı bir şeyi söylemeyin. [Grice, bu ilkeyi şu şekilde örneklendirir.] “ Katkının sahte değil gerçek olmasını beklerim. Yapmama yardım ettiğin kekin malzemesi olarak şekere ihtiyacım varsa, bana tuz uzatmanı beklemem. Kaşığa ihtiyacım varsa plastikten yapılmış sahte bir kaşık beklemem.”

Bağıntı İlkesi basit ve tek bir kuraldan oluşur: ‘Konuyla ilgili olun.’ [Bu ilkenin örneklendirmesi de Grice tarafından basitçe] ‘Eğer kek malzemelerini karıştırıyorsam bana iyi bir kitap ya da hatta fırın eldiveni uzatılmasını beklemem.’ [şeklinde yapılır.]

Son olarak Yöntem İlkesi asıl olarak ‘Açık olun’ ilkesini içerir ve şu kurallardan oluşur: 1. İfadenin belirsizliğinden kaçının. 2. Çift anlamlılıktan kaçının. 3. Kısa ve öz ifadeler kullanın. (Gereksiz laf kalabalığından kaçın.) 4. Sistemli olun.

Bir iletide bütün ilkelerin varlığı önemlidir ve birbirini tamamlar. İnsanlar bu ilkeleri konuşmalarında izler ve uygular; bu çocuklukta öğrenilen bir alışkanlık olarak korunur. Bu ilkeleri kullanmadan bir karşılıklı konuşma gerçekleştirmek yani alışkanlıklarımızı yıkarak bir değişiklik yapmak oldukça zordur. Örneğin doğruyu söylemek yalanı icat etmekten çok daha kolaydır.(Grice,1975: 47)

Kısacası Grice formül biçiminde sunduğu bu ilkelerin aslında karşılıklı konuşmada olağan şartlarda var olan kurallar olduğunu ve bütün konuşucular tarafından uygulandığını öne sürer. Böylece karşılıklı konuşmanın bir yapısı ve formülü olduğunu

belirtir. Konuşmayı başlatan kişi öncelikle karşısındakinin konuşmaya dâhil olmasını bekler; karşılıklı konuşma gerçekleştiğinde ise her iki katılımcının da beklentileri artar. Beklentiler konuşmaya göre değişiklik gösterebilir fakat genel olarak yukarıda belirtilen dört ilke, temel beklentilerdir ve karşılıklı konuşmada iletişimin sürebilmesi için her iki katılımcının bu ilkelere uyması gerekmektedir. Günlük hayatta her zaman bu ilkelerin takip edilmediğini elbette görebiliriz. Grice tam olarak bu noktada ilkelerin çeşitli ihlallerinin bulunduğunu ve bu ihlallerin kasıtlı yapıldığı durumlarda karşımıza ‘konuşma sezdirimi’nin çıktığını belirtir. İkelere uyulmadığı durumları da şu şekilde kurallaştırır:

1. Konuşucu sessizce ve gösterişsizce bir ilkeyi ihlal ederse yanlış yönlendirme eğilimindedir.

2. Kişi ‘İşbirliği İlkesi’ ve ilkeler sürecinden çekilmek isteyebilir. Bu durumda ilkenin gerektirdiği yönde işbirliğine istekli olmadığını belirtir. Örneğin ‘Dudaklarım mühürlü, daha fazla konuşamam.’ diyebilir.

3. Kişi ilkeler arasında bir çatışma [herhangi iki ilkenin birbirini engellemesi] durumuyla karşılaşabilir. Örneğin ilk ilke olan Nicelik ilkesine (Gerektiği/İstendiği kadar bilgi verin), ikinci ilke olan Nitelik ilkesini (Yeterli kanıtınızın olmadığı bir şeyi söylemeyin.) ihlal etmeden uyamayabilir.

4. Kişi bir ilkeye uymayabilir. Konuşucu açıkça ilkeye uymaz. Konuşucunun başka bir ilkeyi ihlal etmeden (çatışma olmadan) ilkelere uyabileceğini, konuşmadan çekilmediğini, yanlış yönlendirme eğiliminde olmadığını (yukarıda belirtilen üç maddenin herhangi birinin söz konusu olmadığını) varsayarsak alıcı basit bir sorunla karşı karşıya kalır: Söylediğinde tüm ‘İşbirliği İlkesi’ni gerçekleştirmiş olduğunu varsaymak mümkün müdür? Bu durum tipik olarak konuşma sezdirimine yol açar ve bir konuşma sezdirimi bu şekilde ortaya çıktığında bir ilke **istismar edilmiş** olur. (Grice,1975: 49)

Dördüncü maddenin gerçekleştiği durumlarda konuşucunun niyeti gerçekte bir “imâ”dır. Bu şekilde bir ilkeye uymadığı, kuralı çiğnediği halde kurala uymuş gibi davranır, bu da aslında ustalık isteyen bir konuşma stratejisidir.

Grice konuşma sezdiriminin ya da başka bir deyişle imânın konuşucu ve alıcının açısından algı sürecinde nasıl gerçekleştiğine de değinir. Konuşucu ve alıcının bağlamı, ön varsayımları bilmesi önemlidir. Ayrıca konuşucun, alıcının bu ön varsayımlardan haberdar olduğunu bilmesi sezdirimin gerçekleşmesi için şarttır. Konuşucu sezdirimi kasıtlı olarak gerçekleştirir, bir başka deyişle aslında alıcının algılamasını istediği şey, söylediği değil sezdirdiğidir.

İhlallerin gerçekleştiği durumlarla ilgili üç grup içerisinde Grice'ın verdiği örneklerin incelenmesini konuşma sezdirimlerinin nasıl gerçekleştiğini daha açık gösterdiğini düşündüğümüz için aktaracağız.

Grup A: Hiç bir ilkenin ihlal edilmediği ya da en azından bir ilkenin ihlalinin açıkça gözlemlenemediği örnekler.

[...]

(2) A: Son günlerde Smith'in bir kız arkadaşı varmış gibi görünmüyor.

B: Son zamanlarda çok fazla New York'a gidiyor.

B, Smith'in New York'ta bir kız arkadaşı olduğunu ya da olabileceğini sezdirmektedir.

Grup B: Bir ilkenin ihlal edildiği fakat bu ihlalin başka bir ilke ile çatışması ile gerçekleştiği örnekler.

A ve B Fransa'da yapacakları bir tatilin seyahat programını planlamaktadırlar. Her ikisi de A'nın arkadaşı C'yi görmek istediğini ama yolculuğunun uzamasına da yol açmak istemediğini bilmektedirler.

(3) A: C nerede yaşıyor?

B: Güney Fransa'da bir yerde.

B'nin konuşmadan çekilmek istediğini varsaymamızı gerektirecek bir sebep yok. B'nin bildiği üzere cevabı A'nın beklediği bilgiden daha az bilgi içermekte. Nicelik ilkesinin ilk kuralının ihlali bu örnekte sadece B'nin daha bilgilendirici olması durumunda Nitelik ilkesinin 'Yeterli kanıttan eksik olduğunuz bir şeyi söylemeyin.' kuralını ihlal edeceğinin farkında olması varsayımıyla açıklanabilir. Bu durumda B, C'nin hangi şehirde yaşadığını bilmediğini sezdirmektedir. (Grice, 1975: 51)

Bu guruba bütüncemizden de bir örnek aktaracağız:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-**

03-08 16:38

[...]

Esra Erol: Hayat felsefesi oluşturuyorsunuz

Tayfur Bey: Hayat felsefesi yani hayat zaten bir yani felsefe yani gerçi felsefeciler de bir şey yapamamış bu hayatı çözememişler ama yine de merak ediyoruz tabi bir şeyler okuyup şey yapman lazım.

Örnek, sunucu Esra Erol'un programa yeni katılan Tayfur Bey'le karşılıklı konuşmasından bir parçadır. Konuşma sunucunun katılımcıyı tanımak ve tanıtmak amacıyla çeşitli sorular sorması ve katılımcının bu sorulara cevap vermesi şeklinde

ilerlemektedir. Sunucu “Hayat felsefesi oluşturunuz” iletişiyle bir bildirimde bulunmaktan daha çok katılımcının “Bir hayat felsefi oluşturup oluşturmadığını ve eğer oluşturunca bunu açıklamasını” istiyor. Katılımcı ise iletişinde sunucunun sorusuna tam olarak cevap vermek yerine ‘felsefecilerin hayatı çözememeleri’, ‘hayatın bir felsefe olması’ gibi klişe açıklamalar yapıyor. Tayfur Bey’in karşılıklı konuşmadan çekilmesi bir televizyon programında kendini tanıtmakta olduğu için pek mümkün değil. Tayfur Bey Esra Erol’un beklediği bilgiyi içeren bir cevap vermiyor. Bunun sebebi konuşucunun bu bilgiye sahip olmaması fakat yine de konuşmayı sürdürmek amacıyla istenen bilgiye en yakın olduğunu düşündüğü cevabı kalıp sözlerle aktarması varsayımıyla değerlendirilebilir. Yani tıpkı Grice’ın aktardığı örnekteki gibi konuşucu yanlış bilgi vermemek yani Nitelik İlkesi’ni ihlal etmemek amacıyla Nicelik İlkesi’ni ihlal etmektedir.

[...]

Grup C: Konuşma sezdirimi oluşturmak amacı ile bir ilkeye uyulmadığı ve istismarın bulunduğu örnekler.

Bu örneklerde bazı ilkeler ifade aşamasında ihlal edilse de alıcı, ihlal edilen ilkenin ya da en azından ‘İşbirliği İlkesi’nin tamamının sezdirim aşamasında gerçekleştirildiğini varsayabilir.

(1a) Nicelik ilkesinin ilk kuralına uyulmaması

A, felsefe alanında bir iş başvurusunda bulunmuş bir öğrencisi hakkında referans yazmaktadır ve mektubu şu şekildedir: “Sayın İlgili, Bay X’in İngilizceye hâkimiyeti mükemmeldir ve derslere katılımı düzenlidir. Saygılarımla”

Açıklama: A işbirliği yapmak istememesine rağmen bu mektubu yazmıştır. Bu noktada çekilme gerçekleştirilmesi mümkün değildir ve dahası istenen bilginin yazdıklarından daha fazla olduğunu bilmektedir. Bu yüzden A aslında farklı ve yetersiz bilgi paylaşımı gerçekleştirerek öğrencisinin felsefe alanında iyi olmadığını sezdirmektedir.

Bu ve buna benzer örneklerde ifadede Nicelik ilkesi ihlal edilmiş olsa da sezdirilen ifade ile birlikte ele alındığında bilgi aktarımı sezdirim yoluyla gerçekleştiği için İşbirliği İlkesinin tamamı uygulanmış sayılabilir. Konuşucu açısından da gereken bilginin sezdirim aşamasında aktarılmasının algılanması ve çözümlenmesi alıcının bilgisine ve becerisine bırakılır. (Grice, 1975:52)

Grice sezdirimlerin ve sezdirimler sayesinde çeşitli söz sanatlarının belirttiği durumları, hangi ilkelerin ihlalleri aracılığı ile bunların gerçekleştiğini tek tek açıklar ve örneklendirir. İncelemeleri yapabilmek için gerekli olduğunu düşündüğümüz Grice’ın açıklamalarını ve örneklerinin büyük bir kısmını olduğu gibi aktaracağız.

“ (1b) Bu kuralın varlığının kabul edildiği varsayımıyla Nicelik ilkesinin ‘Gerekenden daha fazla bilgi vermeyin.’kuralının ihlal edilmesi.” (Grice, 1975: 52)

Grice, bu maddeyi bir bilgiyi öğrenmek isteyen A’ya B’nin bilgiyle birlikte bu bilginin kesinliğini oluşturan bilgileri de aktardığı bir durumda, B bu aktarımı sistemli bir şekilde yapmazsa alıcının bilginin doğruluğundan şüphelenmesine neden olacağını fakat sistemli yapılan bir açıklamanın bu şüphelere yer bırakmayacağını belirterek açıklamayı yeterli buluyor. Bu noktada kendi örneğimizi eklemenin daha açıklayıcı olacağını düşünmekteyiz, bütüncemizde bu duruma uygun örnek olmadığı için tasarlanmış bir örnek aktaracağız.

A: X geldi mi?

B: Anahtarları masanın üzerinde olduğuna göre gelmiş.

B, A’nın öğrenmek istediği bilgiyle birlikte bu bilginin kanıtını da bildiriyor. Bu bilgiyi sistemli bir şekilde gerçekleştirdiği için iletisinde bu bilgiye nasıl ulaşılabilirliğini, X’in gelip gelmediği bilgisini kendisinin de yeni öğrenmiş olduğu sezdirimini de gerçekleştiriyor. Bağlama göre B’nin iletisi, “X’in geldiğini B’ye bildirmemesine içerlemeyi” ya da “bu bilginin masaya bakarak edinebileceği halde A’nın bunu sormasının gereksiz olduğu” sezdirimlerini de içerebilir.

(2a) Nitelik İlkesinin ilk kuralına uyulmayan örnekler

1. **Hiciv:** A’nın şimdiye kadar yakını olan X; A’nın bir sırrını iş hayatında rakibi olan birine ifşa ederek A’ya ihanet etmiştir. A ve alıcılar bu durumu bilmektedirler. A, ‘X iyi bir arkadaşır.’ der.

A’nın söylediği şeye inanmadığı A ve alıcılar için oldukça açıktır ve alıcılar, A’nın alıcılar için imâ edilenin açık olduğunu bildiğini bilirler. Bu yüzden A’nın sözcesi tamamıyla anlamsız değilse, A belirttiğinden farklı bir savın anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu noktada A’nın belirtmiş olduğunun tam tersi bir savı öne sürdüğü oldukça açıktır. (Grice, 1975: 53)

Örnekte de belirtilmiş olduğu gibi söz konusu iletide konuşucu ve alıcılar ortak bir ardıl bilgiye sahiplerdir. Sezdirim aracılığı ile *Hiciv*’in gerçekleşmesi için ortak ardıl bir bilginin varlığı gereklidir. Aksi takdirde alıcılar için konuşucunun aktardığı bilgi “hicivli” anlamından çıkıp sezdirim içermeyen, gerçekçi bir bilgi algısı oluşturabilir.

2. **Eğretileme (Metafor)** ‘Sen kahvemdeki kremasın.’ gibi içeriğinde gerçek dışı bilgi içeren örneklerde konuşmacı alıcıya benzerlik yoluyla asıl anlamı sezdirir. Alıcıya iki aşamalı yorum süreci yaşatarak

Hiciv ve Eğretileme aynı anda kullanılabilir. Yukarıdaki örnek cümleyi alıcının önce Eğretilmeyi yorumlayarak benzetme yoluyla ‘Sen benim neşemsin’ cümlesini ardından Hiciv yoluyla ‘Sen benim derdimsin’ sezdirimi algılaması farklı bağlamlarda mümkündür. (Grice, 1975: 53)

Grice’in bu örnekle belirtmek istediği bağlama bağlı olarak eğretilemenin (metaforun) alıcı tarafından nasıl algılandığının değişkenliğidir. Bu cümleyi kahvesini kremalı içmeyi seven birinin söylemesi ya da kahveyi krema ile tüketmenin kahvenin tadını bozduğunu düşünen birinin söylemesi eğretilemenin aktardığı anlamı değiştirecektir. Alıcının bu ardıl bilgilere sahip olduğu durumlarda ilk durumda eğretileme alıcı tarafından övgü olarak algılanırken ikinci durumda yergi algısı yaratacaktır.

“3. **İndirgeme (Arıksayış)** Bütün eşyaları kırıp döktüğü bilinen bir adam için ‘Azıcık kendinden geçti.’ söylemi sezdiriminde durumun olduğundan az gösterildiğini bulundurur.” (Grice, 1975: 53)

İndirgeme bir gerçeği olduğundan az gösterme yani gerçekliği değiştirmektir. Öyleyse içinde abartma da barındırmaktadır.

“Arıksayışın temel çelişkisi, daha çok şey söylemek için daha az şey söylemektir. İster istemez içinde bir abartma barındırdığı düşünülebilir. Yalınlık, utanma, çekinme, neredeyse bir aldatmacadır.” (Z. Kıran-A. Kıran: 2010: 390)

Grice’in verdiği örneğe bakarsak böyle bir durumda ‘Çok kendinden geçti’ demek gerçeği yansıtacaktır ve bir sezdirim bulundurmayacaktır. Durumu abartı ile aktarmak ve iletide sezdirim bulundurmak isteyen konuşucu indirgemeye başvurur ve dolaylı bir abartma gerçekleştirmiş olur.

4. Abartma (Mübalağa) ‘Bütün güzel kızlar bir denizciyi sever.’ örneğinde abartma bulunmaktadır ve doğruluğu tartışmalı bir bilgidir.

(2b) Nitelik İlkesinin ‘Yeterli kanıtınızın olmadığı bir şeyi söylemeyin.’ olan ikinci kuralına uyulmadığı durumları aktarabilmek kolay değildir fakat şimdi aktarılabilecek olan ileti örnek olabilir. X’in karısı hakkında ‘Büyük ihtimalle bu akşam onu aldatıyor.’ diyorum. Uygun bir bağlamda ya da uygun jest veya tonlamayla bu durumun gerçekleşmesine ilişkin yeterli kanıtım olmadığı gözlemlenebilir. Karşımdaki kişi bu noktada benim bu savı ileri sürmem için makul bir temelim olduğu varsayacaktır. Aktardığım bilgiyle ilgili olan başka savlar kadının kocasını aldattığı ya da muhtemelen kadının bu tür davranışlardan uzak durmayan biri olduğu, olabilir.

(3) Bağıntı İlkesinin ihlal edildiği durumlar çok nadir gerçekleşse de şimdi paylaşılacak örnek uygun olacaktır. Seçkin bir çay partisinde A, ‘Bayan X çirkin bir kadın.’ der. Bir süre sessizlik oluşur ve ardında B ‘Bu

yaz hava oldukça güzeldi değil mi?’ der. B, A’nın söylediği şey ile ilgili bir şey söylemeyi açık bir şekilde reddeder. Dolayısıyla A’nın yorumunun tartışılmaması gerektiğini ve dahası belki de özellikle A’nın pot kırdığını sezdirmektedir.

(4) ‘Açık olun’ ana ilkesinin altında pek çok kurala uyulmayan örnekler:

1. **Çift Anlamlılık (Tevriye)** Bu noktada incelenen sadece konuşucunun alıcı tarafından fark edilmesini istediği durumlarda kullandığı çift anlamlı ifadeler olacaktır. Alıcının, konuşucunun neden çift anlam içeren ifadeler seçtiğini düşünmesi ve karmaşayı çözmesi gerekir. Bununla ilgili iki farklı durum vardır:

(a) İfadedeki iki farklı yorumun farkının çok dikkat çekici olmadığı; iki yorumunda birbirinden daha derin, daha zoraki, akla daha az gelen ihtimalde olmadığı örnekler. (Grice, 1975: 54)

Grice örnek olarak William Blake’in dizelerini kullanır. Örneği buraya özgün dilinde de aktarmanın çift anlamlılığı açıklayabilmek için gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

‘Never seek to tell thy love, Love that never told can be.’ (Aşkını söylemeye çabalama sakın, Aşk ifade edilemez/Yalnız söylenmemiş aşk aşktır.) Grice, ilk dize emir kipinde olduğu için dizeyi şu şekilde yeniden düzenleyerek değerlendirir ‘I sought to tell my love, love that never told can be.’(Aşkımı ifade etmeye çalıştım, Aşk ifade edilemez/Yalnız söylenmemiş aşk aşktır.) ve ifadede iki farklı çift anlamlılık bulur. İlki ‘my love’ (aşkım) ifadesinin hem aşık olunan kişiyi belirtmek amacıyla hem de içinde bulunan aşk durumunun bana aidiyetini belirtmek amacıyla kullanılmış olabileceğidir. İkincisi ise ikinci dizenin çevirisinde de aktarıldığı gibi ‘Love that never told can be.’ ifadesi ‘Aşk ifade edilemez’ ya da ‘Yalnız söylenmemiş aşk aşktır.’ olarak algılanabilir. İfade alıcının algısında oluşan her iki yorumdan birine daha yakın durmaz ya da açıkça iki yorumdan birini iletme amacı taşımaz.(Grice, 1975: 54)

Konuyu daha açık ortaya koymak için Türk edebiyatında Tevriye örneği olarak ilk akla gelen dizelerden birini buraya aktarmak yerinde olduğunu düşünüyoruz:

‘Bu kadar letafet çünkü sende var

Beyaz gerdanında bir de ben gerek’(Erzurumlu Emrah)

İkinci dizede kullanılan ‘ben’ sözcüğü ile iletinin tamamında bir çift anlamlılık sağlanmıştır. ‘ben’ kişi adılı olarak ya da vücutta bulunan koyu renkli küçük leke olarak yorumlanabilir ve yoruma göre cümlelerin tamamının anlamı değişir. Her iki yorum da aynı derece de güçlüdür ve biri diğerinden daha önde ya da biri diğerinden daha zoraki değildir.

(b) Bir yorumun diğerine göre daha açık olduğu gözlemlenen örnekler. Grice; Hint Okyanusu kıyısında bulunan Pakistan’ın bir eyaleti olan Sind’i ele geçiren bir İngiliz General’in mesajını örnek olarak paylaşır: “‘Peccavi’. Latince ‘Günah işledim’ anlamına gelen sözcüğün İngilizce karşılığı ‘I have sinned’ bir çift anlamlılık yaratır. Cümle sesletiminde ‘I have Sind’ anlamını da verebilmektedir. Bu iletide çift anlamlılık biçimbirimsel olarak değil sesbirimsel olarak yaratılmıştır. Özgün iletide bir çift anlamlılık söz konusu değildir fakat konuşucu ve alıcı için ana dil olan İngilizce’ye çevirme gerekliliği noktasında çift anlamlılık söz konusu olur. Alıcı tarafından algılanması istenen ‘I have Sind’ (Sind’i ele geçirdim) olsa da iletide daha açık olan anlam ‘I have sinned’(Günah işledim)dir. Yani bu örnekte biri diğerinden daha açık olan iki yorumdan daha az belirgin olanını iletme amacı söz konusudur. Bahsedilen General, Sind’i ele geçirirken emirlere itaatsizlik gibi ‘Günah işledim’ yorumunu ortaya çıkararak eylemlerde bulunmuş olsaydı çift anlamlılık daha açık ortada olacak ve her iki yorum da algıya eşit derecede yakın olacaktı. Fakat bu bilgiye sahip olmadan sadece daha örtük olan yorumun iletildiği varsayımın kabul etmek gerekecektir. (Grice,1975: 55)

Her iki durumda ve duruma ait örneklerde de gözlemlenebileceği gibi çift anlamlılığın alıcılar tarafından algılanması için bağlam büyük önem taşımaktadır. Özellikle ikinci örnekte iletinin kime ait olduğu ve bağlamın bilinmediği durumlarda çift anlamlılığı yaratan sezdirimi algılamak alıcı için mümkün olmayacaktır.

2. Belirsizlik İletişimin temel amaçlarından biri anlaşılabilmek iken neden kasten ve açık bir şekilde belirsizlikten kaçınma gereksinimi ihlal edilir? Grice; A ve B konuşurken ortamda üçüncü bir kişinin, sözgelimi bir çocuğun olması ve konuşulan konudan çocuğun haberdar olmamasının istenmesi gibi durumlarda böyle örneklerin karşımıza çıkabildiğini belirtir. (Grice, 1975: 55)

Belirsizliğin gerçekleştiği durumu daha açık anlatmak amacıyla bütüncemizde duruma ait bir örnek yer almadığı için Grice’ın örneğini biraz değiştirip tasarı bir örnek aktaracağız.

Doğum günü olan bir çocuk için sürpriz hazırlamaya çalışan çocuğun annesi A, telefonla B’yi arar. Konuşma sırasında çocuk da yanında bulunmaktadır.

A: Gelirken bir yere uğramanı isteyeceğim. Hani sadece unla yapılan şeylerin satıldığı bir yer.

B: Anlamadım nereye?

A: Gelirken pe a se te a alır mısın?¹⁹

B: Tamam anladım, alırım.

A, karşılıklı konuşmada kasti olarak belirsizlik yaratmaktadır. B'nin çocuğun doğum günü olduğu ardıl bilgisine sahip olduğu durumda A'nın iletisi bir sezdirim taşır. Çocuğun henüz okuma yazma bilmediği varsayımıyla da A'nın kodlama yaptığı ileti yine bir sezdirim taşır. A, olağan bir karşılıklı konuşmada 'pasta' sözcüğünü kullanabilecekken 'pe a se te a' sözcüğünü kullanarak belirsizlik yaratıyor. İletinin sezdirimi ise çocuğun bu durumdan haberdar olmadığını, olmaması gerektiğini ve çocuğun konuşma sırasında yakınlarda olduğudur.

3. Kısa ve öz olmamak Aşağıda neredeyse aynı anlama gelebileceği düşünülebilen iki farklı ifade paylaşılacak ve ikinci ifadenin tercih edildiği varsayılarak değerlendirme yapılacaktır.

(a) Bayan X 'Home sweet home' u söyledi

(b) Bayan X 'Home sweet home' un yakın karşılığına denk gelen bir dizi ses üretti.

Bir eleştirmenin örnek (a) yerine (b)'yi seçtiğini varsayarsak ilkiyle neredeyse aynı anlama gelmesine rağmen kısa ama öz olan yerine tekerleme gibi ve karmaşık olan ifadeyi kullanmasının sebebi normal şartlar altında kullanılan 'şarkı söylemek' söylemiyle Bayan X'in gerçekleştirdiği 'şarkı söylemek' arasındaki vurucu farkı ortaya çıkarmaktır. En açık varsayım eleştirmenin Bayan X'in performansının son derece kusurlu olmasıdır. Eleştirmen, sözcüğünün algıda bu yorumu yaratacağını bildiğinden sezdirmek istediği şey de tam olarak Bayan X'in performansının oldukça kötü olmasıdır. Bu nedenle kısa ve öz olan ilk ifade yerine ikinci ifadeyi seçmiştir.

Şimdiye kadar özel durumlarda bağlamın sağladığı özellikler doğrultusunda belirlenmiş ve bu özellikler sayesinde alıcıyı belirli sezdirimlere yönelten konuşma sezdirimleri üzerinde saptamalar yapıldı. Fakat genelleşmiş konuşma sezdirimlerinin olduğu durumlar da mevcuttur. Özel şartların varlığında bazı durumlarda iletide kullanılan kimi sözcükler sezdirimler barındırır. Bu konuda tartışmaya yol açmayacak örnekler bulmak zor olsa da aşağıda paylaşılan örnek sanırım yeterince açık olacaktır.

'X bu akşam bir kadınla buluşuyor' sözcüğünü ileten herhangi biri buluşulacak olan kişinin X'in karısı, annesi, kardeşi ve hatta zararsız yakın bir arkadaş olmadığını sezdirmektedir. Sadece belirli koşullar altında gerçekleşen bu genellenmiş sezdirim aynı sözcüklerin farklı bağlamlarda ve

¹⁹ pasta

farklı ifadelerde kullanıldığı durumlarda ortaya çıkmayabilir. (Grice, 1975: 57)

Grice, genellenmiş konuşma sezdirimleri ile ilgili daha fazla örnek ve açıklama aktarmıştır fakat biz bu çalışmanın bütüncesi ve amacı bakımından yukarıdaki örneği ve açıklamayı paylaşmanın yeterli olduğunu düşünüyoruz.

‘İşbirliği İlkesi’ ile Grice’ın bize nasıl konuşmamız gerektiğini anlattığı yanılışına kapılmamalı çünkü Grice konuşmanın doğasında yer alan düzeni gözlemliyor, betimliyor ve formüllerle anlatıyor; kısacası karşılıklı konuşmada zaten izlenen yöntemlerin kurallarını belirliyor. Grice’ın ortaya koyduğu kuralları ve bu kuralların ihlali sonucunda ortaya çıkan konuşma sezdirimlerini kabul ederek bu çalışmada kullanılan bütüncede yer alan konuşma sezdirimlerini inceleyeceğiz.

Örnek 1:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14 16:30:00**

Esra Erol: Canım benim, senin evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı?

Meryem Hanım (45) : Evet var Esra Hanım.

Esra Erol: Bir kere kadın olarak sormadın mı benim çocuğumu bulun diye?

Meryem Hanım (45) : Ben ablama sordum, o ‘Kimseye söyleme sus.’ dedi.

Programda yer alan katılımcı ve sunucu arasında geçen bu karşılıklı konuşmadaki sözceleri ve konuşma sezdirimlerini tek tek değerlendirelim:

a) Sunucu ‘Canım benim, senin evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı ?’ iletilişiyle; 1. Meryem Hanım’ın bir çocuğu olduğu önvarsayımını 2. “Felaket” eğretilmesi ile başına çok kötü bir olay geldiği önvarsayımını kabul eder.

b) Sunucu ‘Bir kere kadın olarak sormadın mı benim çocuğumu bulun diye ?’ iletilişiyle öncelikle Nicelik İlkesi’nin ikinci kuralını ihlal eder. ‘kadın olarak’ sözcüğüyle konuşucu katkısını gerekenden fazla yapmıştır. Meryem Hanım’ın kadın olduğunun belirtilmesine ihtiyaç bulunmamaktadır ya da Meryem Hanım’ın çocuğunun

bulunmasının istemesi ‘kadın olarak’ gerçekleştirmesi gereken bir durum değildir. Bu noktada sunucu ‘kadın olarak’ ifadesini iletisinde bilinçli olarak kullanmıştır yani, Nicelik İlkesini konuşma sezdirimi yaratmak için ihlal etmiştir. Konuşucu kadın olmanın gerekliliğinin çocuğunu bulma isteğini içerdiğini, kadınların çocuklarına olan ilgisinin önemli olduğunu belirtmektedir. Hatta bir aşama daha ileri giderek konuşucunun soruyu sormadaki asıl sezdirimin Meryem Hanım’ın çocuğunu bulma konusunda bir girişimde bulunmadığını düşünerek bu durumu hoş karşılamadığını belirtmek olduğunu da öne sürebiliriz. Yani konuşucu sorduğu sorunun cevabını kendi algısındaki önvarsayım ile yeterli bulmamış ve alıcının kadın olmanın gerekliliklerini yerine getirmediğine inanmış ve sezdirmiştir.

Örnek 2:

Örneği aktarmadan önce bağlamı belirtmek önem taşımaktadır. Alıntılanan bu konuşmada sözü edilen Turan Bey’in evlilik için aceleci davranmasıyla ilgili bir takım olay dizisi farklı konuşucular tarafından alıcılara aktarılmış bulunmaktadır. Bu durumun Ayşe Hanım-Turan Bey ilişkisini nasıl etkilediği yani ilişkilerinin devam edip etmeyeceği konusunda sunucu ile Ayşe Hanım arasında karşılıklı konuşma gerçekleştirilmektedir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:15:00**

Esra Erol: Ayşe Abla Turan Abiyle aranızda bir yanlış anlaşılma mı var yoksa Turan Abinin bu aceleci yaklaşımı mı var?

Ayşe Hanım: Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İkisi beraber.

Esra Erol: Peki sen bu saatten sonra Turan Bey’i tanımak istemiyorum Allah yolunu açık etsin diyor musun?

Ayşe Hanım: Evet.

Sunucunun sorduğu soruya Ayşe Hanım ‘İkisi beraber’ sözcüsüyle de neredeyse aynı anlamı aktarabilecekken ‘Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İkisi beraber.’ sözcüsüyle cevap veriyor ve Nicelik ilkesinin ikinci

kuralını ihlal ediyor. İleti de her iki durumun (yanlış anlaşılma ve aceleci yaklaşım) da etken olduğunu belirtmek için konuşucu ‘dahi’ anlamındaki ‘de’ bağlacını üç kez kullanıyor. Turan Bey’in aceleci yaklaşımından bahsettiği cümlede ise gerek olmadığı halde iki kez kullanıyor. Konuşucunun aynı cümlede iki kez aynı bağlacı kullanmasının sebebi konuşma sezdirimi aracılığı ile aslında bahsi geçen kişinin aceleci yaklaşımının içinde bulunulan durumu daha fazla etkilediğini belirtmek istemesidir.

Örnek 3:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22**

Esra Erol: Sen bilmiyorsun ama sana ‘Ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum

Esra Erol: ...nasıl görüşürsün?

Sunucunun ‘Sen bilmiyorsun ama sana ‘Ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle nasıl görüşürsün?’ iletisi öncelikle kanala gelen ve alınmayan birinin bulunduğu önvarsayımını bildirir. ‘nasıl görüşürsün?’ bir retorik sorudur²⁰ ve aslında konuşucu cevap almayı beklememektedir. Sözcce ‘nasıl’ soru zarfını barındırsa da ifadede soru anlamından çok öfke ve yapılmaması gereken bir eylemin yapılmış olduğu sezdirimi mevcuttur. Öte yandan sözcce hiçbir ilkenin ihlal edilmediği açıktır. Peki konuşucu hiçbir ilkeyi ihlal etmeden sezdirimi nasıl gerçekleştirmiştir? Türkçede ‘nasıl’ soru zarfının hemen ardından kullanılan geniş zaman çekimli eylemlerin sözcce bulunması, bağlama göre değişebildiği durumlar dışında, genel olarak ‘beklenmeyen ya da yapılması uygun olmayan’ bir eylemin gerçekleştirilmesine karşı bir tutum ve belki de ‘hayal kırıklığı’, ‘öfke’ gibi duyguları sergilemek amacı taşıyan bir anlam içerir. Bu durumda ‘nasıl’ soru zarfının ardından geniş zaman çekimli eylemlerin kullanılması genellenmiş konuşma sezdirimi taşımaktadır. Konuşucu İşbirliği İlkesinin hiç bir ilkesini ihlal etmemiş ve genellenmiş konuşma sezdirimi içeren bir sözce aktarmıştır.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız ‘retorik soru’ (http://en.wikipedia.org/wiki/Rhetorical_question), (<http://public.wsu.edu/~brians/errors/rhetorical.html>)

Örnek 4:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: 2012-01-16 **16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoş geldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü “hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız. Fakat cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu. Ben hep şöyle düşünüyorum benim için yıldızlar ölmez. Ülkeye, vatana, sinemaya, sanata her daim destek veren; insanların hayatlarında onlarla mücadele eden, kurucu olmayı başaran çok önemli isimler benim için ölmezler. Onlar benim için bir yıldız. Yıldızlar da sadece kayarlar. Bunlardan biri siyaset, diğeri de futbolun iki önemli iki değerli, iki büyük ismiydi ikisinin de ruhu şad olsun. Hayatını Kıbrıs Türklerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulmasına adayan Sayın Rauf Denktaş cuma günü hakkın rahmetine kavuştu. Mekânı cennet olsun, ruhu şad olsun. Başarılarla imza attı. Bir de özlediğimiz bir tablo vardı ki o da futbolun en önemli ve efsane isimlerinden Lefter’in vefatıydı. O futbolun en önemli yıldızlarından biriydi. Mekânı cennet olsun ve en güzel sahne de bütün taraftarların Beşiktaşlısı, Trabzonlusı, Galatasaraylısı, Fenerbahçelisi aynı statda onun için gözyaşı dökerken verdikleri o kardeş tablosuydu. Her ikisinin de mekânı cennet olsun. Dediğim gibi onlar yıldızlar. Yıldızlar da ölmez sadece kayarlar. Tüm sevenlerine Allahtan rahmet diliyoruz. Nasılsınız? Hoş geldiniz ekranlarınızın başına....

Sunucunun programın açılışında bu söylemi ileterek Yöntem İlkesinin ‘Kısa ve Öz Olun.’ kuralını ihlal eder. Programın bir haber programı olmadığı gerçeğinden yola çıkarak Bağıntı İlkesinin de ihlal edildiğini belirtebiliriz. Sunucunun burada bilinçli bir ihlal gerçekleştirdiğine ve konuşma sezdirimine yol açtığına dair bir belirti yoktur. Bu durumda ‘kısa ve öz olmak’ ve ‘konuyla ilgili olmak’ ve sadece ‘hoş geldiniz’ demek yerine neden programda aktarılmasına gerek olmayan bilgileri vermiş, klişe söz öbekleri kullanmış ve sözcesini ‘kısa ve öz olmak’tan uzaklaştırmıştır? İzleyici ve sunucu açısından programın sahibi sunuculardır ve sunucuların halka yakın, toplum sorunlarının farkında, toplum tarafından değer verilen olgulara değer veren kişi profili çizmektedirler. “Sunucu: Program özelliklerine göre karakterleri değişiklik gösterse de genellikle; sevilen, sayılan, güvenilir, geçerliliği olan kişilerdir. Bu özellikler ikna edici,

iletişim kaynağı kişinin temel özelliğidir.” (Türkoğlu, 2010: 57) Esra Erol da bu özellikleri taşıdığını göstermek istemiş olabilir.

Yukarıda aktarılan bilgiler göz önüne bulundurulduğunda sunucuların zaman zaman belirli haberleri paylaşması, toplumun ortak kaygısının oluştuğu olaylara üzüntüsünü bildirmesi ve Örnek 4’te olduğu toplum tarafından önemsenen değerler doğrultusunda sevilen insanların ölümleri hakkında konuşması ve bu insanları övmesi; sunucular için çizilen karakterin korunmasını sağlayan dolayısıyla izleyicilerin takdirini alarak programın izlenme oranlarını arttıran bir yaklaşımdır. Ayrıca sunucular programın sahibi olarak algılanır ve davranışları da bu doğrultudadır. Bu yüzden program içinde ne ile ilgili konuşmak istediklerine kendileri karar verir; programı zaman zaman kendi düşüncelerini aktarmak için araç olarak kullanırlar.

“Programların hepsi, programın isminden çok sunucularının isimleriyle anılır. Sunucular, aslında programın sahibidir; kimin konuk olarak katılacağına sorunlarını nasıl aktaracağına karar verir. Programda dillendirilen sorunlara çözüm getirebilecek olan kişi, uzmanlar ve yetkililerden çok sunucudur.” (H. Akbulut, E. Akça, 2005: 54)

Sunucu da iletisine ‘Efendim, hoş geldiniz stüdyoma’ diyerek başlıyor. Stüdyonun kendisine ait olduğunu ve buna bağlı olarak programın da kendisine ait olduğunu izlemine veriyor.

Bir diğer ihtimal ise; sunucuya bir - iki dakikalık fazladan süresinin bulunduğunun kendine bildirilmesi ya da genel olarak programda zaman doldurmak amacıyla, süreyi uzatmak için kısa ve öz olmayı bir yana bırakmasıdır. Fakat bu ihtimalin yukarıda aktardığımız açıklamalardan dolayı daha düşük olduğunu düşünmekteyiz.

Örnek 5:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

Hakan: Teşekkür ederim. Dünya kadınlar gününüz kutlu olsun bu arada.

Çiğdem: Teşekkür ederim çok naziksiniz.

Hakan: eee bugün güzel bir gün.

Çiğdem: Evet, kesinlikle.

Hakan: Esra Hanım, ben bugün tüm adaylarla şey pardon özür dilerim taliplerle çay içicem.

Esra Erol: Çok güzel.

Hakan Bey programda bir süredir bulunan ve ‘taliplerini bekleyen’; program çerçevesinde ‘aday’ olarak adlandırılan biridir ve Çiğdem Hanım da Hakan Bey’le evlenmek amacıyla programa katılmıştır. Hakan Bey Çiğdem Hanım’la görüştüktan sonra ‘talibi’ ile görüşmeye devam edip etmeyeceğine karar verecektir.

a) Hakan Bey Çiğdem Hanım’ın Dünya Kadınlar Günü’nü kutladıktan sonra ‘Esra Hanım, ben bugün tüm adaylarla şey pardon özür dilerim taliplerle çay içicem.’ diyerek bir önceki iletişiyle neden-sonuç bağıntısı kurar. Programda birbirleriyle evlenmek için karşı karşıya gelen kişiler birbirlerinden ilk karşılaşma anında program deyimiyle *elektrik alırlarsa*, birbirlerini daha iyi tanımak için program içerisinde bulunan ve ‘camlı oda’ olarak adlandırılan bir bölmege geçerler ve konuşurlar. Bu eylem, program dilinde ‘çay içmek’ olarak kalıplaşmış bir şekilde kullanılmaktadır. Hakan Bey ise olağan şartlarda taliplerini pek beğenmemekte ve bu ‘çay içme’ eylemini pek sık gerçekleştirmemektedir. Bu nedenle Hakan Bey’in iletilerinden alıcılar konuşucunun Çiğdem Hanım ve hatta bütün ‘talipler’le çay içecek olmasının nedeninin ‘Dünya Kadınlar Günü’ olması çıkarımını yapabilir. İletide neden-sonuç bağıntısını açıkça gösteren herhangi bir bağlaç bulunmasa da alıcı tarafından çıkarımı yapılabilen bir geleneksel konuşma sezdirimi vardır. ‘çay içicem’ sözcüsiyle konuşucu kendisi ile evlenmek amacı ile programa katılan kişilere bir şans vereceğini, onlarla vakit geçireceğini sezdirmektedir. Yani gerçek bir ‘çay içme’ eylemi söz konusu olmayabilir. Bu durumda Hakan Bey Nitelik İlkesini ihlal ederek *Mecaz* yoluyla bir konuşma sezdirimi üretmiştir.

Örnek 6:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

Esra Erol: Bakar mısın, nerden nereye yani. Birbirlerini nerde bulucaklar, nasıl bulucaklar? Kaç? (Seyirciye cevap verir) Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?

Çiğdem: 30 yoktur canım yani ortaokulu düşünürsek eğer 13, 14, 15, lise de var tabii.

Çiğdem Hanım ve programın yönetmeninin ortaokul arkadaşı olduğu bilgisi sunucu tarafından paylaşılmıştır. Bunun üzerine sunucu ‘Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?’ sözcüsiyle Çiğdem Hanım ve program yönetmeni Sibel Hanım’ın arkadaşlığının kaç yıl öncesine dayandığına dair bir gönderimde bulunur. Sunucu burada retorik soru yöntemi ile cevap beklemediği bir soru sormaktadır. Çünkü retorik sorular sorunun cevabını sezdirimle iletinin içerisinde barındırırlar. Ayrıca sunucu gerçek olandan daha abartılı bir bilgi aktarır. Zira Çiğdem Hanım tarafından verilen yıl bilgisi düzeltilir. Sunucu ‘30 ve 33 yıl’ bilgisinin yanlış olduğunu bilmesine rağmen Nitelik İlkesini ihlal ederek *Abartma* yapar.

Aynı zamanda ‘söylemeyelim’ ve ‘söyleyelim mi’ ifadeleri zaten söylenmiş olan bir bilgi için iletide gereksiz kullanım olarak karşımıza çıkar. Sunucunun iletisinde ise cevap ‘söylemeyelim’dir. Sorunun cevabında bulunan sezdirim ise abartma ile aktarılan bilginin söylenmemesi gerektiği, kültürel altyapı algısıyla ‘kadınların yaşının sorulmaması, ortaya çıkarılmaması’ örtülü kuralının varlığıdır.

Örnek 7:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:45**

Hakan Bey(43): Kendisiyle dışarıda oturduk sohbet ettik ııı bundan sonraki ııı hayatında kendisine başarılar dilerim. Her zaman onun yanında olacağım bir arkadaş gibi.

Nejla Hanım(42): Evet teşekkür ederim.

Hakan Bey: ııı bir ağabey gibi...

Nejla Hanım: Evet.

Esra Erol: Ağabey gibi?

Nejla Hanım: Bir ağabey bir arkadaş kazandım.

Esra Erol: Bir ağabey bir arkadaş kazandın. Bunu başarabildiniz. Peki, Necla abla başka adaylarını arayacak mısın?

Nejla Hanım: Evet.

Evlilik kararı konusunda gerçekleştirdikleri görüşmeleri olumlu sonuçlanmayan Hakan Bey ve Nejla Hanım görüşme sonunda aldıkları kararı açıklamaktadırlar. Hakan Bey'in 'ıı bir ağabey gibi...' iletisi ve Nejla Hanım'ın bu bilgiyi onaylaması sunucuyu şaşırtır ve bilgiyi doğrulatmak için soruyla şaşkınlığını belirtir. Bilginin Nejla Hanım tarafından onaylanmasının ardından 'Bir ağabey bir arkadaş kazandın. Bunu başarabildiniz.' sözcüsüyle doğruluğuna inanmadığı bir bilgiyi aktararak Nitelik İlkesini ilk kuralını ihlal etmiş olur. Bu ihlalin sonucunda ortaya çıkan konuşma sezdirimi ise sözü edilen durumu başarmanın kolay olmadığı ve hatta mümkün olmadığı, yani sunucun Hakan Bey ve Nejla Hanım'ın bu konuda samimi olmadığına inandığıdır. Konuşucunun doğru olduğuna inanmadığı bir bilgiyi aktardığını bir önceki iletisindeki şaşkınlığından ve özellikle yeterlilik kipi ile 'başarmak' fiilini sözcüsünde kullanmasından gözlemleyebiliyoruz.

Örnek 8:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 18:00**

Seda Hanım: Bekârım. Hiç daha önce evlenmedim. Aslında benim tek istediğim şey inanmak, iyi bir eş olacağına inanmak, iyi bir baba olacağına inanmak ve aileme çevreme iyi bir damat olacağına inanmak istiyorum başka hiçbir şey istemiyorum.

Esra Erol: Başka hiçbir şey istemiyorsun. 34 yaşında, hiç evlilik yapmadı, Adana'dan geldi. Adayın Fethi Bey Edirne'den geliyor 42 yaşında *ama*²¹ bir evlilik yapmış alkışlarla davet ediyoruz.

Seda Hanım 'bekar ve hiç evlenmemiş olduğu' bilgisini paylaştıktan sonra sunucu Seda Hanım'a talip olan adayın özelliklerini aktararak '42 yaşında *ama* bir evlilik yapmış alkışlarla davet ediyoruz.' iletisini sözceliyor. Konuşucu bahsettiği Fethi

²¹ Vurgulama tarafımızdan yapılmıştır.

Bey'in '42 yaşında olma' ve 'bir evlilik yapmış olma' özelliklerini karşıtlık bağlantısı kurarak *ama* bağlacıyla birleştiriyor. Sistemli ve düzenli oluşturulmuş bir iletide bir bireye ait iki özelliğin sıralanması esnasında 've' bağlacının kullanılması daha olasıdır. Konuşucunun *ama* bağlacını kullanarak karşıtlık kurması a) 42 yaşında olan birinin bir evlilik yapmış olmasının doğal olmadığı b) Seda Hanım'ın bekar ve hiç evlenmemiş olduğunu belirtmesi üzerine onunla evlenmek isteyen bir adayın 'bir evlilik yapmış olması' beklentisine uymamaktadır çıkarımına sebep olur.

1.6.1 KARŞILIKLI KONUŞMA NEDİR?

Karşılıklı konuşma iki konuşucunun sözlü olarak ve art arda birbirlerine ileti gönderimlerinde bulunduğu durumdan oluşur. Bireylerin söylemleri pek çok ardıl bilgi barındırır. Bu durumda bir karşılıklı konuşmayı ya da metni çözümlendiğinde dil, bireysel ve toplumsal ilişkiler ile ilgili bilgi ve önvarsayımlara erişmemiz mümkündür.

Bu bölümde elimizde bulunan veriler aracılığıyla karşılıklı konuşmada hitap durumunda ya da ek almış durumda kullanılan kişi adlarının, bireylerin arasındaki ilişkinin yansımaları göstermesinden yola çıkarak, bu aktarımların nasıl ve tahminen neden olduğu konusunu ele alacağız.

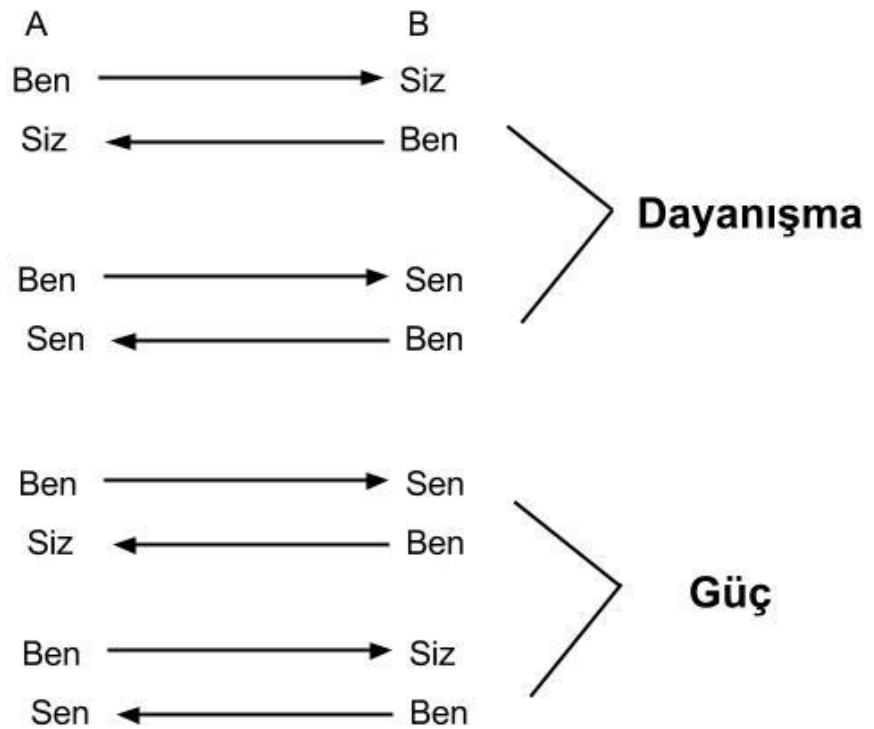
Dil, insanın düşüncelerinin ve niyetlerinin aktarımını gerçekleştirir; yani aslında insanoğlunun varoluşunu, gelişimini, nesiller arası iletişimi sağlar. Bu işlevleri gören bir aracın insan ilişkilerini yansıtması, toplumlar ve toplumsal ilişkiler konusunda veriler aktarması da çok doğaldır. Bu bölümde odaklanılan adların kullanımının, toplumsal ilişkileri, statü farklarını, iletiler aracılığıyla incelemede çok daha açık sonuçlara ulaştırdığını gösteren çeşitli çalışmalar sunulmaya çalışılacaktır.

1.6.2 KARŞILIKLI KONUŞMADA DAYANIŞMA VE GÜÇ İLİŞKİSİ

Adıların hitap olduğu durumların anlamsal açıdan ilk kapsamlı incelemelerinden birini yapan Brown ve Gilman ‘The Pronouns of Power and Solidarity’ isimli makalelerinde kişi adlarının hitap olarak kullanıldığı durumları Amerika’da yaşamakta olan Alman, İtalyan ve Fransız denekler aracılığıyla incelemiştir. Karşılıklı konuşmada ‘siz’ adının kibar kullanım amacıyla tek bir kişi için hitap olarak kullanıldığı durumun Latince’deki ortaya çıkışına ilişkin bir kuramı ve bazı dillerdeki değişimlerini aktarırlar; ‘sen-siz’ adlarının hitap olarak kullanıldığı karşılıklı konuşmalarda bireylerin toplumsal statü, yaş, iş, cinsiyet ilişkileri gibi çeşitli bağlamlarda bulundukları ‘ast-üst’ ilişkilerinin bu hitapların kullanımı etkilediğini belirtirler. Kuramlarına göre herhangi bir ölçüt sebebiyle üstün durumda olan konuşucu kendisinden herhangi bir ölçüte göre ast konumunda bulunan kişiye ‘Sen’ adıyla hitap ederken, ast konumundaki birey ise konuşucu olduğu durumlarda üst konumunda bulunan dinleyiciye ‘siz’ adıyla hitap eder. Bu durumu Brown ve Gilman ‘Güç’ ilişkisi

olarak tanımlar. (Brown and Gilman, 1960:255) Güç ilişkisinde karşılıklı konuşmayı gerçekleştiren iki kişi arasında eşit olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Gücün fiziksel kuvvet, cinsiyet, yaş, görev ya da aile içindeki konum gibi pek çok temeli bulunur.

Dayanışma ise karşılıklı ve eşit temeller üzerine kurulu bir ilişkiyi gösterir. Bu temeller ‘Güç’ yaklaşımında olduğu gibi pek çok kavramı barındırabilir. Aynı okulda öğrenci olmak, aynı toplumsal dereceye, aynı tip aileye sahip olmak, aynı zenginlikte olmak, vb... Brown ve Gimman’ın da belirttiği gibi elbette ki bahsedilen eşitlik kavramı aynı göz rengine ya da ayakkabı numarasına sahip olmak ile sağlanmamaktadır. (Brown and Gilman, 1960:258) Dayanışmada ‘Güç’ten farklı olarak iki durum karşımıza çıkmaktadır. Dayanışma ikinci tekil kişi adılının karşılıklı olarak kullanımı ya da ikinci çoğul kişi adılının tekil bir bireye hitaben karşılıklı kullanımıyla gerçekleşebilir.

Şema 3

Konuşucuların hangi adilleri seçtiği, yine ilişki durumları ile bağlantılıdır. Konuşucular eşit durumda olmalarına rağmen birbirlerine olan yakınlıklarına,

bulundukları uzama, birbirlerini ne kadar süredir tanıdıklarına, ve buna benzer pek çok sebebe bağlı olarak adıl kullanımı belirler.

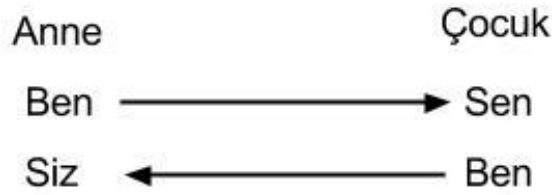
‘Siz’ adılının kullanımı ‘kibarlık’ olarak da tanımlanabilir. Elbette ki ‘kibarlık’ kavramı pek çok dilde ‘siz’ adılı için kullanılan bir açıklama olsa da bağlama göre adılın kullanımı tam tersi bir duyguyu göstermek amacıyla da kullanılabilir. Örneğin “ben” karşısındaki ile arasına mesafe koymak istediğinde “siz” diyebilir. Ya da “siz” dediği birine “sen” diyerek aralarındaki mesafeyi kaldırdığını ima edebilir. Bu bölümdeki “siz” adılının dayanışma ilişkisi dahilinde ve iletide farklı anlamlara gönderme yapılmadığı durumlarda değerlendirilen ‘güç’, ‘sosyal mesafeyi’ ya da ‘kibarlığı’ temsil eden kullanımı incelenmeye çalışılacaktır. Zira çalışmanın bütüncesinde en çok söz sahibi olan sunucular genel olarak karşısındakinin sosyal konumuna ya da aralarındaki mesafeye (kişiyi belli bir süre tanıyıp tanımamasına bağlı olarak) göre “sen” ya da “siz” kullanımını seçmektedir.²²

‘Sen’ adılının karşılıklı konuşmada konuşucular tarafından karşılıklı kullanılması ‘teklifsizlik’ olarak da adlandırılabilir. Teklifsizlik tanımlaması ‘teklifsiz dil’ kullanımına da gönderimde bulunmaktadır ve temelde tanıdıklık/samimiyet göstergesidir. (Clyne, Norrby, Warren, 2009: 15)²³

Brown ve Gilman’ın araştırmalarında aile içi adıl kullanımı Güç’ü temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Aile bireylerinden küçük olanların kendilerinden büyük olanlara ‘siz’ adılı ile büyük olanların ise küçük olanlara ‘sen’ adılı ile hitap ettiği belirtilmiştir. Ve hatta bu sonuç Freud’un krallar, generaller ve işverenlerin baba figürü olarak algılanmasıyla bağlantılanmıştır. Birey eşit olmayan ve ‘Siz’ adılının kullanımı ile simgeleştirilen ‘Güç’ kavramını erken yaşlarda aile içinde öğrenir ve bu asimetrik ilişki durumunu ilerleyen yıllarda da hayatında aynı algı ile sürdürür. (Brown and Gilman, 1960:256) Fakat Braun’un da belirttiği gibi Brown ve Gilman’ın yaptığı araştırma bütün dillere genellemek ve genel-geçer bir kural oluşturmak için yeterli değildir. Zira Türkçede aile içi adıl kullanımının yukarıda belirttiği gibi olmadığını düşünmekteyiz. Türkçede aile içi iletişimde,

²² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi örnekler üzerinde bu bölümde verilecektir.

²³ Yazarın ‘polite’ ve ‘familiar’ tanımları için ‘kibarlık’ ve ‘teklifsizlik’ karşılıkları genel anlatımdan yola çıkılarak verilmiştir.

Şema 4

şeklinde bir güç ilişkisi kullanılması mümkündür fakat bu ilişki zaman içinde değişmiş olup günümüzde eşitlik ilkesi daha yaygın kullanılmaktadır.

Ayrıca toplumsal sınıflara göre de aile içi iletişimde güç ya da eşitlik ilkesi kullanımları değişiklik gösterebilir. Ancak bu konuda elimizde geçerli ve güvenilir bir araştırma olmadığı için bu düşüncemizi “tahmin” olarak sunmaktayız.

Türkçe için yukarıda aktarılan ilişki türleri genel anlamda geçerlidir fakat adılların hitap olarak kullanımı aslında çok yaygın değildir. Türkçe eklemler bir dil olduğu için fiil sonuna eklenen kişi ekleri adılların yerini tutar: Eğer “sen” vurgulanmak istenmiyorsa “Sen gelir misin?” yerine “Gelir misin?” kullanımı daha yaygındır. Bunun yanında akrabalık terimleri hitap olarak sık kullanılmaktadır. Braun, özellikle daha az eğitilmiş konuşucuların tanımadıkları kişilere akrabalık terimleri ile hitap ettiğini belirtir. (Braun,1988:22)

İncelediğimiz bütüncede de sunucular tarafından akrabalık terimlerinin sıklıkla kullanıldığını gözlemledik. Ters örnekler bulunsa da sunucu program katılımcılarına akrabalık terimleri ya da isim kullanarak hitap ettiği durumlarda ‘sen’ adılını tercih etmektedir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14**
16:30:00

Esra Erol: Canım benim, *senin* evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı?

Meryem Hanım (45) : Evet var Esra Hanım.

Sunucu Esra Erol bu örnekte ‘Canım benim’ söz öbeği ile hitap ettiği katılımcıya soru sorduğu iletide ikinci tekil kişi eklerini kullanıyor ve ilgi eki almış olan ‘sen’ adılını tamlamada kullanıyor. Karşısındaki ise “Esra Hanım” hitabını kullanarak “siz” adılını kullanmasa da güç ilişkisi oluşturuyor.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:15:00**

Esra Erol: Ayşe Abla Turan Abiyle aranızda bir yanlış anlaşılma mı var yoksa Turan Abinin bu aceleci yaklaşımı mı var?

Ayşe Hanım: Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İkişi beraber.

Esra Erol: Peki *sen* bu saatten sonra Turan Bey’i tanımak istemiyorum Allah yolunu açık etsin diyor musun?

Sunucu ‘Ayşe Abla’ olarak hitap ettiği katılımcıya ikinci iletisinde ‘sen’ adılı ile hitap ediyor. Ayşe Hanım ise kişi eki ya da herhangi bir adıl kullanmayarak Esra Hanım’a hitabını ve isteyerek ya da istemeyerek bulanıklaştırıyor.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:38:00**

Esra Erol: Yıldırım Abi *sen* niye bağıırıyorsun ordan?...

Sunucu yine katılımcıya akrabalık terimi ve ikinci tekil kişi adılı ile teklifsiz dilde hitap ediyor. Benzer örneklerle birlikte sunucuların katılımcılara *siz* adılı ile hitap ettiği ve ayrıca seyircilere seslenirken *siz* adılını kullandığı örnekler de bütüncede mevcuttur.

1)

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:45**

[...]

Esra Erol: Peki Sabiha Teyze *siz* de erkenden kalkıyorsunuz. Bu yaşın getirdiği bir şey mi?

[...]

Esra Erol: Aygöl Teyzecim siz de erken kalkıyorsunuz.

2)

Program: **NE ÇIKARSA BAHTINA** Kanal: **Flash TV** Tarih: **11.05.2012**

[...]

Sinem Yıldız: Evet, Kahraman amca güneydin siz kaç yaşındasınız?

Bu örneklerde sunucunun katılımcılara yaş farkı nedeniyle oluşan bir güç ilişkisi kurup kurmadığını ya da bir eşitlik ilişkisi olup olmadığını ne yazık ki katılımcıların iletilerinde adıl kullanımı ya da kişi ekleri yer almadığı için değerlendiremiyoruz. İlk paylaştığımız örnekte yer alan ‘Aygöl Hanım’ ile sunucunun bir başka karşılıklı konuşmasında sunucun yine ikinci çoğul kişi eklerini tercih ettiğini belirmenin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

[...]

Esra Erol: Çok teşekkür ederim buyurun böyle Fikret amcacım. Ankara’dan düştü yollara, Aygöl hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygöl teyzecim...

[...]

Esra Erol: Açalım, merak mı ettiniz?

Sunucunun elimizde olan bütüncede Aygöl Hanım’la olan karşılıklı konuşmalarının tümünde ‘siz’ adılını ya da ikinci çoğul kişi eklerini kullanması bir eşitlik ilişkisi kurmak istediği ya da katılımcıya çeşitli sebepler (yaşı, konumu...) yüzünden saygı duyması olabilir.

İncelememizi çalışma için daha ilginç olduğunu düşündüğümüz sunucuların katılımcılara sen adılı ile hitap etmesine rağmen katılımcıların sunucuya siz adılı ile hitap ettiği örneklerle devam ettireceğiz.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:45**

[...]

Esra Erol: Nasılsın Nejla Ablacım?

Nejla Hanım(42): Teşekkür ederim.

Esra Erol: Çok tatlısın *sen*.

Nejla Hanım(42): *Sizin* güzel görüşünüz.

Sunucu katılımcıya *sen* adılı ile hitap ederken katılımcı ilgi eki almış *siz* adılını ve ikinci çoğul kişi iyelik ekini tamlamada sunucu için kullanıyor. Sunucu bu örnekte ‘*sen*’ adılını kullanarak güç ilişkisini başlatıyor fakat güç ilişkisinin son adımını katılımcının ‘*siz*’ adılını kullanması tamamlıyor. Nejla Hanım’ın sunucu ile arasında güç ilişkisini oluşturacak etkenleri genel olarak değerlendirirsek söz konusu ilişkiyi oluşturanın yaş, cinsiyet olmadığı (Nejla Hanım sunucudan daha yaşlı ve aynı cinsiyetler) ve büyük ihtimalle statü olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Diğer bir ihtimal ise Nejla Hanım’ın sunucu ile arasında mesafe oluşturmak istemesi ya da sunucunun da kendisine ‘*siz*’ adılı ile hitap etmesini istemesi olabilir.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08**
16:38:00

[...]

T: Yok hem *size* çekti ben zaten seyrediyordum programınızı stardan ...

[...]

E: Peki Tayfur kendini üç kelimeyle anlatacak olsan.... 29 yaşındasın lise mezunusun evlenmedin Konya’da yaşıyorsun *seni sen* yapan özellikler neler?

[...]

E: Peki *senin* kaderinde nasıl bir hanımefendi olmalı hayatında?

[...]

E: *Sen* o mutlu olacak adamlardan mısın?

Katılımcı *siz* adılını hitap olarak kullanmasa da yönelme eki almış halini iletisinde kullanıyor. Sunucu ise son iletisinde katılımcı için *sen* adılını hitap olarak kullanıyor.

Sunucuların programın yöneticileri olduğunu göz önünde bulundurursak stüdyo içerisinde de bir güç ilişkisinin var olduğunu iddia etmemiz yanlış olmaz.

Bir söylem durumunda kişi kendini karşısındakine göre ne kadar alçak bir statü veya benzeri durumda hissederse ona “siz” adılı ile hitap etme olasılığı artmaktadır. Böyle bir durumda kendine “siz” adılı ile hitap edilen kişi diğerine göre daha yüksek seviyede, daha büyük yaşta ve genel olarak daha üstün bir konumdadır ve karşısındakine “sen” adılı ile hitap etme yetkisine sahiptir. (Bayyurt, 1999:156)

Bayyurt’un son cümlesini bu noktada değerlendirmek ve ‘yetkiye sahip olmak’ tanımlamasına katılmadığımızı belirtmek yerinde olacaktır. Güç ilişkisini oluşturan konuşucular bu ilişkiyi bir yetki bilincinden çok toplumsal algı ile yapmakta gibi görünmektedirler. Fakat toplumsal algının yorumlaması her bir bireyde farklılık göstereceğinden bu durumu dil kullanımı tercihi olarak yorumlamanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Bayyurt her ne kadar soyut ve resmi olmayan bir ‘yetki’ kavramından bahsediyor olsa da ‘güç’ ilişkisinin kurulması için gerekli şartların (yaş, statü, cinsiyet gibi faktörlerden kaynaklanan ve toplumsal algıda görece üst konumunda yer alan konuşucunun karşısında yine görece ast konumunda yer alan bir alıcı olması) varlığında dahi güç ilişkisi kesin olarak ortaya çıkmayabilir. Konuşucu ya da alıcı bu ilişkiyi oluşturmayı tercih etmeyebilir ya da reddedebilir.

Sunucuların programda bulunan katılımcılara göre daha üst bir seviyede bulunduklarını gösteren adillerin iletilere yansımaları sadece stüdyo içindeki ast-üst ilişkisini değil toplumsal hayattaki bir üstünlük ilişkisini de gösterebilir. Yukarıda paylaştığımız iki örnekte sunucu ile arasında Brown ve Gilman tarafından tanımlanan Güç ilişkisinin bulunduğu katılımcıların yaşları, cinsiyetleri farklıdır. İncelemede bilgi sahibi olamadığımız pek çok özelliklerinin olduğunu varsayarsak sunucuyu katılımcılardan daha üstün statüde konumlandıran özellik sadece programın yöneticisi olarak algılanması olabilir mi? Bizce sunucu ve katılımcılar arasında oluşan güç ilişkisinin tek sebebi bu değildir. Sunucunun ekonomik durumu, tanınan biri olması, evlilik vaat etmesi gibi sebepler toplumsal hayatta katılımcılara göre daha yüksek bir konumda bulunmasını sağlamaktadır. Toplumsal hayattaki bu statü farkı sunucu Esra

Erol'un programına da yansımakta ve katılımcıların bu üstünlüğü kabul etmesini sağlayan bir etkene dönüşmektedir.

İncelemiş olduğumuz verilerde katılımcıların iletilerinde birbirleri için seçtikleri adıl daha çok ikinci çoğul kişi adılıdır. Fakat birlikte daha uzun zaman geçirmiş, stüdyoda bir süredir bulunan, birbirlerini tanımış olan katılımcılar birbirlerine hitap ederken sen adılını da kullanabilmektedirler.

Konuyla ilgili aşağıda paylaşacağımız örnek için bağlamı bildirmenin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Burcu ve Özlem Hanım programda bir süredir katılımcı olarak bulunmaktadır. Burcu Hanım ile evlenmek isteyen "talip" konusunda Burcu Hanım, Özlem Hanım'dan yorum yapmasını ister.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

[...]

Özlem (27): *Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin. Karar yine senin kararın.*

Katılımcıların tanışmadığı, programa yeni katılan, bir katılımcıya talip olarak programda sadece o gün için bulunan alıcılara ise 'siz' adılının kullanıldığı örnekler daha fazladır. Böylece iki kişi arasındaki yeni tanışmaktan kaynaklanan "mesafe" gözlemlenmektedir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 Saat: 17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir'den... Buyurun.

Burcu Hanım: Hoş geldiniz Gürhan Bey

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

Burcu Hanım: Merhaba. İyim teşekkür ederim siz nasılsınız?

Gürhan Bey: Gayet iyiyim ve şunu da söylemek istiyorum. Siyahlar baya güzel yakışmış *size*...

[...]

Burcu Hanım: Hani ben istiyorum ki aslında benim evleneceğim kişi zekâ olarak falan benden çok çok üstün olsun, yaş olarak da olgun o yüzden, benden büyük istiyorum. Yani ben onu dinliyorum, o beni dinlemesin de ama o kapasitede bir insan olsun.

Gürhan Bey: *Aradığın özellikler bende mevcut. Sormak istediğini sorabilirsin ben cevaplayayım.*

Burcu Hanım: Telefonda konuşmuştuk *sizinle*.

Yukarıda paylaşılan örnekte Gürhan Bey ve Burcu Hanım arasında toplumsal mesafe ve toplumsal mesafeyi oluşturan çeşitli sebeplerin (stüdyo ortamında bulunmak, yeni tanışmış olmak,...) etkisiyle iletilerinde ikinci çoğul kişi adılını ve ikinci çoğul kişi eklerini kullanıyorlar. Karşılıklı konuşmada iki konuşucunun da ‘siz’ adılını ve ikinci çoğul kişi eklerini kullandıkları durum ‘kibarlık’ (Dayanışma) olarak adlandırılabilir. Bu durumda iki katılımcının arasında konuşmanın ilk kısımlarında ‘mesafeli kibarlık’ ilişkisinin mevcut olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca “mesafeli kibarlık” ilişkisini koruyan adılları kullanmalarından yola çıkarak her ikisinin de “mesafe”yi korumak için örtülü ortak bir anlaşma yapmış olduklarını da iddia edebiliriz. Fakat konuşmanın ilerlemesinin ardından toplumsal mesafeyi oluşturan sebeplerin büyük bir kısmı hala mevcutken Gürhan Bey, Burcu Hanım’la olan karşılıklı konuşmasında yer alan iletişimde ikinci tekil kişi eklerini kullanmaya başlıyor. Burcu Hanım ise toplumsal mesafeyi koruyarak ikinci çoğul kişi adıl kullanımını sürdürüyor. Bu örnekte yer alan son iki iletiyi güç ilişkisi olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Zira konuşmanın öncesinde kibarlık ilişkisi çerçevesinde iki konuşucu da ‘siz’ adılını ve ikinci çoğul kişi eklerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Gürhan Bey’in kibarlık ilişkisini simetrik olmayan bir iletişim şekline dönüştürmesinin çeşitli sebepleri olabilir. Konuşucuların programda yer alma sebeplerinin evlenmek amacıyla bir araya gelmek olduğu ve Gürhan Bey’in bu amaç doğrultusunda Burcu Hanım’a talip olduğu bilgisiyle; Gürhan Bey’in kendini beğendirme ve buna bağlı olarak teklifsiz dile geçişte daha istekli olduğu için ikinci tekil kişi eklerini kullanmaya başladığı değerlendirilebilir. Ayrıca Burcu Hanım’ın kendisinden “üstün” birini araması da Gürhan Bey’i “yakınlık”, “üstünlük” ya da “güç” ilişkisi kurmak konusunda cesaretlendirmiş olabilir.

Eşitlik/dayanışma dâhilinde ‘teklifsizlik’ ilişkisini göstermek amacıyla başka bir örneği paylaşmak yerinde olacaktır.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat:**18:00**

[...]

Adnan Bey: Sedacım ben de bir yorum yapayım hani genel de evlenip ayrılan adamları uzaylı gibi görüyorlar ya... Ben sana şöyle söyleyeyim benim en çok Esra Hanım’a da buradan belirtmek istiyorum. Dışarıda bana bak bu çok net bunu Zakir de biliyor. Yoldan çevirip evlenme teklifi edenlerin hepsi bekâr bak çok açık net söyleyeyim. Artı Fethi Bey 42-43 yaşında ama maşallahı var. Fizik de iyi ve *seni* izlemiş, beğenmiş hani o güzel gönlüne gelmiş. Tanıyacaksın hiç o çocukları falan dert etme, hayat *senin* hayatın zaten...

Esra Erol: Ama Adnan şöyle bir şey var. [...]

Adnan Bey programda kendisiyle aynı durumda bulunan (her ikisi de evlenmek amacıyla taliplerini bekleyen katılımcılardır) Seda Hanım’a ‘Sedacım’ diye hitap ediyor ve aynı iletide iletisinde ikinci tekil kişi adılarını, ikinci tekil kişi eklerini ve iyelik eklerini kullanıyor. Adnan Bey ve Seda Hanım’ın eşitlik/dayanışma ilişkisi çerçevesinde iletişim kurduğunu iddia edebilmemiz için Seda Hanım’ın da Adnan Bey için ikinci tekil kişi adılarını kullandığı bir iletiyi incelememiz ve karşılıklı bir konuşmanın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Sunucunun Adnan Bey’in hemen ardından konuşması, karşılıklı konuşmanın gerçekleşmesini engellemiştir ve ne yazık ki elimizdeki bütüncede bu değerlendirmeyi yapabileceğimiz bir ileti bulunmamaktadır. İleri sürebileceğimiz tek yorum varsayım ile yapılabilir. Seda Hanım’ın da Adnan Bey’e hitaben ikinci tekil kişi adılını kullandığını varsayarsak bir eşitlik ilişkisinde olduğunu söyleyebiliriz. Adnan Bey’in teklifsiz bir dil kullanması ve rahatlıkla teklifsiz dil ilişkisini sürdürmesi bu varsayımı güçlendirmektedir. Bir eşitlik ve teklifsizlik ilişkisi mevcut ise bunun sebebinin de birbirlerini bir süredir tanımaları ve/veya program çerçevesindeki toplumsal yapıda aynı statüde bulunmaları olabilir.

Bütüncenin genelinde gözlemlediğimiz sonuç ise sunucuların programda yer alan diğer katılımcılara göre ast-üst ilişkisi içerisinde üstünlüğe sahip oldukları; bu

durumun iletilere adılar ve kişi ekleri kullanımları aracılığıyla yansımasıdır. Katılımcılar kendi aralarında bazen ‘kibarlık’ ya da bazen de ‘teklifsizlik’ olmak üzere eşitlik/dayanışma ilişkisi içerisinde bulunmaktadır.

1.7 ÖN AD KULLANIMI

Karşılıklı konuşmada konuşucuların kullandığı hitap şekillerinden biri de ön ad kullanımıdır. Alıcıya sadece ismi ile hitap etmek konuşucu ile alıcı arasındaki mesafenin görece daha az olduğunu ve “*muhatapların benzerliklerini*” (Clyne, 2009: 28) gösterir.

Karşılıklı konuşmada yer alan her iki konuşucunun da birbirlerine ön ad kullanımı ile hitap etmeleri beraberinde “sen” adının kullanımı getirir ve bu durum Bölüm 1.6.1’de açıkladığımız gibi eşitlik durumunu yani “Dayanışma” ilişkisi olarak değerlendirilir.

Diğer ihtimal ise konuşuculardan biri ön ad ile hitap ederken diğer konuşucunun “Güç” ilişkisi dâhilinde hitaplar tercih etmesidir. Bunlar “siz” adının kullanımı, ön ad + soyad kullanımı, ön ad + Hanım/Bey kullanımı, Sayın + ön ad + soyad kullanımı gibi çeşitli birleşimler olabilir.

Bu bölümde güç/eşitlik ilişkisinden ziyade konuşucuların hitap etmek için sadece ön ad kullanımı tercih ettikleri durum üzerinde durulacaktır. Karşılıklı olarak ön ad hitap durumunda kullanmak yukarıda belirttiğimiz gibi konuşucular arasındaki eşitliği bildirir.

Zeyrek, televizyon dilinin izleyicileri etkilediğini ve televizyon programlarında “sen” kullanımının yaygın olduğunu belirtir ve ekler: “Ön ad kullanımı ile birlikte yakınlık belirten sen bu programlarda sıkça belirir.” (Zeyrek, 1984: 61)

İncelediğimiz bütüncede sunucuların ön ad kullanımından daha çok akrabalık terimlerini hitap durumunda daha sık kullandıklarını gözlemledik. Katılımcılar ise sunucuya sıklıkla “Hanım” terimi ile hitap etmektedirler. Birbirleri ile olan karşılıklı konuşmalarında genellikle yine “Hanım”/ “Bey” hitaplarını tercih etmektedirler.

Bütüncede elbette ki diğer hitap şekillerine göre daha az da olsa ön ad hitap kullanımları bulunmaktadır. Özellikle kadın konuşucular ön ad kullanımının yanı sıra ön ad + -cım eki şeklinde hitap kullanımlarını tercih etmişlerdir.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:34**

Esra Erol: Güzel bir hayatın olsun inşallah Pınarcım

Pınar Hanım(28): İnşallah.

[...]

Kifayet Hanım(34): Bir şey söylemek istiyorum Esra Hanım.

Esra Erol: Tabi Kifayet.

Kifayet Hanım(34): Pınar Hanım iki tane çocukla eşinizden kalan evde mi oturuyorsunuz yoksa kirada mısınız?

Pınar Hanım(28): Yok kiracıyım ben.

Bölüm 1.6.1’de de belirttiğimiz gibi sunucular ile katılımcılar arasında güç ilişkisi daha çok gözlenmiştir. Sunucular katılımcılara karşı “sen” adılı kullanırken katılımcılar sunuculara karşı “siz” adılı kullanmayı tercih etmişlerdir. Benzer bir durum ön ad kullanımında da karşımıza çıkmaktadır. Zira ön ad kullanımı bu bölümünde de belirttiğimiz gibi yakın ilişkinin varlığında yani eşitlik ilişkisinde karşılıklı olarak ya da güç ilişkisinde yukarıdaki örnekte olduğu gibi tek taraflı olarak belirir. Örnekte katılımcı sunucuya “Esra Hanım” söz öbeği ile hitap ederken sunucu katılımcıya (Kifayet Hanım’a) ön adı ile hitap etmektedir. Sunucu Pınar Hanım’a ön ad + -cİm eki ile hitap etmektedir. Katılımcıların birbirleri ile olan konuşmalarında ise “Hanım” terimini tercih ettiğini bu örnekte de gözlemlemekteyiz.

Bütüncemizde katılımcılardan birinin sunucuya ön ad + -cİm eki ile hitap ettiği bir örnek de bulunmaktadır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

[...]

Aygül Hanım: Esracım.

Esra Erol: Efendim.

[...]

Yukarıdaki örnek bütüncü genelinde ender görülen bir durumu yansıtmaktadır. Genel olarak katılımcılar sunucu ile güç ilişkisi çerçevesinde karşılıklı konuşma geliştirmektedir fakat bu örnekte katılımcının sunucuya ön adı ile hitap etmesi eşitlik ilişkisini yansıtmaktadır.

Braun’un belirttiği gibi Türkçede akrabalık terimlerinin hitap durumunda kullanıldığı örnekler daha yaygındır. (Braun, 1988:22) Bütüncemizde de bu iddianın

özellikle sunucuların hitap kullanımlarında gözlemlenmesi mümkündür. Ön ad kullanımı ise incelediğimiz bütüncede yaygın olarak bulunmamaktadır.

1.8 SOSYOLEKT - İDİOLEKT - TEKNOLEKT

Dilbilim temel olarak “dil” kavramını ve dilin farklı yönlerini betimler ve inceler. Saussure’den günümüze dilbilimin çalıştığı alanlar oldukça genişlemiş ve yeni kuramlar doğrultusunda farklı yaklaşımlarla çeşitlenmiştir. Dili ve dilin doğasını incelemek için farklı etmenlerin varlığını da dikkate almak ve bu doğrultuda farklı bilim dalları aracılığıyla disiplinler arası çalışmalar yapmak zamanla önem kazanmıştır. Farklı bilim dallarıyla bağlantılı yapılan araştırmalar sonucu dili farklı açılardan inceleyen dilbilimin dalları ortaya çıkmıştır.²⁴

Bu çalışmalar, beraberinde konuşucuyu etkileyen çevresel, toplumsal, psikolojik ve bireysel faktörlerin varlığını ortaya çıkarmış ve yeni tanımlar ortaya çıkarmıştır. Dilbilimin dallarından biri olan toplumdilbilim konuşucuların bulundukları toplumda farklı toplumsal grupların, farklı yaş gruplarının, farklı cinsiyet gruplarının dil kullanımlarını, sözce seçimlerini, gösterge bağıntılarını etkilediği gözleminden yola çıkarak çalışmalar gerçekleştirir.

Ne dilsiz bir toplum ne de toplumsuz bir dil düşünülmez. Bu olgu dil ile toplum arasında karşılıklı bir içerme, derin bir akrabalık ilişkisi olduğunu gösterir. Kendisini oluşturan bireyler arasında bir iletişim aracı olmaksızın hiç bir toplum varlığını sürdüremez. Aynı biçimde, dil de iletişim süreci dışında kendini oluşturamaz; çünkü dil toplumsal yaşamla özdeşleşmiştir. İşte bu çift içirmeden toplumdilbilim doğmuştur. (Z. Kıran- A. Kıran, 2010: 270)

Dil ile toplum arasında yer alan karşılıklı içerme elbette karşılıklı konuşmada konuşucuların dil kullanımlarının ait oldukları toplumdan ve hatta bu toplumun içerisinde yer alan çeşitli toplumsal farklardan etkilenmesine sebep olmaktadır. Karşılıklı konuşmada konuşucunun bulunduğu ortam, dinleyicinin ve konuşucunun toplumsal konumu ve cinsiyeti gibi pek çok etken karşılıklı konuşmanın seyrini etkilemektedir.

“Sosyoloji ile dilbilimin kesişmesinden ortaya çıkan sosyolinguistik, dil ile toplum arasındaki ilişkiyi inceler; kim, kiminle, hangi şartlar altında, nasıl konuşuyor sorularına cevap arar.” (N. Demir, E. Yılmaz, 2006: 34)

²⁴ Örneğin dilbilimcilerin psikoloji ile bağlantılı yaptığı araştırmalar dilbilimin dallarından olan ruhbilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Toplumdilbilimciler genel olarak üç dil düzeyi gözlemlerler: idiolekt, sosyolekt ve teknolekt. Ancak ölçünlü ve günlük dilde bu üç düzeyi kesin çizgilerle ayırmak olanaklı olmayabilir.

‘Sosyolekt’ karşılıklı konuşmada konuşucunun iletisinde toplumsal ve sınıfsal etmenlerin etkisinin ya da bulunduğu toplumsal ortama göre, dinleyicinin/konuşucunun toplumsal konumuna göre belirgin sözcelerin yer alması durumunda kullanılan tanımlamadır. ‘Sosyolekt’ tanımlaması sadece ekonomik ve sınıfsal ayrımlar için kullanılmaz; cinsiyet, yaş, farklı eğitim durumuna sahip bireyler, farklı meslek gruplarına ait bireyler gibi pek çok değişken konuşucuların dil kullanımlarını etkileyebilir. Karşılıklı konuşmada konuşucunun ve dinleyicinin toplumsal durumu, cinsiyetleri, meslekleri, yaşları, ekonomik ve eğitim düzeyleri, konuşmanın gerçekleştiği ortam gibi birçok ayrım konuşmayı şekillendirebilir.

Toplumsal grupların değişkenlik içinde bulunan, birbirleriyle karşılıklı ilişkileri olan oluşumlar olduğu unutulmamalıdır. Bir toplumsal grubun üyesi başka bir grubun da üyesi olabilir. Herhangi bir meslek grubunun üyesi aynı zamanda toplumsal katmanlardan birinin, eğitim ya da siyasi gruplarından birinin de üyesi olabilmektedir. Bu nedenle "sosyolekt"in kesin sınırını belirlemek her zaman olanaklı değildir, bu bakımdan "sosyolekt", zaman zaman öteki "sosyolekt"lere, kimi kez de ölçünlü dile benzerlik göstermektedir. (İmer,1987: 225)

Karşılıklı konuşmanın çözümlemesi gerçekleştirilirken sosyolekt özelliklerini dikkate almak incelemeye birçok yönden katkı sunacaktır fakat İmer’in de belirttiği gibi kesin sonuçlara ulaşmak pek çok etkenin varlığı nedeniyle her zaman mümkün olmamaktadır.

Fakat yine de toplumdilbilim araştırmaları dilin toplumsal kullanımlarının ve dil kullanımları üzerinden konuşucuların hangi toplumsal etkileri taşıdıklarının belirlenmesini sağlamaktadır.

Toplumsalruhbilim ve toplumdilbilimde dil-kimlik ilişkisi bağlamında yürütülen çalışmalar bireyin toplum içinde hangi gruba ait olduğunun belirlenmesine, dil kullanımlarında bireyin ait olduğu grubun/grupların özelliklerinin nasıl yansıdığına, bireyin dile karşı tutumuna, toplumun dil kullanımına dayanarak bireye karşı tutumunu nasıl belirlediğine, biçim-değiştirim stratejilerine ve toplumdilbilimsel değişkeler ve kimlik ilişkilerine yönelik çok yönlü bulgular sunmaktadır. (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 73)

Dil kullanımlarını üzerine yapılan çalışmalarda sosyolekt üzerine yoğunlaşmak büyük önem taşır zira konuşucunun iletisi aslında ‘kim olduğuyla’ bağlantılıdır ve aslında bireyin kimliği pek çok farklı açıdan toplumsal sınıfla oldukça ilgilidir.

Hepimiz toplumsal yapılanma içindeki farklı rollerimizi düşündüğümüzde kim olduğumuz sorusuna birbirleriyle bağlantılı ya da bağlantısız çok çeşitli yanıtlar verebiliriz. Örneğin, milliyetimizden, mesleğimizden, anne, baba, evlat, teyze, amca, iyi bir komşu rollerimizden de söz edebilir, hatta belli bir gruba ait olduğumuz bilgisini verirken o gruba ait olmanın sağladığı prestiji hissetmek isteyebiliriz. Politik görüşümüz, cinselliğimizi, seçimlerimiz, akla gelen ya da gelmeyen çok sayıda özelliğimiz bizi ‘biz’ yapan birimler olarak kimlik tanımlarımız içine girerler. (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 67)

Konuşucunun toplumda ait olduğu gruplandırmadan önce belki de ‘kim’ olduğu olgusu öncelik taşır. Bireyin kimlik olgusu toplumsal konumlanmasıyla büyük oranda bağlantılı olsa da toplumsal öğelerden sıyrılmış bir kimlikten bahsetmek mümkündür. Dil kullanımlarında da konuşucunun kendi kimliğine ait, başka bir deyişle bireysel dil kullanımı ‘idiolekt’ olarak tanımlanmaktadır.

“Toplumdilbilim , öncelikle aynı dil içindeki değişkenlik olgularıyla ilgilenir. Bireyin sahip olduğu özgül konuşma biçimine **bireysel kullanım** (idiolecte) denir. [...] farklılık değişik toplumsal yapılardan sınıflardan, eğitim, kültür düzeylerinden kaynaklanmaktaysa **toplumsal kullanım** (sociolecte) gündeme gelecektir.” (Z. Kıran, 2003: 13)

Bireyin dil kullanımı kimliği ile bağlantılıdır. Bireyin kimliğini belirleyen etkenlerin içinde ise toplumsal durumu ile bağlantılı tanımlamalar da yer almaktadır. Yani kimliği oluşturan etmenlerde meslek, yaş, cinsiyet gibi özellikler de bulunur.

Wardhaugh, her birimizin bize atfedilmiş belirli kimliklerimizin olduğunu belirtir ve diğerlerinin tanımlarına göre pek çok farklı kimliğe sahip olabileceğimizi söyler. (Wardhaugh, 2010:6-7.)

Örneğin, ben sadece bir emekli, bir profesör, bir Kanadalı, bir müşteri, bir turist, bir komşu, bir hasta, bir baba, bir göçmen, bir yolcu, bir erkek, bir yaya, bir danışman, vs. miyim? Başkalarının beni tanımladığı anlarda ve sürece bunlardan biriyim. Bununla birlikte potansiyel olarak bunların hepsiyim (ve daha fazlası) ve ortaya koyacağım özelliği, bulunduğum duruma uygun bir kimlik seçmek zorundayım. (Wardhaugh, 2010: 7.)

Söylem ve edimbilim çözümlemelerinde konuşucuyla ilgili bilgi sahibi olmak dil kullanımında, konuşucunun seçtiği sözcüklerde nelerin etkili olduğunu tespit etmeye yardımcı olacaktır. Aynı doğrultuda ileti üzerinden bireyin toplumsal konumu ya da bireysel özellikleri ile olasılıkları belirlemek de mümkündür. Yukarıda aktarılan Wardough'un görüşünden de yola çıkarak konuşucunun bulunduğu durumu ve bu durumda öne çıkardığı kimliği bilmek söylemini incelemekte ve idiolektine dair fikir sahibi olmakta faydalı olacaktır.

Bu çalışmanın çözümleme bölümünde konuşucular hakkında sahip olunan bilgiler, karşılıklı konuşmaların gerçekleştiği ortam hakkındaki bilgi iletilerin çözülmesi için kullanılmıştır. Sosyolekt ve idiolekt kullanımları da bireylerin kimlikleriyle ilgili tahminler yürütülmüş ve bu tahminler doğrultusunda dil kullanımlarının, beklentilerinin çözümleri yapılmıştır.

Wardough, grupların da kimliği olduğunu belirtir. “Gruplar uzun süreli ya da geçici, küçük ya da büyük, birbirine bağlı ya da resmi olabilir.” (Wardhaugh, 2010: 7.)

Belirli özelliklere sahip toplumsal grupların da kendilerine ait terimler kullandığı özel dil kullanımları da vardır. Örneğin belirli bir meslek grubuna ait konuşucuların birbirleri ile konuşurken mesleki terimleri kullanabilir. Belli bir mesleki ortamın özel dili “teknolekt” ya da “jargon” olarak adlandırılır. Jargon, sadece bir meslek grubuna ait bireylerin değil, belirli bir toplumsal ortamdaki bireylerin geliştirdiği ortak terimleri içeren özel dil olarak da tanımlanabilir.

“**jargon** isim. Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı” (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük)²⁵

Elimizdeki bütüncü üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak “Evlilik Programlarının” kendilerine ait bir jargon oluşturduklarını belirtebiliriz. Program içerisinde geçen bazı kalıplar ve gönderimleri bu öngörüü yapmamıza olanak sağlamaktadır. Örneğin program içerisinde “çay içmek” sözcüğü evlenmek amacı ile bir araya getirilen adayların “birbirlerini daha iyi tanımak için kısa bir süre daha zaman geçirmeleri” gönderimiyle kullanılmaktadır. “Çay içme” eylemi gerçekleşse bile temel amaç adayların gerçekten çay içmeleri değildir. Bu terimin kullanıldığı durumlarda

stüdyoda yer alan ve programı televizyon takip eden kişiler asıl anlamın ne olduğunu bilmektedir.

Program: **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

[...]

H: Esra Hanım, ben bugün tüm *adaylarla* şey pardon özür dilerim *taliplerle* çay içicem.

Yukarıda paylaşılan örnekte “çay içmek” teriminin yanında “aday” ve “talip” sözcelerinin de programın kendi yapısı içerisinde farklı anlamlar taşıdığını gözlemleyebiliriz. Programda “aday” terimin gönderimi evlenmek amacı ile programda “talip”lerini yani kendileri ile evlenmek isteyen kişileri bekleyen kişilerdir. “talipler” ise programda kalıcı olarak yer almayan belirli bir “aday” ile evlenme isteğini bildirmek amacıyla stüdyoya bir ya da bir kaç günlüğüne gelen kişilerdir.

Program bu gibi tanımlamalarla aslında kendi sistemini ve hatta sosyal sınıflanması oluşturmuştur. Zira “aday” olarak stüdyoda bulunmak “talip” olarak orada bulunmaktan farklıdır. “Adaylar” bir süre düzenli olarak stüdyoda bulunmuş ve kendileri ile evlenmek isteyen kişileri beklemektedirler. Dolayısıyla kendi terimlerini oluşturabilecek kadar beraber vakit geçirmiş, sosyal bir grup oluşturmuşlardır. Stüdyoya bir ya da bir kaç gün için gelen “talipler” ise “adaylar”dan görece daha tecrübesizdir ve henüz belirtilen sosyal grubun içerisinde yer alabilecek kadar programa dâhil olmamışlardır. Adaylar birbirleri için gelen talipler ile ilgili yorum yapabilir, talibini değerlendiren adaya tavsiye verebilir ve hatta zaman zaman eleştirebilirler. Fakat talipler stüdyoda bulunan diğer adaylar ile ilgili yorum ya da eleştiri yapmazlar.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 Saat: 17:30**

[...]

Burcu Hanım: Yorum almak istiyorum Esra Hanım. Özlem'den bir de Zakir'den.

[...]

Özlem (27): Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin. Karar yine senin kararın.

Zakir (30): Demek istiyorum ki Bekir Bey'e söylüyorum dışarıdan böyle zor bir kişi gösteriyor da öyle değildir. İnsanlığı var içindeki insanlığı güzeldir.

Böyle bir sosyal grup gözlemi ve jargonun bütüncede yer alması araştırmayı ilginçleştiren etmenlerden olmuştur. Ayrıca programın karşı cinslerin bir araya getirilmesi üzerine olduğunu göz önünde bulundurursak elbette ki en azından cinsiyet farkından doğan sosyolekt örnekleri gözlemlemek mümkündür. Fakat biz burada farklı bir örnek paylaşmanın çözümlememiz açısından daha verimli olacağını düşünmekteyiz. Türkçede kadın için kullanılan çeşitli hitap şekilleri ve sözcükler konuşucunun sosyal konumunu ve görüşlerini alt bildirim olarak barındırabilir. Çalışmanın yapıldığı dönemde kadınlar için kullanılan “bayan”, “kız”, “kadın”, “hanım” gibi sözceler toplumun farklı kesimleri tarafından çeşitli alt gönderimler bildirmek amacıyla kullanılmaktadır. Dahası bu sözceler konuşucun toplumda kadının yerine ait görüşlerini ya da ait olduğu ekonomik ve sosyal yapıyı göstermektedir.

Bütüncede bulunan iki örnekte erkek konuşucular isimle birlikte hitap durumunda “hanım” sözcisini kullanırken genel olarak kadınlardan bahsettikleri ya da karşı cinsi tanımlamak amacıyla “bayan” sözcüğünü kullanmışlardır.

Örnek 1)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 Saat: 18:00**

[...]

Fethi Bey: Hoş bulduk, merhabalar Seda Hanım. Nasılsınız?

[...]

Fethi Bey: [...] Olur veya olmaz nasip kısmet ama benim Seda olmazsa bile bundan sonra arayacağım bir bayan tipi Seda gibidir.

Örnek 2)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih:
02.04.2012 Saat: **17:30**

[...]

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

[...]

Gürhan Bey: Yani baskın karakterde olan bayanlara ilgim daha çok [...]

İki örnekte de karşılıklı konuşma dışında kalan, gönderge olarak kullanılan “kadın” için “kadın” değil, “bayan” sözcüğü kullanılmıştır.

Bütüncüyü genel olarak değerlendirirsek programda yer alan her bireyin kendi kimliği ile bağlantılı olarak özel bir dil kullanımına yani idiolekte sahip olduğunu, çeşitli sosyal sınıflar, yaş, cinsiyet gibi farkların etkisiyle sosyolekt örneklerini ve programda çeşitli amaçla bulunan bireylerin kendi topluluklarına özgü geliştirdikleri özel bir dil kullanımı yani jargonları (teknoлектleri) bulunmaktadır. Birbirini etkileyen ve birbiriyle pek çok açıdan bağlantılı olan bu kavramların sınırlarını çizmek ise kimi zaman oldukça zordur.

1.9 DİL DÜZEYLERİ

Çalışmamızda yer alan bölümlerde ve çözümlemelerde konuşucuların dil kullanımlarının seçkin dil, teklifsiz dil, ölçünlü dil olduğu durumları da belirttik ve gerekli gördüğümüz noktalarda bu dil kullanımlarının nedenleri üzerinde tartıştık. Bu sebeple dil düzeyleri ile ilgili tanımları aktarmanın çalışmamız açısından gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

Günlük konuşma dilinde konuşucular farklı dil düzeylerini bulunan ortam, alıcının kimliği, konuşucunun kimliği, çevre gibi pek çok farklı etmene göre kullanabilirler. Konuşucunun dil düzeyi tercihi çoğunlukla kimliği ile bağlantılıdır.

Bu bölümde dil düzeylerini argo dil, teklifsiz dil, ölçünlü dil ve seçkin dil olmak üzere dört ayrı başlıkta inceleyeceğiz.

1.9.1 Argo Dil

Argo Dil; bir doğal dilde belirli sosyal, mesleki, cinsiyet, yaş gruplarına ait konuşuların alt bildirimi o grup tarafından bilinen resmi ortamlarda kullanımından kaçınılan dil düzeyidir.

(Alm. Argot, n, Gaunersprache, f; Fr. argot, m; İng. slang, argot, jargon) **dilb. topb.** 1. Bir toplumun genel dilinden ayrı ama ondan türeme olan, belli çevrelerde ya da meslek alanlarında kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan, eğretilmelerin büyük yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil. 2. Bir toplumsal küme ya da katmanın belirli davranış, olgu ve nesnelere ilişkin çağrışımları olan sözcük, anlatım, giderek küfür ve özel deyişleri. (<http://www.tubaterim.gov.tr/>)

Argo dil düzeyi kullanılan ortak dil içinde yer alır ve dile aittir. Ortak dilden türemesine rağmen belirli gruplara ait argo dil düzeyi dilin bütün konuşucuları tarafından anlaşılamayabilir. Farklı dillerden ödünçleme yapılarak da argo dil düzeyinde kelime kullanımı gerçekleştirilebilir.

1. Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş öğelerinden ve yabancı kökenli biçimlerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları, herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı

anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı: Asker argosu, öğrenci argosu, kalaycı argosu, hırsız argosu, gemici argosu, şoför argosu gibi. || 2. Külhanbeylerin ve tulumbacıların kullandıkları, özel anlamlı kelime ve deyimlerin yer aldığı kaba dil: ağzını ıslatmak «içki içmek», alarga durmak «uzak durmak, açık durmak», aftos «kadın, sevgili», araklamak «çalmak», açmaza gelmek «tuzağa düşmek», atmasyon «asılsız anlamsız, uydurma, yalan söz veya haber», anafor «bedava, parasız», cavlağı çekmek «ölmek», dolma «yalan hile», fıymak «kopmak, savuşmak», kayış aşırmaq «hile yapmak», ibiğini kaldırmak «kafa tutmak», tırnakçı «hırsız, yankesici», uyutmak «aldatmak, kandırmak», papel «para», papaz uçurmak «eğlence aleminin yapmak, rakı aleminin yapmak», uyuzlanmak «huylanmak, şüphelenmek», viraj almak «çok yalan söylemek», volta «bir aşağı, bir yukarı dolaşma», yaylanmak «çekip gitmek», yürek Selânik «cesaretsiz, korkak», zoka «tuzak, hile, dalavere, oyun» vb.” (Korkmaz, 2010:24)

Argonun temelinde eğretilme yer almaktadır ve genel yargının aksine sadece küfürlü konuşmayı içeren bir dil düzeyi değildir.

Argo genellikle küfürlü konuşma biçimini çağrıştırmaktadır. Ancak argo; her ülkede, her dilde görülen, toplum içinde bir kesimin ya da öbeklerin farklı biçimde anlaşmayı sağlamak amacıyla oluşturduğu özel dillerdir. Argo içinde yer alan sözcüklerin en önemli özelliği; ait oldukları dile ya da ilişkide bulunulan ve genellikle az bilinen diğer dillere ait sözcüklere çoğunlukla mecaz anlamlar yüklemesi ya da deyim aktarması uğraması sonucunda oluşturulmalarıdır. (Bayraktar, 2006: 51)

İncelediğimiz bütüncedeki bir örnekte sunucunun argonun sınırlarına yaklaştığı bir örnek bulunmaktadır.

Program: **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV**

Tarih: **2011-11-01 17:22:00**

[...]

Esra Erol: Abicim ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

1.9.2 Teklifsiz Dil

Teklifsiz Dil; konuşucuların alıcı ile ilişkileri, dil düzeyi tercihleri, konuşucunun kimliği gibi etkilerle samimi, yakın ya da resmiyetsiz olarak ifade edilebilecek bir dil düzeyi kullanımıdır.

“teklifsiz

sf. 1. Samimi, içli dışlı, sıkı fıkı: Bunlardan başka bazı teklifsiz aile dostları da var. -R. N. Güntekin. 2. zf. Samimi, içli dışlı, sıkı fıkı bir biçimde.” (TDK, Güncel Türkçe Sözlük)²⁶

Günlük konuşmada konuşucular genellikle teklifsiz dil ile konuşmayı tercih ederler. Fakat resmi ortamlarda ya da resmi olduğu düşünülen/varsayılan ortamlarda ve özellikle konuşucu ile alıcı arasında teklifsiz bir ilişki bulunmadığında konuşucular teklifsiz dil kullanımından kaçınma eğilimindedirler.

Bütüncede sunucuların teklifsiz dili sıklık kullandıklarını belirtmek gerekmektedir. Burada sadece bir örnek aktarmakla yetineceğiz.

Program: **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:38:00**

Esra Erol: Yıldırım Abi sen niye bağıryorsun ordan? [...]

1.9.3 Ölçünlü Dil

Ölçünlü Dil (Standart Dil); dilin belli bir zaman diliminde tüm konuşucular tarafından ortak olarak kullanımı için belirlenmiş varyantıdır. Türkçe için bu varyant İstanbul ağzıdır.

“Bize göre standart dil, öğeleri yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan, ağızlar üstü, norm oluşturucu, yani varyasyonu azaltıcı bir prestij varyantıdır. [...] Resmi ve yarı resmi kurumlarda kullanılması toplumsal prestij açısından diğer varyantlara göre teşvik edilmeye daha layıktır.” (N.Demir, E.Yılmaz, 2003: 20)

Ölçünlü dil ortak varyantı ifade etmesinin yanı sıra resmi ortamlarda kullanımı, resmiyet varlığını içermesi aracılığı ile konuşucu ve alıcı arasındaki ilişkinin yansımaları gözlemlememize yardımcı olur. Birbirleri ile ölçünlü dil ya da teklifsiz dil düzeyinde konuşan bireylerin aralarındaki iletişimin yakınlığı ile ilgili yorumda

²⁶

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53470eee726ad2.00878660

bulunmak mümkündür. Elbette, bulunulan ortam, etraftaki diğer alıcıların varlığı ve konuşucu ile ilişkileri gibi farklı etkenleri de göz önünde bulundurmak böyle bir yorumun gerçekleştirilebilmesi için önemlidir.

İncelediğimiz örneklerin tamamının kamusal alanda gerçekleşmiş olması konuşucuları ölçünlü dil kullanmaya yöneltmiş olabilir. Sunucular denetlenen bir ortamda gerçekleştirdikleri konuşmalarına dikkat etmeye özen göstermektedirler. Katılımcılar da bu doğrultuda davranışlar sergilemektedirler. Katılımcılar arasında gerçekleşen karşılıklı konuşmanın bir parçasını ölçünlü dil örneği olarak aşağıda paylaşacağız:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

[...]

Şuayip Bey(76): Neriman Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba efendim hoş bulduk.

1.9.4 Seçkin Dil

Seçkin Dil; ölçünlü dil dâhilinde konuşucunun üst dil kullanmasını ifade eder. Seçkin sözcüğünün anlamı bize seçkin dil kullanımının özelliklerini de bildirecektir.

“seçkin

sf. 1. Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena: □Burası seçkin konukların ağırlandığı yerd. -İ. O. Anar. 2. Bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan (kişi veya grup), elit.” (TDK, Güncel Sözlük)²⁷

Seçkin dil kullanımı hitap seçimleri açısından ele alacak olursak konuşucuların seçtiği hitap şekilleri akrabalık terimlerinden ziyade “Sayın”, “Hanım”, “Bey” ve çoklukla “Hanımefendi”, “Beyefendi” olacaktır.

²⁷

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.536e3b81e6c8b8.98758213

Programların genelinde seçkin dil kullanıldığını iddia etmek pek mümkün gözükmemektedir. Zaman zaman suncuların program açılışı için kullandığı iletişim işlevli “Efendim” sözcüğü ve “Sayın” sözcüğü dışında seçkin dil kullanımını gözlemlemek mümkün olmamıştır. Her iki kullanımın da yer aldığı tek örneği aşağıda aktaracağız:

Program: **ESRA ERDOL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: 2012-01-16 **16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü “hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız. Fakat cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu. Ben hep şöyle düşünüyorum benim için yıldızlar ölmez. Ülkeye, vatana, sinemaya, sanata her daim destek veren; insanların hayatlarında onlarla mücadele eden, kurucu olmayı başaran çok önemli isimler benim için ölmezler. Onlar benim için bir yıldız. Yıldızlar da sadece kayarlar. Bunlardan biri siyaset, diğeri de futbolun iki önemli iki değerli, iki büyük ismiydi ikisinin de ruhu şad olsun. Hayatını Kıbrıs Türklerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulmasına adayan Sayın Rauf Denktaş cuma günü hakkın rahmetine kavuştu. Mekânı cennet olsun, ruhu şad olsun.

2. ÇÖZÜMLEMELER

Çözümlemelerimizi birinci bölümde aktarmaya çalıştığımız kuramlar doğrultusunda gerçekleştirmeyi amaçlıyoruz. Bu bağlamda ilerlemek üzere programlarda kullanılan hitap şekilleri hakkındaki değerlendirmeler “Aile İlişkileri Terimleri”, “Akrabalık İlişkileri Terimleri” “Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimler” ve “Diğer” başlıkları altında bütünceden seçilen örnek sözcelerle yapılacaktır.

Değerlendirmeye alınan bütüncede “Abla” terimi 13 kere ve sadece sunucular tarafından, “Abi” terimi ise 5 kere ve yine sadece sunucular tarafından kullanılmıştır. “Teyze” terimi 4 kere sadece sunucular tarafından, “amca” terimi 15 kere ve yine sadece sunucular tarafından kullanılmıştır. En çok kullanılan hitap terimleri programın toplumsal hayatın bir yansıması olduğunu da kanıtlayacak şekilde “hanım ve “bey” terimleridir. “Hanım” terimi 49 kere kullanılmıştır ve bu kullanımlardan 14ü sunucular tarafından gerçekleştirilmiştir. “Bey” terimi ise 24 kere kullanılmıştır ve bu kullanımlardan 13ü sunucular tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar istisnai durumlar dışında aralarındaki mesafeyi korumak, karşısındakine saygı göstermek ve karşısındakinden aynı biçimde saygı görmek için birbirlerine karşı “hanım” ve “bey” hitap şekillerini kullanmışlardır. Bu durumun gerçekleşmediği durumlar da gözlemlenmektedir.

İncelemelerimizi belirtilen terimlerin sadece hitap durumunda kullanıldığı değil aynı zamanda nesne/niteleme durumunda kullanıldığı durumlar için de gerçekleştirdik. Terimlerin hitap durumunda değil de nesne durumunda kullanıldığı durumlar için ayrı bir başlık açmak yerine belirlediğimiz başlıklar altında incelemeyi tercih ettik. Çünkü çalışmamızın odak noktası bu terimlerden ve dil kullanımlarından yola çıkarak dile, topluma ve insan ilişkilerine dair çıkarımlar yapmaktır. Bu durumda bu terimlerin hitap durumunda kullanılmadığı durumlar da çalışmaya konuşucunun alıcısı nasıl tanımladığını gösterdiği için katkı sağlayacaktır.

Sunucuların katılımcılara, katılımcıların birbirlerine ve katılımcıların sunucuya kullandıkları hitap şekilleri olmak üzere yapılan değerlendirmelerde üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu gruplandırmalarda kullanılan hitap şekilleri genelde kalıplaşmıştır. Örneğin sunucular kadın katılımcılara kendilerinden yaşça büyükse genel olarak “abla”, yaş farkı çoksa “teyze” hitap şekillerini kullanırken, katılımcılar cinsiyet farkı olmaksızın sunucuya isminin sonuna “hanım” terimini ekleyerek hitap etmektedirler.

Kişinin sadece ismini kullanarak ya da ismin sonuna -cım ekini getirerek hitap etmek sunucuların çok kullandıkları bir diğer hitap şekli. Esra Erol'da Evlen Benimle Programının sunucusu Esra Erol (E.E.) erkek katılımcılar söz konusu olduğunda duruma ve bağlama göre çok farklı hitap şekilleri kullanabiliyor. Aynı sözce içerisindeki iki farklı durumda iki farklı hitap şekli kullanabiliyor. Sunucuların duygu durumları ile bağlantılı olarak da hitap şekillerini değiştirdiklerini gözlemlenmiştir. Aşağıda paylaşacağımız örnekte konuşucunun kullandığı hitap şeklini değiştirmesinin sebeplerinden biri de katılımcıya kızması ve bu kızgınlığı belirtmek, araya mesafe koymak için de kullandığı terimi değiştirmiş olabilir:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:15:00**

Esra Erol: Ayşe Abla Turan Abiyle aranızda bir yanlış anlaşılma mı var yoksa Turan Abinin bu aceleci yaklaşımı mı var?

Ayşe Hanım: Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İki beraber.

Esra Erol: Peki sen bu saatten sonra Turan Bey'i tanımak istemiyorum Allah yolunu açık etsin diyor musun?

Ayşe Hanım: Evet.

(3 Dakika Sonra)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:18:00**

Muhammed: Esra Hanım bir şey söyleyebilir miyim?

Esra Erol: Söyle Muhammed.

Muhammed: Turan Beyle biraz sohbet etme imkanımız oldu da tanıdığım kadarıyla harbiden çok sevecen, ılımlı bir insan...

Esra Erol: Onları geçin yani şu anki durumla ilgili...

.

.

Esra Erol: Kimse kimseyi kaçırmıyor. Önümüzde bayram var. Yani eğer bu iş yapılacaksa hakkını vererek yapılmalı...

Muhammed: Ama şöyle bir şey var...

Esra Erol: Turan Bey ailesini alır, bayramda gider, el öpülür, çikolata götürülür, şeker götürür, hem tanışma olur ama yangından mal kaçırmış gibi...

Muhammed: Ama Ayşe hanım Turan Bey'e bunları söylemiş mi?....

Yukarıda paylaşılan örnekte sunucunun stüdyoda bulunan seyircilerin ve katılımcıların hitap kullanımlarından etkilenecek “abi” yerine “bey” terimi tercih ettiğini görüyoruz. Fakat sunucunun “bey” terimini kullandığı iletide katılımcıya doğrudan hitap etmemekte sözcesinde nesne olarak kullanılmaktadır. Kullandığı terimi değiştirmesinin tek sebebi diğer katılımcıların ve stüdyodaki seyircinin farklı bir terim kullanması değil, zira buna benzer başka durumlarda aynı terimleri doğrudan hitap olarak ya da sözcesinde nesne durumunda kullanmayı sürdürdüğü örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Belirttiğimiz gibi bu örnekte sunucunun farklı iletlerinde kullandığı terimlerin seçimlerinde birden fazla etki olabilir. Konuşucular iletilerindeki sözceleri seçerken yer, zaman, bağlam, alıcılar, alıcıların statüsü gibi pek çok farklı şeyden etkilenebilir. Programda en çok ileti paylaşımında bulunan sunucuların da bu bağlamda aynı ileti içerisinde bile farklı hitap sözceleri ya da farklı terimler seçmesi olağanlaşmış bir durumdur.

Sunucu kişilere karşı mesafesini kullandığı kipler ve kişi ekleri ile de gösteriyor. Sunucu yorum yapmak isteyen erkek katılımcıya önce ön adıyla hitap edip emir kipinde 2. tekil kişi ekini kullanıyor:

Esra Erol: Söyle Muhammed.

Daha sonra büyük ihtimalle Muhammed Beyin yorumunu beğenmediği için ya da uygun bulmadığı için tekrar emir kipinde fakat bu sefer 2. çoğul kişi ekini kullanıyor:

Esra Erol: Onları geçin.....

Sunucu Esra Erol yukarıdaki örnekteki çoğu iletisinde bir otorite tavrı takınarak karşısındakine üstünlük kuruyor. Özellikle onaylamadığı durumlarda ya da

konuşucunun iletisini beğenmediği durumlarda üstünlük kurma çabasının arttığını ve daha mesafeli bir dil kullanımı seçtiğini gözlemliyoruz.

Benzer durumları içeren örnekleri ve yukarıda kısaca değerlendirdiğimiz örneği bu bölüm içerisinde çeşitli başlıklar altında ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

2.1. Aile İlişkileri Terimleri

2.1.1 Abla:

Tarafımızdan televizyon programlarında çeşitli tarihlerde yapılan sözlü konuşmaların metne aktarılmış hallerinde kadın sunucuların kendinden yaşça büyük hemcinslerine en çok kullanmayı tercih ettikleri hitap şekillerinden biri aile ilişkileri terimleri dahilinde olan ve isimden sonra getirilen “abla” terimidir. Sunucular bu hitap şeklini daha çok program çerçevesinde daha önceden tanışmış oldukları kadın katılımcılar için kullanmaktadırlar. Fakat zaman zaman bu durumun istisnaları da görülmektedir. Örneğin Flash Tv’de 11.05.2012 tarihinde yayınlanan “Ne Çıkarsa Bahtına” adlı programda sunucu Sinem Yıldız programa ilk defa gelen bir kadın katılımcıya “abla” hitap şeklini kullanarak seslenmiştir:

Sinem Yıldız: Onları sonra soracağım tamam. Süreyya abla günaydın siz nerden geldiniz?

Örnekte dikkat çeken bir nokta sunucunun aile terimlerinden olan “abla” hitap şeklini kullanmış olduğu kadın katılımcıya karşı mesafesini korumaya çalıştığını aynı cümledeki “siz” kullanımından anlayabiliyoruz. Sunucu belki de katılımcı ile arasında olan yaş farkına vurgu yapmak istemiş olabilir. Bu örnekten hareketle, bu durumu elimizdeki verilerin tamamına genelleme yapmamız mümkün değil. Sunucuların ‘abla’ hitap şeklini kullandıktan sonra katılımcıya aynı samimiyette ikinci tekil kişi ekini kullandığını da görebiliyoruz:

Esra Erol: Nasılsın Necla Ablacım?

Necla Hanım(42): Teşekkür ederim.

Esra Erol: Çok tatlısın sen.

Necla Hanım(42): Sizin güzel görüşünüz.

Bir diğer ilginç örneğe yine ATV’de 02.04.2012 tarihinde yayınlanan Esra Erol’da Evlen Benimle programında rastlıyoruz:

Esra Erol: Aygül ablanın talibi Ankara’dan geliyor alkışlar Fikret amca için... Nasılsınız?

Sunucu birbirine yakın yaşlardaki iki farklı cinsiyetteki katılımcılardan birine aile terimlerinden olan “abla” terimini sözcesinde nesne durumunda, diğerine akrabalık hitap şekillerinden olan “amca” terimini yine sözcesinde nesne durumunda kullanıyor. Yine mesafeyi korumak için daha sonra erkek katılımcıya ikinci çoğul kişi ekini kullanarak “Nasılsınız?” diye soruyor. Konuşmanın ilerleyen aşamalarında sunucu kadın katılımcıya hitap ederken “Teyze” hitabını kullanıyor:

Esra Erol: Çok teşekkür ederim, buyurun böyle Fikret Amcacım. Ankara’dan düştü yollara, Aygül Hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygül Teyzecim...

Sunucu erkek katılımcıya akrabalık hitap terimini kullanmaya devam ederken diğer katılımcının ismini sözcesinde nesne durumunda kullandığında önce daha saygın ve mesafeli olan “Aygül Hanım” ifadesini kullanıyor. Daha sonra kadın katılımcıyı özne olarak belirlediği sözcesinde katılımcıya “Aygül Teyzecim” olarak hitap ediyor. Konuşucu -cİm ekini “teyze” hitap şeklinin sonuna ekleyerek az önce oluşturduğu mesafeyi kapamaya çalışıyor. Sunucu kişileri sözcelerinde özne olarak kullandığında belirlediği yakınlık kendi iletişim sınırlarını, nesne olarak kullandığında ise programda bulunan diğer kişilerin birbirleriyle olan iletişim sınırlarını belirlemiş oluyor.

Yani sunucu, kadın ve erkek katılımcıların konuşmalarına, birbirlerine karşı hitap şekillerini belirliyor ve onları yönlendiriyor. Zira katılımcılar sonraki aşamada birbirlerine “hanım” ve “bey” hitap şekillerini kullanıyor. Sunucu aynı sözcede tekrar hemcinsine seslenirken akrabalık hitap şekillerinden “teyze” terimini kullanıyor. Sunucu 5 sözcelik konuşmasında (Bkz. Ek1 - Bütünce) kadın katılımcı için akrabalık,

aile ve toplumsal hitap şekilleri olarak sınıflandırılmış olan bütün guruplara ait hitap terimlerini kullanıyor. Fakat *Toplumsal İlişkiyi Gösteren* hitap şeklini kullandığı sözcelerini durumu seyirciye açıklamak, erkek katılımcının hitap sözcüklerini yönlendirmek için oluşturuyor.

Sunucunun yayın akışı sırasında daha çok ölçünlü bir Türkçe kullanmaya çalıştığını aynı kişilere birbirinin devamı olan sözcelerde farklı hitap şekilleri ve dil düzeyleri kullanmasıyla fark edebiliyoruz:

Esra Erol: Peki ben hemen araya girebilir miyim?

Çiğdem Hanım: Buyrun.

E: Hani ne derler dağ dağa kavuştu, insan insana kavuşmaz mı tersi mi yoksa? Ha dağ dağa kavuşmaz... Niye dağ kavuşsun ya? Sabahtan beri abondane olmuşum. İnsan insana kavuşur derler. Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı...

Ç: Aynen.

E: Bakar mısın, nerden nereye yani. Birbirlerini nerde bulacaklar, nasıl bulacaklar? Kaç? (Seyirciye cevap verir) Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?

Ç: 30 yoktur canım yani ortaokulu düşünürsek eğer 13, 14, 15, lise de var tabii.

E: Lisede de beraber okudunuz sonra hiç görüştünüz mü Sibel Hanım'la?

Ç: Yoo, görüşmedik. Aynı semtte, aynı sokaklarda oturduğumuz halde hiç görüşmedik ama hayat insanı başka yerlere yönlendirdiği için...

E: Biliyor muydunuz Sibel Hanım'ın yönetmen olduğunu?

.
.

.(Konuşmalar sürmekte)

E: Hakancım, Çiğdem Hanım'la ilgili ne öğrendin? Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı.

H: Aynen öyle...

.
.

.(Konuşmalar sürmekte)

E: Ya Sibel Abla keşke görseydik çocukluk fotoğraflarını niye böyle yaptın ki sen şimdi?

Bu örnekte konuşucunun iş arkadaşı olan kişiden yayın akışı dâhilinde bir kaç kez ‘Sibel Hanım’ olarak bahsettiğini fakat kişiyle karşılıklı iletişimde yakınlık derecelerini yansıtarak ‘Sibel Abla’ hitap şeklini kullandığını görebiliyoruz. Sunucu sözcesinde aynı zamanda ‘sen’ adılını ve 2. tekil kişi ekini de kullanarak kişiyle olan yakınlık derecesinin kuvvetini de yansıtmaktadır. Sunucunun önceki iletilerinde yönetmenden ısrarla ‘Sibel Hanım’ olarak bahsetmesi program dâhilindeki statü farkını bilinçli ya da bilinçsizce vurgulama isteğinden de geliyor olabilir. Konuşucunun ve alıcıların bulunduğu ortamdaki statü sıralamasında program ekibinde yer alan ‘Sibel Hanım’ sunucu tarafından statü olarak katılımcılardan, seyircilerden ve hatta ekipte yer alan diğer çalışanlardan daha üstte algılanması muhtemeldir. Zaten sunucu bütüncede yer alan iki sözcesinde ‘Sibel Hanım’ın yönetmen olduğunu yinelemektedir:

1. “Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım’ın ortaokul arkadaşı...”
2. “Biliyor muydunuz Sibel Hanım’ın yönetmen olduğunu?”

‘Sibel Hanım’ ifadesini iletilerinde nesne olarak kullanan sunucu kişiye bütün alıcılar tarafından saygınlık kazandırmayı ya da var olan bir saygınlığı hatırlatmayı amaçlıyor da olabilir. ‘Sibel Hanım’ kullanımının sözcelerde sık sık yinelenmesi ve programın yönetmeni olduğunun vurgulanması kişinin aynı sözcede bahsedilen ve seslenilen ‘Çiğdem Hanım’dan farklı olduğunu hissettirir. Belli ki konuşucunun da amacı bu duyguyu alıcılara vermektir. Üstelik programda yer alan pek çok katılımcı gibi programa katılmaya devam etmesi halinde sunucun “Çiğdem Hanım’a” da bir kaç program sonrasında yayın akışında bile “Çiğdem” ya da “Çiğdemcim” demesi kuvvetle muhtemeldir. Oysa “Sibel Hanım” sunucu tarafından uzun süredir tanınmasına rağmen yayın akışında da “Sibel Hanım”dır.

Fakat sunucu ile yönetmenin günlük hayattaki ilişki ve iletişimlerinde samimi oldukları ve sunucunun yönetmeni kendisi ile eş statüde olduğunu düşündüğü son sözceden anlaşılabilir: “Ya Sibel Abla keşke görseydik çocukluk fotoğraflarını niye böyle yaptın ki sen şimdi?” Belki de sunucu son sözcesi ile bu eş statüyü yansıtmak ve hatta kendi statüsünün de üstünlüğünü vurgulamak için aralarındaki günlük hayat

samimiyetini yansıttığı iletiyi diğer alıcılara aktarmıştır. Sunucunun son iletilisinde Sibel Hanım için “sen” adılını kullanması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Sunucunun bu örnekteki ilk iletilisinde teklifsiz dil ile argo sınırını zorladığını gözlemleyebiliyoruz:

“Hani ne derler dağ dağa kavuştu, insan insana kavuşmaz mı tersi mi yoksa? Ha dağ dağa kavuşmaz... Niye dağ kavuşsun ya? *Sabahtan beri abondane olmuştum.* İnsan insana kavuşur derler.” Hemen ardından iletilisini devam ettirip ve ölçünlü dil kullanıma geri dönmeye özen göstermektedir: “ Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım’ın ortaokul arkadaşı...”

Sunucu tekrar son iletilisinde kendisine cevap verebilecek bir durumda olmadığını bildiği yönetime teklifsiz bir dille ve “ya” ile seslenir. Bu seslenme esansında da “Hanım” teriminin yerini “Abla” alır. Belki de sunucunun kullandığı dil düzeyinin seçtiği terimlere, sözcelere ya da hitap şekillerine etkisi bulunmaktadır ve yukarıdaki örnekteki terim değişiminin sebeplerinden biri dil düzeyinin değişmesi olabilir.

İlginç olan bir başka durum ise sunucunun programda görev alan bütün çalışanlar için aynı hitabı kullanmamasıdır. Bu da sunucunun ‘Sibel Hanımın’ saygın durumunu ve statü üstünlüğünü belirtme çabası ile ilgili iddiamızı kuvvetlendirmektedir. Sunucu başka bir örnekte iletilisinde bir program çalışanının ismini nesne durumunda kullanmakta ve hitap olarak ‘Hanım’ terimini tercih etmemektedir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22:00**

Esra Erol: Sen bilmiyorsun ama sana ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum

Esra Erol: ...nasıl görüşürsün?

Gülşen: Ama öyle değil işte sonradan benim hayatıma...

Esra Erol: Peki Nazlı’yı niye arayıp sormadın? Bana İsa diye biri gelmiş ya da şöyle Ahmet diye biri gelmiş.

Gülşen: Yo yo biz onu konuştuk. Kanala gelmiş gönderilmiş ama neden olduğunu pek bilmiyorum ama beyefendi gelicek burda biz çıkıcaztık bu şekilde anlaştık. O şekilde ...

Esra Erol: Abicim ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

Gülşen: Esra Hanım benim aileme kadar girdi yalanlarıyla. Şu an biz.. bi şey söylicem..

Esra Erol: Kimse senin ailene sen müsaade etmezsen giremez.

Gülşen: Bir şey söylicem eşi aradı. Bak benim hatalarım var. Yani yok demiyorum benim bazı yanlışlarım cehaletlerim oldu bu konuda. Ama şu bir gerçek ki beni eşi arayana kadar ben bazı şeyleri bilmiyordum. Gerçekten bilmiyordum. Eşi bana tek bir kelime söyledi.

Esra Erol: Peki sen sormadın mı neden programa çıkartılmadın diye?

Program çalışanı olan ve katılımcılarla ilgilenmekle görevli olduğunu sunucunun iletisinden anladığımız kişiden sunucu sadece ‘Nazlı’ olarak bahsetmektedir. Belli ki sunucu için ‘Nazlı’ ‘Sibel Hanım’ gibi statü sahibi değildir ve katılımcıların/izleyicilerin alıcı durumunda olduğu iletisinde program çalışanından sadece ismi ile bahsetmekten sakınca duymamıştır. Belki de Esra Erol ‘Nazlı’ isimli çalışanın patronu konumunda olduğu fakat ‘Sibel Hanım’ ile eşit seviyedeki çalışanlar olduğu için hitap sözcelerini ya da nesne durumunda kullandığı terimleri bu şekilde seçmiştir.

Örnekte dikkat çeken başka bir noktada Esra Erol’un Gülşen ile güç ilişkisini teklifsiz dille ve neredeyse tehdit edercesine kurmasıdır.

Sunucu yine bir başka iş arkadaşına da yayın akışı esnasında statü belirten bir hitap şekli kullanmayı tercih eder:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

Esra Erol: Rabbim onlara bunun vicdan azabını versin bak hiç öyle diyorlar ya asalım, keselim, yakalım... Yok, vicdan azabı vereceksin. O her gözünü kapattığı dakikada aklına gelecek. O zaten onun yangınıyla artık.

Uğur Bey (Psikolog): Ama zaten bunu yapabilecek durumda bunu yapabilecek ruh halinde olan kişi de o vicdan azabını ne kadar duyar o da bir soru işareti tabi...

Esra Erol: Yani bilmiyoruz Uğur Bey daha neler yapıyorlar yemin ederim yani daha neler yapıyorlar, duymadığımız bilmediğimiz neler var... Peki, Hakancım sen burada kalıyorsun Necla ablacım seni uğurluyorum.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Burçak mikrofon sende... ııı Nejla abla seni böyle uğurlayabilir miyiz? Eda çağırıyor seni. Ay bak kıbarcığım benim Allahım asilzadem Ya Rabbim Selvi boyuna yandığım benim Karadeniz kadını yaaa... Burçak nasıl bir eş arıyorsun?

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Sunucu programda psikolog görevi ile bulunan kişiye de yine *Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimlerden* ‘Bey’ hitabını kullanır. Son iletisinde ise yine başka bir program çalışanının ismini iletisinde nesne durumunda kullanıyor: “Eda çağırıyor seni.” Ve isminin ardına *Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimlerden* ‘Hanım’ sözcesini ekleme gereği görmüyor. Yukarıda değerlendirdiğimiz diğer örneklerle bu bütüncüyü de eklersek sunucu Esra Erol’un iş arkadaşları/program çalışanları için seçtiği hitapları mesleklerin saygınlığına ya da kendi konumuna, yaşına ve/veya mesleğine oranla saygınlığına göre seçmekte olabilir yorumunu da getirebiliriz. Yani sunucu için kendi mesleği kadar/gibi saygın olduğunu düşündüğü yönetmenlik, psikologluk mesleklerine sahip olan iş arkadaşlarına karşı *Toplumsal İlişkiyi Gösteren Hitapları* seçmeye özen gösterip katılımcıları da bu hitapları kullanmaları konusunda yönlendirebilirken, çalışanı olarak ya da kendi mesleğinden daha az saygın, kendinden daha genç bulduğu program görevlilerine sadece isimleriyle hitap edebilmektedir. Elbette ki sunucunun iletilerinin farklı bağlamlarda ve farklı kişilerle paylaşıldığını, farklı zamanlara ait olduğunu bildirmek gerekir. Bu sebeple de yukarıda belirttiğimiz yorumlar sadece bir iddia olarak kalmaktadır.

2.1.2 Ağabey

Sunucuların erkek katılımcılar için çok sık kullanmayı tercih ettikleri iki hitap şeklinden biridir. Elimizdeki verilerde genelde sunucu ve erkek katılımcının program kapsamında daha önceden tanışmış oldukları durumlarda ve erkek katılımcı ile sunucunun arasındaki yaş farkının çok fazla olmadığı durumlarda sunucular tarafından bu hitap şekli tercih ediliyor. Program içinde kadın katılımcıların da zaman zaman bu hitap şeklini kullandığı dikkat çekmektedir. Fakat katılımcılar genelde birbirlerine karşı toplumsal ilişkileri yansıtan terimler ile hitap etmeyi tercih etmektedirler. Sunucuların katılımcıları kullanmaları gereken hitap şekillerini belirleme konusunda yönlendirmelerinin yanı sıra katılımcılar ve stüdyo seyircisinin de sunucuları etkilediği ve sunucuların hitap şeklini değiştirdiği de gözlemlenmiştir.

Esra Erol: Ayşe Abla Turan Abiyle aranızda bir yanlış anlaşılma mı var yoksa Turan Abinin bu aceleci yaklaşımı mı var?

Ayşe Hanım: Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İkisi beraber.

Esra Erol: Peki sen bu saatten sonra Turan Bey'i tanımak istemiyorum Allah yolunu açık etsin diyor musun?

Ayşe Hanım: Evet.

Bu örnekte sunucu erkek katılımcıya önce ‘Turan Abi’ olarak hitap ediyor. Fakat katılımcının ismini iletisinde nesne olarak kullandığı durumda daha önce ‘Turan Abi’ kullanımını tercih ettiği katılımcıdan ‘Turan Bey’ olarak bahsetmektedir. Bu hitabı kullandığı ilk iletisinde aslında kadın katılımcının program çerçevesinde kararına bağlı olarak kurması gereken/kurmak istediği cümleyi aktarır. Ve belki de bu sebeple iki katılımcının arasındaki mesafeyi vurgulamak için hitap sözcisini bu şekilde seçmiş olabilir. Katılımcılar ve stüdyo seyircilerinin konuyla ilgili yorumları sırasında kullandıkları ‘bey’ ve ‘hanım’ terimlerinden sonra sunucu katılımcıların sözcelerinden etkilenerek bir sonraki iletisinde de ‘Turan Bey’ hitabını kullanır. Fakat bu hitabı kullandığı ikinci iletisinde artık kadın katılımcı açısından yaklaştığı ya da onun adına konuştuğu bir durum söz konusu değildir:

Esra Erol: Kimse kimseyi kaçırmıyor. Önümüzde bayram var, yani eğer bu iş yapılacaksa hakkını vererek yapılmalı...

Muhammed: Ama şöyle bir şey var...

Esra Erol: Turan Bey ailesini alır, bayramda gider, el öpülür, çikolata götürülür, şeker götürür, hem tanışma olur ama yangından mal kaçırmış gibi...

Muhammed: Ama Ayşe Hanım Turan Bey'e bunları söylemiş mi?....

Bağlamın genelinde baktığımızda bu durumun birden fazla sebebi olabileceği de fark ediliyor. Zira sunucu, erkek katılımcının davranışlarını takdir etmemiş ve kadın katılımcıyı daha haklı bulmuştur. Erkek katılımcının yanlış davranmış olduğunu düşünmesi ve stüdyodaki herkesin katılımcıya karşı toplumsal ilişkiler dâhilinde ‘bey’ terimini kullanması sunucuyu da istemeyerek de olsa bu terimi kullanmaya itmiş olabilir. Akla gelen diğer sebep ise sunucunun iletisinde seçtiği hitap şeklini nesne durumunda kullandığı ve katılımcıya doğrudan seslenmediği için sunucunun bu terimi tercih etmiş olabileceğidir. Fakat verilen ilk örnekte sunucu aynı katılımcıdan ‘Turan Abi’ olarak bahsetmektedir ve yine doğrudan seslenme yoktur. Bir diğer sebep ise Turan Bey ile Ayşe Hanım’ın ayrılmasının sunucuyu duygusal olarak etkilemiş ve uzaklığı yansıtan “Turan Bey” sözcüsünü tepkisini belirtmek için seçmiş olabilir. Terimle ilgili en ilginç örnek aynı programda bambaşka bir bağlamda karşımıza çıkmıştır:

Gülşen: Yo yo biz onu konuştuk. Kanala gelmiş gönderilmiş ama neden olduğunu pek bilmiyorum ama beyefendi gelicek burda biz çıkıcaktık bu şekilde anlaştık. O şekilde ...

Esra Erol: Abicim ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

Gülşen: Esra Hanım benim aileme kadar girdi yalanlarıyla. Şu an biz.. bir şey söyleyem..

Esra Erol: Kimse senin ailene sen müsaade etmezsen giremez.

Sunucu, katılımcıya sinirlendiği, katılımcının yaptığını doğru bulmadığı için gençlik argosu ve teklifsiz dil olarak tanımlayabileceğimiz ‘Abicim’ terimini kullanmaktadır. Bu kullanım kelimenin sözlük anlamının dışında bir kullanımdır. Esra Erol burada güç ilişkisini adıl ya da kişi eki seçimlerinin ötesinde argo dil kullanımı ile

de gerçekleştiriyor. Alıcı güç ilişkisini onaylıyor ve “Esra Hanım” sözcüğü ile bu onayı gösteriyor. Seçtiği sözcükler sunucu Esra Erol’un kararsızlığını ya da sözlü dil kullanımında iletilerini, dil düzeyi seçimlerini denetlemekte zorlandığını gösteriyor. Mümkün olduğunca ölçünlü Türkçeyi kullanmaya çalışan ve kelimelerini olabildiğince dikkatli seçen sunucu yukarıdaki örnekte kendi sözcüklerini denetleme zorluğu çektiğinden olağan şartlarda program sırasında kullanmadığı bir terimi kullanarak argo ile teklifsiz dil arasında kalmıştır.

Başka bir örnekte sunucu daha önce programına katılmış ve programda tanışarak evlenmiş bir çifti konuk olarak çağırıyor. Ve çifti seyircilere tanıtırken konuklarını sözce içerisinde nesne olarak kullanırken ‘Fatma ve Hüseyin Bey buradalar alkışlar onlara...’ ifadesini kullanarak hem mesafe koyuyor, hem de saygı gösteriyor. Fakat kadın konuğu için “hanım” demediği gibi erkek konuğundan tekrar söz ederken ‘Hüseyin Abi’ hitabını kullanıyor:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:45**

Esra Erol: Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. Onların ilişkisinin başlaması da olaylı olmuştu. Bazen her olaya değil mi itibar etmemek gerekiyor. Efendim bugün evliliklerinin 2. yılları... Fatma ve Hüseyin Bey buradalar alkışlar onlara... Reklam arasında dedim ki görünce a-aaa 2 yıllık evlilik kilo almışsınız dedim. Huzur olunca mı insan kilo alıyor?

Hüseyin Bey(40’lı yaşlarda): Evet, Esra Hanım

Esra Erol: 2 yıl geçti.

Hüseyin Bey: 3. yıla girdik biz.

Esra Erol: Tamam 2 yıl dolu dolu bitti. 3. yıldasınız Allah nazardan saklasın her şey yolunda mı?

Hüseyin Bey: Her şey yolunda, çok mutluyuz gayet rahatız, size de dua ediyoruz sürekli sizi seyrettikçe... Teşekkür borcumuz var. Böyleyiz.

Esra Erol: Biz teşekkür ederiz. Fatma Abla o gün de yüzün gülüyordu hala yüzün gülüyor. Allah nazardan saklasın.

Fatma Hanım(30’lu yaşlarda): Her zamanki halim Esra Hanım.

Esra Erol: Çocuklar falan kaynaştı değil mi?

Sohbet ediyorlar...

Esra Erol: Çok negatif başladı aslında sizin ilişkiniz ama siz inatla birbirinize sarıldınız.

Fatma Hanım: Evet, evet... Ben hiç kimsenin ağzına bakmadım Esra... Hiç...

Esra Erol: 3.şahısları hiç dinlemediniz.

Fatma Hanım: Hiç dinlemedim. Buradaki locadaki arkadaşlara ben diyorum ki talibiniz gelince çok iyi değerlendirin başka arkadaşların eleştirilerine kapılmayın. Ben bunu söylüyorum.

Esra Erol: Evet, Hüseyin Abiye de olumsuz eleştiriler yapıyordu ama Fatma Abla böyle hııh yaptı.

Fatma Hanım: Bir tane arkadaşın ismini vermeyeceğim bana şey dedi ay dedi bu adamın dedi saçlarına dedi boyalar sürmüş dedi. Sen bunu isteme dedi. İçimden ben dedim ki Esra Hanım ne alaka dedim olsun dedim ne olacak dedim.

Konuşucunun alıcıları daha önceden ve uzun süredir tanıyor olması aralarındaki iletişim doğal olmasını sağlıyor ve böylece sunucu ‘Abi’ terimini kullanıyor. Sunucu iki farklı sözcesinde de hitap şekillerini nesne durumunda kullansa da farklı terimleri tercih ediyor. İlk sözcesinde konuğunu seyircilere tanıttığı için ve kişinin kimi izleyiciler/seyirciler tarafından tanınmaması olasılığı nedeniyle ‘bey’ terimini tercih ediyor. Daha sonra konukları ile iletişiminin yakınlığını seyircilere/izleyicilere hissettirip her iki konuğu için de Aile Terimlerinden olan ‘abla’ ve ‘abi’ hitap şekillerini kullanmayı tercih ediyor. Bu durum sunucunun tarafından pek çok örnek bütüncede de sıklıkla gerçekleştiriliyor. Fakat sunucunun ilk sözcesinde kadın konuğuna ismi ile hitap edip erkek konuğu için ‘bey’ hitap şeklini kullanması sunucun bildiği ve program dâhilinde paylaşmamış olduğu, izleyicinin gözlemleyemediği bir statü farkını simgeliyor olabilir. Ya da konuşucunun her iki alıcı ile iletişimin aynı samimiyette olmadığı da düşünülebilir. Bir diğer ihtimal ise konuşucunun iletisinde ‘Hanım’ hitap şeklini kullanmayı unuttuğudur. Üçüncü seçenek bütüncenin geneline bakıldığında daha mümkün gözükmetedir.

Diğer ihtimallerin mümkün olmadığını düşünmek için geçerli nedenimiz konuşucunun daha sonraki bir iletisinde her iki konuğu için de kendi açısından aynı

statüyü gösteren ve aynı derecede yakın iletişimi yansıtan ‘abla’ ve ‘abi’ hitap şekillerini kullanmasıdır. Fakat alıcıların “duacıyız” sözcüğü ile Esra Erol ile aralarında yer alan güç ilişkisini vurguladıklarını belirtmek de önem taşımaktadır.

İncelemiş olduğumuz bütüncede bu terim ile ilgili son örnek şu şekildedir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08**
16:38:00

Esra Erol: Yıldırım Abi sen niye bağıyorsun ordan? Efendim bu arada günün en eğlenceli bölümü de dün akşama yapılan maçın skorunu öğrendiğiniz zaman olucak. Ekip ile adaylar arasında her hafta maç yapılıyor. Bu maçın skorunda bakalım yenen kim yenilen kim zaten yeneni öğrendikten sonra eminim yenilenin yüzü kızarıcak. Şimdi ilk konuğum Konya’da geliyor alkışlar Tayfur Bey için. Tayfur Bey lise mezunu, hiç evlenmemiş Konya’da ailesi ile beraber yaşıyor. Programa çıkmaya nasıl karar verdiniz?

.
.
.

Yukarıdaki örnekte sunucu programda bir süredir yer alan bir katılımcıya ‘Yıldırım Abi’ olarak ve “sen” adıyla seslenmektedir. Katılımcı ile sunucunun arasında yakın bir ilişkinin olduğunu iletideki ‘sen’ kullanımdan ve iletişim şeklinden anlayabiliriz. Zira sunucu ardından programa henüz dâhil olan başka bir kişiye ‘Tayfur Bey’ olarak hitap edip, iletisinde 2. çoğul kişi ekini kullanmaktadır.

2.1.3 Kız/Kız Çocuğu:

Elimizdeki verilerde bu terim ile kullanılan hitap şekline dair bir örnek bulunmaktadır:

Esra Erol: Bana bugün bir mektup geldi, posta geldi. Bu postada şöyle göstermek istiyorum 30 Mart 2012 Cuma günü Hürriyet gazetesinin Akdeniz sayısında çıkmış

efendim ııı görebiliyor musunuz şöyle var mı bir gösterebilir miyiz? Hiç aklıma gazetede böyle manşet olacağım gelmemişti ama sonunda oldu. Efendim (Burasını gazeteden okuyor) Dedektif Canip Dede evlilik programına katılmak için sunucu Esra Erol'a 50 bin mavi kapak ve Antalya reçelleri gönderen 70 yaşındaki Canip Bostan, kaybolan kolisinin izini bir dedektif gibi sürdü. Bana göndermiş olduğu kargoya vermiş olduğu mavi kapakları kargo şirketine veriyor ve birkaç gün sonrada kanala telefon açıyor diyor ki "ben mavi kapak gönderdim Esra kızım benim adımla anons etmedi" Tabi ki arkadaşlarımız da gönderilen listeye bakarak diyorlar ki Canip bey maalesef ııı sizin böyle bir ııı koliniz kapaklarınız bize ulaşmadı. Sonra Canip amca kapakların peşine düşüyor kargo şirketine gidiyor ve benim kapaklarım nerde? Kargo şirketi diyor ki: "Biz unuttuk göndermeyi ııı sizi adınıza başka bir hayır kurumuna verdik." Vay efendim siz benim kapaklarımı nasıl başka yere gönderirsiniz ve kargo şirketini dava ediyor... vallahi bak biz inanamadık yani..

(gazeteden okuyor) Kargo şirketinin Antalya sorumlusu vatandaşın yaşadığı mağduriyetin çok üzücü olduğunu ve kendisinden özür dilediklerini ifade ederek ııı Canip Bey ne kadar yakınsa yeridir. İlgili personelin de savunmasını aldık." Demiş ve bana da bir mektup göndermiş..

Mektubu okuyor: Sevgili kızım Esra.. Hayatta ııı evlenseydim bir kızım olsaydı ancak senin kadar severdim.

.
.

.

Sen benim öz kızım yeğenimsin..

Esra Erol: Bu arada efendim asıl sürpriz Canip amca şu anda telefon hattında. Alo! Nasılsınız?

Canip Bostancı (70 yaşında): Eğer bir kızım olsaydı şu anda gözlerim doldu inan Allah şahidimdir senin kadar sevmem mümkün değildi.

E: Ya çok teşekkür ederim Canip amcacım yaa Allah razı olsun.

.

. (Konuşmalar sürmekte)

E: Canip amca yav bu kapaklar kaybolunca sen baya dedektif olmuşsun.

C: Şimdi ıı şimdi onu açıklayayım ııı sevgili kız yeğenim bacımın kızı... Açıklayayım bizim kız.

Telefon ile programa bağlanan kişi samimiyetini ve sevgisini ifade etmek için sunucuya ‘kızım’, ‘sevgili kız yeğenim, bacımın kızı’, ‘bizim kız’ hitaplarını kullanıyor. Sunucuya yazmış olduğu mektubunda da ‘Sevgili kızım Esra’, ‘Sen benim öz kızım yeğenimsin’ ifadelerini kullanıyor. Kişi sunucu kendinden yaşça oldukça küçük olduğu için ve sunucuya duyulan sevgiden dolayı samimi ifadeler kullanmak konusunda rahat davranabiliyor. Sunucu da konuşucunun samimi ifadelerinden etkilenip ‘Canip Amca yav / Canip Amcacım yaa’ ifadelerini kullanıyor ve teklifsiz dil kullanımına geçiyor. Sunucunun ‘Canip Amcacım’ iletisini kullanmasının ardından telefondaki konuşucu kurulan iletişimdeki yakınlık derecesini arttırmak için kullandığı hitap şekillerini çeşitlendirip arttırıyor: “**C:** Şimdi ıı şimdi onu açıklayayım ııı sevgili kız yeğenim bacımın kızı... Açıklayayım bizim kız.” Alıcının birçok kişi tarafından tanınması, ünlü olması da konuşucunun seçtiği sözceleri etkilemiş, mesafesiz ifadeler kullanmasına ve eşitlik ilişkisi kurulmasına sebep olmuş olabilir.

2.2 Akrabalık İlişkileri Terimleri

2.2.1 Teyze

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

.

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin’den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

...

Esra Erol: Erken kalkan var mı sabah erken kalkma alışkanlığı olan? Şöyle yapalım Adnan her sabah erkenden kalkıyorsun güne başlıyorsun

Adnan Bey(31): Benim çocuktan dolayı ben hep 6 buçuk 7’de kalkıyorum.

Esra Erol: Peki Sabiha Teyze siz de erkenden kalkıyorsunuz. Bu yaşı getirdiği bir şey mi?

Sabiha Hanım (58): Ben gençken de erken kalkıyordum şimdi de...

...

Esra Erol: Aygül teyzecim siz de erken kalkıyorsunuz.

Aygül Hanım(56): Evet, ben çalışma esnasında sabah çöpçülerle akşam bekçilerle eve giriyordum.

Esra Erol: Peki, Alkışlarla açıyoruz karavanı Nermin ve Hakan bir araya geliyor.

Yukarıdaki ileti dizisinde sunucunun programın temel konusu olan “evlenme”, bireylerin “taliplerini bulma ve evlilik yolunda ilerleme” konusundan biraz sıyrılmak ve gündelik konulara girmek istediğini gözlemleyebiliyoruz. Sunucu konuyu günlük yaşamla ilgili bireylerin alışkanlıklarına getirip üç katılımcıya “sabah erken kalkıp kalmadıklarını” soruyor. Katılımcılardan cinsiyetleri kadın olan iki kişiye isimlerinin ardından “teyze” ve “teyzecim” sözcelerini getirerek hitap ediyor. Erkek katılımcıya ise yaşının genç ve kendi yaşına yakın olmasından dolayı sadece ismi ile hitap ediyor. Sunucu, günlük hayatla ilgili konulardan bahsederken program içeriğinden uzaklaşıp hitap şekillerini de günlük hayatta daha çok kullanılan hitap şekillerine yaklaşıyor.

Ayrıca sunucu burada yaş farkını da iletişinin içerisinde belirtmiş oluyor. Kelimenin TDK Güncel Sözlükte verilen ikinci anlamında da ‘Anne yaştı kadınlar’ için kullanılan bir seslenme sözü olduğu belirtiliyor. Konuşucu alıcının yaşını biliyor ve hitap şeklini de bilinçli ya da bilinçsiz olarak buna göre seçiyor da olabilir. Yukarıda belirttiğimiz durum yani günlük hayatta kullanılan hitap şekilleri de esasında bu yaklaşımla seçildiği için değerlendirilmiş olan bütüncü bizi her iki açıklamaya da götürmektedir.

Sunucu program içinde yukarıdaki iletide “teyze” olarak seslenmiş olduğu bir katılımcıya aynı gün içerisinde “abla” ve “hanım” hitap şekillerini de kullanıyor:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

Esra Erol: Aygül ablanın talibi Ankara'dan geliyor alkışlar Fikret amca için... Nasılsınız?

Fikret Bey (66 yaşında): Teşekkür ederim siz nasılsınız?

Esra Erol: Çok teşekkür ederim buyurun böyle Fikret amcacım. Ankara'dan düştü yollara, Aygül hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygül teyzecim...

Aygül Hanım: Hoş geldiniz Fikret Bey nasılsınız?

Fikret Bey: Teşekkür ederim Aygül hanım siz nasılsınız?

Aygül Hanım: Teşekkür ederim. Ne zaman geldiniz?

Fikret Bey: Cuma günü gelmiştim fakat kısmet olmadı çıkmak o zaman.

Aygül Hanım: Çalışıyor musunuz? Emekli misiniz?

.
.
 .

Sunucu aynı program içinde üstelik yaklaşık olarak 10 dakika önce günlük hayat ile ilgili konulardan söz ettiği bağlamda “Aygül Teyzecim” olarak hitap ettiği katılımcıya yine aynı şekilde hitap ederken, program formatı ile ilgili bir konu üzerinden seyircilere ve Fikret Bey’e ileti gönderirken aynı katılımcıdan önce “Aygül Abla” sonra “Aygül Hanım” olarak bahsetmektedir. Sunucu günlük hayatta kullandığı iletişim sözcelerini programda kullanmaya devam ederken seyircilere ve Aygül Hanım ile iletişim kuracak olan diğer katılımcıya kullanmaları gereken hitap şekillerini hatırlatmaya çalışmaktadır. Konuşucu bunu bilinçli olarak yapmasa da Fikret Bey’in ya da diğer katılımcıların sunucu ile aynı yerde olmadıklarını ve onun kullandığı hitap şekillerini bu bağlam dâhilinde kullanamayacaklarının da altını çizmektedir. Kendisi için “Aygül Teyze” olan katılımcı seyirciler ve stüdyoda bulunan diğer katılımcılar için “Aygül Abla”, Fikret Bey içinse “Aygül Hanım” dır. Konuşucu böylece diğer konuşucuların da karşılıklı iletişimlerdeki sözce kullanımlarının sınırlarını çizer. Programın yapısına bakıldığında da genel olarak sunucu göreviyle orada bulunan konuşucunun bunu yapmaya hakkı olduğunu programda yer alan diğer bireyler de kabul etmiştir ki sunucunun belirlediği hitapları kullanmaya özen gösterirler. Bu da E.E’nin örtük olarak güç ilişkisi kurduğunu gösterir. Fikret Bey’in iletisinde “Hanım” hitap şeklini kullanmasının tek sebebi elbetteki bu durum değildir. Toplumsal ölçütler ve dilin toplum içerisindeki yaygın kullanımının önbilgisi ve yaptırımı ile de katılımcının normal şartlarda bu hitap şeklini kullanması doğaldır.

2.2.2 Amca

İncelemiş olduğumuz programlar dâhilindeki sunucular zaman zaman ölçünlü dil kullanımından uzaklaşıp hitap şekillerini günlük hayatta kullandıklarına yakın olarak seçtikleri için elimizdeki bütüncelerin çoğunda ‘amca’ terimi konuşucunun kendisinden yaşça büyük erkekler için kullanmış olduğu bir hitap şeklidir. Sunucuların bu terimi daha çok bir yakınlık ifadesi olarak kullandığı gözlenmiştir. Kendilerinden yaşça büyük ve samimi davrandıkları katılımcılara karşı ‘amca’ hitap şeklini kullanırken, daha mesafeli kalmak istedikleri, hatta daha saygın gördükleri katılımcılara ‘bey’ hitap şekillerini kullanmaktadırlar. Aşağıda “Esra Erol’la Evlen Benimle” isimli programdan derlenen örnekte konuşucu ile alıcı ‘samimi’ olarak değerlendirilebilecek bir iletişim gerçekleştirmiştir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012**
16:14

Esra Erol: Bana bugün bir mektup geldi, posta geldi. Bu postada şöyle göstermek istiyorum 30 Mart 2012 Cuma günü Hürriyet gazetesinin Akdeniz sayısında çıkmış efendim ııı görebiliyor musunuz şöyle var mı bir gösterebilir miyiz? Hiç aklıma gazetede böyle manşet olacağım gelmemişti ama sonunda oldu. Efendim (Burasını gazeteden okuyor) Dedektif Canip Dede evlilik programına katılmak için sunucu Esra Erol’a 50 bin mavi kapak ve Antalya reçelleri gönderen 70 yaşındaki Canip Bostan, kaybolan kolisinin izini bir dedektif gibi sürdü. Bana göndermiş olduğu kargoya vermiş olduğu mavi kapakları kargo şirketine veriyor ve birkaç gün sonrada kanala telefon açıyor diyor ki “ben mavi kapak gönderdim Esra kızım benim adımla anons etmedi” Tabi ki arkadaşlarımız da gönderilen listeye bakarak diyorlar ki Canip bey maalesef ııı sizin böyle bir ııı koliniz kapaklarınız bize ulaşmadı. Sonra Canip amca kapakların peşine düşüyor kargo şirketine gidiyor ve benim kapaklarım nerde? Kargo şirketi diyor ki: “Biz unuttuk göndermeyi ııı sizin adınıza başka bir hayır kurumuna verdik.” Vay efendim siz benim kapaklarımı nasıl başka yere gönderirsiniz ve kargo şirketini dava ediyor... vallahi bak biz inanamadık yani..

(gazeteden okuyor) Kargo şirketinin Antalya sorumlusu vatandaşın yaşadığı mağduriyetin çok üzücü olduğunu ve kendisinden özür dilediklerini ifade ederek ııı

Canip Bey ne kadar yakınsa yeridir. İlgili personelin de savunmasını aldık.” Demiş ve bana da bir mektup göndermiş..

(Mektubu okuyor): Sevgili kızım Esra.. Hayatta ıı evlenseydim bir kızım olsaydı ancak senin kadar severdim.

.
.
 .

Esra Erol: Bu arada efendim asıl sürpriz Canip amca şu anda telefon hattında. Alo! Nasılsınız?

Canip Bostancı (70 yaşında): Eğer bir kızım olsaydı şu anda gözlerim doldu inan Allah şahidimdir senin kadar sevmem mümkün değildi.

E: Ya çok teşekkür ederim Canip amcacım yaa Allah razı olsun.

.
.
 .

(Konuşmalar sürmekte)

E: Canip amca yav bu kapaklar kaybolunca sen baya dedektif olmuşsun.

C: Şimdi ıı şimdi onu açıklayayım ııı sevgili kız yeğenim bacımın kızı...Açıklayayım bizim kız.

Yukarıdaki örneği daha önce 2.2 Aile ilişkileri Terimleri başlığı altında konuşucunun Canip Bey olduğu durumda incelemiştik. Konuşucunun sunucu olduğu durum ise bu başlık altında incelenecektir.

Sunucunun okuduğu gazete haberinde konuşucunun bir kaç sözce sonra ‘amca’ terimini kullanacağı kişiden ‘Canip Dede’ olarak söz ediliyor. Ardından sunucu program ekibinde çalışanların kişi ile yaptığı telefon görüşmesini aktarırken kişiyi sözcesinde nesne olarak ‘Canip Bey’ şeklinde kişi ile arasına saygı ve mesafe koyarak kullanıyor. Ve tekrar gazete haberinin devamında Kargo yetkilisinin konuşmasından paylaşılan kısımda aynı kişiden ‘Canip Bey’ olarak bahsediliyor.

Sunucu gazete haberinin ‘Canip Dede’ ve kendi sözcesinde nesne olarak kullandığı, gazete haberinde de kullanılmış olan ‘Canip Bey’ kullanımlarından etkilenmeden

‘Canip Amca’, ‘Canip Amcacım’ hitaplarını kullanıyor. Telefon konuşmasının başında sunucu ‘Canip Amca’ olarak seslendiği kişiye ‘Nasılsınız?’ diyerek 2. Çoğul kişi ekini kullanıyor, yani ‘amca’ olarak seslenmiş olsa da telefondaki kişi ile arasındaki mesafeyi ya da kişinin kendisinden yaşça çok büyük olması sebebiyle saygıyı koruyor. Fakat konuşmacının samimi yaklaşımı sunucuyu etkiliyor ve ikinci cümlesinde sunucu kişiye ‘Canip Amcacım’ olarak hitap ediyor. Konuşma ilerledikçe de sunucu kişi için artık ‘sen’ adılını ve 2. Tekil kişi ekini kullanmaya başlıyor: “Canip amca yav bu kapaklar kaybolunca sen baya dedektif olmuşsun.”

Bu örnekte asıl dikkat çekici olan nokta sunucunun gazete haberindeki tanımlamalardan etkilenmemiş olmasıdır. İncelemiş olduğumuz pek çok örnekte sunucunun katılımcıları ya da katılımcıların sunucuları kullandıkları hitap şekilleri bakımından etkilediğini hatta kişilere karşı kullandıkları hitap şekillerini değiştirmeye ittiklerini gözlemledik. Elbette ki örneklerde değerlendirilmesi gereken farklı durumlar da söz konusuydu. Fakat bütüncüye genel bir çerçeveden baktığımızda bu karşılıklı etkileşimin varlığı da yadsınamaz derecede fark edilebiliyor. Üstelik bu etkileşim günlük hayatta da, her hangi bir karşılıklı iletişimde karşımıza sık sık çıkmakta. Aynı konu üzerinde konuşmakta olan iki bireyin birbirlerine gönderdikleri iletilerin içerisinde özellikle nesne durumunda kullandıkları hitap şekillerinin aynı olması yüksek ihtimallidir.

Sunucunun kendi hitap şeklini tercih etmesinin temel bir sebebi olmayabilir. Fakat incelemiş olduğumuz bütüncenin geneline bakarak şu yorumu da getirmek mümkün: Sunucu içinde yer aldığı televizyon programının bir nevi ev sahibi rolünü üstlenmiştir. Ve programda yer alan, konuşan, izleyen diğer kişilerden statü olarak üstün bir durumdadır. Zira sunucu diğer kişilerin sözlerini kesebilir, onlara akıl verebilir, kızabilir, saygı duyabilir ya da duymayabilir... Sunucunun programlar dâhilindeki tercihleri aynı ortamı paylaştığı diğer bireylerden daha özgürdür. Zaman zaman bu durumu diğer katılımcılara da hatırlatma gereği duymaktadır. “Stüdyo” sunucuya aittir ve diğer herkes birer katılımcıdır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-01-16 16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü “hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız...

Bu örnekte sunucu stüdyonun kendisine ait olduğunu birinci kişi iyelik eki ile belirtmiştir.

Bütün bunlar dikkate alındığında sunucunun genel olarak diğer katılımcılara nazaran daha farklı hitap şekilleri seçtiği gözlenebilir. Katılımcıların birbirlerine karşı kullanabilecekleri sözcelerde bir sınırlılık söz konusu iken sunucu hitap şekilleri de dahil olmak üzere dilediği sözceyi kullanabilmektedir. Pek çok örnekte karşımıza çıktığı gibi katılımcıların birbirlerine ‘Hanım’ ve ‘Bey’ hitaplarını kullandıkları durumlarda sunucu aynı kişilere ‘abla’, ‘teyze’, ‘abi’, ‘amca’ hitaplarını kullanabilmekte ya da kişilere sadece isimleri ile hitap edebilmektedir.

Bu sebeple sunucunun diğer konuşucuların ya da okumuş olduğu gazete haberinin sözce/hitap seçimlerinden etkilenmemesi olağan bir durumdur. Ve belki de sunucu bürünmüş olduğu üstün statüdeki ev sahibi rolü ile de özellikle yönlendirmelerden kaçınıyor olabilir. Günlük hayatta okuduğumuz bir gazete haberinde bir birey için kullanılan hitap şeklinin bizim iletimizde de kendini göstermesi oldukça yüksek bir ihtimalken sunucunun yukarıdaki örnekte bu durumu gerçekleştirmemesi kendi tercihlerinin özgürce olduğunu vurgulamak, yani statü olarak ortamda bulunan alıcılardan daha farklı bir yerde bulunduğunu vurgulamak olabilir. Ya da gazetelerde kullanılan ve programa göre fazlaca resmi bulduğu dil kullanımını kendi iletisinde tercih etmek istememiş olabilir.

Bir başka örnek bütüncü aracılığı ile sunucunun daha çok önceden tanıdığı katılımcılar için ‘Amca’ hitap şekli üzerinden akrabalık ya da aile ilişkileri terimini kullandığını gözlemleyebiliriz:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

Esra Erol: Şuhayip Amcacım kendini tanıtır mısın? 76 yaşındasın.

Şuhayip Bey: Evet. Ben 76 yaşımdayım. 50 senedir Almanya’da çalışıyorum şimdi artık bir senedir eşimi kaybettim. Yeni bir eş arıyorum.

Esra Erol: Yeni eşin de Yalova’dan geliyor. 60 yaşımdaymış ve emekliymiş. Adı da Nermin. Davet edeyim mi? Alkışlarla Nermin Hanıma Nermin Hanımı davet ediyoruz. Nasılsınız?

Neriman Hanım(60): Çok Renkli kişiliğinize hayranım

Esra Erol: Çok renkli!...

Neriman Hanım(60): Evet

Esra Erol: Peki...Buyrun hoş geldiniz çok şık olmuşsunuz.

Neriman Hanım(60): teşekkür ederim saolun

Esra Erol: Buyrun Neriman mı? Ben Nermin mi dedim, işte renkli kişiliğim söyletti bana. Ben söylemedim renkli kişiliğim bana Nermin dedirttirdi. Yani şöyle bakınca diyosun ki hemen nikah memuru gelsin nikahı kıyalım bitsin bu iş, di mi yani şöyle bakınca Uğur Bey...

Uğur Bey: Evet

Esra Erol: Buyrun...

Şuhayip Bey(76): Nermin Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba Efendim hoş bulduk.

Şuhayip Bey: Merhaba nerden geliyorsunuz?

Nermin Hanım: Yalova’dan

Şuhayip Bey: Yalova’dan geliyorsunuz...

Nermin Hanım: Evet

Şuhayip Bey: Nermin Hanım beni iyi dinlediniz mi?

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: ... Kocaman alkışlar ve ısıklarla açıyoruz paravanı.

Şuhayip bey(76): Hoş geldiniz, buyurun. Çay içebiliriz.

Esra Erol: Alkışlar Şuhayip amca ve Neriman Teyze’ye.

Sunucu alıcıya doğrudan hitap ederken ‘Şuhayip Amcacım’ kullanımını kişinin ismini sözcesinde nesne durumunda kullandığında da ‘Şuhayip Amca’ kullanımını

tercih ediyor. Erkek katılımcı için ‘amca’ terimini kullandığı ikinci sözcesinde kadın katılımcıdan da Neriman Teyze’ olarak söz ediyor ve her ikisini diğer alıcılara sunuş amacıyla sözcesinde kullanıyor. Bu sebeple ikinci sözcede bir doğrudan seslenme söz konusu olmadığı için sunucunun ‘Şuhayip Amcacım’ hitabını kullanmaması sunucu için oldukça olağan.

Fakat bu örnekte daha çok dikkat çeken nokta sunucunun erkek katılımcı için akrabalık ilişkileri terimi olan ‘Amca’ hatta daha samimi bir ifade olarak ‘amcacım’ hitap şekillerini seçerken kadın katılımcı için toplumsal ilişkiyi gösteren terimlerden ‘Hanım’ hitap şeklini seçmesidir. Bu durumun sebebi büyük ihtimalle sunucunun erkek katılımcıyı daha önceden tanınması ve kadın katılımcının programa ilk kez katılmasıdır. İki katılımcının da yaşlarının birbirine yakın olmasına rağmen kadın katılımcı için sunucunun seçtiği ilk hitap şekli ‘Neriman Hanım’. Aynı yaşlarda farklı katılımcılar için sunucunun genellikle seçtiği hitap şekli ‘Teyze’dir. Neriman Hanım programa ilk kez katıldığı için sunucu tarafından izleyicilere ve katılımcılara tanıtılıyor ve bu yüzden sunucu tarafından özellikle bu hitap şekli kullanılıyor. Benzeri durumlarda da farklı kadın katılımcılar için sunucunun sözcelerini ve hitap şekillerini aynı doğrultuda seçtiğini gözlemledik. Yani bu örnekte önemli olan cinsiyet farkı değil kişiyle olan tanışmışlık durumu ve diğer alıcılara sunulmasıdır. Zaten bir süre konuştuktan sonra sunucu için ‘Nermin Hanım’, ‘Neriman Teyze’ oluyor ve ‘Şuhayip Amca’ ile kullanılan hitap şeklinin seçimi açısından eşit seviyeye geliyor.

Sunucunun kadın katılımcının başta ismini yanlış söylemesinden dolayı düzeltme yapması sırasında kadın katılımcının sadece ismini nesne durumunda kullandığını görüyoruz. Fakat bu da sunucu sadece isim düzeltmesi yaptığı için oldukça olağan bir kullanımdır.

Cinsiyet farkının sunucunun seçtiği hitap şekillerine yansıdığını aynı durumda erkek katılımcılar için kullandığı ‘amca’ terimi ile gözlemleyebilmekteyiz:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

Esra Erol: Aygül Ablanın talibi Ankara’dan geliyor alkışlar Fikret Amca için... Nasılsınız?

Fikret Bey (66 yaşında): Teşekkür ederim siz nasılsınız?

Esra Erol: Çok teşekkür ederim buyurun böyle Fikret Amcacım. Ankara'dan düştü yollara, Aygül Hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygül Teyzecim...

Aygül Hanım(50'li yaşlarda): Hoş geldiniz Fikret Bey nasılsınız?

Fikret Bey: Teşekkür ederim Aygül Hanım siz nasılsınız?

Aygül Hanım: Teşekkür ederim. Ne zaman geldiniz?

Fikret Bey: Cuma günü gelmişim fakat kısmet olmadı çıkmak o zaman.

Aygül Hanım: Çalışıyor musunuz? Emekli misiniz?

Fikret Bey: ııı kriterlerimi öğrendiniz mi? Sizin kriterlerinizi ben tam bilmiyorum.

Aygül Hanım: Haaa evet baktınız değil mi? Çocuklarınız var mı?

Fikret Bey: 3 çocuğum var hepsi de yetişkin, evli, ev bark sahipleri.

Aygül Hanım: Çocuklarla aranız nasıl?

Fikret Bey: Çocuklarla aram çok iyi, onları çok seviyorum. Buradan da selam gönderiyorum. Avustralya'dalar belki de izliyorlardır.

Aygül Hanım: Evet, eşiniz vefat mı ayrılık mı?

Fikret Bey çocuklarından eşinden ve ailesinden bahsediyor.

Fikret Bey: Öğretmenlikten ayrıldım 8 yıl sonra Avusturalya'ya gittim 72 yılında... 39 yıl yaşadım, yeni geldim. Müzik severim.

Aygül Hanım: Sigara, içki var mı?

Fikret Bey: İçkim yok sigara içiyorum fakat bırakabilirim her an. O da yani aldığım sevgiyle olur.

Esra Erol: Sevgiye ihtiyacım var diyorsun.

Fikret Bey: Tabi sevgiye ihtiyacım var.

Esra Erol: Ama Fikret Amcanın çok güzel özellikleri var. Bir kere yabancı dili varmış, güzel sanatlara ilgisi yoğunmuş, müzikle uğraşır org çalarmış ıııı ve zarif olan her şeyi de çok severmiş.

Aygül Hanım: Peki, açalım ve görelim

Esra Erol: Açalım, merak mı ettiniz?

Aygül Hanım: Çok merak ediyorum

.
.
 .

Aygül Hanım: Esracım.

Esra Erol: Efendim.

Aygül Hanım: Şöyle yani evleneceğim kişinin özellikleri belirttik tabi ama ben beraber yaşlanmak istiyorum. Yani arada çok yaş farkı olmasını istemiyorum. 55 en fazla 60... Yani 55 ile 60 arası yani beraber yaşlanalım amaç benim isteğim.

Esra Erol: Fikret Amca da beraber yaşlanacağı birini arıyor.

Aygül Hanım: Çok teşekkür ederim ama yaş farkı...

Esra Erol:eee 10 yaş.

Aygül Hanım: Yok, 14 yaş.

Esra Erol: Hani 50'den sonra yaş farkı mı rahatsız ediyor.

Aygül Hanım: Evet, yani ben bu yaştan sonra çılgınlar gibi gezmek istiyorum. 18 ülke dolaştım şu anda...

Esra Erol: Ama bilmiyorsunuz ki Fikret Amca çılgınlar gibi gezmiyor.

Aygül Hanım: Uzak Doğu, Dubai uzaklara açılmak istiyorum ve bu arada yaşlanmayı öyle istiyorum. Haklı mıyım?

Esra Erol: Bilemem.

Fikret Bey: Sizin tercihiniz siz nasıl isterseniz öyle...

Aygül Hanım: Teşekkür ederim.

Yukarıdaki örnekte erkek katılımcı tıpkı bir önceki örnekteki kadın katılımcı gibi programa yeni katılmıştır. Ve bir önceki örnekteki kadın katılımcı ile aralarında sadece 6 yaş vardır. Sunucu bir önceki örnekte programa ilk defa katılan kadın katılımcı için *Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimlerden* olan 'Hanım' hitap şeklini tercih ederken bu örnekte yine programa ilk defa katılan erkek katılımcı için akrabalık ilişkilerini gösteren 'Amca' hitap şeklini tercih etmiştir. Ve hatta sunucu yine bu örnekte erkek katılımcıya doğrudan hitap ederken 'Fikret Amcacım' sözcesini kullanmıştır. Kadın katılımcı için ise "Teyze" başlığı altında incelemiş olduğumuz gibi farklı hitap şekillerini kullanmakta. Başta 'Aygül Abla' ifadesini tercih ederken 'Fikret Amcacım' sözcesinden sonra bir önceki örnekteki gibi katılımcıları tüm alıcıların önünde eşit kılmak amacı ile 'Aygül Teyzecim' hitabını kullanıyor.

Yani programa yeni dâhil olan kadın katılımcılara karşı ilk başta belli bir mesafe içeren hitap şekilleri kullanan Esra Erol erkek katılımcılara karşı daha samimi hitaplar seçmektedir.

Örnekte dikkat çeken bir başka nokta ise sunucunun son iletisinde “Bilemem” diyerek konuşmadan çekilmesi. Grice’ın İlkeleri²⁸ çerçevesinde kısa bir değerlendirme yaparsak sunucunun konuşmadan çekilme belirtisi gösterdiğini fakat bunu daha çok imâ için kullandığını söyleyebiliriz. Sunucu, kendisine sorulan “Haklı mıyım?” sorusuna cevap vermek istemiyor. Bunun sebebi sunucunun “Nitelik İlkesi”ni ihlal etmek istememesi olabilir. “Evet” cevabını vermesi Fikret Bey’i, “Hayır” cevabını vermesi Aygül Hanım’ı kendisine karşı olumsuz tutum sergilemeye itebilir. Daha kuvvetli bulduğumuz bir diğer ihtimal ise sunucu kaçınma gerçekleştirerek Aygül Hanım’ın haksız olduğu imâsını gerçekleştirmek istemiş olabilir.

2.3. Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimler

2.3.1. Hanım

İncelemiş olduğumuz bütüncede kadınlar için en çok kullanılan hitap şekli ‘Hanım’ terimidir. Bunun öncelikli sebebi programda yer alan cinsiyet farkı olmaksızın bütün bireylerin sunuculara isimlerinin arkasından getirdikleri ‘Hanım’ terimi ile hitap etmesidir. Ayrıca erkek katılımcılar kadın katılımcılara hitap ederken ya da kadın katılımcılardan bahsederken de bu hitap şeklini tercih etmektedirler. Bu terimi sözcelerin sahibi olan bireylerin kullanımlarına göre 4 başlık altında inceleyeceğiz: 1) Sunucuların katılımcılar için 2) Katılımcıların birbirleri için 3) Katılımcıların Sunucular için ‘Hanım’ hitabını kullanmaları ve 4) Diğer.

2.3.1.1. Sunucuların Katılımcılar İçin ‘Hanım’ Hitabını Kullanması

²⁸ Bkz. Bölüm 1.5.3 Grice’ın İlkeleri

Bu terim bütüncede 49 kere kullanılmıştır ve bu kullanımlardan 14ü sunuculara aittir. Sunucuların bu terimi kullanımı genel olarak katılımcıları birbirlerine karşı ya da izleyicilere karşı tanıttıkları esnada gerçekleşmiştir:

1)

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin’den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

2)

Esra Erol: Şuhayip Amcacım kendini tanıtır mısın? 76 yaşındasın.

.

.

.

Esra Erol: Yeni eşin de Yalova’dan geliyor. 60 yaşındaymış ve emekliymiş. Adı da Nermin. Davet edeyim mi? Alkışlarla Nermin Hanıma Nermin Hanımı davet ediyoruz. Nasılsınız?

3)

E: Hakan geliyor alkışlarla... Hakan 43 yaşında, üniversite mezunu, iki evlilik yaptı, çocuğu yok, İstanbul’dan katılıyor programa. Adayı Çiğdem Hanım da İstanbul’dan geliyor, 42 yaşında, üniversite mezunu ve hiç evlenmemiş. Alkışlar Çiğdem için...

(Çiğdem Hanım gelir.)

Hakan Bey: Merhaba hoşgeldiniz Çiğdem Hanım.

Çiğdem Hanım: Merhaba, hoşbulduk nasılsınız?

.

.

.

İncelediğimiz bütüncenin konuyla ilgili bölümlerinin tamamına yakınında tanışma ve tanıtma anında kadın katılımcılar için ‘Hanım’ terimini kullanan sunucular,

hemen sonrasında ya da bir süre sonra aynı katılımcılar için daha fazla yakınlık gerektiren hitap terimlerini ya da tanımlamaları kullanmaktalar. Yukarıdaki ilk tanıştırma anında sunucunun kullandığı hitap şekilleri ve tanımlamaları göstermek için verdiğimiz örnekleri ayrıntılı olarak aşağıda inceleyeceğiz:

1. örneğin tamamı:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

.

.

.

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin'den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Erken kalkan var mı sabah erken kalkma alışkanlığı olan? Şöyle yapalım Adnan her sabah erkenden kalkıyorsun güne başlıyorsun

Adnan Bey(31): Benim çocuktan dolayı ben hep 6 buçuk 7'de kalkıyorum.

Esra Erol: Peki Sabiha Teyze siz de erkenden kalkıyorsunuz. Bu yaşın getirdiği bir şey mi?

Sabiha Hanım (58): Ben gençken de erken kalkıyordum şimdi de...

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Aygül teyzecim siz de erken kalkıyorsunuz.

Aygül Hanım(56): Evet, ben çalışma esnasında sabah çöpçülerle akşam bekçilerle eve giriyordum.

Esra Erol: Peki, Alkışlarla açıyoruz karavanı Nermin ve Hakan bir araya geliyor.

Sunucu ilk iletisinde erkek katılımcı ile tanışıklıklarına işaret eden ‘Hakancım’ hitap şeklini tercih ediyor ve kadın katılımcıyı hem erkek katılımcıya hem de programda bulunan bütün bireylere/seyircilere tanıtarak ‘Nermin Hanım’ hitabını kullanıyor. Fakat bütüncenin sonundaki iletisinde erkek ve kadın katılımcıya olan mesafesini eşitliyor ve her ikisinden de sadece isimlerini kullanarak söz ediyor. Sunucu kadın katılımcıdan her iki sözcesinde de nesne durumunda ‘Nermin Hanım’ ve ‘Nermin’ olarak iki farklı tanımlama kullanıyor. Sunucuların yukarıda bahsettiğimiz durumu sık sık gerçekleştirdiklerini belirtmiştik. Sunucuların kadın katılımcıları alıcılara tanıtırken *Toplumsal İlişkiyi Gösteren* tanımlamaları kullanmayı tercih ettiklerini bu bölümdeki ‘Amca’ hitap şeklini değerlendirdiğimiz kısımda belirtmiştik.

2. örneğin tamamı:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

Esra Erol: Şuhayip Amcacım kendini tanıtır mısın? 76 yaşındasın.

Şuhayip Bey: Evet. Ben 76 yaşındayım. 50 senedir Almanya’da çalışıyorum şimdi artık bir senedir eşimi kaybettim. Yeni bir eş arıyorum.

Esra Erol: Yeni eşin de Yalova’dan geliyor. 60 yaşındaymış ve emekliymiş. Adı da Nermin. Davet edeyim mi? Alkışlarla Nermin Hanıma Nermin Hanımı davet ediyoruz. Nasılsınız?

Neriman Hanım(60): Çok Renkli kişiliğinize hayranım

Esra Erol: Çok renkli!...

Neriman Hanım(60): Evet

Esra Erol: Peki...Buyrun hoş geldiniz çok şık olmuşsunuz.

Neriman Hanım(60): Teşekkür ederim saolun

Esra Erol: Buyrun... Neriman mı? Ben Nermin mi dedim, işte renkli kişiliğim söyletti bana. Ben söylemedim renkli kişiliğim bana Nermin dedirtti. Yani şöyle bakınca diyosun ki hemen nikah memuru gelsin nikahı kıyalım bitsin bu iş, di mi yani şöyle bakınca Uğur Bey...

Uğur Bey: Evet

Esra Erol: Buyrun...

Şuhayip Bey(76): Nermin Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba Efendim hoş bulduk.

Şuhayip Bey: Merhaba nerden geliyorsunuz?

Nermin Hanım: Yalova'dan

Şuhayip Bey: Yalova'dan geliyorsunuz...

Nermin Hanım: Evet

Şuhayip Bey: Nermin Hanım beni iyi dinlediniz mi?

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: ... Kocaman alkışlar ve ıslıklarla açıyoruz paravanı.

Şuhayip bey(76): Hoş geldiniz, buyurun. Çay içebiliriz.

Esra Erol: Alkışlar Şuhayip Amca ve Neriman Teyze'ye.

Bu örneği de 'Amca' terimini açıkladığımız bölümde incelemiştik. Sunucu kadın katılımcıyı stüdyoya çağırırken 'Nermin Hanım' hitap şeklini kullanıyor ve son iletisinde yine bir önceki örnekte olduğu gibi kadın ve erkek katılımcılara olan mesafesini eşitliyor, her ikisi için de akrabalık ilişkileri terimlerinden olan iki hitap şeklini kullanıyor. Kadın katılımcıya 'Hanım' ve 'Teyze' hitap şekillerini kullandığı her iki sözcesinde de hitap şekillerini nesne olarak kullanıyor. Yani tıpkı bir önceki örnekteki gibi kadın katılımcıya doğrudan seslenmiyor.

Örnekte asıl dikkat çeken nokta erkek katılımcının sunucunun kadın katılımcıyı tanıttığı andaki ismi kullanmaya devam etmesi. Sunucu ismin yanlış olduğunu anladıktan sonra düzeltme yaparken erkek katılımcı ilk aktarılan ismi kullanıyor. Sunucuların katılımcıların sözcelerini etkilediklerinden bahsetmiştik. Belki de sunucular katılımcıları özellikle kişileri alıcılara tanıttıkları esnada sözce ve hitap seçimi açısından etkilemektedirler. Bu etkilenmenin sonucu olarak da 'Şuhayip Bey' sunucunun ismi düzelttiği iletiyi yok sayarak karşısındaki kadın katılımcıya ısrarla 'Nermin Hanım' olarak hitap etmeyi sürdürmekte olabilir. Ya da erkek katılımcı heyecandan sunucunun

sonraki iletilerini dikkatli takip etmemiş, sadece kişinin ilk aktarılan ismini duymuş olabilir.

3. örneğin tamamı:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

E: Hakan geliyor alkışlarla... Hakan 43 yaşında, üniversite mezunu, iki evlilik yaptı, çocuğu yok, İstanbul'dan katılıyor programa. Adayı Çiğdem Hanım da İstanbul'dan geliyor, 42 yaşında, üniversite mezunu ve hiç evlenmemiş. Alkışlar Çiğdem için...

(Çiğdem Hanım gelir.)

Hakan Bey: Merhaba hoşgeldiniz Çiğdem Hanım.

Çiğdem Hanım: Merhaba, hoşbulduk nasılsınız?

H: Teşekkür ederim. Dünya kadınlar gününüz kutlu olsun bu arada.

Ç: Teşekkür ederim çok nazıksınız.

H: eee bugün güzel bir gün.

Ç: Evet, kesinlikle.

H: Esra Hanım, ben bugün tüm adaylarla şey pardon özür dilerim taliplerle çay içicem.

E: Çok güzel.

H: Sormak istediğiniz bir şey var mı Çiğdem Hanım?

Ç: Yoo, şu an için yok. Belki camlı odada...

E: Peki ben hemen araya girebilir miyim?

Ç: Buyrun.

E: Hani ne derler dağ dağa kavuştu, insan insana kavuşmaz mı tersi mi yoksa? Ha dağ dağa kavuşmaz... Niye dağ kavuşsun ya? Sabahtan beri abondane olmuşum. İnsan insana kavuşur derler. Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı...

Ç: Aynen.

E: Bakar mısın, nerden nereye yani. Birbirlerini nerde bulucaklar, nasıl bulucaklar? Kaç?(Seyirciye cevap verir) Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?

Ç: 30 yoktur canım yani ortaokulu düşünürsek eğer 13, 14, 15, lise de var tabii.

E: Lisede de beraber okudunuz sonra hiç görüştünüz mü Sibel Hanım'la?

Ç: Yoo, görüşmedik. Aynı semtte, aynı sokaklarda oturduğumuz halde hiç görüşmedik ama hayat insanı başka yerlere yönlendirdiği için...

E: Biliyor muydunuz Sibel Hanım'ın yönetmen olduğunu?

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

E: Hakancım, Çiğdem Hanım'la ilgili ne öğrendin? Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı.

H: Aynen öyle...

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

E: Ya Sibel Abla keşke görseydik çocukluk fotoğraflarını niye böyle yaptın ki sen şimdi?

Bu örneği de daha önce 2.1. Aile İlişkilerini Terimleri başlığı altındaki 'Abla' hitap şekli içerisinde incelemiştik. Şimdi 'Hanım' hitap şekli açısından tekrar değerlendireceğiz. Bu örnekte yukarıda incelemiş olduğumuz diğer örneklerden farklı bir durum söz konusu. Sunucu kadın katılımcıyı tanıtırken 'Çiğdem Hanım' ve stüdyoya çağırırken 'Çiğdem' diyerek ön adını belirtiyor ve her iki sözcesinde de tanımlamaları nesne durumunda kullanılıyor. Yani ilk sözce yukarıdaki diğer örneklerle aynı durumu barındırıyor. Fakat sunucu kadın katılımcı ile ilgili başka bir durumu açıklamak istediği diğer sözcesinde tekrar 'Çiğdem Hanım' tanımlamasını seçiyor:

“**E:** [...] Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı...”

Sunucu olağan şartlarda katılımcı ile arasında olan mesafeyi azaltarak ve kadın katılımcı ile erkek katılımcı arasındaki mesafeyi eşitleyerek hitap kullanımlarına devam etmekte. İncelemiş olduğumuz bütüncenin genelinde bu durumu açıkça

gözlemleyebiliyoruz. Fakat bu örnekte sunucu bu geçişi “*Alkışlar Çiğdem için..*” sözcüyle yapmış olmasına rağmen tekrar ilk başta kullandığı hitap olan ‘Çiğdem Hanım’ sözcüsünü tercih ediyor.

Belki de sunucu aslında programın ana konusu ile ilgisiz ve tamamen farklı bir konudan bahsedeceği için ve de kadın katılımcıyı yeni bir yönüyle tanıttacağı için sanki yeni bir tanışma/tanıtım durumu söz konusuymuş gibi sözcelerini seçmiş olabilir. Ya da aynı sözce içerisinde programın yönetmeninden ‘Sibel Hanım’ olarak söz etme gereği duyduğu için katılımcı için de aynı hitap şeklini tercih etmiş olabilir. Bir başka anlatımla sözce içindeki diğer hitap, katılımcı için kullanacağı hitap şeklini etkilemiş olabilir. Bir diğer sebep ‘Abla’ başlığı altında ayrıntılı açıklamış olduğumuz ‘Sibel Hanım’ın programda yer alan diğer bireylerin hepsinden üstün olduğunu hissettirme ile bağlantılı olabilir. Sunucu ‘Çiğdem Hanım’ın ‘Sibel Hanım’ın ortaokul arkadaşı olduğunu açıklıyor. Yani ‘Sibel Hanım ve ‘Çiğdem Hanım’ ortaokul düzeyinde birbirlerine eş düzeyde bir eğitim almışlar ve arkadaşlar. ‘Çiğdem Hanım’ın saygınlığını korumak aslında ‘Sibel Hanım’ın saygınlığını korumak anlamına gelebilir. Sözcede bahsedilen her iki kadın sunucu tarafından alıcılara ortak noktalarıyla sunularak bu durumun alıcılar tarafından statü olarak her iki bireyi de eşit algılamalarını sağlayabilir. Belki de sunucu, bu yargıya farkına varmadan ulaşmış ve bilinçsiz de olsa kadın katılımcı için ‘Hanım’ hitap şeklini kullanmayı devam ettirmiş olabilir. Sunucunun son sözcesinde ‘Sibel Abla’ hitap şeklini tercih etme sebepleri ile ilgili ayrıntılı incelemeyi ‘Abla’ başlığı altında daha önce yapmıştık.

‘Hanım’ terimi için belirlediğimiz başlıklardan ilki kapsamında inceleyeceğimiz bir diğer örnek aşağıdadır:

Program Adı: **DEST-İ İZDİVAÇ** Kanal Adı: **TNT TV** Yayın Tarihi: **21.11.2011 14:53**

Hande Ataizi: Zeynep Hanım’ın hafif saçlar kestirilmiş galiba. Bana mı öyle geldi?

Zeynep Hanım: Evet. Baya fazla kesti hayatım. Böyle istemedim ama.

Hande Ataizi: Bakayım bir yandan. Yoo, bence güzel olmuş. İki haftaya uzar zaten.

Zeynep Hanım: Eskiden uzundu saçlarım artık kısa, uğraşamıyorum.

Hande Ataizi: Bence size kısa yakışıyor.

Zeynep Hanım: Kısa yakışıyor. Böyle Marilyn Monroe gibi seviyorum.

Hande Ataizi: Neyse saçları geçelim ne oluyor?

Zeynep Hanım: Geçelim hayatım. Sizlerin gözlerinizin önünde olduğu gibi, TNT ekranlarında ve sizin, Hande Hanımın programında beraber beyefendiyle, Güngör Beyle *çayımızı içtik orada*.²⁹

Hande Ataizi: Evet.

Zeynep Hanım: Ben ne telefonunu aldım ne adresini aldım. Hiç bir şeyini almam yani burada da hiç kimseye telefonumu vermem sizlerden başka. Ta ki nişanım olacaksa.

Bu örnek şimdiye kadar incelemiş olduğumuz diğer programlardan farklı bir programa aittir. Programın sunucusu Hande Ataizi programda bir süredir yer alan bir katılımcıya tanışma/tanıştırma aşaması olmaksızın ‘Zeynep Hanım’ olarak hitap ediyor. Oysa katılımcı sunucuya daha yakınlık içeren bir hitap kullanıyor: “Baya fazla kesti hayatım..” Sunucu bu duruma rağmen hitap şeklindeki mesafeyi sürdürerek Zeynep Hanım’ a “siz” adılını kullanıyor: “Bence size kısa yakışıyor.” Bu örnekte sunucunun katılımcıya karşı sürekli olarak ‘Hanım’ hitabını kullanması katılımcı ile olan yaş farkından kaynaklanabilir. Akla gelen diğer neden ise daha dolaylı olmasına rağmen ilgi çekicidir.

Programda bir süredir bulunan Zeynep Hanım 50/60’lı yaşlarda, 5 evlilik yapmış bir katılımcıdır. Sunucu ile olan iletişimde dikkat çeken unsur katılımcının kullandığı samimi hitap şekli ve kullandığı dilin zaman zaman ölçünlü Türkçe dışına çıkmasıdır. Sunucu ise katılımcı ile arasındaki mesafeyi ısrarla korumaya çalışmaktadır. Belki de sunucu, katılımcının kendisine hitaben kullandığı üsluptan memnun olmadığını belirtmek ve katılımcıyı ölçünlü dile yönlendirmek için özellikle ‘Hanım’ sözcisini ve “siz” adılını kullanmaktadır. Bu yönlendirmeler katılımcının sözcelerini seçmesinde çok

²⁹ “çay içmek” evlilik programlarında katılımcının talibi ile kısa bir sohbet ederek birbirini tanıması anlamında kullanılan bir teknelektir.

etkili olmasa da Zeynep Hanım aynı sözce içerisinde hem ‘Hayatım’ hem de ‘Hande Hanım’ hitaplarını kullanmış ve sunucudan/program ekibinden ‘siz’ adılı (sizlerden) ile bahsetmiştir. Sunucu aynı katılımcı ile olan önceki tecrübelerine dayanarak bu mesafeyi korumadığı durumlarda katılımcının ölçünlü dilden daha fazla uzaklaşacağını düşünebilir. Bu yüzden katılımcı için tanışmışlık durumuna rağmen ‘Hanım’ hitabını kullanmaya devam etmekte olabilir. Ne yazık ki elimizde bu karşılaştırmayı yapabilecek geçmiş programlara ait bütünceler bulunmamaktadır. Bu sebeple yukarıda belirttiğimiz değerlendirmeler bir varsayımın ötesine geçememektedir. Fakat değerlendirmiş olduğumuz diğer örneklerde de belirttiğimiz gibi “Esra Erol’da Evlen Benimle” isimli programın sunucusunun da sık sık kendisini ve diğer alıcıları yönlendirmek amacıyla ölçünlü dil kullanımını hatırlatmaya çalıştıklarını gözlemleyebiliyoruz. Bu yüzden bu varsayımın televizyon programlarının genelinde sunucuların kullandıkları bir yöntem olabileceğini düşünmekteyiz. Hatta sunucunun katılımcılara program esnasında nasıl davranmaları gerektiğini hatırlatan bir örnek de incelediğimiz bütüncede yer almaktadır:

Program: NE ÇIKARSA BAHTINA Kanal: Flash TV Tarih: 11.05.2012

Sinem Yıldız: [...]

Hasan amca günaydın... Mikrofonun yoksa mikrofonu alıyorsun. Onu mu verdiler e bi zahmet alıyorsun o zaman onu uzaktan konuşulmuyor onla yakın tutuyorsun, yakın tut Hasan amcacım hıhııı evet konuşurken mikrofonu yakın tutuyorsun. Ben önce uyarılarımı yapayım konuşurken mikrofonu yakın tutuyoruz bir, ikincisi arkadaşımızın kafesinde, köyün kahvesinde ya da yatak odamızda gibi esneyerek oturmuyoruz rica edeceğim. Dördüncüsü çalıştığımız yerlerin isimlerini söylemiyoruz. Bunlar reklama giriyor, araba markalarımızı söylemiyoruz. Bunları baştan uyarıyorum. Söyleyen olursa tek ayak cezası artık uygulaması...

Hasan amca al al mikrofonu al evet yakın tut... Kaç yaşındasın?

“Ne Çıkarsa Bahtına” isimli programın Sinem Yıldız’ın diğer program sunucuları ile karşılaştırıldığında ölçünlü dilden daha uzak teklifsiz bir dil kullandığını gözlemleyebiliyoruz. Buna rağmen sunucu katılımcıları nasıl oturmaları, mikrofonu nasıl tutmaları, nelerden bahsetmemeleri gerektiği konusunda uyarıyor. Programın sahibi statüsünde algılanan sunucular yayın esnasında katılımcıların davranışlarını

denetleme gereğini duyuyorlar. Doğal olarak bu denetleyici yaklaşım dil kullanımları söz konusu olduğunda da geçerli oluyor. Bu yüzden sunucuların katılımcıları açık ya da dolaylı olarak dil kullanımları açısından yönlendirmeye çalışma ihtimalleri yüksektir. “İzdivaç” isimli programdan paylaştığımız örnek bütüncedeki sunucunun ölçünlü dil kullanımında ısrar etmesi ile ilgili varsayımımızı bu değerlendirme güçlendirmiştir.

Hatta zaman zaman katılımcılar yayın akışı dışındaki davranışları için de sunucuların eleştirisine maruz kalabiliyor. Aşağıda paylaşacağımız örnekte programda yer alan bir kadın katılımcı programa çıkmak için gelen fakat stüdyoya çıkartılmayan bir erkek aday ile program dışında görüştüğü için sunucu tarafından eleştirilmekte:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22:00**

Esra Erol: Sen bilmiyorsun ama sana ‘ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum

Esra Erol: ...nasıl görüşürsün?

Gülşen: Ama öyle değil işte sonradan benim hayatıma...

Esra Erol: Peki Nazlı'yı niye arayıp sormadın? Bana İsa diye biri gelmiş ya da şöyle Ahmet diye biri gelmiş.

Gülşen: Yo yo biz onu konuştuk. Kanala gelmiş gönderilmiş ama neden olduğunu pek bilmiyorum ama beyefendi gelicek burda biz çıkıcaktık bu şekilde anlaştık. O şekilde ...

Esra Erol: Abicim ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

Gülşen: Esra Hanım benim aileme kadar girdi yalanlarıyla. Şu an biz.. bir şey söylicem..

Esra Erol: Kimse senin aileme sen müsaade etmezsen giremez.

Gülşen: Bir şey söylicem eşi aradı. Bak benim hatalarım var. Yani yok demiyorum benim bazı yanlışlarım cehaletlerim oldu bu konuda. Ama şu bir gerçek ki beni eşi arayana kadar ben bazı şeyleri bilmiyordum. Gerçekten bilmiyordum. Eşi bana tek bir kelime söyledi.

Esra Erol: Peki sen sormadın mı neden programa çıkartılmadın diye?

Sunucu kadın katılımcıya davranışlarının uygun olmadığını düşündüğü için açık bir şekilde sinirlendiğini gösteriyor. Yukarıda bütüncüyü doğru değerlendirebilmek için bahsedilen erkek adayın kanala geldiğini ve programdaki kişilerin takibini yapan görevliler tarafından kabul edilmediğini fakat bir şekilde “Gülşen Hanım” a ulaştığını aktarmamız gerekmekte. Bu durumu öğrenen sunucu, kadın katılımcıyı eleştiriyor ve ona “*Sen bilmiyorsun ama sana ‘ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle nasıl görüşürsün?*” diyerek hesap soruyor. Başka bir anlatımla sunucuya göre programda yer alan katılımcılar programa dâhil edilmeyen hiç bir kişiyle evlilik amacı ile görüşmemelidir. Zaten programın amacının kadın ve erkek bireyleri tanıştırmak ve evliliğe yönlendirmek olduğu düşünülürse sunucunun bu duruma neden sinirlendiğinin arka plandaki sebebi anlaşılabilir. Katılımcılar böyle görüşmeler yapmayı sürdürürlerse sunucu için programda sunulacak ‘sayemizde yapılan mutlu evlilikler’ çerçevesinin gerçekleştirilme ihtimali azalacaktır. Kadın katılımcının “dışarıda” görüştüğü kişinin evli olduğu öğrenilince de sunucu katılımcıya sinirlenme hakkını elde etmiş bulunuyor. Ayrıca Esra Erol’un katılımcıların “dışarıdan” adaylarla kendi güvenlikleri için görüşmemeleri gerektiği savını güçlendirmiş oluyor. Zira programa katılmak istenen her bireyin çalışanlar tarafından geçmişi, medeni durumu kontrol ediliyor ve ardından programa çağırılıyorlar. Bu örnekte gördüğümüz gibi sunucular konuyla alakalı durumlarda katılımcılar program dışındaki hayatları ile ilgili müdahale hakları olduğuna inanabiliyor. Sunucuların denetim temelli yaklaşımları da yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi doğal olarak onları çeşitli konularda yönlendirmeye itiyor. Özellikle de dil kullanımları konusunda...

Değerlendirdiğimiz bütüncede genel olarak sunucular tarafından ‘Hanım’ terimi yukarıda belirttiğimiz gibi katılımcıları tanıtırken/tanışma anında ya da katılımcıların konuşmalarını yönlendirme amacıyla yapılmakta. Bütüncede yer alan diğer örnekleri daha önce farklı başlıklarda ayrıntılı olarak değerlendirmiş olduğumuz için 1. grup için olan değerlendirmemizi bitiriyoruz.

2.3.1.2 Katılımcıların Birbirleri İçin ‘Hanım’ Hitabını Kullanması

Bu grupta da inceleyeceğimiz bütünceleri de cinsiyet temelli olarak iki gruba ayıracağız: a) Erkek katılımcıların kadın katılımcılara karşı ‘Hanım’ hitabını kullanması
b) Kadın katılımcıların birbirlerine karşı ‘Hanım’ hitabını kullanması.

a) Erkek katılımcıların kadın katılımcılara karşı ‘Hanım’ hitabını kullanması:

İncelemiş olduğumuz bütüncede erkek katılımcıların kadın katılımcılarla karşılıklı iletişimlerinde ya da kadın katılımcılardan üçüncü tekil kişi kullanımıyla bahsettikleri iletilerde ‘Hanım’ hitabını kullanmayı tercih ettiklerini gözlemledik. Bu kullanımların yanında sadece isimlerini kullandıkları iletiler de göze çarpmakta. Fakat bu ikinci hitap şeklini sadece iletilerinde nesne durumunda kullanmaktadırlar. Bunun sebepleri şöyle sıralanabilir: Katılımcıların birbirlerini çok iyi tanımaması, program esnasında kişilerin birbirleri ile o anda tanıştırılmaları ve bir televizyon programında, kameralar önünde bulunan bireylerin ölçünlü dil kullanmaya özen göstermeye çalışmaları...

Erkek katılımcıların tamamına yakını ilk tanışma/karşılaşma aşamalarında ilk iletilerinde bu hitap şeklini tercih etmişlerdir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

E: Hakan geliyor alkışlarla... Hakan 43 yaşında, üniversite mezunu, iki evlilik yaptı, çocuğu yok, İstanbul’dan katılıyor programa. Adayı Çiğdem Hanım da İstanbul’dan geliyor, 42 yaşında, üniversite mezunu ve hiç evlenmemiş. Alkışlar Çiğdem için...

(Çiğdem Hanım gelir.)

Hakan Bey: Merhaba hoşgeldiniz Çiğdem Hanım.

Çiğdem Hanım: Merhaba, hoşbulduk nasılsınız?

Daha önce farklı başlıklar altında değerlendirmiş olduğumuz bu örnek bütüncede erkek katılımcı kendisiyle evlenmek amacıyla programa katılan ve yeni tanıştığı kadın katılımcıya ‘Çiğdem Hanım’ olarak hitap ediyor.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

[...]

Esra Erol: Buyrun...

Şuhayip Bey(76): Nermin Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba Efendim hoş bulduk.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Şuhayip Bey: Nermin Hanım beni iyi dinlediniz mi?

Farklı başlıklar altında incelemiş olduğumuz yukarıdaki örnekte de erkek katılımcı kadın katılımcı ile tanışma sürecinde ‘Hanım’ hitap şeklini tercih ediyor.

Belirtmiş olduğumuz şartlarda karşımıza çıkan bir diğer örnek şu şekilde:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

[...]

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin'den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

Erkek katılımcıların kişiyi tanımaları durumunda da yine aynı hitap terimini kullandıkları örnekler de mevcuttur:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih:
02.04.2012 16:45

[...]

Esra Erol: Hoş geldiniz.

Hakan Bey(43): Hoş bulduk.

Esra Erol: Nasılsın Necla Ablacım?

Necla Hanım(42): Teşekkür ederim.

Esra Erol: Çok tatlısın sen.

Necla Hanım(42): Sizin güzel görüşünüz.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Bak Allaaaah! Hakan'a bakarken içi eriyor Ya Rabbim çok güzel bakıyor. Hakancım hoş geldin merhaba.

Hakan Bey(43): Hoş bulduk merhaba nasılsınız?

Esra Erol: Niye anlaşılmadınız?

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Hakan Bey(43): ... ama Necla Hanımla biz çok güzel konuştuk değil mi?

Necla Hanım(42): Evet

Hakan Bey(43): Kendisiyle dışarıda oturduk sohbet ettik ııı bundan sonraki ııı hayatında kendisine başarılar dilerim. Her zaman onun yanında olacağım bir arkadaş gibi

Necla Hanım(42): Evet teşekkür ederim.

Hakan Bey(43): ııı bir ağabey gibi...

Necla Hanım(42): Evet

Esra Erol: Ağabey gibi?

Necla Hanım(42): Bir ağabey bir arkadaş kazandım.

Hakan Bey'in genel olarak ölçünlü bir dil kullandığı ya da kullanmaya gayret ettiği paylaştığımız örnekler aracılığı ile gözlemlenebilir. Yukarıdaki örnekte de sunucu,

kadın katılımcı için ‘Necla Ablacım’ hitabını kullanmasına ve yine katılımcıya ‘sen’ adılı ile hitap etmesine rağmen erkek katılımcı ‘Necla Hanım’ hitabını kullanıyor. Sunucunun kadın katılımcıya karşı kullandığı yakınlık göstergesi ifadelerin erkek katılımcının kullandığı dili ve söcük seçimini etkilemediği açık. Her iki bireyin birbirini tanıdığı ve birbirleriyle vakit geçirmiş olduklarını da iletilerinden anlayabiliyoruz. Bu örnekte erkek katılımcı kadın katılımcıyı tanımasına rağmen ‘Hanım’ ifadesini kullanmıştır. Alıcıya hitap etmemesine rağmen tercih edeceği hitap teriminin “Hanım” olduğu öngörülebilir. Zira alıcıdan bahsederken “Necla Hanım” ifadesini kullanmıştır. Bu durum günlük hayatta birbirlerini yeterince iyi tanımayan iki bireyin kurduğu iletişimde de karşımıza çıkabilen bir durumdur. Ayrıca Hakan Bey’in ben/sen ilişkisine girmedeği özellikle “kendisiyle”, “kendisine başarılar dilerim” gibi sözcelerinden anlaşılıyor.

Erkek katılımcıların ilk tanışma anının hemen ardından kadın katılımcılara ön adlarıyla hitap ettikleri iletiler de mevcuttur. İncelemiş olduğumuz bütüncede bu durumu gözlemleyebildiğimiz iki örnek bulunmaktadır. Her iki örneği de sırasıyla ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **18:00**

Esra Erol: Kim geliyor? Alkışlarla Seda geliyor. Sedacım en son seninle bulduğumuz zaman şakalaştık ama artık şaka maka yok tabi bu sefer gerçekten talibin var.

Seda Hanım(34): Bu sefer Kenan İmirzalıoğlu falan mı geliyor diye düşündüm.

Esra Erol: [...] Seda 34 yaşında... Kendinden bahsetmek istiyordun her söz verdiğimde bugün ne anlatacaksın?

Seda Hanım: Bekâırım. Hiç daha önce evlenmedim. Aslında benim tek istediğim şey inanmak, iyi bir eş olacağına inanmak, iyi bir baba olacağına inanmak ve aileme çevreme iyi bir damat olacağına inanmak istiyorum başka hiçbir şey istemiyorum.

Esra Erol: Başka hiçbir şey istemiyorsun. 34 yaşında, hiç evlilik yapmadı, Adana’dan geldi. Adayın Fethi Bey Edirne’den geliyor 42 yaşında ama bir evlilik yapmış alkışlarla davet ediyoruz.

Seda Hanım: Fethi Bey hoş geldiniz?

Fethi Bey: Hoş bulduk, merhabalar Seda Hanım. Nasılsınız?

Seda Hanım: Teşekkür ederim siz?

Fethi Bey: Sağ olun. Ben de iyim. Buraya gelmekle, sizleri görmekle daha çok mutlu oldum. Bu heyecanı siz buraya çıktığınızdan beri ben taşıyorum. Gerçekten bu canlı yayında bambaşkaymış, televizyonda izlediğimiz gibi değilmiş ve yaklaşık Esra Hanım bu programı yıllardan beri yaptığından beri hayranıyım, izleyicisiyim

[...]

Esra Erol: Seda'yı programa katıldığı günden beri takip ediyorum. Arkadaşlık ilişkileri kuvvetli ın herkese tebessümle cevap veren bir kadın demişsiniz.

Fethi Bey: Evet, ben kendisini çok izledim geldi geleli. Ben televizyondan o enerjiyi kendisinden aldım. Yani Seda ile yattım Seda ile kalktım. Haa şu anlama gelmiyor. Olur veya olmaz nasip kısmet ama benim Seda olmazsa bile bundan sonra arayacağım bir bayan tipi Seda gibidir.

Esra Erol: Neşeli, pozitif...

Fethi Bey: Evet yani ben enerji alıyorum böyle hanımefendiyle ne biliyim her şeyin üstesinden gelirim. Çünkü bu tip Seda gibi insanlar her erkeğin arkasında olması bence gerekiyor.

Esra Erol: Çok güzel şahane bir iltifat...

Seda Hanım: Teşekkür ederim.

Esra Erol: Seni kaygılandıran sanırım evlilik yapması ve 2 yıl önce ayrılması.

Seda Hanım: Evet çok kısa olmuş.

(Seyirciler yorum yapmak istiyor.)

Seda Hanım: İsteyen herkes yorum yapabilir.

Adnan Bey: Sedacım ben de bir yorum yapayım hani genel de evlenip ayrılan adamları uzaylı gibi görüyorlar ya... [...] Artı Fethi Bey 42-43 yaşında ama maşallahı var. Fizik de iyi ve seni izlemiş, beğenmiş hani o güzel gönlüne gelmiş. Tanıyacaksın hiç o çocukları falan dert etme, hayat senin hayatın zaten... Dediği Esra Hanımın da bak cici anneanne olursun çocuk doğurmadan...

Fethi Bey yani kadın katılımcının ‘talibi’ olarak tanıtılan kişi ilk iletisinde kadın katılımcı ile karşılıklı konuşmasında ‘Seda Hanım’ hitabını ve 2. çoğul kişi ekini tercih ediyor :

“ **Fethi Bey:** Hoş bulduk, merhabalar Seda Hanım. Nasılsınız?”

Fakat daha sonra ‘Seda’ ifadesini iki iletisinde nesne durumunda kullanıyor:

1) “**Fethi Bey:** Evet, ben kendisini çok izledim geldi geleli. Ben televizyondan o enerjiyi kendisiden aldım. Yani Seda ile yattım Seda ile kalktım. Haa şu anlama gelmiyor. Olur veya olmaz nasip kısmet ama benim Seda olmazsa bile bundan sonra arayacağım bir bayan tipi Seda gibidir.”

2) “**Fethi Bey:** Evet yani ben enerji alıyorum böyle hanım efendiyle ne biliyim her şeyin üstesinden gelirim. Çünkü bu tip Seda gibi insanlar her erkeğin arkasında olması bence gerekiyor.”

Katılımcının ‘Seda Hanım’ hitabını kullanıp daha sonraki iletilerinde ‘Seda Hanım’dan bahsederken sadece ön adını kullanmaya başlamasının sebebi sunucunun katılımcıdan hemen önce ‘Seda’ hitabını kullanması olabilir:

Esra Erol: Seda’yı programa katıldığı günden beri takip ediyorum. Arkadaşlık ilişkileri kuvvetli mı herkese tebessümle cevap veren bir kadın demişsiniz.

Sunucuların katılımcıları kullandıkları dil konusunda etkileyebildiklerinden daha önce söz etmiştik. Daha önce ölçünlü dile yönlendirmek için dil kullanımı açısından etkilenen katılımcıların tersine, Fethi Bey sunucunun kadın katılımcıya karşı kullanmış olduğu daha az resmi sayabileceğimiz sadece isim kullanarak hitap etmesinden etkilenmiş olabilir. Erkek katılımcı kibarlık kullanımı olarak adlandırabileceğimiz ‘Seda Hanım’ tanımlamasından vazgeçmiş olsa bile ikinci iletisinin içerisinde ‘Hanımefendi’ ifadesini kullanarak kadın katılımcıya karşı saygı duyduğunu hatırlatmak istemiş olabilir.

Kadın katılımcının örneğin tamamında erkek katılımcı ile olan mesafesini korumaya çalıştığını gözlemliyoruz. ‘Seda Hanım’ erkek katılımcı ile kurduğu iletişimdeki bütün iletilerinde 2. Çoğul Kişi ekini kullanmıştır.

Örnekte bir diğer erkek katılımcı da ‘Seda’ hitap şeklini kullanmaktadır. Programda ‘Seda Hanım’ gibi katılımcı olan Adnan Bey iletisinde kadın katılımcıya seslenirken ‘Sedacım’ hitabını tercih ediyor. İki birey programda bir süredir yer aldıkları için birbirlerini tanıdıklarını tahmin etmemiz zor değil. Adnan Bey’in ‘Sedacım’ hitabını kullanmasından yola çıkarak iki katılımcı arasında resmiyetten biraz daha uzak, daha az mesafeli bir iletişim olduğunu da varsayabiliriz. Zira Adnan Bey iletisinde sunucu için ‘Esra Hanım’, programa yeni dâhil olan erkek katılımcı için ‘Fethi Bey’ ifadelerini tercih ederek mesafesini koruyor. Programda bir süredir yer alan diğer bir katılımcıdan (Zakir) ön adıyla sözeden konuşucu belli ki bir süredir tanımakta olduğu kişiler için yakınlık ifade eden hitapları kullanmayı tercih ediyor. *Toplumsal İlişkiyi Gösteren* hitaplar olan ‘Hanım’ ve ‘Bey’ hitapların genel olarak resmi, mesafeli ve ciddi ortamlarda ya da toplumsal yaptırımlar çerçevesinde kibarlık amacı ile kullanıldığını ve toplumsal yaptırımların dil kullanımlarında yeni tanışılmış olan bir kadına isminin ardından getirilen ‘Hanım’ sözcüğü ile hitap edilmesinin uygun olarak kabul edildiğini belirtmemiz yanlış olmaz.

Bu durumda yukarıda iletilerini değerlendirdiğimiz erkek katılımcılardan ilkinin “Kibarlık” ifadeleri dışına çıktığını söyleyebiliriz. Fakat Fethi Bey ikinci iletisinde kullanmış olduğu ‘Hanımefendi’ sözcüğü ile bu algıyı hafifletmektedir. İkinci katılımcı ile kadın katılımcı arasında önceden süregelen bir arkadaşlık ilişkisinin var olduğunu gözlemleyebildiğimiz için ikinci katılımcının durumu için “Kibarlık” algısının dışına çıkmaktan söz etmek doğru olmayabilir.

Erkek katılımcıların kadın katılımcılara tanışma anı sonrası isimleriyle hitap etmeleriyle ilgili ikinci örneğimiz aşağıdaki gibidir:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir'den... Buyurun.

Burcu Hanım: Hoş geldiniz Gürhan Bey

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

Burcu Hanım: Merhaba. İyim teşekkür ederim siz nasılsınız?

Gürhan Bey: Gayet iyiyim ve şunu da söylemek istiyorum. Siyahlar baya güzel yakışmış size...

Burcu Hanım: Teşekkür ederim. Sağ olun.

[...]

Esra Erol: [...] Niye Burcu?

Gürhan Bey: Zoru seviyorum. Burcu'da da görsel olarak zor olduğunu hissettim.

Esra Erol: Zor bir kadın... Didikleme seviyorsunuz, mücadeleyi seviyorsunuz.

Gürhan Bey: Yani baskın karakterde olan bayanlara ilgim daha çok...ve Burcu'da da bunu gördüm görsel olarak tabi daha tanıyacağız.

Esra Erol: Peki Burcu senin hani dıştan böyle bir baskın karakter var gibi gözüküyor yoksa öyle misin, anlattığı gibi misin?

.
.
 .

(Burcu Hanım kendini anlatır.)

Burcu Hanım: Hani ben istiyorum ki aslında benim evleneceğim kişi zekâ olarak falan benden çok çok üstün olsun, yaş olarak da olgun o yüzden benden büyük istiyorum. Yani ben onu dinleyim, o beni dinlemesin de ama o kapasitede bir insan olsun.

Gürhan Bey: Aradığın özellikler bende mevcut. Sormak istediğini sorabilirsin ben cevaplayayım.

Burcu Hanım: Telefonda konuşmuştuk sizinle.

Burcu Hanım: Yorum almak istiyorum Esra Hanım. Özlem'den bir de Zakir'den.

Esra Erol: Özlem'le Zakir'den istiyor yorumları...

Özlem (27): Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin.

Zakir (30): Demek istiyorum ki Bekir Bey'e söylüyorum dışarıdan böyle zor bir kişi gösteriyor da öyle değildir. İnsanlığı var içindeki insanlığı güzeldir.

Bu örnekte de değerlendirmiş olduğumuz bir önceki örnekteki gibi erkek katılımcının kadın katılımcıya ilk iletisinde ‘Hanım’ terimi ile hitap ettiğini fakat ikinci iletisinde kadın katılımcının ismini iletisinde nesne durumunda adlandırma olarak

kullandığını görmekteyiz. Yine bir önceki örnekteki gibi erkek katılımcı sunucunun kadın katılımcı için ‘Burcu’ hitabını kullandıktan sonra bu durum gerçekleşiyor. Yani yine katılımcı sunucunun kullandığı ifadeyi izleyerek sunucu gibi iletişimde kadın katılımcıdan sadece ismi ile söz ediyor. Kadın konuşucu erkek alıcıya karşı mesafeli dil kullanımı sürdürmeye devam ediyor ve son iletişimde ‘siz’ adılını kullanmayı tercih ediyor. Erkek konuşucu ise alıcıdan ön adıyla söz etmesinin ardından, ‘Burcu’ hitabını iletişimde hiç kullanmasa da, kadın katılımcı ile doğrudan yaptığı konuşmada artık 2. tekil kişi ekini kullanmaya başlıyor. Hâlbuki ‘Burcu Hanım’ hitabını kullandığı ilk iletişimde 2. çoğul kişi ekini ve adılını kullanmayı tercih etmiş olduğunu görüyoruz. Erkek katılımcı iletilerindeki kişi eklerini seçerken de sunucudan etkilenmiş olabilir. Sunucu, erkek katılımcı için 2. çoğul kişi ekini kullanmayı tercih ederken kadın katılımcı için 2. tekil kişi ekini tercih ediyor. Sunucunun kadın katılımcıyı önceden tanınması ve programda statü olarak katılımcılardan üstün olarak algılanması, sunucunun iletilerinde neden 2. tekil kişi ekini seçtiğini ve ‘Burcu’ hitabının kullandığını açıklayabilir. Erkek katılımcı için ise bu şartlardan hiçbiri geçerli değildir.

Elbette ki her iki örnek için katılımcıların özgüvenlerini yansıtmak, samimiyetlerini daha hızlı geliştirmek gibi nedenleri olabileceğini belirtmek, dilin bireysel kullanımının da kişilerin sözcelerini etkilediğini hatırlatmak gerekir.

b) Kadın katılımcıların kadın katılımcılara karşı ‘Hanım’ hitabını kullanması:

Genel gözlemlerimizde kadın katılımcıların birbirlerini tanıdıkları durumda sadece isimleriyle seslenmeyi tercih ettiklerini, yeni tanıştıkları durumlarda ise ‘Hanım’ hitap terimini tercih ettiklerini fark ettik. İncelemiş olduğumuz bütüncede bu başlık altında değerlendirebileceğimiz sadece bir örnek bulunmaktadır:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih:

02.04.2012 16:34

Esra Erol: Güzel bir hayatın olsun inşallah Pınarcım

Pınar Hanım(28): İnşallah.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Kifayet Hanım(34): Bir şey söylemek istiyorum Esra Hanım.

Esra Erol: Tabi Kifayet.

Kifayet Hanım(34): Pınar Hanım iki tane çocukla eşinizden kalan evde mi oturuyorsunuz yoksa kirada mısınız?

Pınar Hanım(28): Yok kiracıyım ben.

Yukarıdaki örnekte programa yeni dahil olan Pınar Hanım’a soru sormak isteyen Kifayet Hanım büyük ihtimalle kadın katılımcıyı henüz tanımadığı için ‘Pınar Hanım’ hitap şeklini kullanıyor. Programa katılan ve ‘taliplerini arayan’ katılımcıların hemen hemen her gün birbirlerini yayın akışı sırasında, yayın akışı öncesi ve sonrasında gördüklerini düşünürsek birlikte oldukça vakit geçirdiklerini tahmin edebiliriz. Bu yüzden katılımcıların birbirlerini isimleriyle hitap etmeleri olağan karşılanabilir. Yeni tanıştıkları kişilere karşı toplumsal ilişkiyi gösteren hitap şekillerini tercih etmeleri de benzer şekilde kabul edilebilir. Tabii programda samimi bir hava yaratılması, izleyicilere örnek olmak için de böyle bir yaklaşım benimsenmiş olabilir.

Bir önceki başlık altında paylaştığımız örneğin son kısmında kadın katılımcının Burcu Hanım’a sadece ismiyle hitap ettiğini ve yine Burcu Hanım’ın da iletisinde diğerkadın katılımcının sadece ismini kullandığını görüyoruz:

Burcu Hanım: Yorum almak istiyorum Esra Hanım. Özlem’den bir de Zakir’den.

Esra Erol: Özlem’le Zakir’den istiyor yorumları...

Özlem (27): Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin.

Zakir (30): Demek istiyorum ki Bekir Bey’e söylüyorum dışarıdan böyle zor bir kişi gösteriyor da öyle değildir. İnsanlığı var içindeki insanlığı güzeldir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi birbirlerini tanıdıklarını gözlemleyebildiğimiz iki katılımcı birbirlerine isimleriyle hitap etmekte sakınca görmemektedirler.

2.3.1.3 Katılımcıların Sunucular için ‘Hanım’ hitabını kullanmaları

İncelemiş olduğumuz bütüncede bu başlık altında inceleyebileceğimiz pek çok örnek bulunmakta. Yayın akışı esnasında biraz daha ölçünlü bir dil kullanmaya dikkat eden katılımcıların hemen hemen hepsinin sunuculara ‘Hanım’ sözcüğüyle hitap ettiğini gözlemlemiş bulunuyoruz. Sunucuya sadece ismi ile hitap edilen örneklerle de nadiren karşılaşyoruz. Fakat genel olarak katılımcılar sunucu kendilerine nasıl hitap ederse etsin ‘Hanım’ hitap şeklini kullanmaya devam ediyorlar. Bu durumun sebebi katılımcıların sunucuya saygı duyması, statü farkının katılımcılara sürekli hatırlatılması, yayın akışı esnasında daha resmi ve ölçünlü bir dil kullanmalarının beklendiğini bilmeleri, Esra Erol’un güç kullanımının ve gücünün farkında olmaları ya da hepsi birden olabilir. Katılımcıların yukarıda farklı başlıklar altında da belirttiğimiz gibi özellikle sunucular tarafından ölçünlü bir dil kullanmaya yönlendiriliyorlar. Fakat ölçünlü bir dil kullanmayı yeterince başaramayan katılımcılar bile sunucuya ‘Hanım’ hitap şeklini kullanmaya dikkat ediyorlar. Sunucu katılımcıya karşı samimi de davranırsa, mesafeli de davranırsa hatta zaman zaman öfkeli de olsa katılımcılar iletilerinde ‘Hanım’ hitabını kullanmaya özen gösteriyorlar:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14 16:30:00**

Esra Erol: Canım benim, senin evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı?

Meryem Hanım (45) : Evet var Esra Hanım.

Esra Erol: Bir kere kadın olarak sormadın mı benim çocuğumu bulun diye?

Meryem Hanım (45) : Ben ablama sordum, o kimseye söyleme sus dedi.

Stüdyo Seyircisi: Esra Hanım burda aslında kadınların...

Sunucu iletilerinde katılımcıya karşı oldukça samimi hitap şekillerini kullanırken, hesap sorucu bir tavır takınırken, katılımcı ve stüdyo seyircisi sunucuya “Esra Hanım” hitabı ile seslenmeyi tercih ediyor.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01**
17:22:00

Esra Erol: Sen bilmiyorsun ama sana ‘ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar’ diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum.

.

.

. (Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Abicim ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

Gülşen: Esra Hanım benim aileme kadar girdi yalanlarıyla. Şu an biz.. bi şey söylicem..

Yukarıdaki örnekte daha önce belirttiğimiz gibi sunucu katılımcıya karşı öfkeli ve ölçünsüz bir dil kullanıyor ve daha önce incelediğimiz gibi gençlik argosu olarak adlandırabileceğimiz “Abicim” sözcüğü ile hitap ediyor. Sunucunun katılımcıya karşı öfkeli bir tavır sergilediğini ve sözcelerini de hissettiklerini yansıtabilecek şekilde seçtiği gözlemleyebiliyoruz. Katılımcı ise sunucuya karşı “Esra Hanım” hitabını kullanmaya devam ediyor. Fakat katılımcı son iletisinde emir kipinde ikinci tekil kişi ekini kullanıyor:

Gülşen: Bir şey söylicem eşi aradı. **Bak** benim hatalarım var. [...]

Katılımcı bir önceki iletisinde sunucuya karşı ölçünlü bir dil kullanmaya ve hatta saygılı davranmaya gayret ediyor. Fakat bir sonraki iletisinde sunucuya karşı emir kipinde ikinci tekil kişi ekini kullanarak aradaki mesafeyi bilinçli ya da bilinçsizce kapatıyor. Sunucunun kendisine karşı kullandığı ölçünsüz dilden etkilenmiş ya da kendini savunmak için gayret etmesinin heyecanı ile ölçünlü dil kullanması gerekliliğini ihmal etmiş ve sözcelerini hızlı, özensiz oluşturmuş olabilir.

Değerlendirmiş olduğumuz bütüncedeki iletilerde erkek katılımcıların hepsinin sunucuya karşı “Esra Hanım” hitabını kullanmışlardır. Sunucunun kendilerine sadece

isimleriyle hitap ettikleri durumlarda bile erkek katılımcılar “Esra Hanım” hitabını kullanmayı tercih etmişlerdir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08**
16:47

E: Hakan geliyor alkışlarla... Hakan 43 yaşında, üniversite mezunu, iki evlilik yaptı, çocuğu yok, İstanbul’dan katılıyor programa. [...]

.
. .

H: Esra Hanım, ben bugün tüm adaylarla şey pardon özür dilerim taliplerle çay içicem.

İncelemiş olduğumuz bütüncede sunucuya ön adı ile hitap edilen sadece bir örnek bulunmaktadır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:45**

Esra Erol: Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. Onların ilişkisinin başlaması da olaylı olmuştu. Bazen her olaya değil mi itibar etmemek gerekiyor. Efendim bugün evliliklerinin 2. yılları... Fatma ve Hüseyin Bey buradalar alkışlar onlara... Reklam arasında dedim ki görünce a-aaa 2 yıllık evlilik kilo almışsınız dedim. Huzur olunca mı insan kilo alıyor?

Hüseyin Bey(40’lı yaşlarda): Evet, Esra Hanım

Esra Erol: 2 yıl geçti.

[...]

Esra Erol: Biz teşekkür ederiz. Fatma Abla o gün de yüzün gülüyordu hala yüzün gülüyor. Allah nazardan saklasın.

Fatma Hanım(30’lu yaşlarda): Her zaman ki halim Esra Hanım.

.
. .

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Çok negatif başladı aslında sizin ilişkiniz ama siz inatla birbirinize sarıldınız.

Fatma Hanım: Evet, evet... Ben hiç kimsenin ağzına bakmadım Esra... Hiç...

Esra Erol: 3.şahısları hiç dinlemediniz.

[...]

Fatma Hanım: Bir tane arkadaşın ismini vermeyeceğim bana şey dedi ay dedi bu adamın dedi saçlarına dedi boyalar sürmüş dedi. Sen bunu isteme dedi. İçimden ben dedim ki Esra Hanım ne alaka dedim olsun dedim ne olacak dedim.

Sunucu, kadın katılımcı için, önce ilk iletisinde ‘Fatma’ ifadesini nesne durumunda ardından daha sonraki iletisinde ‘Fatma Abla’ hitabını kullanıyor. Kadın katılımcı da sunucu için önce ‘Esra Hanım’ hitabını kullanmayı tercih ediyor. Sunucunun katılımcılar ile tanışıklıklarının olduğunu paylaştıkları iletilere bakarak gözlemleyebiliyoruz. Konuşmanın ilerlemesinin ardından kadın katılımcı sunucu için ‘Esra’ hitabını kullanıyor. Programın genelinde katılımcıların sunucuya sadece ismiyle hitap etmesi daha önce değerlendirmiş olduğumuz bütüncü dâhilinde yaptığımız incelemelerde de belirttiğimiz gibi çeşitli sebeplerle görülmesi zor bir durum. Bu örnekte konuşucunun daha önce ‘Esra Hanım’ hitabını kullanıp ardından sunucuya sadece ismi ile hitap etmesinin farklı sebepleri olabilir. Öncelikle konuşmanın karşılıklı ve hızlı gerçekleştiğini belirtmemiz gerekli. Sunucu katılımcının hemen ardından söze giriyor. Konuşur iletisini hızlı aktarabilmek için az sayıda sözce seçmek istemiş ve bilinçsizce ‘Hanım’ sözcisini kullanmamış olabilir ya da kullanmayı ihmal etmiş olabilir. Ya da sunucu ile önceden süregelen bir iletişimlerinin olduğu, program dışında da iletişim kurmuş olabileceği için aralarında belirli bir samimiyet gelişmiş ve yayın akışı dışında sunucuya sadece ismi ile hitap ediyor olabilir. Yayın akışı esnasında da ‘ölçünlü dil kullanması gerektiğini’ bir an için ihmal etmiş olabilir. Katılımcı sonraki iletisinde ‘Esra Hanım’ hitabını tekrar kullanıyor ve bir önceki hitap sözcisini istemsiz olarak seçtiğini hissettirerek tekrar program dâhilinde katılımcılardan beklenen ölçünlü dil kullanımına ve sunucuya karşı kullandığı hitaplara özen gösteriyor. Bu yüzden ileri sürdüğümüz ilk açıklama daha mümkün gözükmektedir.

2.3.1.4 Diğer

İncelediğimiz bütüncede bu başlık altında değerlendirebileceğimiz bir örnek bulunmaktadır:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 15:40**

Fragman

Necla Hanım: Karadeniz kızımı alıp gitmezsem gitmeyeceğim.

Maya hanım: Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle Hakan Beyi sizden istiyorum.

İkisi de kendinden emin ikisi de çok kararlı

Necla Hanım: Aşık olacak oldum sevecek oldum.

Maya hanım: Olacağına inandığım için geldim. Eğer olacaksa benimle olacak.

Hakan Necla hanımla mı Maya Hanımla mı nikah masasına oturuyor?

Necla Hanım: Hoşlandım beğendim yanıma yakıştırdım.

.
.

.

Hakan Beyin en zor ve en önemli kararı şimdi Esra Erol'da...

Yukarıdaki örnekte yayın akışı esnasında programda olanları hatırlatmak ve seyirciyi duruma hazırlamak için hazırlanmış bir yayın parçasında (fragmanda) seslendirmede her iki kadın katılımcı için de 'Hanım' hitabının kullanıldığını görüyoruz. Genel olarak televizyon programlarının çoğunda ölçünlü bir dil kullanılmasına dikkat edildiğini düşünürsek buradaki hitap kullanımı tercihinin doğal olduğunu söyleyebiliriz. Fakat fragmanda bile kadın katılımcılar için 'Hanım' hitabı kullanılırken, erkek katılımcının nesne konumunda sadece ismi kullanılmıştır. Bu sunucu Esra Erol'un iletilerinde sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Belki de fragmanda kullanılan hitaplar sunucunun hitap kullanımlarından örneklenmiş olabilir. Ya da programda bir süredir bulunan erkek katılımcının izleyiciler, program ekibi, katılımcılar tarafından tanınmasının fragmanda da kullanılan hitap şekillerini etkilemiş olabilir. Yine fragmandaki ileti de erkek katılımcı için bu kez 'Bey' ifadesi

kullanılmıştır. Hitap kullanımları fragmanı daha heyecanlı ve programı daha ilgi çekici kılmak adına bu şekilde seçilmiş de olabilir.

Genel olarak bütüncede neden bu hitap şeklinin bu kadar çok kullandığını değerlendirsek aslında günlük hayatta da yeni tanıştığımız, statü olarak bizden üstün ya da yaşça büyük olduğunu düşündüğümüz, iş ortamı, kamusal alan gibi resmi ortamlarda iletişim kurduğumuz kadınlar için bu hitap terimini kullandığımıza dikkat çekmek gerek. Programın da katılımcılar için kamusal bir ortam olarak değerlendirilmesi gerek. Hem kişilerle yeni tanışmaları hem de resmi ortamda bulunmaları kadın katılımcılar için bu hitabın sıkça kullanılmalarına neden oluyor. Program sunucularının kadın olması ve bir nevi yönetici konumunda algılanarak statü açısından katılımcılardan üstün olduğu vurgusunun sıklıkla yapıldığı düşünülürse bu hitabın programlarda kullanımının neden bu kadar çok olduğu açıklanabilir. Zira katılımcılar sıklıkla söz almak için ya da konuşmalarına başlamak için sunuculara isimlerinin ardından ‘Hanım’ hitabını getirerek seslenmekteler.

2.3.2 Bey

‘Bey’ hitabı incelenen bütüncede 13ü sunucular tarafından olmak üzere 24 kere kullanılmıştır. Bu terimin kullanımının ‘Hanım’ teriminden az olmasının sebepleri öncelikle sunucuların kadın olması ve sunucuların erkek katılımcılara genelde ismi ile hitap ederken kadın katılımcılara isimlerinin ardından ‘Hanım’ terimini getirerek hitap etmesi olabilir. Bu hitap şekli de yine ‘Hanım’ terimi gibi sıklıkla katılımcıların tanıtılması esnasında kullanılmıştır. Bu terimi de bir önceki başlıktaki gibi sözcelerin sahibi olan bireylerin kullanımlarına göre 3 başlık altında inceleyeceğiz: 2.3.2.1 Sunucuların katılımcılar için ‘Bey’ hitabını kullanmaları, 2.3.2.2 Katılımcıların birbirleri için ‘Bey’ hitabını kullanmaları ve 2.3.2.3 Diğer

2.3.2.1 Sunucuların Katılımcılar İçin ‘Bey’ Hitabını Kullanması

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi genel olarak sunucular erkek katılımcıları tanıtırken bu hitap şeklini kullanıyorlar. Fakat bunun dışında program dâhilinde erkek katılımcılara isimleriyle ya da aile ilişkilerini, akrabalık ilişkilerini gösteren terimler

kullanarak hitap etmeyi tercih ediyorlar. Sunucuların erkek katılımcıları tanıtmada esnasında bu terimi kullanmaları ile ilgili örnekler ve incelemeleri şu şekildedir:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08**
16:38:00

Esra Erol: Yıldırım Abi sen niye bağıryorsun ordan? ... Şimdi ilk konuğum Konya'dan geliyor alkışlar Tayfur Bey için. Tayfur Bey lise mezunu, hiç evlenmemiş Konya'da ailesi ile beraber yaşıyor. Programa çıkmaya nasıl karar verdiniz?

Tayfur Bey: Nasıl karar verdim?..

Esra Erol: Nasıl karar verdin...?

Tayfur Bey: Çünkü nasip kısmet dedim kaderim inanırım yani nasibe, kadere inandığım için

Esra Erol: Peki yani ama bu kadere inanmanız için bir olay yaşamamız lazım

[...]

.

.

. (Konuşmalar sürmekte)

T: Bu arada bugün kadınlar günü kendimi tanıtmadan önce kadınlarla ilgili bir şey söylemek istiyorum, kadınlar bir cevherdir değerini bilene yani bayanlarımız Türkiye'deki bayanlarımız yani birer cevher yani...

E.E: Yarın öbür gün siz de baba olacaksınız belki kız çocuklarınız olacak onu layikiyle yetiştirebilirseniz

T: Biz de zaten buraya o yüzden buraya geliyoruz, yani eşimiz olsun işte biz de bir baba olalım toplumumuza faydalı bir insan olalım ve çocuklarımızı da ona göre yetiştirelim dedik geldik.

E.E: Ona göre yetiştirelim diye...Hoşgeldin tekrar, pozitif yaklaşım her şeye demiş, kibirli insanlardan hazetmem, oğlak burcuyum, hayatımdaki en büyük keşkem de eğitim hayatımı tamamlamamış olmam

.

.

. (Konuşmalar sürmekte)

E.E: Peki Tayfur kendini üç kelimeyle anlatacak olsan.... 29 yaşındasın lise mezunusun evlenmedin Konya’da yaşıyorsun seni sen yapan özellikler neler?

[...]

E.E: Karakterli bir adamım diyosun

Erkek katılımcı programa yeni katıldığı için sunucu katılımcıyı seyircilere, diğer katılımcılara ve stüdyo seyircilerine tanıtıyor ve kendisini tanıtmasını istiyor. Sunucu katılımcının, stüdyoda bulunan ya da programı televizyondan izleyen tüm alıcılar için, yeni ve tanınmamasından dolayı ‘Bey’ tanımlamasını kullanıyor. Sunucu yine ilk iletisinde erkek katılımcı için ikinci çoğul kişi ekini kullanarak kişiye karşı daha mesafeli ve saygılı yaklaşıyor. Fakat hemen ardından ikinci tekil kişi ekini kullanmaya başlıyor ve katılımcı ile arasındaki mesafeyi azaltıyor. Ardından kısa süre içinde tekrar ikinci çoğul kişi kullanımına geri dönüyor:

Esra Erol: Peki yani ama bu kadere inanmanız için bir olay yaşamamız lazım

Sunucu sonraki iletisinde kişi eklerini kullanırken kararsız davranıyor ve ikinci tekil kişi / ikinci çoğul kişi eklerini art arda iletisinde katılımcı için kullanıyor.

Sunucun bir iletisinde katılımcıya ‘Siz’ adılını kullanmasının ardından katılımcı kendisinden bahsettiği iletisinde ‘Biz’ adılını ve birinci çoğul kişi ekini kullanmaya başlıyor. Sözünün sorumluluğunu kendisi gibi düşünenlerle genişletiyor, teklifsiz dile doğru kayıyor. Sunucu ise tekrar ikinci tekil kişi eki kullanmaya başlıyor:

E.E: Yarın öbür gün siz de baba olacaksınız belki kız çocuklarınız olacak onu layikiyle yetiştirebilerseniz

T: Biz de zaten buraya o yüzden buraya geliyoruz, yani eşimiz olsun işte biz de bir baba olalım toplumumuza faydalı bir insan olalım ve çocuklarımızı da ona göre yetiştirelim dedik geldik.

Konuşmanın ilerlemesinin ardından ise katılımcıya ismi ile hitap ediyor ve artık sadece ikinci tekil kişi ekini kullanmaya başlıyor:

E.E: Peki Tayfur kendini üç kelimeyle anlatacak olsan.... 29 yaşındasın lise mezunusun evlenmedin Konya’da yaşıyorsun seni sen yapan özellikler neler?

[...]

E.E: Karakterli bir adamım diyosun

Sunucu katılımcıya karşı kullandığı kişi adlarını ve kişi eklerini iletilerinde değiştiriyor. Katılımcı da iletilerinde kendisi için kullandığı kişi adlarını ben-biz arasında ve kişi eklerini de aynı doğrultuda değiştiriyor. İki konuşurun bu değişiklikleri yapması belki ilk olarak akla kararsızlığı getirebilir ya da birbirini tanımayan iki insanın karşındakine yaklaşımına karar verme süreci olarak değerlendirilebilir. Fakat bu değişimlerin asıl sebebi sunucunun lise mezunu bir gence karşı olan tutumunu ve stüdyoda ölçünlü dil kullanması gerekliliği arasındaki tereddütdür. Sunucu katılımcıya büyük ihtimalle eğitim seviyesi ve statüsü yüzünden ‘sen’ adılını ve ikinci tekil kişi eklerini kullanmayı uygun görüyor fakat stüdyoda ölçünlü bir kullanması gerektiği için de zaman zaman ‘siz’ adılını ve ikinci çoğul kişi eklerini kullanıyor. Katılımcının söylemleri de sunucunun söylemleri doğrultusunda gelişiyor. ‘Tayfur Bey’in en büyük pişmanlıklarından birinin eğitimi tamamlamaması olduğunu, sunucunun katılımcı hakkında bilgi verdiği bir iletisinden öğreniyoruz. Yani Tayfur Bey büyük ihtimalle aslında kendi eğitim seviyesinin ve statüsünün sunucu açısından düşük bulunduğunu biliyor ve kendini rahatlamak, üstün göstermek için ‘biz’ adılını ve birinci çoğul kişi eklerini kendisi için kullanıyor. Sunucu, aslında katılımcıya statüsüyle, eğitim seviyesiyle ilgili görüşlerini örtük olarak iletilerinde aktarıyor.

Zira sunucunun katılımcının eğitim seviyesini vurguladığını ve ardından kendini geliştirip geliştirmediğini sorduğunu görüyoruz:

E.E: Peki lise mezunusunuz ama üniversiteye gidemediniz eğitiminizi tamamlayamadınız bunun haricinde kendinizi yetiştirir misiniz?

T: Tabi yani her zaman bi gazete okurum ondan sonra kitap okurum nerde işte güzel sözler okurum ve onlardan bir anlam çıkartmaya çalışırım.

E.E: Hayat felsefesi oluşturuyorsunuz

T: Hayat felsefesi yani hayat zaten bir yani felsefe yani gerçi felsefeciler de bir şey yapamamış bu hayatı çözememişler ama yine de merak ediyoruz tabi bir şeyler okuyup şey yapman lazım

Katılımcı sunucuya kendisini kanıtlama çabasındadır ve sunucu ‘hayat felsefesi’ gibi, belki de katılımcı için anlamca çok bildik olmayan, bir söz öbeği kullandığı zaman katılımcının kendisi için “merak ediyoruz” sözcüğüyle birinci çoğul eki kullanımına geçiş yaptığını açıkça gözlemlemek mümkün. Aynı zamanda Tayfur Bey konu hakkında çok da fikir sahibi olmadığı bir konuda Grice’ın belirttiği Nitelik ve Nicelik ilkelerini ihlal ediyor. Konuşmadan kaçınmak yerine gereksiz bilgiler aktarıyor ve soruya açık bir cevap vermiyor. Konuşucu bu ihlalleri imâ amacıyla yapmasa da alıcıların algısında ‘Tayfur Bey’in konuyla ilgili yetersiz olduğu’ fikrini oluşturabilir. Yani burada söz konusu imâ konuşucu tarafından kasıtlı olarak değil, alıcıların yorumlaması aracılığı ile gerçekleşebilir.

Örneğin geneline baktığımızda da katılımcının genelde sunucunun kendisine ‘siz’ adılı hitap ettiği ya da ikinci çoğul kişi eki ile sorularını sorduğunda ‘biz’ adılı ve birinci çoğul kişi eki kullanımına geçtiğini gözlemlemek mümkün. Belki de Tayfur Bey kendisine yöneltilen iletilerde ‘siz’ adılı ya da ikinci çoğul kişi ekleri kullanıldığında ölçünlü dil kullanımı kullanması, kendisini üstün göstermesi gerekliliği duyuyor olabilir. Bu düşünce sonucu ‘biz’ adılı ve birinci çoğul kişi eki kullanımlarını tercih ediyor olabilir.

Sunucun katılımcıya tutumu konusundaki önermelerimizi statü, eğitim durumu olarak üstün bulduğu bireylere karşı ‘siz’ adılını kullanmakta ısrar etmesi gözlemimizi de göz önünde bulundurarak aktardığımızı belirtmemiz gerek. Bu durumu gösteren örnekler aşağıda aktarılacaktır.

Sunucunun katılımcıları tanıtırken ‘Bey’ hitabını kullandığı bir başka örnek de şu şekildedir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir’den... Buyurun.

Burcu Hanım: Hoş geldiniz Gürhan Bey

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

[...]

Gürhan Bey: Esra Hanım ııı çok seviyeli bir program yapıyorsunuz. Nice başarılarla imza atmanızı diliyorum.

Esra Erol: Teşekkür ederim. Sağ olun. Size de nice mutluluklar diliyorum inşallah elektrik alırsınız karşılıklı... İzmir’de yaşıyor ne iş yapıyor Gürhan Bey?

Sunucu burada daha önce incelemiş olduğumuzun tersine iletilerinde kararlı olarak ‘Gürhan Bey’ hitabını kullanmayı tercih ediyor.

Bir önceki örnek ile yukarıdaki örneği karşılaştırarak bir değerlendirme yapabiliriz. Bir önceki örnekte katılımcı programa katılmak üzere gelenlerden biridir, yukarıdaki örnekte ise ‘Gürhan Bey’ programa talip olarak katılmıştır ve muhtemelen sadece bir ya da bir kaç kez programda bulunacaktır. Yani sunucu açısından durumu incelersek, ‘Tayfur Bey’ ile daha uzun süreli bir iletişim kuracağını fakat ‘Gürhan Bey’ ile geçici bir iletişiminin olacağını düşünen sunucu hitaplarını ve kişi eklerini buna göre de seçmiş olabilir. Sunucunun ‘Tayfur Bey’ için iletilerinde kullandığı hitap ve kişi eklerindeki kararsız yaklaşımının sebebi Tayfur Bey ile kuracağı uzun süreli iletişimin ilk aşamasında olması da olabilir. Sunucu, katılımcı ile yeterli yakınlığı sağladığını düşündüğü anda katılımcıya sadece ismi ile hitap etmeye ve ikinci tekil kişi eklerini kullanmaya başlamış olması muhtemeldir. Ayrıca bir önceki örneğin değerlendirmesinde de belirttiğimiz gibi sunucu Tayfur Bey için ‘sen’ adını kullanmayı daha uygun görmüş ama stüdyoda ölçünlü bir dil kullanması gerektiğinden tereddüt yaşamış olabilir.

Bir diğer ihtimal olarak sunucunun Gürhan Bey’in Tayfur Bey’e göre statü olarak daha üstün olduğunu düşünmesi olabilir. Sunucunun bu yargıya varmasında eğitim durumu, dil kullanımı gibi durumlar etkili olmuş olabilir.

Sunucunun katılımcıları tanııtma aşamasında ‘Bey’ hitap şeklini tercih ettiği bir başka örnek de aşağıdadır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **18:00**

[...]

Seda Hanım(34): Bu sefer Kenan İmirzalıoğlu falan mı geliyor diye düşündüm.

Esra Erol: Tabi artık değil mi Kıvanç falan olur, Çağatay falan olur herhalde...

Seda 34 yaşında... Kendinden bahsetmek istiyordun her söz verdiğimde bugün ne anlatacaksın?

Seda Hanım: Bekârim. Hiç daha önce evlenmedim...

Esra Erol: Başka hiçbir şey istemiyorsun. 34 yaşında, hiç evlilik yapmadı, Adana'dan geldi. Adayın Fethi Bey Edirne'den geliyor 42 yaşında ama bir evlilik yapmış alkışlarla davet ediyoruz.

Yukarıdaki örneği daha önce 'Hanım' başlığı altında incelemiştik. Hem bu sebeple hem de sunucunun katılımcıyı tanıtmak için kullandığı tanımlama dışında erkek katılımcı için "... Bey" tanımlaması kullandığı başka bir iletisi olmadığı için örneği bir kez daha paylaşmakla yetineceğiz. Zira sunucu bu örnekte daha az etkin katılım sergilemiş ve iki katılımcının birbirleriyle konuşmasını dinlemeyi tercih etmiştir.

'Hanım' başlığı altında sunucuların programı hazırlayan ve kendisiyle birlikte programda görev alan çalışanlara karşı daha ölçünlü bir dil kullanmaya özellikle dikkat ettiklerini, zaman zaman statü farkını vurgulamak amacı ile hitaplarını *Toplumsal İlişkiyi Gösteren Terimlerden* seçmeye dikkat ettiklerini belirtmiştik. Buna benzer bir başka örneği de bu başlık altında paylaşacağız:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

Esra Erol: Rabbim onlara bunun vicdan azabını versin bak hiç öyle diyorlar ya asalım, keselim, yakalım... Yok, vicdan azabı vereceksin. O her gözünü kapattığı dakikada aklına gelecek. O zaten onun yangınıyla artık.

Uğur Bey (psikolog): Ama zaten bunu yapabilecek durumda bunu yapabilecek ruh halinde olan kişi de o vicdan azabını ne kadar duyar o da bir soru işareti tabi...

Esra Erol: Yani bilmiyoruz Uğur Bey daha neler yapıyorlar yemin ederim yani daha neler yapıyorlar, duymadığımız bilmediğimiz neler var... Peki, Hakancım sen burada kalıyorsun Necla Ablacım seni uğurluyorum.

Adayların ve taliplerinin birbirlerine karakter, aile yaşantısı ve geçmiş yaşamışlıklar açısından uyumlu olup olmadıkları ile ilgili yorumlar yapan ‘Uğur Bey’ programda psikolog olarak görev almaktadır. Yani programda çalışanlardan biridir ve dolayısıyla sunucu Esra Erol’un iş arkadaşıdır; eğitilmiş ve statü sahibidir. Bu sebeple sunucu doğal olarak iş arkadaşı için ‘Uğur Bey’ hitabını kullanmaktadır. Sunucu ‘Uğur Bey’ sözcesini kullandığı iletisi dâhilinde bir erkek katılımcıya isminin ardında -cım ekini getirerek ve bir kadın katılımcıya ‘Necla Ablacım’ şeklinde hitap ediyor. Bu durumun sebepleri: 1) İş arkadaşı ile arasındaki mesafeyi koruyor ve bu mesafeyi bütün alıcılarla paylaşıyor, 2) Katılımcılar ve Uğur Bey arasındaki statü farkını vurguluyor, 3) Psikoloğa katılımcılardan daha çok saygı duyulması, 4) İletisini yönelttiği bütün alıcıların Uğur Bey’e saygı duymasını sağlamaya çalışıyor olabilir.

Sunucu Esra Erol, genelde program dâhilinde bir süredir tanıştığı ve izleyiciler tarafından da artık tanınmakta olan katılımcılara isimleriyle hitap etmeyi tercih ediyor:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

.

.

.

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin’den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

Sunucu erkek katılımcıyı bir süredir tanımaktayken kadın katılımcı ile yeni tanışmaktadır. Ayrıca kadın katılımcıyı izleyicilere ve diğer katılımcılara da ilk defa takdim etmektedir. Erkek katılımcıyı bir süredir tanıdığı için ‘Bey’ hitabı kullanmamayı tercih etmiş olabilir.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz bir başka durum ise sunucunun erkek katılımcıların yaşlarına göre hitap şeklini seçmesi:

Program: **NE ÇIKARSA BAHTINA** Kanal: **Flash TV** Tarih: **11.05.2012**

Sinem Yıldız:[...]

Hasan amca al al mikrofonu al evet yakın tut... Kaç yaşındasın?

Hasan amca: 68

Sinem Yıldız: Tamam... Nereden gelmiştin?

Hasan amca Bursa – Orhangazi

Sinem Yıldız: Evet, Kahraman amca günaydın siz kaç yaşındasınız?

Kahraman amca: Ben 75 yaşımdayım.

Sinem Yıldız: Maşallah nerede yaşıyorsunuz?

Kahraman amca: Antalya – Kemer’de

Sinem Yıldız: Peki, hoş geldiniz.

Sinem Yıldız: Sülküf Bey günaydın... Siz kaç yaşındasınız?

Sülküf Bey: 29 yaşımdayım.

Sinem Yıldız: 29... Nereden geldiniz?

Sülküf Bey: Bağcılardan...

Sinem Yıldız: İstanbul’da yaşıyoruz. Ne iş yapıyorsunuz?

Sülküf Bey: Gıda sektöründe çalışıyorum.

Sinem Yıldız: Gıda sektörü tamam... Şener Bey günaydın siz kaç yaşındasınız?

Şener Bey: Ben 42 yaşımdayım. İstanbul Ataşehir’de oturuyorum. 2 çocuk babasıyım.

Sunucu programının açılışında programda yer alan katılımcıların kendilerini kısaca tanıtmalarını sağlıyor ve böylece izleyicilere katılımcıların yaşlarını, yaşadıkları yerleri ve isimlerini hatırlatmış oluyor. Ya da programı daha önceden takip etemeyen izleyiciler için katılımcıları tanıtmış oluyor. Katılımcılara tek tek seslenen sunucu sadece iki erkek katılımcı için ‘Bey’ hitap şeklini tercih ediyor. Dikkat çeken nokta sunucunun hitap ettiği erkek katılımcılardan diğer ikisinin yaşları 68 ve 75 iken ‘Bey’ terimini kullandığı katılımcıların yaşları 29 ve 42’dir. Yani sunucu büyük ihtimalle yaş olarak daha genç olan/bulduğu erkek katılımcılara ‘Bey’ hitap terimini kullanmayı tercih ederken yaşça kendisinden çok daha büyük olan erkek katılımcılara ‘Amca’ hitap şeklini kullanıyor. Elbette ki sunucunun katılımcılarla olan geçmiş iletişimlerini tamamıyla bilmediğimiz için bu durumu sadece olasılık olarak sunabiliyoruz. Öte yandan sunucunun ‘Bey’ olarak hitap ettiği katılımcılar programda diğerlerine göre daha yeni de olabilir veya daha mesafeli, ölçünlü dil kullanımlarını tercih edebilirler. Ve

daha önce belirttiğimiz gibi konuşucuların seçtiği sözceler pek çok farklı (yer, zaman, alıcılar, bağlam, alıcıların statüsü, alıcı ile olan ilişki, vb. gibi) bileşene bağlı olabilir.

2.3.2.2 Katılımcıların Birbirleri İçin ‘Bey’ Hitabını Kullanmaları

2.3.2.2.1 Kadın katılımcıların erkek katılımcılara ‘Bey’ hitabını kullanmaları

Örneklerin çoğunda (bkz ek bütünce) daha çok kadın katılımcıların ‘talipleri’ ile tanışırken bu hitabı kullandıklarını gözlemleyebiliyoruz:

1)

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir’den... Buyurun.

Burcu Hanım: Hoş geldiniz Gürhan Bey

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

Burcu Hanım: Merhaba. İyim teşekkür ederim siz nasılsınız?

2)

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

Esra Erol: Aygül Abla’nın talibi Ankara’dan geliyor alkışlar Fikret Amca için... Nasılsınız?

Fikret Bey (66 yaşında): Teşekkür ederim siz nasılsınız?

Esra Erol: Çok teşekkür ederim buyurun böyle Fikret Amcacım. Ankara’dan düştü yollara, Aygül Hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygül Teyzecim...

Aygül Hanım(50’li yaşlarda): Hoş geldiniz Fikret Bey nasılsınız?

Fikret Bey: Teşekkür ederim Aygül Hanım siz nasılsınız?

3)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **18:00**

Esra Erol: Kim geliyor? Alkışlarla Seda geliyor. Sedacım en son seninle buluştuğumuz zaman şakalaştık ama artık şaka maka yok tabi bu sefer gerçekten talibin var.

[...]

Seda Hanım: Bekârim. Hiç daha önce evlenmedim. ...

[...]

Seda Hanım: Fethi Bey hoş geldiniz?

Fethi Bey: Hoş bulduk, merhabalar Seda Hanım. Nasılsınız?

Seda Hanım: Teşekkür ederim siz?

Kadın katılımcıların ilk defa tanıştığı ve kendisine talip olarak programa katılan karşı cinse karşı 'Bey' hitabını koruması oldukça doğal bir durumdur. Üstelik program şartlarında katılımcılar genelde yanlış anlaşılmacak için özellikle talipleri ile aralarındaki mesafeyi korumaya çalışmaktadırlar. Yukarıda paylaştığımız üç örnekte de kadın katılımcılar sonraki iletilerinde de 'siz' kişi adılını ve ikinci çoğul kişi eklerini kullanarak mesafelerini korumaya çalışmışlardır. Daha önce 'Hanım' başlığı altında yukarıda paylaştığımız örnekleri erkek katılımcılar açısından da incelemiş, 1 ve 3 numaralı örneklerdeki erkek katılımcıların bir süre sonra kadın katılımcılara sadece isimleriyle hitap ettiklerini gözlemlemiştik. İncelemiş olduğumuz örneklerin çoğunda kadınların dil kullanımlarını kibarlık çerçevesinde sürdürmeye, mesafeyi korumaya kararlı davranmaya çalıştıklarını fark etmiş bulunuyoruz.

Kadın katılımcıların tanışma anının dışında da özellikle 'taliplerine' karşı 'Bey' hitabını kullanmaya dikkat ettikleri de örneklerde dikkatimizi çekmiştir. Katılımcılar 'talipleri' ile aralarındaki durum (kişilerin evliliğe gitme kararı alıp almaması) netleşene kadar mesafeyi korumaya dikkat ediyorlar:

Program Adı: **DEST-İ İZDİVAÇ** Kanal Adı: **TNT TV** Yayın Tarihi: **21.11.2011 14:53**

Hande Ataizi: Zeynep Hanım'ın hafif saçlar kestirilmiş galiba. Bana mı öyle geldi?

Zeynep Hanım: Evet. Baya fazla kesti hayatım. Böyle istemedim ama.

Hande Ataizi: Bakayım bir yandan. Yoo, bence güzel olmuş. İki haftaya uzar zaten.

Zeynep Hanım: Eskiden uzundu saçlarım artık kısa, uğraşamıyorum.

Hande Ateizi: Bence size kısa yakışıyor.

Zeynep Hanım: Kısa yakışıyor. Böyle Marilyn Monroe gibi seviyorum.

Hande Ataizi: Neyse saçları geçelim ne oluyor?

Zeynep Hanım: Geçelim hayatım. Sizlerin gözlerinizin önünde olduğu gibi, TNT ekranlarında ve sizin, Hande Hanımın programında beraber beyefendiyle, Güngör Beyle çayımızı içtik orada.

Hande Ataizi: Evet.

Zeynep Hanım: Ben ne telefonunu aldım ne adresini aldım. Hiç bir şeyini almam yani burada da hiç kimseye telefonumu vermem sizlerden başka. Ta ki nişanım olacaksa.

Yukarıdaki örnekte kadın katılımcı tanışmış ve zaman geçirmiş olduğu talibinden bahsederken 'Beyefendi' ve 'Bey' ifadelerini kullanarak mesafeyi koruyor. Kadın katılımcının mesafeyi korumaya çalıştığını daha sonraki iletisinde yaptığı kişi ile aralarında hiç bir samimi iletişimin yaşanmadığını belirtmesiyle de anlayabiliyoruz. 'Zeynep Hanım' kendisiyle program çerçevesinde görüşmek isteyen her erkeğe aynı derecede temkinli yaklaştığını ve yaklaşacağını da iletisinde belirtiyor.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 15:40**

Fragman

Necla Hanım: Karadeniz kızımı alıp gitmezsem gitmeyeceğim.

Maya hanım: Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle Hakan Beyi sizden istiyorum.

Yukarıda daha önce yine ‘Hanım’ başlığı altında incelemiş olduğumuz fragmanda ‘Maya Hanımın’ konuşmasının fragmanın bir kısmında aktarılmıştır. Maya Hanım erkek katılımcı için ‘Hakan Bey’ ifadesini kullanıyor. ‘Maya Hanım’ iletisinde esprili ve samimi bir dil kullanmakta ama yine de evlenmek istediği erkek katılımcı için ‘Bey’ tanımlamasını kullanmaktadır. Burada ‘evlenmek istediği’ durumunu özellikle vurgulamak gereklidir. Programda yer alan bütün katılımcılar evlenmek amacıyla programa katılmışlardır ve birbirleri ile olan görüşmelerini de bu çerçevede gerçekleştirmektedirler. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi kadın katılımcılar evlenmek için görüşmeler yaptıkları erkek katılımcılar ile birlikte ne kadar vakit geçirirse geçirsın aradaki mesafeyi kullandıkları dil ile korumaya özen göstermektedirler. Dil kullanımlarındaki mesafeyi koruma çabaları erkek katılımcı ile resmi olarak evlenmeye karar verdikleri anda değişebilmektedir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:22**

Esra Erol: Nurselcim hoş geldin. Umut sen de hoş geldin. En son sizi bıraktığımda 3 ay oldu ıı sizle karşılaştığımızda, görüştüğümüzde bu iş olmaz dediniz. 3 ay sonra buradasınız. Neden, niye niçin?

Nursel(21): Umut anlatsın.

Umut(23): Bazı nedenlerden dolayı olmayacağını düşünmüştüm ben biliyorsunuz ama o fikirlerimi zamanla yenerek kendisiyle de görüşme kararı alarak kendisi de zaten o şekilde istediği için görüşüp birbirimizi tanıdık dışarıda...

Yukarıdaki örnekte katılımcılar programda birlikte olduklarını açıklamak için bulunmaktadırlar ve kadın katılımcı artık erkek katılımcının sadece ön adını kullanmaktan çekinmemektedir. Bu örnekte katılımcıların belirttiği üzere birlikte zaman geçirdiği gerçeğini de gözden kaçırmamak gerek. Zira katılımcılar birbirlerini tanımak için program ‘dışında’ görüşmüş ve ‘resmi’ olarak birlikte olduklarını bildirme kararını bu süreçte almışlardır.

2.3.2.3 Erkek katılımcıların erkek katılımcılara ‘Bey’ hitabını kullanmaları

Erkek katılımcıların birbirleri ile iletişime geçtiği çok az durum gözlemledik. Programın formatı karşı cinslerin birbirleri ile evlenmeleri amacıyla tanıştırılması temeline dayandığı için genel olarak karşı cinslerin birbirleri ile iletişim kurduğu durumlar daha fazladır. Hitap kullanımlarında da aynı oranda karşı cinslerin birbirleri için kullandıkları hitaplar incelediğimiz bütüncede daha çok karşımıza çıkmıştır. Fakat zaman zaman katılımcılar aynı ortamı paylaştıkları diğer katılımcılar ve talipleri için yorumlar yapmaktadır. Kimi zaman da kişiler adına durum değerlendirmesi yapmaktadırlar. Böyle durumlarda bazen iletilerinde nesne durumunda katılımcıların isimlerinin ardından ‘Bey’ tanımlamasını kullandıklarını gözlemleyebildik:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:18:00**

Muhammed: Esra Hanım bir şey söyleyebilir miyim?

Esra Erol: Söyle Muhammed.

Muhammed: Turan Beyle biraz sohbet etme imkânımız oldu da tanıdığım kadarıyla harbiden çok sevecen, ılımlı bir insan...

[...]

Esra Erol: Turan Bey ailesini alır, bayramda gider, el öpülür, çikolata götürülür, şeker götürür, hem tanışma olur ama yangından mal kaçırırmış gibi...

Muhammed: Ama Ayşe Hanım Turan bey'e bunları söylemiş mi? ...

‘Ayşe Hanım’ ve ‘Turan Bey’in durumu ile ilgili yorum yapan erkek katılımcı iletilinde ‘Turan Bey’ tanımlamasını kullanmıştır. Konuşucunun hakkında yorum yaptığı katılımcı ile iletişimlerinin ne durumda olduğunu bilmediğimiz için katılımcıya karşı ‘Turan Bey’ sözcesini sadece yayın akışı sırasında kullanıp kullanmadığından emin olmamız ve bu doğrultuda bir değerlendirme yapmamız mümkün değildir. Konuşucu, kadın katılımcı için de ‘Hanım’ hitabını kullanmaktadır. Katılımcıların genelde ölçünlü hatta seçkin bir dil kullanmaya özen gösterdiğini sıkça belirttiğimiz için konuşucunun seçtiği hitapların bu durumla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer

ihtimal ise konuşucunun her iki katılımcı ile mesafeli bir ilişkisinin olduğudur. Zira diğer örneklerde aynı katılımcının olmasa da başka katılımcıların birbirlerine karşı sadece isimleriyle hitap ettikleri de olmuştur:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **18:00**

.

.

.

Esra Erol: Seni kaygılandıran sanırım evlilik yapması ve 2 yıl önce ayrılması.

Seda Hanım: Evet çok kısa olmuş.

Seyirciler yorum yapmak istiyor.

Seda Hanım: İsteyen herkes yorum yapabilir.

Adnan Bey: [...] Ben sana şöyle söyleyeyim benim en çok Esra hanıma da buradan belirtmek istiyorum. Dışarıda bana bak bu çok net bunu Zakir de biliyor. Yoldan çevirip evlenme teklifi edenlerin hepsi bekâr bak çok açık net söyleyeyim. Artı Fethi Bey 42-43 yaşında ama maşallahı var. Fizik de iyi ve seni izlemiş, beğenmiş hani o güzel gönlüne gelmiş.

Yukarıdaki örnekte yorum yapmak isteyen erkek katılımcı iletisinde nesne durumunda programda kendisi gibi katılımcı olarak bulunan diğer bir katılımcıdan ‘Zakir’ diye söz ediyor. Aynı zaman da iletisinin başında kadın katılımcıya ‘Sedacım’ hitabı ile sesleniyor ve ‘sen’ adılını kullanıyor. Konuşucunun her iki katılımcı ile de belirli bir zaman geçirmiş olduğunu iletisinden anlayabiliyoruz. Aynı kişi yine aynı iletisinde programa henüz katılmış ve konuşan kişinin arkadaşı olarak varsayabileceğimiz ‘Seda Hanıma’ talip olan kişi içinse ‘Fethi Bey’ tanımlamasını nesne durumunda kullanmaktadır. Yani konuşucunun hitap biçimlerini ve tanımlamalarını kişilerle olan iletişimlerine bağlı olarak seçtiğini söyleyebiliriz. Elbette ki bir önceki örnekte aynı tespiti ısrarla iddia etmemiz doğru olmayacaktır. Zira bir önceki örnekteki konuşucu için elimizde karşılaştırma yapabileceğimiz yeterli veri bulunmamaktadır.

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:30**

[...]

Gürhan Bey: Aradığın özellikler bende mevcut. Sormak istediğini sorabilirsin ben cevaplayayım.

Burcu Hanım: Telefonda konuşmuştuk sizinle.

Burcu Hanım: Yorum almak istiyorum Esra Hanım. Özlem'den bir de Zakir'den.

Esra Erol: Özlem'le Zakir'den istiyor yorumları...

Özlem (27): Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin. Karar yine senin kararın.

Zakir (30): Demek istiyorum ki Bekir Bey'e söylüyorum dışarıdan böyle zor bir kişi gösteriyor da öyle değildir. İnsanlığı var içindeki insanlığı güzeldir.

Yukarıdaki örnekte yine iki katılımcının durumu ile ilgili yorum yapmak isteyen erkek katılımcı iletilinde 'Bekir Bey' tanımlamasını nesne durumunda kullanmaktadır. Konuşucu muhtemelen Gürhan Beyden bahsetmektedir ve isimleri karıştırmış olabilir. İletisinde kendisi gibi katılımcı olan 'Seda Hanımın' iyi bir insan olduğunu belirtmek istediği için, Seda Hanıma talip olarak orada bulunan kişiye hitap etmesi daha muhtemel olduğu için konuşucunun yanlış isim kullandığını tespit etmek mümkündür. Zakir Bey'in Fransa'da yaşadığını ve Türkçeyi aksanlı konuştuğunu belirtmekte fayda var zira Zakir Bey, Gürhan Beyin ismini Türkçeye yeterince hâkim olamamasından dolayı yanlış anlamış da olabilir. Konuşucun bahsettiği kişinin programa yeni dâhil olması ve kişiyle yeterince tanışmışlıklarının bulunmaması sebebiyle 'Bey' tanımlamasını kullanması doğaldır.

Örnekte dikkat çeken bir diğer nokta da Özlem ve Zakir isimli katılımcılara doğrudan bir seslenme olmadan iletişimde önce alıcı duruma geçip, iletişime katılıyor ve görüşlerini bildiriyorlar. Elbette ki katılımcıların yorum yapmaya başlamasının ana sebepleri sunucunun "Özlem'le Zakir'den istiyor yorumları..." iletilisi ve kameraların Özlem Hanım ve Zakir Bey'i çekmeye başlamasıdır.

2.3.2.4 Diğer

Elimizde bu başlık altında değerlendirebileceğimiz iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki ‘Amca’ başlığı altında değerlendirmiş olduğumuz aşağıdaki örnektir. Örnekte, sunucunun iletisinde iki kez kullandığı ‘Canip Bey’ hitapları sunucunun başkalarının konuşmalarını aktardığı durumlarda gerçekleşmiştir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:14**

Esra Erol: ... Efendim (gazeteden okuyor) Dedektif Canip Dede evlilik programına katılmak için sunucu Esra Erol’a 50 bin mavi kapak ve Antalya reçelleri gönderen 70 yaşındaki Canip Bostan, kaybolan kolisinin izini bir dedektif gibi sürdü. Bana göndermiş olduğu kargoya vermiş olduğu mavi kapakları kargo şirketine veriyor ve birkaç gün sonrada kanala telefon açıyor diyor ki “ben mavi kapak gönderdim Esra kızım benim adımı anons etmedi.” Tabi ki arkadaşlarımız da gönderilen listeye bakarak diyorlar ki Canip Bey maalesef ııı sizin böyle bir ııı koliniz kapaklarınız bize ulaşmadı. ...

(gazeteden okuyor) Kargo şirketinin Antalya sorumlusu vatandaşın yaşadığı mağduriyetin çok üzücü olduğunu ve kendisinden özür dilediklerini ifade ederek ııı “Canip Bey ne kadar yakınsa yeridir. İlgili personelin de savunmasını aldık.” demiş ve bana da bir mektup göndermiş..

Programda çalışan görevlilerin ve kargo şirketi çalışanın kişi için ‘Bey’ tanımlamasını kullanmaları oldukça doğaldır. Program çalışanları telefonda görüştükleri kişilere karşı işleri gereği *Toplumsal İlişkileri Gösteren Hitap Şekillerini* kullanmak durumundadırlar. Aynı durum resmi bir açıklama yapan kargo şirketi sorumlusu için de geçerlidir.

Diğer başlığı altında inceleyeceğimiz son örnek aşağıdadır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 15:40**

Fragman

Necla Hanım: Karadeniz kızımı alıp gitmezsem gitmeyeceğim.

Maya hanım: Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle Hakan beyi sizden istiyorum.

İkisi de kendinden emin ikisi de çok kararlı

Necla Hanım: Aşık olacak oldum sevecek oldum.

Maya hanım: Olacağına inandığım için geldim. Eğer olacaksa benimle olacak.

Hakan Necla Hanımla mı Maya Hanımla mı nikah masasına oturuyor?

Necla Hanım: Hoşlandım beğendim yanıma yakıştırdım.

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Hakan Beyin en zor ve en önemli kararı şimdi Esra Erol'da...

Fragmanın son iletisinde seslendirmede 'Hakan Bey' ifadesi nesne durumunda kullanılıyor. Fragmanda daha önceki iletilerden birinde yine nesne durumunda 'Hakan' hitabı kullanılıyor. Daha önce 'Hanım' başlığı altındaki değerlendirmemizde de belirttiğimiz gibi fragmanı daha ilgi çekici hale getirmek, erkek katılımcının izleyicilerin çoğu tarafından tanındığı ve sempati kazandığı düşünüldüğü için önce 'Hakan' adı kullanılmış olabilir. Ya da sunucunun aynı katılımcıya sıkça 'Hakan' ya da Hakancım' olarak hitap etmesi fragmanın hazırlanması sırasında seçilen tanımlamaları dolaylı olarak etkilemiş olabilir. Bu iletide ise 'Hakan Bey' tanımlamasının kullanılması büyük ihtimalle artık fragmanın daha resmi olan sunuş bölümüne geçildiği içindir.

2.4 Diğer

2.4.1 Canım

'Canım' hitabı Türkiye Türkçesinde genel olarak günlük yaşantıda kullandığımız teklifsiz dilde, yakın ilişkileri bulunan bireylerin iletilerinde gözlemleyebileceğimiz bir sözcüktür. Samimiyet ve sevgi ifadelerinin dışında acıma, şefkat içeren bağlamlarda hitap olarak kullanılmaktadır. İncelediğimiz bütüncede 'Canım' terimi üç kere kullanılmıştır. Bu kullanımlardan ikisi, iki farklı sunucunun

iletisinde bir diğeri ise bir kadın katılımcının sözlerinde yer almaktadır. Kadın katılımcının iletisinde yer alan ‘Canım’ sözcüğü ünlem durumunda kullanılmıştır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:47**

[...]

E.E: Bakar mısın, nerden nereye yani. Birbirlerini nerde bulacaklar, nasıl bulacaklar? Kaç? (Seyirciye cevap verir) Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?

Ç: 30 yoktur canım yani ortaokulu düşünürsek eğer 13, 14, 15, lise de var tabii.

E.E: Lisede de beraber okudunuz sonra hiç görüştünüz mü Sibel Hanım’la?

Yukarıdaki belirtmiş olduğumuz gibi ‘Canım’ sözcüğünün bu kullanım şekli Türkiye Türkçesinde günlük hayatta kullanılan teklifsiz dilde yaygın olarak dilin ilişki işlevinde kullanılmaktadır ve bağlam olarak hitap kullanımından uzaklaşmıştır. ‘Canım’ sözcüğünün ileti içerisindeki özellikle olumsuzluk, karşıtlık, abartılı bir iletiye karşı çıkma bağlamında kullanılan şekli hitap anlamı içermemektedir. Yani katılımcı burada sunucuya ‘Canım’ sözcüğü ile hitap etmemektedir; sunucunun iletisinde kullandığı zaman dilimini abartılı bulduğunu belirtmek amacıyla ünlem olarak bu sözcüğü kullanmıştır. Nitekim sunucu da bu sözcüğün hitap kullanımı olmadığını farkındadır ve katılımcının kullandığı sözcüğü yadırgamayıp konuşmasını sürdürmüştür.

‘Canım’ sözcüğünün sunucular tarafından hitap olarak kullandığı iletiler aşağıda sırasıyla incelenecektir:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14 16:30:00**

Esra Erol: Canım benim, senin evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı?

Meryem Hanım (45) : Evet var Esra Hanım.

Bu örnekte sunucunun iletisinde kadın katılımcı için ‘Canım benim’ hitabını daha çok acıma ve şefkat bağlamında kullandığını söyleyebiliriz. Programın sunucusunun katılımcılarla arasında bulunan ve yine sunucu tarafından korunmaya çalışan mesafeli iletişimi göz önünde bulundurursak sunucun iletlerinde katılımcılara karşı ‘Canım’ sözcisini samimiyet ve sevgi bağlamında kullanmasının biraz aşırı bir yakınlık ifadesi olduğunu söyleyebiliriz. Sunucu iletisinde sevgi ve samimiyetten çok şefkat bildirmek amacıyla bu hitap şeklini kullanmıştır. Nitekim iletinin devamında sunucunun katılımcının ‘başına gelen bir felaket’ ile ilgili soru sorduğunu görüyoruz. Böyle bir durumda konuşucunun alıcıya karşı şefkat ve acıma duyguları hissetmesi ve bu hislerini aktaran sözceler seçmesi oldukça doğaldır. Aynı zamanda kendisinin de ne kadar duyarlı olduğunu sezdirerek toplum karşısında çizdiği tabloyu güçlendirir.

Program: **NE ÇIKARSA BAHTINA** Kanal: **Flash TV** Tarih: **11.05.2012**

[...]

Sinem Yıldız: Şükran abla günaydın

Şükran Hanım: Günaydın Sinem Hanım

Sinem Yıldız: Nasılsın canım?

Şükran Hanım: İyim sağ ol sen nasılsın?

Sinem Yıldız: İyim ben de... Sen kaç yaşıdaydın Şükran abla?

Daha önce farklı başlıklar altında değerlendirmiş olduğumuz ve tamamını paylaştığımız bu bütüncede sunucunun samimi bir iletişimin ifadesi olarak ‘Canım’ sözcisini kullandığını belirtebiliriz. ‘Ne Çıkarsa Bahtına’ adlı programın sunucusu olan Sinem Yıldız diğer program sunucularına göre teklifsiz dili en fazla kullanan sunucudur. Katılımcılar ile arasına koyduğu mesafe diğer sunuculara göre daha azdır ve kullandığı hitaplar da bu bağlamda genellikle *Aile İlişkilerini Gösteren* ya da *Akrabalık İlişkilerini Gösteren Terimlerden* oluşmaktadır. Sunucu yukarıda paylaştığımız ‘Canım’ sözcisini kullandığı iletisinde kadın katılımcıya doğrudan seslenmektedir ve ikinci tekil kişi ekini kullanmaktadır. Katılımcı da, ilk iletisinde ‘Sinem Hanım’ hitabını kullandığı sunucuya, ‘Sen’ adlı ile hitap etmekte ve ikinci tekil kişi ekini kullanmaktadır. Bu durumda ‘Canım’ sözcisinin katılımcı ile sunucu arasındaki yakın iletişimi yansıttığını iddia etmemiz yanlış olmayacaktır.

2.4.2 Efendim

Sunucuların seyircilere ve izleyicilere hitap ederken sıklıkla kullandıkları bir hitap sözcésidir. ‘Efendim’ sözcési incelediğimiz bütüncede 11 tanesi sunucular tarafından 1 tanesi de bir kadın katılımcı tarafından olmak üzere 12 kere kullanılmıştır. Sunucular bu sözcéyi 10 kere seyirci ve izleyicilere doğrudan hitap ederken kullanmıştır. Bir örnekte sunucu Esra Erol gazete kupüründen okuduğu bir haberi aktardığı iletisinde ‘efendim’ sözcésini aktarmıştır:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:14**

Esra Erol: Bana bugün bir mektup geldi, posta geldi. Bu postada şöyle göstermek istiyorum 30 Mart 2012 Cuma günü Hürriyet gazetesinin Akdeniz sayısında çıkmış efendim ını görebiliyor musunuz şöyle var mı bir gösterebilir miyiz? Hiç aklıma gazetede böyle manşet olacağım gelmemişti ama sonunda oldu. Efendim (Burasını gazeteden okuyor) Dedektif Canip Dede evlilik programına katılmak için sunucu Esra Erol’a 50 bin mavi kapak ve Antalya reçelleri gönderen 70 yaşındaki Canip Bostan, kaybolan kolisinin izini bir dedektif gibi sürdü. ... Vay Efendim siz benim kapaklarımı nasıl başka yere gönderirsiniz ve kargo şirketini dava ediyor...

.

.

.(Konuşmalar sürmekte)

Esra Erol: Bu arada Efendim asıl sürpriz Canip Amca şu anda telefon hattında. Alo! Nasılsınız?

Sunucu bu örnekteki iletisinde ‘Efendim’ sözcésini ilk iki kullanımında seyirci ve izleyicilere doğrudan hitap ederek özne durumunda, ikinci kullanımında ise Canip Bey’in konuşmasını aktarırken nesne durumunda ve son olarak tekrar seyircilere ve izleyicilere hitap etmek, seslenmek amacıyla söz başında yine özne durumunda olmak üzere üç kere kullanıyor. ‘Canip Beyin’ iletisini aktardığı durumdaki ‘Efendim’ sözcési aslında ünlem durumunda ve Canip Bey’in kızgınlığını belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Sunucular iletişim kurma işlevi olan ‘Efendim’ hitabını seyircilere ve izleyicilere karşı duydukları saygıyı iletmek için ve genel olarak söz başında kullanmaktadırlar:

Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-01-16 16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü “hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız. ...

Sunucu iletişinde ‘Efendim’ hitabını programın girişinde ve söz başında kullanmıştır. Sunucu iletişimi paylaştığı alıcı kitlesinin geniş olması ve her statü grubundan, cinsiyetten, meslek grubundan bireyleri kapsayabileceği için genel ve yayın akışı sırasında kullanmakta dikkat etmeye gayret ettiği ölçünlü dilden dolayı da saygılı bir hitap şekli kullanmaktadır. Sunuculara göre bu iletişimi başlatan sözcük ‘Efendim’ olmalıdır ki incelediğimiz bütün programların sunucuları seyirci ve izleyicilere hitap ederken bu hitap şeklini tercih etmişlerdir:

1) Program: **ESRA EROL’DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:38:00**

Esra Erol: Yıldırım Abi sen niye bağıırıyorsun ordan? Efendim bu arada günün en eğlenceli bölümü de dün akşama yapılan maçın skorunu öğrendiğiniz zaman olacak. ...

2) Program Adı: **DEST-İ İZDİVAÇ** Kanal Adı: **TNT TV** Yayın Tarihi: **21.11.2011 14:34**

Hande Ataizi (Sunucu): Hoşgeldiniz efendim. Cemal ağabey nerde?

3) Program: **NE ÇIKARSA BAHTINA** Kanal: **Flash TV** Tarih: **11.05.2012**

Sinem Yıldız(Sunucu): Efendim günaydın günaydın günaydın diyoruz.

4) Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir'den... Buyurun.

5) Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:45**

Esra Erol: Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. [...] Efendim, bugün evliliklerinin 2. yılları...

Yukarıda paylaştığımız 4 farklı örnekte de 'efendim' sözcüğü sunucular tarafından seyirci ve izleyicilere hitap etmek amacıyla söz başında iletişim işleviyle kullanılmıştır. Bu sebeple bütün örnekleri ayrı ayrı değerlendirmeyeceğiz. Sunucuların dışında bir başka kişi tarafından kullanılması açısından farklı olan bir örneği aktaracağız:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

[...]

Şuhayip Bey(76): Nermin Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba Efendim hoş bulduk.

Kadın katılımcı, talip olduğu erkek katılımcının 'Hoş geldiniz' iletisine karşılık olarak iletisinde 'Efendim' sözcüğünü hitap olarak kullanmıştır. Konuşucunun iletisinde alıcıya duyduğu saygıyı belirtmek ve alıcı ile aralarındaki toplumsal ilişkiler çerçevesindeki mesafeyi korumak amacıyla bu hitap şeklini 'beyefendi' hitabının yerine seçmiş olması muhtemeldir. Ayrıca konuşucunun yaşının da bu hitap şeklini kullanmasında etkisi olmuş olabilir.

2.4.3 Sayın

İncelediğimiz bütüncede bu hitap şekli sadece bir kere ve sunucu Esra Erol tarafından kullanılmıştır:

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: 2012-01-16 **16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. ... Fakat cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu. Ben hep şöyle düşünüyorum benim için yıldızlar ölmez. Ülkeye, vatana, sinemaya, sanata her daim destek veren; insanların hayatlarında onlarla mücadele eden, kurucu olmayı başaran çok önemli isimler benim için ölmezler. Onlar benim için bir yıldız. Yıldızlar da sadece kayarlar. Bunlardan biri siyaset, diğeri de futbolun iki önemli iki değerli, iki büyük ismiydi ikisinin de ruhu şad olsun. Hayatını Kıbrıs Türklerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulmasına adayan Sayın Rauf Denktaş cuma günü hakkın rahmetine kavuştu. Mekânı cennet olsun, ruhu şad olsun. Başarılarla imza attı. Bir de özlediğimiz bir tablo vardı ki o da futbolun en önemli ve efsane isimlerinden Lefter'in vefatıydı. O futbolun en önemli yıldızlarından biriydi.

‘Sayın’ sözcüğüne az rastlanmış olmasının sebebi büyük ihtimalle bu hitap şeklinin daha çok resmi dilde ve yazı dilinde kullanılmasıdır. Yukarıdaki örnekte de çok tanınmış olan ve Türkiye’de, Kıbrıs’ta birçok kişi tarafından sevilen Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin eski devlet başkanının ölümünü aktaran sunucu ‘Sayın’ sözcüğünü nesne durumunda kullanmaktadır. Ardından yine tanınmış olan eski bir futbolcunun ölüm haberini aktaran sunucu bu kez ‘Sayın’ sözcüğünü kullanmayıp kişinin sadece ismini nesne durumunda kullanmıştır. ‘Sayın’ sözcüğünü kullandığı iletisinde ardından eski devlet başkanının isim ve soy ismini getirirken, futbolcunun sadece ismini kullanmakla yetinmiştir. Bunun sebebi Lefter’in soyadını bilmemesi ve Türkiye’de pek çok kişi tarafından sadece Lefter olarak anılması da olabilir. Türkiye Türkçesinde ‘Sayın’ hitabının ardından isim ve soy ismin eklenmesi yaygın bir kullanım şeklidir. Bir diğer kullanım şekli ‘Sayın’ hitabının ardından sadece soy ismin getirilmesidir.

‘Sayın’ sözcüğünün bu şekilde hitap olarak kullanıldığı bağlamlar özellikle yüksek seviyede bir saygı ya da resmiyet gerektiren durumlardır. Sunucunun program içerisinde ölçünlü dil kullanıma özen göstermesine rağmen programın bu derecede resmi bir dil kullanımı içerdiğini iddia etmemiz pek mümkün değildir. Bu sebeple sunucunun bu hitabı kullanmasının sebebi kişinin saygınlığı ve eski devlet başkanına duyduğu yüksek seviyedeki saygı olabilir. Diğer sebepler ise ölüm haberinin paylaşıldığı haber programlarında ‘Sayın Rauf Denktaş’ kullanımının sunucunun iletisini dolaylı olarak etkilemesi; ya da devlet başkanı, bakanlar gibi resmi görevler yapmış/yapmakta olan kişilere karşı ‘Sayın’ nitelemesinin kullanılmasının toplum tarafından daha uygun bulunduğu görüşünün sunucunun iletisini etkilemesi olabilir.

SONUÇ

Dil, insanoğlunun bugüne dek iletişim ve kültür edinme süreçlerini sağlamak yolunda doğuştan gelen önemli bir yetisidir. Dilin, iletişimi sağlamanın ve bilgi aktarmanın çok daha ötesinde işlevleri olduğunu gördük ve göstermeye çalıştık.

Dilin pek çok işleve hizmet ettiği gerçekliği dil üzerine yaptığımız araştırmalarda toplumsal etmenleri göz ardı edemeyeceğimizi ve bir dile ait incelemelerde toplumsal sınıflar, cinsiyet, statü gibi kavramların yol gösterici olduğunu ortaya koyar.

Bu çalışma da bu gerçeklik üzerine kurulmuştur ve bu bağlamda hitap sözcükleri Türkiye Türkçesi için “kullanımda olan dili” incelememize araç olmuştur.

Çalışma kapsamında yapılan araştırma ve incelemeler hitap sözcüklerinin ve adılların güç-eşitlik, ast-üst ve yetki bildirimi durumlarını yansıtmada oldukça önemli olduğunu göstermiştir.

Genel bir bakışta elimizdeki bütünceden ve bazı araştırmalardan yola çıkarak Türkiye Türkçesinde en çok kullanılan hitap şekillerinden birinin akrabalık terimleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada Braun’un Türkiye Türkçesinde eğitim seviyeleri görece daha düşük olan bireylerin yaş ilişkisi ile bağlantılı olarak alıcıya akrabalık terimleri ile hitap ettiği (Braun,1988: 22) tespiti büyük önem taşır. Türkiye Türkçesinde gerçekten de akrabalık terimlerinin hitap durumunda kullanmak yaygın bir davranıştır, ancak bunun nedenleri konusunda daha fazla araştırma yapılması gerektiğine inanmaktayız. Sadece eğitim seviyesi görece düşük bireyler tarafından kullanılıp kullanılmadığı konusunda elimizde yeterli veri bulunmamaktadır. Ve hatta bizim çalışmamızda akrabalık terimlerini sıklıkla kullanan sunucuların kendilerine “Hanım” hitabını kullanan katılımcılardan kimi durumlarda, eğitim seviyelerinin görece daha yüksek olduğu örnekler mevcuttur. Bütüncenin yapay bir ortamda, yani stüdyolarda ve kameralar önünde gerçekleşen karşılıklı konuşmalardan oluşturulmasının elbette ki bu durum üzerinde etkisi olabilir. Aynı konuşucular aynı alıcılara başka bir ortamda farklı sözceler ile hitap edebilir. Öyleyse ‘bağlam her şeydir’ önermesi çalışmamızda pek çok noktada değindiğimiz gibi tekrar karşımıza çıkar.

Konuşucuların seçtiği hitap sözcüklerini etkileyen tek öge elbette ki bağlam değildir. Yaptığımız incelemelerde çeşitli önvarsayımlar aracılığı ile bu sebeplerin bazılarının güç-eşitlik ilişkisi kurmak, mesafe yaratmak/korumak, mesafeyi ortadan kaldırmak, öfke bildirmek, ölçünlü dil kullanma çabası olduğunu tespit ettik.

Benzer sebeplerle, benzer kullanımların Türkiye Türkçesinin günlük dilinde konuşucular tarafından kullanıldığını da varsaymanın mümkün olacağına inanıyoruz. Bu varsayımın gerekçesi televizyonun günlük dile olan etkisidir. Yapılan kimi araştırmalar ve reyting oranları bütüncüyü oluşturduğumuz dönemde evlilik programlarının geniş bir izleyici kitlesine hitap ettiğini göstermektedir.³⁰

Programları takip eden izleyicilerin özellikle “Esra Erol’da Evlen Benimle” programının sunucusu Esra Erol’a duydukları ilgi, saygı ve benzeri duyguların programda kullanılan dille ve hitap şekilleriyle bağlantısı olabilir mi? Biz bu bağlantının var olduğuna inanıyoruz. Program içinde kullanılan dil dâhilinde katılımcıların sunucuya karşı seçtikleri hitap şekilleri büyük oranda toplumsal ilişkiyi gösteren hitap şekillerinden “Hanım” sözcüğü olmuştur. Sunucuya duyulan saygıyı, sunucu ile katılımcılar arasındaki mesafeyi sık sık vurgulayan bu sözcük izleyiciler üzerinde bir imge oluşturmaya sebep olabilir. Aynı ortamı paylaşan alıcı ve konuşucuların sözceleri birbirlerinin algılarını ve sözcelerini etkiler. Öyleyse, programda kullanılan dil ve hitap şekilleri alıcılar üzerinde belirli bir algı yaratmakta ve belki de tam olarak bu sebeple katılımcıların konuşmaları sunucular tarafından zaman zaman yönlendirilmekte, katılımcılara dil kullanımları ile ilgili uyarılar yapılmaktadır. Kamusal alanda oluşan iktidar varlığını, programlarda sunucular üstlenmektedir. Sunucular, hem programın sahibi hem de programda yer alan diğer kişilere karşı üst konumunda yer almaktadırlar ve bu otorite kullandıkları dile yansımaktadır.

Programlarda kullanılan dile genel olarak baktığımızda sunucuların ev sahibi rolünde oldukları ve dolayısıyla yetki sahibi oldukları gözlenmiştir. Bu durumun kullanılan hitap şekillerine yansımaları sunucuların yaş ilişkisi ile bağlantılı olarak katılımcılar için akrabalık terimlerini ya da ön ad kullanımını tercih etmesi olarak gösterilebilir. Sunucu yetki sahibi olduğunun farkındadır ve programda yer alan

³⁰ Bkz. TÜRKOĞLU, Nurçay (2012) Medya ve Toplumsal Dönüşüm, Seyirlik Cümbüşler, Parşömen Yayıncılık, İstanbul.

katılımcılara toplumsal ilişkiyi gösteren hitap terimlerini kullanmaya her zaman gerek duymamaktadır. Sunucu güç ilişkisine dayanarak konuşucu ile alıcı arasındaki iletişim dengesini isteyerek ya da istemeyerek bozabilmektedir. Bağlam bir televizyon programı yani görece ölçünü dil kullanıma ve toplumsal mesafelere özen gösterilmesi gereken bir mekân olsa da sunucular yetkilerini dil kullanımları ile vurgulamışlardır.

Bu bilgilerden yola çıkarak çalışmanın odak noktası konuşucuların dil kullanımları aracılığı ile alıcı ile olan ilişkisi, konuşucunun toplumsal ve psikolojik durumu ve kendini nasıl konumlandığını incelemek üzerine kurulmuştur. Buna bağlı olarak da genelde toplumsal etkilerin dile yansımaları edimbilimsel çözümleme aracılığı ile gözlemlenmeye çalışılmıştır. Hitap sözcükleri ve adılar da bu amaçta araç olarak kullanılmıştır.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında sosyal ilişkiler, statü farkları dile, adıl kullanımı ve hitap kullanımı ile yansıdığı tespit edilmiştir. Üst konumda olan konuşucu alıcıya «sen» adılı ile hitap edebilirken ast konumda olan konuşucu alıcıya «siz» adılı ile hitap eder. Kullanılan hitap şekilleri de bu bağlamda üst konumda olana «Hanım/Bey», ast konumda olana ise akrabalık ya da aile ilişkileri terimleri olmaktadır.

Pek çok dilde olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde hitap sözcüklerinin kullanımı bağlama göre değişse de bu kullanımlar için çoğu durumda belirli bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bunlar çalışmada “aile ilişkileri terimleri”, “akrabalık ilişkileri terimleri”, “toplumsal ilişkiyi gösteren terimler” ve “diğer” başlıkları altında toplanmıştır. Her bir terime ait hitapların kullanıldığı örnekler daha önce belirtildiği gibi konuşuculara bu hitap sınıflarından birini seçmeye yönlendiren nedenler çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda genel olarak önvarsayımlar üzerinden tespitler yapılmıştır. Çözümlemelerde kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olmamıştır zira çok boyutlu bir inceleme yapılsa bile tam anlamıyla konuşucunun seçtiği sözcelerin temel anlamına, niyetine ulaşmak genelde birden fazla etken olduğu için çok mümkün olmamaktadır.

Çalışmamızda pek çok yönden eksiklikler ve tamamlanması gereken öğeler elbette ki bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda bu eksiklikleri tamamlamayı ya da farklı araştırmacılar tarafından tamamlanmasını umut ve temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- AGHA, ASİF, (2007) *Language and Social Relations*, Cambridge Yay. NewYork
- AKBULUT, Hasan, AKÇA, Emel Baştürk, (2005) “Kadın Programlarına Bir Bakış ‘Kadının Ses’ ve ‘Sizin Sesiniz’de Tür, Anlatı ve Format” , *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, ss. 41-73. Son Erişim Tarihi: 13.06.2014, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/667/8501.pdf>
- AKSAN, Doğan (2009) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK yay. Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım, DİLÇİN, Dehri (2009) *Tarama Sözlüğü*, TDK yay. Ankara.
- ASLAN, Sema, (2005) ‘Türkiye Türkçesinde Sezdirmeye Dayalı Rica Stratejileri’ *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Son Erişim Tarihi: 24.07.2013, http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/II-1_Mart2005/07_MTAD_2-1_SAslan.pdf
- AYSEVER, LEVENT (?) “Bir Şey Anlat(maya Çalış)mak H. Paul Grice’a Eleştirel Bir Bakış”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Ankara: 135-152, Son Erişim Tarihi: 24.07.2013 <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/2001182leventaysever.pdf>
- AZAP, NARİN, (2008), *Türkiye Türkçesinde Hitap ve Ara Sözler(Duygu Sözleri)*, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- BARGIELA, Francesca, Corinne Boz, Lily Gokzadze, Abdurrahman Hamza, Sara Mills and Nino Rukhadze (2002) Ethnocentrism, politeness and naming strategies, Working Papers on the Web 3: Linguistic politeness and context. www.shu.ac.uk/wpw/politeness/bargiela.htm
- BAŞKAN, Özcan (2003) *Dilbilim Lengüistik Metodu*, İstanbul: Multilingual Yayınları
- BAYRAKTAR, Nesrin (2006) *Dil Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul
- BAYRAKTAROĞLU, Arin- Maria Sifianou (1984) *Linguistic Politeness Across Boundaries The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Company, Germany
- BAYRAV, Süheyla (1969) *Yapısal Dilbilim*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları-Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

- BAYYURT, Yasemin (2000) “Türkçe’de ‘Resmiyet’ Kavramına TV Sohbet Programları Çerçevesinden Bir Bakış”, *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 17-31
- BAYYURT, Yasemin (1999), “Kim daha nazik?: Erkekler mi, kadınlar mı?” *XIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Boğaziçi University Publications, İstanbul: 155-167.
- BENVENISTE, Emile (1995) *Genel Dilbilim Sorunları*, Çev. Erdim Öztokat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BRAUN, Friederike (1988) *Terms of Address: Problems of patterns and usage in various languages and cultures*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- BRAUN, Friederike (2000) ‘Gender in Turkish Language System’ *Turkic Languages* 4: 3-21.
- BROWN, R., A. Gilman (1960) ‘The Pronouns of Power and Solidarity’ in T.A. Sebeok (ed.), *Style in Language*, MIT Press: 253-276.
- BROWN, Gillian, YULE, George (1983) *Discourse Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge.
- BROWN Penelope- Stephen C. Levinson (1987) *Politeness Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, Newyork
- BÜYÜKKANTARCIOĞLU, Nalân (2006) *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- CLYNE, Michael, Sue Fernandez and Rudolf Muhr (2003) Communicative styles in a contact situation, *Journal of German Linguistics*, 15: 95–154.
- CLYNE, Michael (2006) “Some thoughts on pragmatics, sociolinguistic variation and intercultural communication”, *Intercultural Pragmatics*, 3: 95–105.
- CLYNE, Michael- Norrby, Catrin- Warren, Jane (2009) *Language and Human Relations: Styles of Address in Contemporary Language*, Cambridge Yay., NewYork.
- CRUMLEY, Bruce (2006) “Pardon your French. Hit or miss? A formal debate forms over the correct form of address”, *Time Europe*, 30 April.

- ÇETİN, Abdülkadir (2006) *Kamusal Alan ve Kamusal Mekan Olarak Sokak*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine (2006) *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara
- DOĞAN, Gürkan (1991) “‘Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri’ ve Edimbilim” *Dilbilim Araştırmaları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 79-87
- DOĞAN, Gürkan (1994) “Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış” *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 195-205
- DOĞRU, Erdinç (1996) “Dil, Düşünce ve Kültür Arasındaki İlişki”, *Dil Dergisi* (45): 15-25.
- DUNKLING, Leslie. (1990) *Dictionary of Epithets and Terms of Address*, Routledge, London.
- ERGENÇ, İclâl (2002) *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- FAIRCLOUGH, N. (1989) *Language and Power*, Longman, New York.
- FISHMAN, Joshua A. (1965) “Who speaks what language to whom and when?”, *Linguistique*, 2: 67-88.
- GEE, James Paul (2001) *An Introduction to Discourse Analysis*, Routledge, New York.
- SARFATI, Georges, SARFATI, Elia (2005) *Précis De Pragmatique*, Armand Colin, Paris.
- GRICE, H. Paul (1975) “Logic and Conversation”, In Cole P., and J.L. Morgan, eds. *Speech Acts*, Academic Press, New York: 41-58.
- GÜNAY, V. Doğan (1991). “Dil Konuşanın Özelliğini Ne Oranda Yansıtır?” *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, İstanbul: 71-74.
- GÜNAY, V. Doğan, (2004) *Dil ve İletişim*, Multilingual Yay., İstanbul.

HABERMAS, Jürgen (2013), *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, Çev: Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen (1989) “The public sphere: An encyclopedic article”, Translated by Sara Lennox and Frank Lennox, *Critical Theory and Society: A Reader* Routledge, New York and London: 136-42.

HUBER, Emel (2008) *Dilbilimine Giriş*, İstanbul: Multilingual Yay.

HYMES, Dell (ed.) (1964) *Language in Culture and Society*, Harper and Row, New York.

İMER, K. (1987) “Toplum Dilbilimin Kimi Kavramlarına Kuramsal Bir Bakış ve Dil Türleri”, [http:// dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12452.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1029/12452.pdf) (06.12.2013).

İMER, Kâmile (1990) *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yayıncılık, İstanbul.

JAKOBSON, Roman – C. Gunner M. Fant – Morris Halle (1961) *Preliminaries to Speech Analysis*, The M.I.T Press, Cambridge.

JAKOBSON, Roman - Morris Halle (1971) *Fundamentals of Language*, Mouton Publishers, The Hague, Paris, New York

JAKOBSON, Roman (1971) *Selected Writings, Volume II/Part 1: Word and Language*, Mouton Publishers, The Hague, Paris.

JAKOBSON, Roman (1990) *Sekiz Yazı* (Çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat), Düzlem Yayınları, İstanbul.

KAMIŞLI Sibel, Seran Doğançay Aktuna (1997) “ Sözeylemler Bağlamında Türkçe’de Kibarlık İmleri”, *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 133-141

KIRAN, Ayşe – Ece Korkut – Suna Ağildere (2003) *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yay, İstanbul.

KIRAN, Zeynel (2003) “Dilbilimin Alanları”, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yay. İstanbul: 9-18.

KIRAN, Zeynel, KIRAN, Ayşe(Eziler) (2010) *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yay., Ankara.

KIRAN, Zeynel, Ders Notları, 2013-1024, Ankara.

KOCAMAN, Ahmet (1996) “Edimbilim Üzerine” , *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 11-36.

KORKMAZ, Zeynep (2010) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

KÖNİĞ, Gural Çağlar (1992) “Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı” *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 25-36.

Lİ, Yong-Söng (1999) *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, Simurg, İstanbul.

NADEL-YAYEV ,V.M., NASILOV, D.M., TENİŞEV, E.R. (1969) *Drevnetyurkskiy slovar* A.M. Şcerbak, Leningrad.

ÖZEZEN, Muna Yüceol,(2004) “Türkiye Türkçesi konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler genel sınıflama”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 2004. Ankara, Türk Dil Kurumu, 2265-2276 ss.

ÖZGÜL, Gönül Eda (2012) “Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması” *Journal of Yaşar University*, Son Erişim Tarihi: 05.07.2013, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/10/26_Sayi_8_makale_gonul_ed_ozgul.pdf

ÖZYILDIRIM, Işıl İnce (2010) *Tür Çözümlemesi Türçe Metin İncelemeleri ve Karşılaştırmalar*, Bilgesu Yay., Ankara.

RİFAT, Mehmet (2007) *Metnin Sesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

REBOUL, Anne, MOESCHLER, Jacques (1998) *La pragmatique Aujord'hui Une Nouvelle Science De La Communication*, Inédit Essais, Seuil.

SAUSSURE, F. (1976-1978) *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Berke Vardar, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara.

SAUSSURE, F. (1966) *Course in General Linguistic*, Translated: Wade Baskin, The Philosophical Library, New York.

- SAYIN, Şara (1999) *Metinlerle Söyleşiler*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- SCHIEFFELIN, Bambi B. - WOOLARD, Kathryn A. – KROSKRITY, Paul V. (1998) *Language Ideologies-Practise and Theory*, Oxford Yay., New York.
- SELÇUK, Ayhan (2005) “Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları” S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13: 1-17.
- SELÇUK, Ayhan (2007) “Sosyal Bir Davranış Biçimi Olarak Dil” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17) : 503-50
- SHIN, Ja J. Hwang (1991), “Terms of Address in Korean and American Cultures”, *Intercultural Communication Studies I:2*, Son Erişim Tarihi: 18.12.2012
<http://www.uri.edu/iaics/content/1991v1n2/08%20Shin%20Ja%20J.%20Hwang.pdf>
- SIFIANOU, Maria- BAYRAKTAROĞLU, Arin, (2001) *Linguistic Politeness Across Boundaries: The case of Greek and Turkish*, John Benjamins Yay., Amsterdam.
- TUTESCU, Mariana, (1979) *Precis De Semantique Française*, Librairie C. Klincksieck, Etudes Linguistiques XIX, Paris.
- TÜRKOĞLU, Nurçay (2012) *Medya ve Toplumsal Dönüşüm*, Seyirlik Cümbüşler, Parşomen Yayıncılık, İstanbul.
- UZUN, Nadir Engin (2000) *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual yay., İstanbul.
- UZUN, Subaşı Leyla (1996) “ Anlamlandırma Sürecinde Kimi Eğilimler ve Cinsiyet Değişkeni” *Dilbilim Araştırmaları*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 89-99
- VERSCHUEREN, Jef (1999) *Understanding Pragmatics*, Oxford University Press, New York.
- VARDAR, Berke (Komisyon) (1980) *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- VARDAR, Berke (2001/a) *Dilbilim Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- VARDAR, Berke (2001/b) *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yay., İstanbul.

VILKKI, Liisa (2006) “ Politeness Face and Facework: Current Issues”, *Festschrift in Honour of Fred Karlsson on His 60th Birthday*, Vol 2006/19. The Linguistic Association of Finland, Turku: 322-332 Son Erişim Tarihi: 07.06.2013
<http://hdl.handle.net/10138/24955>

WARDHAUGH, Ronald (2010) *An Introduction to Sociolinguistics*, Wiley-Blackwell, West Sussex.

YÜCEL, Tahsin, (1988) *Söylemlerin İçinden*, YKY, İstanbul.

YÜKSELBABA, Ülker (2012), *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

ZEYREK, Deniz (1984) “Politeness in Turkish and its Linguistic Manifestations” , *Linguistic Politeness Across Boundaries The Case of Greek and Turkish*, John Benjamins Publishing Company, Germany.

(2004) V. Uluslararası Dil Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

(2004) V. Uluslararası Dil Kurultayı Bildirileri III, 20-26 Eylül, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53470eee726ad2.00878660 Son Erişim Tarihi: 11.04.2014

<http://www.tubaterim.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 11.04.2014

<http://www.analyse-du-discours.com/l-approche-pragmatique>

EK 1:

BÜTÜNCE

1)

Program: **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-10-14 16:30:00**

Esra Erol: Canım benim, senin evladın olduğunu abin biliyor mu? Başına gelen bu felaketten abinin haberi var mı?

Meryem Hanım (45) : Evet var Esra Hanım.

Esra Erol: Bir kere kadın olarak sormadın mı benim çocuğumu bulun diye?

Meryem Hanım (45): Ben ablama sordum, o kimseye söyleme sus dedi.

Stüdyo Seyircisi: Esra Hanım burda aslında kadınların

2)

Program : **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:15:00**

Esra Erol: Ayşe Abla Turan Abiyle aranızda bir yanlış anlaşılma mı var yoksa Turan Abinin bu aceleci yaklaşımı mı var?

Ayşe Hanım: Yanlış anlaşılma da var. Bir de aceleci yaklaşımı da var. İkisi beraber.

Esra Erol: Peki sen bu saatten sonra Turan Bey'i tanımak istemiyorum Allah yolunu açık etsin diyor musun?

Ayşe Hanım: Evet.

3)

Program : **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:18:00**

Muhammed: Esra Hanım bir şey söyleyebilir miyim?

Esra Erol: Söyle Muhammed.

Muhammed: Turan Beyle biraz sohbet etme imkanımız oldu da tanıdığım kadarıyla harbiden çok sevecen, ılımlı bir insan...

Esra Erol: Onları geçin yani şu anki durumla ilgili...

.
.
 .

Esra Erol: kimse kimseyi kaçırmıyor. Önümüzde bayram var. yani eğer bu iş yapılacaksa hakkını vererek yapılmalı...

Muhammed: Ama şöyle bir şey var...

Esra Erol: Turan Bey ailesini alır, bayramda gider, el öpülür, çikolata götürülür, şeker götürür, hem tanışma olur ama yangından mal kaçırmış gibi...

Muhammed: Ama Ayşe hanım Turan bey'e bunları söylemiş mi?....

4)

Program : **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2011-11-01 17:22:00**

Esra Erol: Sen bilmiyosun ama sana ben kanala geldim beni kanala almadılar, çıkarmadılar diyen biriyle..

Gülşen: Ama Esra Hanım ben o an bunları bilmiyodum

Esra Erol: ...nasıl görüşürsün?

Gülşen: Ama öyle değil işte sonradan benim hayatıma...

Esra Erol: Peki Nazlı'yı niye arayıp sormadın? Bana İsa diye biri gelmiş ya da şöyle Ahmet diye biri gelmiş.

Gülşen: Yo yo biz onu konuştuk. Kanala gelmiş gönderilmiş ama neden olduğunu pek bilmiyorum ama beyefendi gelicek burda biz çıkıcaztık bu şekilde anlaştık. O şekilde ...

Esra Erol: ABİCİM ama sana dışarıdan ulaşmaya çalışan biri var.

Gülşen: Esra Hanım benim aileme kadar girdi yalanlarıyla. Şu an biz.. bir şey söylicem..

Esra Erol: Kimse senin ailene sen mücade etmezsen giremez.

Gülşen: Bir şey söylicem eşi aradı. Bak benim hatalarım var. Yani yok demiyorum benim bazı yanlışlarım cehaletlerim oldu bu konuda. Ama şu bir gerçek ki beni eşi arayana kadar ben bazı şeyleri bilmiyordum. Gerçekten bilmiyordum. Eşi bana tek bir kelime söyledi.

Esra Erol: Peki sen sormadın mı neden programa çıkartılmadın diye?

5)

Program : **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: 2012-01-16 **16:02:00**

Esra Erol: Efendim, hoşgeldiniz stüdyoma, ekranlarınızın başına. Keyifle, huzurla geçen bir hafta olsun. Yeni bir haftada daha sizlerle beraberiz. Bakın cuma günü “hoşçakalın” dedik, pazartesi yine karşınızdayız. Fakat cuma akşamı binlerce insanı milyonlarca insanı üzen iki değerli ismin ölüm haberiyle yüreğimiz burkuldu. Ben hep şöyle düşünüyorum benim için yıldızlar ölmez. Ülkeye, vatana, sinemaya, sanata her daim destek veren; insanların hayatlarında onlarla mücadele eden, kurucu olmayı başaran çok önemli isimler benim için ölmezler. Onlar benim için bir yıldız. Yıldızlar da sadece kayarlar. Bunlardan biri siyaset, diğeri de futbolun iki önemli iki değerli, iki büyük ismiydi ikisinin de ruhu şad olsun. Hayatını Kıbrıs Türklerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulmasına adayan Sayın Rauf Denktaş cuma günü hakkın rahmetine kavuştu. Mekanı cennet olsun, ruhu şad olsun. Başarılarla imza attı. Bir de özlediğimiz bir tablo vardı ki o da futbolun en önemli ve efsane isimlerinden Lehter'in vefatıydı. O futbolun en önemli yıldızlarından biriydi. Mekanı cennet olsun ve en güzel sahne de bütün taraftarların Beşiktaşlısı, Trabzonlusu, Galatasaraylısı, Fenerbahçelisi aynı statda onun için gözyaşı dökerken verdikleri o kardeş tablosuydu. Her ikisinin de mekanı cennet olsun. Dediğim gibi onlar yıldızlar. Yıldızlar da ölmez sadece kayarlar. Tüm sevenlerine Allahtan rahmet diliyoruz. Nasılsınız? Hoşgeldiniz ekranlarınızın başına....

6)

Program : **ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE** Kanal: **ATV** Tarih: **2012-03-08 16:38:00**

Esra Erol: Yıldırım Abi sen niye bağıırıyorsun ordan? Efendim bu arada günün en eğlenceli bölümü de dün akşama yapılan maçın skorunu öğrendiğiniz zaman olacak. Ekiple adaylar arasında her hafta maç yapılıyor. Bu maçın skorunda bakalım yenen kim yenilen kim zaten yeneni öğrendikten sonra eminim yenilenin yüzü kızarıcak. Şimdi ilk konuğum Konya'dan geliyor alkışlar Tayfur Bey için. Tayfur Bey lise mezunu, hiç evlenmemiş Konya'da ailesi ile beraber yaşıyor. Programa çıkmaya nasıl karar verdiniz?

Tayfur Bey: Nasıl karar verdim?..

Esra Erol: Nasıl karar verdin...?

Tayfur Bey: Çünkü nasip kısmet dedim kaderim inanırım yani nasibe,kadere inandığım için

Esra Erol: Peki yani ama bu kadere inanmanız için bir olay yaşamanız lazım

T: Yani işte beni içimden bir his buraya şey yaptı yani sürükledi

E:Bana mı çekti?

T:Yok hem size çekti ben zaten seyrediyordum programınızı stardan ...

E:Ben bir Esra'ya gideyim ben orada evleneyim mi dedin?

T:Yok stardan beri şey yapıyordum seyrediyordum zaten bu programı da seviyorum yani iyi bir program

E:Çok teşekkür ederim

T: Bu arada bugün kadınlar günü kendimi tanıtmadan önce kadınlarla ilgili bir şey söylemek istiyorum, kadınlar bir cevherdir değerini bilene yani bayanlarımız Türkiye'deki bayanlarımız yani birer cevher yani...

E:Yarın öbür gün siz de baba olacaksınız belki kız çocuklarınız olacak onu layıkıyla yetiştirebilirsiniz

T: Biz de zaten buraya o yüzden buraya geliyoruz, yani eşimiz olsun işte biz de bir baba olalım toplumumuza faydalı bir insan olalım ve çocuklarımızı da ona göre yetiştirelim dedik geldik.

E: Ona göre yetiştirelim diye...Hoşgeldin tekrar, pozitif yaklaşım her şeye demiş, kibirli insanlardan hazetmem, oğlak burcuyum, hayatımdaki en büyük keşkem de eğitim hayatımı tamamlamamış olmam

T: Tabi insan kendini tabi ne kadar okursa o kadar gelişir yani bilgi birikimi arttığı için yani cahillik her şeyin başı zaten cahillikten gelir yani.

E: İnsanın başına ne geliyorsa cahillikten gelir.

T:Okuyan bi insan kolay kolay yani vukuat işlemez bi suç işlemez

E: Peki lise mezunusunuz ama üniversiteye gidemediniz eğitiminizi tamamlayamadınız bunun haricinde kendinizi yetiştirir misiniz?

T: Tabi yani her zaman bi gazete okurum ondan sonra kitap okurum nerde işte güzel sözler okurum ve onlardan bir anlam çıkartmaya çalışırım.

E: Hayat felsefesi oluşturuyorsunuz

T: Hayat felsefesi yani hayat zaten bir yani felsefe yani gerçi felsefeciler de bir şey yapamamış bu hayatı çözememişler ama yine de merak ediyoruz tabi bir şeyler okuyup şey yapman lazım

E: Peki Tayfur kendini üç kelimeyle anlatacak olsan.... 29 yaşındasın lise mezunusun evlenmedin Konya’da yaşıyorsun seni sen yapan özellikler neler?

T: Beni ben yapan özellikler yani öncelikle dürüst olmam karakterli olmam yani en çok da yani çevremdeki insanlar beni bilen insanlar 7den 70e yani yüzde doksan herkes sever sayarlar yani biz de bulunduğumuz çevre kasaba ilçe olduğu için bi de Konya’da da var akrabalar. Yani severler sayarlar yani bi dürüst olduğumdan dolayı

E: Karakterli bir adamım diyosun

T: Tabi dürüst olduğum için herkes şey yapar yani örnek gösterir bi yere gittiğimde yani saygı ve sevgi her zaman görüyorum. Yani ha ben buraya programa çıktım niyetim ciddi olduğu için çıktım. Yoksa beni burda kınarlardı yani ciddi olmasam çünkü benim çevrem var beni tanıyan insanımız çok.

E: bi de harcıcak vaktin de yok

T: Hayır tabi bi de biz burda boş boş gezmeyele şey olmaz yani, insana da fayda sağlamaz yani.

E: Peki kader ve kısmet beni buraya getirdi bir şey çekti beni diyosun programa

T: Tabi kaderle kısmet olmasa zaten insan burdan bi yere gidemez zaten bence yani

E: Peki senin kaderinde nasıl bir hanımefendi olmalı hayatında?

T: Ya hayatımda öncelikle bi evleneceğim insandan öncelikle dürüst olmasını çok başta dürüst olsun yani her şeyi bana anlatsın yani

E: Dürüst olan biri olmalı...

T: Tabi en başta dürüst olmalı. Yalan söylemeyecek ben ona çünkü eşi olacam o da benim eşim olacak yani ona göre birbirimizin yani her şeyini bilmemiz gerekiyo yani....

E: yaş aralığı?

T: Birbirimizden bi şey sakladık mı hayat o zaman güvensizlik oluşur ve ilerlemez yani

E: Yaş aralığı?

T: Yaş aralığı ee 24ten 29a kadar olabilir yani

E: 24le 29 yaşları arasında... Evlendiğin zaman nerde yaşıcaksın?

T: Evlendiğim zaman Konya'da yaşayabilirim hayatın durumuna bağlı veyahut da

E: Ama şu anda..

T: İmkânımız olursa İstanbul'da da yaşarız.

E: şu anda kurulu düzenin hepsi Konya'da

T: tabi...

E: Orda hayatını...

T: Ordaki çevrem orda akrabalarımız orda yani sağolsunlar yani yardımcı olurlar. burda İstanbul'da tanıdığım bi insan yok yani var ama onların şeyine girip de bi...

E: Burda yaşamaktansa orda kendi imkanlarıyla...

T: Bildiğim bi yer yani...

E: Yaşamak çok daha..

T: Tabi bildiğimiz yer yani insanların biliyoruz her şeyini biliyoruz yani

E: Çok flörtün oldu mu?

T: Yok. ben ilk bi insanı yani onuruyla gururuyla hiç oynamayan bir insan değilim. hiç bir kadının günahına girmedim.. Gururuyla oynamadım. Yani ben ondan..

E: Bunu bir erkek olarak söylemek çok önemli.

T: Bi ona yani güven verip de arkasında da şey yapmak erkekliğe yakışmaz, hele de benim gibi insana, ben hiç sevmem yani. Çünkü bi insan yani delikanlı olması lazım sözünün eri olması lazım. Yani yoksa günübürlük yaşamak yani aldatmak yok çok şey yani bence günah bi şey insanın gururuyla oynamak. Her şeyi net söylemesi lazım yani ki arkasından yani şey yapmasın hem Allah katında hem de ondan da beddua gibi şey almak olmasın yani.

E: Bunu biliyo olman bile güzel

T: Öyle olması lazım yani çünkü insanlar hayat paylaşınca güzel bence.

E: Hayat paylaşınca güzel...

T: Tabii şimdi çok insan vardır Esra Hanım yani ben çok gördüm trilyonları var yani adamın bir bardak çayını içemezsin yani öyle bir insanlar böyle olduğu sürece de tabii hayat güzel olmaz. Ama bir bardak çayını isteyen insanı yani mutlu olursun yani.

E: Sen o mutlu olucak adamlardan mısın?

T: Tabii...

E: Küçük mutlulukları gören kişilerden misin?

T: Tabii bi insanı yani şey yapsan sevindirmek iyi bi şey yani insanları güldürmek.

E: Peki bi kere daha kaç yaşlarında nasıl bir eş aradığını söyler misin Tayfur?

T: Dediğim gibi 24le 29 arası taliplerimi bekliyorum. Bana gelecek insanlar dürüst olsun öncelikle yalan söylemesin yani...

E: Evliliğe hazır hisseden kendini...

T: Tabii biz yani Allah'a çok şükür ben yani eşime olsun çocuklarıma olsun onlar için her şeyi yaparım. (16:45)

E: Her şeyi yaparsın...Hiç evlenmedin...

T: Yani bana benim gibi dürüst olsun yeterli.

E: Sen hiç evlenmedin senin gibi hiç evlenmemiş birini bekliyorsun.

T: Tabii.

E: alkışlarla uğurluyoruz.... Mersi... (Alkışlar ve vedalaşma)

E: Şimdi Hakan'ın karşılaştırması mı var? Hakan'ın karşılaştırmasını alıcam ama hemen Hanımlara da sormak istiyorum mikrofonu olanlara ellerinde mikrofonu olan kimler var? Nasıl hissediyorsunuz kendinizi?

Aday:(Kadın) Ben çok duygulandım çok iyi hissediyorum

E: çok duygulandın çok iyi hissediyosun... Ayşe Hanım.

Ayşe Hanım(48 Yaşında-2 çocuğu var-bir evlilik yapmış-2 haftadır programda): Esra Hanım, bugün bütün dünya kadınlarının kadınlar gününü kutluyorum. Ve ben kendimi bugün çok özel hissediyorum. Bütün kadınlara da bunu tavsiye ediyorum kendilerini çok özel hissetsinler, kendilerine değer versinler. Ezdirmesinler. Eee bir kadın buna izin verirse, şiddete izin verirse şiddet görürü diye düşünüyorum. Buna kesinlikle izin

vermesinler. Ee ben böyle düşünüyorum.

E: Peki.

7)

Program : ESRA ERDOL'DA EVLEN BENİMLE Kanal: ATV Tarih: 2012-03-08 16:47

E: Hakan geliyor alkışlarla... Hakan 43 yaşında, üniversite mezunu, iki evlilik yaptı, çocuğu yok, İstanbul'dan katılıyor programa. Adayı Çiğdem Hanım da İstanbul'dan geliyor, 42 yaşında, üniversite mezunu ve hiç evlenmemiş. Alkışlar Çiğdem için... (Çiğdem Hanım gelir.)

Hakan Bey: Merhaba hoşgeldiniz Çiğdem Hanım.

Çiğdem Hanım: Merhaba, hoşbulduk nasılsınız?

H: Teşekkür ederim. Dünya kadınlar gününüz kutlu olsun bu arada.

Ç: Teşekkür ederim çok nazıksınız.

H: eee bugün güzel bir gün.

Ç: Evet, kesinlikle.

H: Esra Hanım, ben bugün tüm adaylarla şey pardon özür dilerim taliplerle çay içicem.

E: Çok güzel.

H: Sormak istediğiniz bir şey var mı Çiğdem Hanım?

Ç: Yoo, şu an için yok. Belki camlı odada...

E: Peki ben hemen araya girebilir miyim?

Ç: Buyrun.

E: Hani ne derler dağ dağa kavuştu, insan insana kavuşmaz mı tersi mi yoksa? Ha dağ dağa kavuşmaz... Niye dağ kavuşsun ya? Sabahtan beri abondane olmuşum. İnsan insana kavuşur derler. Çiğdem Hanım bizim yönetmenimiz Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı...

Ç: Aynen.

E: Bakar mısın, nerden nereye yani. Birbirlerini nerde bulucaklar, nasıl bulucaklar?

Kaç?(Seyirciye cevap verir) Onu söylemeyelim ama 33 yıl önce olduğunu söylemeyelim. Söyleyelim mi 30 yıl önce olduğunu?

Ç: 30 yoktur canım yani ortaokulu düşünürsek eğer 13, 14, 15, lise de var tabii.

E: Lisede de beraber okudunuz sonra hiç görüştünüz mü Sibel Hanım'la?

Ç: Yoo, görüşmedik. Aynı semtte, aynı sokaklarda oturduğumuz halde hiç görüşmedik ama hayat insanı başka yerlere yönlendirdiği için...

E: Biliyor muydunuz Sibel Hanım'ın yönetmen olduğunu?

.
.

.

E: Hakancım, Çiğdem Hanım'la ilgili ne öğrendin? Sibel Hanım'ın ortaokul arkadaşı.

H: Aynen öyle...

.
.

.
.

E: Ya Sibel Abla keşke görseydik çocukluk fotoğraflarını niye böyle yaptın ki sen şimdi

8)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 15:40**

Fragman

Necle Hanım: Karadeniz kızımı alıp gitmezsem gitmeyeceğim.

Maya hanım: (esmer orta yaşlı):Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle Hakan beyi sizden istiyorum.

İkisi de kendinden emin ikisi de çok kararlı

Necle Hanım: Aşık olacak oldum sevecek oldum.

Maya hanım: Olacağına inandığım için geldim. Eğer olacaksa benimle olacak.

Hakan Necle hanımla mı maya hanımla mı nikah masasına oturuyor?

Necle Hanım: Hoşlandım beğendim yanıma yakıştırdım.

...

Hakan beyin en zor ve en önemli kararı şimdi Esra Erol'da...

8)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:14**

Esra Erol: Bana bugün bir mektup geldi, posta geldi. Bu postada şöyle göstermek istiyorum 30 Mart 2012 Cuma günü Hürriyet gazetesinin Akdeniz sayısında çıkmış efendim ııı görebiliyor musunuz şöyle var mı bir gösterebilir miyiz? Hiç aklıma gazetede böyle manşet olacağım gelmemişti ama sonunda oldu. Efendim (Burasını gazeteden okuyor) Dedektif Canip Dede evlilik programına katılmak için sunu Esra Erol'a 50 bin mavi kapak ve Antalya reçelleri gönderen Canip Bostan, kaybolan kolisinin izini bir dedektif gibi sürdü.

Esra Erol: Bana göndermiş olduğu kargoya vermiş olduğu mavi kapakları kargo şirketine veriyor ve birkaç gün sonrada kanala telefon açıyor diyor ki "ben mavi kapak gönderdim Esra kızım benim adımla anons etmedi" Tabi ki arkadaşlarımız da gönderilen listeye bakarak diyorlar ki Canip bey maalesef ııı sizin böyle bir ııı koliniz kapaklarınız bize ulaşmadı. Sonra Canip amca kapakların peşine düşüyor kargo şirketine gidiyor ve benim kapaklarım nerde? Kargo şirketi diyor ki: "Biz unuttuk göndermeyi ııı sizi adınıza başka bir hayır kurumuna verdik." Vay efendim siz benim kapaklarımı nasıl başka yere gönderirsiniz ve kargo şirketini dava ediyor vallahi bak biz inanamadık yani..

(gazeteden okuyor) Kargo şirketinin Antalya sorumlusu vatandaşın yaşadığı mağduriyetin çok üzücü olduğunu ve kendisinden özür dilediklerini ifade ederek ııı Canip Bey ne kadar yakınsa yeridir. İlgili personelin de savunmasını aldık." Demiş ve bana da bir mektup göndermiş..

Mektubu okuyor: Sevgili kızım Esra.. Hayatta ııı evlenseydim bir kızım olsaydı ancak senin kadar severdim.

.

.

.

Sen benim öz kızım yeğenimsin..

Esra Erol: Bu arada efendim asıl sürpriz Canip amca şu anda telefon hattında. Alo!
Nasılsınız?

Canip Bostancı (70 yaşında): Eğer bir kızım olsaydı şu anda gözlerim doldu inan Allah şahidimdir senin kadar sevmem mümkün değildi.

E: Ya çok teşekkür ederim Canip amcacım yaa Allah razı olsun.

.

.

.

E: Canip amca yav bu kapaklar kaybolunca sen baya dedektif olmuşsun.

C: Şimdi ıı şimdi onu açıklayayım ııı sevgili kız yeğenim bacımın kızı...

Açıklayayım bizim kız.

9)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:34**

Esra Erol: Güzel bir hayatın olsun inşallah Pıncım

Pınar Hanım(28): İnşallah.

[...]

Kifayet Hanım(34): Bir şey söylemek istiyorum Esra Hanım.

Esra Erol: Tabi Kifayet.

Kifayet Hanım(34): Pınar Hanım iki tane çocukla eşinizden kalan evde mi oturuyorsunuz yoksa kirada mısınız?

Pınar Hanım(28): Yok kiracıyım ben.

10)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:45**

Esra Erol: Pınar'ın adaylarını ve taliplerini bekliyoruz. Hakan ve Necla Hanımın kararı. İki Necla Hanım Cuma günü geldiğinde Hakan'a “alaçağum seni” demişti. Bakalım almış mı almamış mı?

[...]

Esra Erol: Hoş geldiniz.

Hakan Bey(43): Hoş bulduk.

Esra Erol: Nasılsın Necla Ablacım?

Necla Hanım(42): Teşekkür ederim.

Esra Erol: Çok tatlısın sen.

Necla Hanım(42): Sizin güzel görüşünüz.

[...]

Esra Erol: Bak Allaaaah! Hakan'a bakarken içi eriyor Ya Rabbim çok güzel bakıyor. Hakancım hoş geldin merhaba.

Hakan Bey(43): Hoş bulduk merhaba nasılsınız?

Esra Erol: Niye anlaşılamadınız?

[...]

Hakan Bey(43): ... ama Necle Hanımla biz çok güzel konuştuk değil mi?

Necle Hanım(42): Evet

Hakan Bey(43): Kendisiyle dışarıda oturduk sohbet ettik ııı bundan sonraki ııı hayatında kendisine başarılar dilerim. Her zaman onun yanında olacağım bir arkadaş gibi

Necle Hanım(42): Evet teşekkür ederim.

Hakan Bey(43): ııı bir ağabey gibi...

Necle Hanım(42): Evet

Esra Erol: Ağabey gibi?

Necle Hanım(42): Bir ağabey bir arkadaş kazandım.

Esra Erol: Bir ağabey bir arkadaş kazandın. Bunun başarabildiniz. Peki, Necle abla başka adaylarını arayacak mısın?

Necle Hanım(42): Evet.

11)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 16:50**

Esra Erol: Rabbim onlara bunun vicdan azabını versin bak hiç öyle diyorlar ya asalım, keselim, yakalım... Yok, vicdan azabı vereceksin. O her gözünü kapattığı dakikada aklına gelecek. O zaten onun yangınıyla artık.

Uğur Bey (psikolog): Ama zaten bunu yapabilecek durumda bunu yapabilecek ruh halinde olan kişi de o vicdan azabını ne kadar duyar o da bir soru işareti tabi...

Esra Erol: Yani bilmiyoruz Uğur Bey daha neler yapıyorlar yemin ederim yani daha neler yapıyorlar, duymadığımız bilmediğimiz neler var... Peki, Hakancım sen burada kalıyorsun Necla ablacım seni uğurluyorum.

[...]

Burçak mikrofon sende... ııı Necla abla seni böyle uğurlayabilir miyiz? Eda çağırıyor seni. Ay bak kıbarcığım benim Allahım asilzadem Ya Rabbim Selvi boyuna yandığım benim Karadeniz kadını yaaa... Burçak nasıl bir eş arıyorsun?

Burçak Bey(40): Esra Hanım kısaca kendimi tanıtayım.

[...]

Esra Erol: Sultan nasıl bir eş arıyorsun?

[...]

Esra Erol: Bak ayakları yerden kesiliyor kadının aşk dediğim zaman. Bir de ilk evliliğini saymıyor bile...

Sultan Hanım(26): Saymıyorum.

[...]

Esra Erol: Hakancım talibin Mersin'den geliyor. Üniversite mezunu, 36 yaşında Nermin Hanım alkışlarla davet ediyoruz.

Hakan Bey: Hoş geldiniz Nermin Hanım.

[...]

Esra Erol: Erken kalkan var mı sabah erken kalkma alışkanlığı olan? Şöyle yapalım Adnan her sabah erkenden kalkıyorsun güne başlıyorsun

Adnan Bey(31): Benim çocuktan dolayı ben hep 6 buçuk 7'de kalkıyorum.

Esra Erol: Peki Sabiha Teyze siz de erkenden kalkıyorsunuz. Bu yaşı getirdiği bir şey mi?

Sabiha Hanım (58): Ben gençken de erken kalkıyordum şimdi de [...]

[...]

Esra Erol: Aygül teyzecim siz de erken kalkıyorsunuz.

Aygül Hanım(56): Evet, ben çalışma esnasında sabah çöpçülerle akşam bekçilerle eve giriyordum.

Esra Erol: Peki, Alkışlarla açıyoruz karavanı Nermin ve Hakan bir araya geliyor.

12)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:00**

Esra Erol: Şuayip amcacım kendini tanıtır mısın? 76 yaşındasın.

Şuayip Bey: Evet. Ben 76 yaşındayım. ... Yeni bir eş arıyorum.

Esra Erol: Yeni eşin de Yalova'dan geliyor. 60 yaşındaymış ve emekliymiş. Adı da Nermin. Davet edeyim mi? Alkışlarla Nermin Hanımı davet ediyoruz.

Şuayip Bey(76): Neriman Hanım hoş geldiniz

Nermin Hanım(60): Merhaba efendim hoş bulduk.

...

Esra Erol: Kocaman alkışlar ve ıslıklarla açıyoruz paravanı.

Şuayip bey(76): Çay içebiliriz.

Esra Erol: Alkışlar Şuayip amca ve Neriman Teyze'ye.

Sunucu başta Neriman Hanım diye seslenirken bir süre konuştuktan sonra Neriman Teyze diyor.

13)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 17:22**

Esra Erol: Nurselcim hoş geldin. Umut sen de hoş geldin. En son sizi bıraktığımda 3 ay oldu ıı sizle karşılaştığımızda, görüştüğümüzde bu iş olmaz dediniz. 3 ay sonra buradasınız. Neden, niye niçin?

Nursel(21): Umut anlatsın.

Umut(23): Bazı nedenlerden dolayı olmayacağını düşünmüştüm ben biliyorsunuz ama o fikirlerimi zamanla yenerek kendisiyle de görüşme kararı alarak kendisi de zaten o şekilde istediği için görüşüp birbirimizi tanıdık dışarıda...

14)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012 Saat: 17:30**

Esra Erol: Efendim Gürhan Bey geliyor alkışlarla İzmir'den... Buyurun.

Burcu Hanım: Hoş geldiniz Gürhan Bey

Gürhan Bey: Burcu Hanım merhaba. Nasılsınız?

Burcu Hanım: Merhaba. İyim teşekkür ederim siz nasılsınız?

Gürhan Bey: Gayet iyiyim ve şunu da söylemek istiyorum. Siyahlar baya güzel yakışmış size...

Burcu Hanım: Teşekkür ederim. Sağ olun.

Gürhan Bey: Esra Hanım ıııı çok seviyeli bir program yapıyorsunuz. Nice başarılarla imza atmanızı diliyorum.

Esra Erol: Teşekkür ederim. Sağ olun. Size de nice mutluluklar diliyorum inşallah elektrik alırsınız karşılıklı... İzmir’de yaşıyor ne iş yapıyor Gürhan Bey?

Gürhan Bey: Kuyumcu imalatçısıyım.

Esra Erol: Bir evlilik yapmışsınız, çocuklarınız var.

Gürhan Bey: 17 yaşında bir kızım 7 yaşında da bir oğlum var.

Esra Erol: Allah bağışlasın. Niye Burcu?

Gürhan Bey: Zoru seviyorum. Burcu’da da görsel olarak zor olduğunu hissettim.

Esra Erol: Zor bir kadın... Didiklemeyi seviyorsunuz, mücadeleyi seviyorsunuz.

Gürhan Bey: Yani baskın karakterde olan bayanlara ilgim daha çok... ve Burcu’da da bunu gördüm görsel olarak tabi daha tanıyacağız.

Esra Erol: Peki Burcu senin hani dıştan böyle bir baskın karakter var gibi gözüküyor yoksa öyle misin, anlattığı gibi misin?

(Burcu Hanım kendini anlatır.)

Başta Esra Erol da, Gürhan Bey de Burcu Hanım diye bahsediyor. Esra Erol Burcu dedikten sonra Gürhan Bey de Burcu diye hitap ediyor.

Burcu Hanım: Hani ben istiyorum ki aslında benim evleneceğim kişi zekâ olarak falan benden çok çok üstün olsun, yaş olarak da olgun o yüzden benden büyük istiyorum. Yani ben onu değil, o beni dinlemesin de ama o kapasitede bir insan olsun.

Gürhan Bey: Aradığın özellikler bende mevcut. Sormak istediğini sorabilirsin ben cevaplayayım.

Burcu Hanım: Telefonda konuşmuştuk sizinle.

Gürhan Bey siz diye konuşurken sen diye konuşmaya çevirmesine rağmen Burcu Hanım konuşmaların devamında da siz diye hitap etmeye devam ediyor.

Burcu Hanım: Yorum almak istiyorum Esra Hanım. Özlem'den bir de Zakir'den.

Esra Erol: Özlem'le Zakir'den istiyor yorumları...

Özlem (27): Burcucum sen çok kaliteli bir insansın, çok seviyorum seni kesinlikle bir çay içmelisin.

Zakir (30): Demek istiyorum ki Bekir Bey'e söylüyorum dışarıdan böyle zor bir kişi gösteriyor da öyle değildir. İnsanlığı var içindeki insanlığı güzeldir.

15)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:45**

Esra Erol: Bugün bir çiftim var ki onları biz 1 Nisan 2010 tarihinde canlı yayında sizlerin huzurunda evlendirdik. Onların ilişkisinin başlaması da olaylı olmuştu. Bazen her olaya değil mi itibar etmemek gerekiyor. Efendim bugün evliliklerinin 2. yılları... Fatma ve Hüseyin Bey buradalar alkışlar onlara... Reklam arasında dedim ki görünce a-aaa 2 yıllık evlilik kilo almışsınız dedim. Huzur olunca mı insan kilo alıyor?

Hüseyin Bey(40'lı yaşlarda): Evet, Esra Hanım

Esra Erol: 2 yıl geçti.

Hüseyin Bey: 3. yıla girdik biz.

Esra Erol: Tamam 2 yıl dolu dolu bitti. 3. yıldasınız Allah nazardan saklasın her şey yolunda mı?

Hüseyin Bey: Her şey yolunda, çok mutluyuz gayet rahatız, size de dua ediyoruz sürekli sizi seyrettikçe... Teşekkür borcumuz var. Böyleyiz.

Esra Erol: Biz teşekkür ederiz. Fatma abla o gün de yüzün gülüyordu hala yüzün gülüyor. Allah nazardan saklasın.

Fatma Hanım(30'lu yaşlarda): Her zaman ki halim Esra Hanım.

Esra Erol: Çocuklar falan kaynaştı değil mi?

Sohbet ediyorlar...

Esra Erol: Çok negatif başladı aslında sizin ilişkiniz ama siz inatla birbirinize sarıldınız.

Fatma Hanım: Evet, evet... Ben hiç kimsenin ağzına bakmadım Esra... Hiç...

Esra Erol: 3.şahısları hiç dinlemediniz.

Fatma Hanım: Hiç dinlemedim. Buradaki locadaki arkadaşlara ben diyorum ki talibiniz gelince çok iyi değerlendirin başka arkadaşların eleştirilerine kapılmayın. Ben bunu söylüyorum.

Esra Erol: Evet, Hüseyin abiye de olumsuz eleştiriler yapılıyordu ama Fatma abla böyle hııh yaptı.

Fatma Hanım: Bir tane arkadaşın ismini vermeyeceğim bana şey dedi ay dedi bü adamın dedi saçlarına dedi boyalar sürmüştü dedi. Sen bunu isteme dedi. İçimden ben dedim ki Esra Hanım ne alaka dedim olsun dedim ne olacak dedim.

16)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **17:50**

Esra Erol: Aygül ablanın talibi Ankara'dan geliyor alkışlar Fikret amca için... Nasılsınız?

Fikret Bey (66 yaşında): Teşekkür ederim siz nasılsınız?

Esra Erol: Çok teşekkür ederim buyurun böyle Fikret amcacım. Ankara'dan düştü yollara, Aygül hanıma talip olarak geldi. Buyurun Aygül teyzecim...

Aygül Hanım(50’li yaşlarda): Hoş geldiniz Fikret Bey nasılsınız?

Fikret Bey: Teşekkür ederim Aygül hanım siz nasılsınız?

Aygül Hanım: Teşekkür ederim. Ne zaman geldiniz?

Fikret Bey: Cuma günü gelmiştim fakat kısmet olmadı çıkmak o zaman.

Aygül Hanım: Çalışıyor musunuz? Emekli misiniz?

Fikret Bey: 111 kriterlerimi öğrendiniz mi? Sizin kriterlerinizi ben tam bilmiyorum.

Aygül Hanım: Haaa evet baktınız değil mi? Çocuklarınız var mı?

Fikret Bey: 3 çocuğum var hepsi de yetişkin, evli, ev bark sahipleri.

Aygül Hanım: Çocuklarla aranız nasıl?

Fikret Bey: Çocuklarla aram çok iyi, onları çok seviyorum. Buradan da selam gönderiyorum. Avustralya’dalar belki de izliyorlardır.

Aygül Hanım: Evet, eşiniz vefat mı ayrılık mı?

Fikret Bey çocuklarından eşinden ve ailesinden bahsediyor.

Fikret Bey: Öğretmenlikten ayrıldım 8 yıl sonra Avusturalya’ya gittim 72 yılında... 39 yıl yaşadım, yeni geldim. Müzik severim.

Aygül Hanım: Sigara, içki var mı?

Fikret Bey: İçkim yok sigara içiyorum fakat bırakabilirim her an. O da yani aldığım sevgiyle olur.

Esra Erol: Sevgiye ihtiyacım var diyorsun.

Fikret Bey: Tabi sevgiye ihtiyacım var.

Esra Erol: Ama Fikret amcanın çok güzel özellikleri var. Bir kere yabancı dili varmış, güzel sanatlara ilgisi yoğunmuş, müzikle uğraşır org çalarmış 1111 ve zarif olan her şeyi de çok severmiş.

Aygül Hanım: Peki, açalım ve görelim

Esra Erol: Açalım, merak mı ettiniz?

Aygül Hanım: Çok merak ediyorum

[...]

Aygül Hanım: Esracım.

Esra Erol: Efendim.

Aygül Hanım: Şöyle yani evleneceğim kişinin özellikleri belirttik tabi ama ben beraber yaşlanmak istiyorum. Yani arada çok yaş farkı olmasını istemiyorum. 55 en fazla 60... Yani 55 ile 60 arası yani beraber yaşlanalım amaç benim isteğim.

Esra Erol: Fikret amca da beraber yaşlanacağı birini arıyor.

Aygül Hanım: Çok teşekkür ederim ama yaş farkı...

Esra Erol:eee 10 yaş.

Aygül Hanım: Yok, 14 yaş.

Esra Erol: Hani 50'den sonra yaş farkı mı rahatsız ediyor.

Aygül Hanım: Evet, yani ben bu yaştan sonra çılgınlar gibi gezmek istiyorum. 18 ülke dolaştım şu anda...

Esra Erol: Ama bilmiyorsunuz ki Fikret Amca çılgınlar gibi gezmiyor.

Aygül Hanım: Uzak Doğu, Dubai uzaklara açılmak istiyorum ve bu arada yaşlanmayı öyle istiyorum. Haklı mıyım?

Esra Erol: Bilemem.

Fikret Bey: Sizin tercihiniz siz nasıl isterseniz öyle...

Aygül Hanım: Teşekkür ederim.

17)

Program: **ESRA EROL'DA EVLEN BENİMLE** kanal: **ATV** Tarih: **02.04.2012** Saat: **18:00**

Esra Erol: Kim geliyor? Alkışlarla Seda geliyor. Sedacım en son seninle buluştuğumuz zaman şakalaştık ama artık şaka maka yok tabi bu sefer gerçekten talibin var.

Seda Hanım(34): Bu sefer Kenan İmirzalıoğlu falan mı geliyor diye düşündüm.

Esra Erol: Tabi artık değil mi Kıvanç falan olur, Çağatay falan olur herhalde... Seda 34 yaşında... Kendinden bahsetmek istiyordun her söz verdiğimde bugün ne anlatacaksın?

Seda Hanım: Bekârım. Hiç daha önce evlenmedim. Aslında benim tek istediğim şey inanmak, iyi bir eş olacağına inanmak, iyi bir baba olacağına inanmak ve aileme çevreme iyi bir damat olacağına inanmak istiyorum başka hiçbir şey istemiyorum.

Esra Erol: Başka hiçbir şey istemiyorsun. 34 yaşında, h,ç evlilik yapmadı, Adana'dan geldi. Adayın Fethi Bey Edirne'den geliyor 42 yaşında ama bir evlilik yapmış alkışlarla davet ediyoruz.

Seda Hanım: Fethi Bey hoş geldiniz?

Fethi Bey: Hoş bulduk, merhabalar Seda Hanım. Nasılsınız?

Seda Hanım: Teşekkür ederim siz?

Fethi Bey: Sağ olun. Ben de iyim. Buraya gelmekle, sizleri görmekle daha çok mutlu oldum. Bu heyecanı siz buraya çıktığınızdan beri ben taşıyorum. Gerçekten bu canlı yayında bambaşkaymış, televizyonda izlediğimiz gibi değilmiş ve yaklaşık Esra Hanım bu programı yıllardan beri yaptığından beri hayranıyım, izleyicisiyim

Esra Erol: Teşekkür ederim.

Fethi Bey: Ben teşekkür ederim. Sormak istediğiniz sorular varsa alayım ben.

Seda Hanım: 1 evlilik yapmışsınız. Ne zaman bitti evliliğiniz?

Fethi Bey: Benim evliliğim 2 yıl oldu biteli. 24 yıllık evlilik yaptım. 2 kızım var. 1 kızımı evlendirdim, torun sahibi olacağım 2 ay sonra.

Seda Hanım: Dede olacaksınız.

Fethi Bey: Evet, evet... Ayrıca bir kızım da üniversiteye hazırlık yapıyor 1 Nisan'da da sınavlara girmişti.

Esra Erol: Ne güzel bak sen de genç yaşta cici anneanne olacaksın. Ton ton anneanne olacak.

Seda Hanım: Oldu o zaman.

Esra Erol: Seda'yı programa katıldığı günden beri takip ediyorum. Arkadaşlık ilişkileri kuvvetli mı herkese tebessümle cevap veren bir kadın demişsiniz.

Fethi Bey: Evet, ben kendisini çok izledim geldi geleli. Ben televizyondan o enerjiyi kendisinden aldım. Yani Seda ile yattım Seda ile kalktım. Haa şu anlama gelmiyor. Olur veya olmaz nasip kısmet ama benim Seda olmazsa bile bundan sonra arayacağım bir bayan tipi Seda gibidir.

Esra Erol: Neşeli, pozitif...

Fethi Bey: Evet yani ben enerji alıyorum böyle hanım efendiyle ne biliyim her şeyin üstesinden gelirim. Çünkü bu tip Seda gibi insanlar her erkeğin arkasında olması bence gerekiyor.

Esra Erol: Çok güzel şahane bir iltifat...

Seda Hanım: Teşekkür ederim.

Esra Erol: Seni kaygılandıran sanırım evlilik yapması ve 2 yıl önce ayrılması.

Seda Hanım: Evet çok kısa olmuş.

(Seyirciler yorum yapmak istiyor.)

Seda Hanım: İsteyen herkes yorum yapabilir.

Adnan Bey: Sedacım ben de bir yorum yapayım hani genel de evlenip ayrılan adamları uzaylı gibi görüyorlar ya... Ben sana şöyle söyleyeyim benim en çok Esra hanıma da

buradan belirtmek istiyorum. Dışarıda bana bak bu çok net bunu Zakir de biliyor. Yoldan çevirip evlenme teklifi edenlerin hepsi bekâr bak çok açık net söyleyeyim. Artı Fethi Bey 42-43 yaşında ama maşallahı var. Fizik de iyi ve seni izlemiş, beğenmiş hani o güzel gönlüne gelmiş. Tanıyacaksın hiç o çocukları falan dert etme, hayat senin hayatın zaten... Dediği Esra hanımın da bak cici anneanne olursun çocuk doğurmadan...

Esra Erol: Ama Adnan şöyle bir şey var. Bundan 1 ay önce olmuş olsaydı Seda hani kendimce yorum yapıyorum bu kadar kararsız olmazdı ama evlenip ayrılmış bir adam acaba eski eşine döner mi diye sürekli sor işaretleriyle yaşayacak herhalde.

18)

Program Adı: **İZDİVAÇ**

Kanal Adı: **TNT TV**

Yayın Tarihi: **21.11.2011**

14:34

Hande Ataizi(Sunucu): Hoşgeldiniz efendim. Cemal ağabey nerde?

Zeynep Hanım=> Uzun bir süre gazinolarda, askeri gazinolarda şarkıcılık yapmış, Almanya'da yaşamış. Şu anda turistik bölgelerde yoğun bakımda yatan yabancı hastalara hasta bakıcılık ve tercümanlık yapıyormuş. 5 evlilik yapmış, iki kızı var.

14:53

Hande Ataizi: Zeynep Hanım'ın hafif saçlar kestirilmiş galiba. Bana mı öyle geldi?

Zeynep Hanım: Evet. Baya fazla kesti hayatım. Böyle istemedim ama.

Hande Ataizi: Bakayım bir yandan. Yoo, bence güzel olmuş. İki haftaya uzar zaten.

Zeynep Hanım: Eskiden uzundu saçlarım artık kısa, uğraşamıyorum.

Hande Ateizi: Bence size kısa yakışıyor.

Zeynep Hanım: Kısa yakışıyor. Böyle Marilyn Monroe gibi seviyorum.

Hande Ataizi: Neyse saçları geçelim ne oluyor?

Zeynep Hanım: Geçelim hayatım. Sizlerin gözlerinizin önünde olduğu gibi, TNT ekranlarında ve sizin, Hande Hanımın programında beraber beyefendiyle, Güngör Beyle çayımızı içtik orada.

Hande Ataizi: Evet.

Zeynep Hanım: Ben ne telefonunu aldım ne adresini aldım. Hiç bir şeyini almam yani burada da hiç kimseye telefonumu vermem sizlerden başka. Ta ki nişanım olacaksa.

15:19

Hande Ataizi: Peki Güngör Bey bu konuda hep bölüyorum lafınızı kusura bakmayın bu konuda bir güvence verdi mi size?

Zeynep Hanım: Hayır hayatım. Dedi ki: “Benim aylığım bu kadar” dedi. Bunu da konuşmak istemiyorum. Erkeğin maaşı kadının yaşı sorulmaz derler. Çok ayıp bir şey bunlar. İnsan geçinebilir de ama Hande Hanımcım ben en azından iki üç odası olsun isterse köy yerinde bir evi olsun... Hani geçenlerde diyorduya bir kulübesi var barakası var diyordu....

Hande Ataizi: Evet.

19)

Program: **NE ÇIKARSA BAHTINA** kanal: **Flash TV** Tarih: **11.05.2012**

Sinem Yıldız: Efendim günaydın günaydın günaydın diyoruz. Bugün çok olaylar var, bugün dedikodular var. Dün neler neler olmuş. Birileri bir yerlere gitmiş, aman bir memnun kalmışlar Allah Allah Allah... Necla abla yine anlaşılmadın mı? Anlaştın mı?

Aaaa aman iyi... Bugün anlaşılan anlaşılan şöyle bir günaydınlaşalım daha sonra hemen size dönüyorum.

Hasan amca günaydın... Mikrofonun yoksa mikrofonu alıyorsun. Onu mu verdilere bi zahmet alıyorsun o zaman onu uzaktan konuşulmuyor onla yakın tutuyorsun, yakın tut Hasan amcacım hıhııı evet konuşurken mikrofonu yakın tutuyorsun. Ben önce uyarılarımı yapayım konuşurken mikrofonu yakın tutuyoruz 1, 2.si arkadaşımızın kafesinde, köyün kahvesinde ya da yatak odamızda gibi esneyerek oturmuyoruz rica edeceğim. 4.sü çalıştığımız yerlerin isimlerini söylemiyoruz. Bunlar reklama giriyor, araba markalarımızı söylemiyoruz. Bunları baştan uyarıyorum. Söyleyen olursa tek ayak cezası artık uygulaması...

Hasan amca al al mikrofonu al evet yakın tut... Kaç yaşındasın?

Hasan amca: 68

Sinem Yıldız: Tamam... Nereden gelmiştin?

Hasan amca Bursa – Orhangazi

Sinem Yıldız: Evet, Kahraman amca günaydın siz kaç yaşındasınız?

Kahraman amca: Ben 75 yaşındayım.

Sinem Yıldız: Maşallah nerede yaşıyorsunuz?

Kahraman amca: Antalya – Kemer’de

Sinem Yıldız: Peki, hoş geldiniz.

Sinem Yıldız: Sülküf Bey günaydın... Siz kaç yaşındasınız?

Sülküf Bey: 29 yaşındayım.

Sinem Yıldız: 29... Nereden geldiniz?

Sülküf Bey: Bağcılardan...

Sinem Yıldız: İstanbul’da yaşıyoruz. Ne iş yapıyorsunuz?

Sülküf Bey: Gıda sektöründe çalışıyorum.

Sinem Yıldız: Gıda sektörü tamam... şener Bey günaydın siz kaç yaşındasınız?

şener Bey: Ben 42 yaşındayım. İstanbul Ataşehir’de oturuyorum. 2 ocuk babasıyım.

Sinem Yıldız: Onları sonra soracağım tamam. Süreyya abla günaydın siz nereden geldiniz?

Süreyya Hanım: İstanbul’dan...

Sinem Yıldız: İstanbul’da yaşıyorsunuz. Kaç yaşındasınız?

Süreyya Hanım: 52...

Sinem Yıldız: 52... Peki, hoş geldiniz.

Süreyya Hanım: Hoş bulduk.

Sinem Yıldız: şükran abla günaydın

şükran Hanım: Günaydın Sinem hanım

Sinem Yıldız: Nasılsın canım?

şükran Hanım: İyim sağ ol sen nasılsın?

Sinem Yıldız: İyim ben de... Sen kaç yaşındaydın şükran abla?

şükran Hanım: Ben 54 yaşındayım. Küçükçekmece’den katılıyorum.

Sinem Yıldız: (Gülerek tekrarlar) Ben 54 yaşındayım. Küçükçekmece’den katılıyorum. Bravo artık ezberlemişler bak... Spersiniz